

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TARİHSEL ALANLARDA
SÖZLÜ TARİH BİLGİSİNE DAYALI KENTSEL
TASARIM KRİTERLERİNİN OLUŞTURULMASI;
KEMERALTI ANAFARTALAR CADDESİ (İZMİR)**

Göksel KÖKSOY KARPAT

Ekim, 2009

İZMİR

**TARİHSEL ALANLARDA
SÖZLÜ TARİH BİLGİSİNE DAYALI KENTSEL
TASARIM KRİTERLERİNİN OLUŞTURULMASI;
KEMERALTI ANAFARTALAR CADDESİ
(İZMİR)**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Kentsel Tasarım Bölümü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Göksel KÖKSOY KARPAT

Ekim, 2009

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

GÖKSEL KÖKSOY KARPAT tarafından **PROF.DR. EMEL GÖKSU** yönetiminde hazırlanan “**TARİHSEL ALANLARDA SÖZLÜ TARİH BİLGİSİNE DAYALI KENTSEL KRİTERLERİN OLUŞTURULMASI; KEMERALTI ANAFARTALAR CADDESİ (İZMİR)**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Emel GÖKSU

Danışman

.....
Yard. Doç. Dr. Ela ÇİL

Jüri Üyesi

.....
Doç. Dr. Ebru ÇUBUKÇU

Jüri Üyesi

Prof.Dr. CAHİT HELVACI
Müdür
Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın başladığı Kasım 2006 tarihinden itibaren konunun oluşumu, olgunlaşması ve sonuçlanması aşamalarına kadar geçirdiğim zorlu yolculukta bana yol gösteren, ilham veren, değerli fikirleri ile altından kalkmamı kolaylaştıran saygıdeğer hocam Prof. Dr. Emel GÖKSU'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu uzun süreçte desteklerini esirgemeyen daima yanımda olduklarını bildiğim sevgili ailem İrfan- Hasan Köksoy ve Nuriye- Gazanfer Karpata; yüksek lisans eğitimime verdiği destekten dolayı Sayın Hasan Karakılınç'a ve desteklerini esirgemeyen sevgili iş arkadaşlarıma; zamansızlık nedeniyle uzun zamandır ihmal etmeme rağmen anlayışlarını eksik etmeyen tüm sevdiklerime ayrı ayrı teşekkür ederim.

Anlatıları, hoşsohbetleri, misafirperverlikleri ve tezime yaptıkları eşsiz katkı için Sayın Cavit Aksel, Sayın Levent Bimen, Sayın Ahmet Cantekin, Sayın İsmail Gelgeç, Sayın Refik Girgin, Sayın Savgül Girgin, Sayın Burhan Karpata, Sayın Gazanfer Karpata, Sayın Sancar Maruflu Sayın Rafael Palombo, Sayın Hayim Palombo, Sayın Edip Şen ve Sayın Aybala Yentürk'e en içten teşekkürü bir borç bilirim. Yeri gelmişken; görüşme listemde yer alıp şu anda aramızdan ayrılmış olan Sayın İlhan Çelikkaya ve Sayın Emir Öngan'ı saygıyla anar, teşekkür ederim.

Son olarak da çalışmamın hiçbir anında beni yalnız bırakmayan sevgili eşim Gökhan Karpata en içten sevgi ve teşekkürlerimi sunarım

Göksel Köksoy Karpata

**TARİHSEL ALANLARDA
SÖZLÜ TARİH BİLGİSİNE DAYALI KENTSEL TASARIM
KRİTERLERİNİN OLUŞTURULMASI; KEMERALTI ANAFARTALAR
CADDESİ (İZMİR)**

ÖZ

Tarihsel nitelikli alanlara ilişkin kentsel tasarım müdahalelerinin başarısı; tasarımın analiz süreçlerini ve tasarım parametrelerini yönlendiren en önemli kaynak olan “mekansal bilgi”ye en doğru, en güvenilir biçimde ulaşma, sorgulama ve bu tarihsel bilgiyi doğru yorumlamasına bağlıdır.

Kente ve kentsel mekana ilişkin bilginin toplanmasından, yorumlanıp anlamlandırılmasına ve “bugün”e ulaşılmasına kadar giden süreç içinde, “resmi” söylemin çoğu kez yanlı, taraflı ve politik içerikli belge ve verileri dışında kalan bir takım alternatif tarihyazım metotlarının geliştirilmesi 20. yüzyıldan itibaren hız kazanmıştır. Bu araştırma yöntemleri; kent tarihleri araştırmalarında mekana ilişkin “mikro bilgiyi” elde etmenin yollarını aramaktadır.

Bu çalışma kapsamında bugüne dek kent tarihi araştırmalarında temel teşkil eden yerel tarih kaynakları (demografik veriler, arşiv bilgileri, istatistiki bilgiler) üzerine ek olarak farklı bir “mikro bilgi” evreni kullanılmıştır. Anafartalar Caddesi’nde “Sözlü Tarih” yaklaşımı ile ortak kimliğe, aidiyet ve kimlik ilişkilerine sahip bireylerin hatıra ve deneyimlerinden ortaya çıkan bellek ürünü tasarıma bir veri olarak aktarılmıştır. Toplumsal hafızanın (klasik tarih araştırmaları) referans verdiği mekanlar ile bireysel hafızanın (sözlü tarih anlatıları) referans verdiği mekanlar ortak bir çerçevede değerlendirilmiş ve mekana müdahalede öncelikleri ele alınmıştır.

Sonuç olarak “yaşanmış geçmiş” bugünün anlaşılmasında ne kadar önemliyse, “bugün”ün bilgisini üretmek de aynı ölçüde önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında kentsel tasarımın daha doğru, güvenilir, adil ve sağlıklı bir “yarım” inşa edebilmesi için “geçmiş”in bilgisini en doğru biçimde elde etmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar sözcükler: Anafartalar Caddesi, Sözlü Tarih, Mikro-bilgi, Kentsel Tasarım

**FORMING URBAN DESIGN CRITERIA BASED ON
ORAL HISTORY INFORMATION IN HISTORICAL SITES:
KEMERALTI ANAFARTALAR STREET (IZMIR)**

ABSTRACT

Success of urban design interventions regarding historical sites depends on accessing and interrogating “Residential Information” that directs analysis processes of design and design parameters, which is the most importance source in the truest and safest manner, and commenting this historical information truly.

In the process starting from collecting, commenting and explaining regarding city and residential site to accessing up to “today”, developing some alternative history writing methods out of documents and data mostly with tendentious, adherent and political content of “official” expression has picked up speed since the beginning of 20th Century. Those research methods are searching for obtaining “micro information” regarding city in research of city history.

Within the scope of this study, it has been used different “micro information” in addition to domestic history sources (such as demographic data, achieve data and statistical data) that are the base in the research of city history up to now. The memory product arising as a result of memories and experiences of individuals having joint identification, being property and identification relations by means of “Oral History” approach in Anafartalar Street has been transferred to the design as data. It has been evaluated the residences referred by social memory (classic historical research) and the residences referred by individual memory (oral historical expression) in a joint framework and it has been taken into consideration the priorities in intervening the residences.

No matter how important the “past life” is to understand today, producing today’s information is as important as in “past life”. In order to establish “tomorrow life” truly, safely, fairly and healthily it has been emphasized to obtain the information of “past” in the truest way.

Consequently, it is necessary that subjective/micro information should play a more important role in establishing design parameters in urban design interventions to be realized in historical sites by using “Oral History” method.

Keywords: Anafartalar Street, Oral History, Micro-information, Urban Design

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
BÖLÜM BİR - GİRİŞ.....	1
1.1 Alanın Belirlenmesi ve Projenin Amacı	3
1.2 Projenin Kapsamı ve Yöntemi	5
BÖLÜM İKİ - TARİH VE TASARIM ÜZERİNE KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR	10
2.1 Tarih Yazımında Yöntem Sorunu	10
2.1.1 Bilimsel Tarih Yaklaşımı	13
2.1.2 Sözlü Tarih Yaklaşımı	14
2.1.2.1 Sözlü Tarihin Ortaya Çıkışı.....	14
2.1.2.2 Sözlü Tarih Anlatımında Mekan.....	15
2.1.2.3 Sözlü Tarih ve Etik Tartışmaları.....	17
2.2 Zaman ve Mekan Sentezi Olarak Kentsel Tasarım.....	18
2.3 Tarihsel Değere Sahip Alanlarda Mekana İlişkin Bilgiyi Yorumlayarak Tasarıma Yaklaşmak.....	19
2.4 Nesne Tasarımından Algı Referanslarının Tasarımına Yeni Bir Yöntem Önerisi.....	21
2.4.1 Sözlü Tarih Görüşmeleri.....	22
2.4.2 Algı-İmge Süzgeci.....	23
2.4.3 Hatırlanma Parametrelerinin Ortaya Konması.....	24
2.4.4 Bellek Haritaları.....	25
2.4.5 Hatırlanma Nedenlerinin Ortaya Konması.....	25
2.4.6 Mekana Müdahale Önceliklerinin Tanımlanması.....	26

2.4.7 Algı Referanslarının Tasarımı.....	26

BÖLÜM ÜÇ - ANAFARTALAR CADDESİNDE TOPLUMSAL HAFIZANIN REFERANS VERDİĞİ MEKANLAR; BİLİMSEL TARİH ARAŞTIRMASI.28

3.1 Tarihsel Süreç İçerisinde İzmir ve Kemeraltı'nı belirleyen Unsurlar.....	29
3.2 Anafartalar Caddesi'nin Öyküsü.....	56
3.2.1 Hükümet Konağı.....	58
3.2.2 Hacı Ali Paşa Han.....	61
3.2.3 Ragıppaşa Han.....	63
3.2.4 Hacı Sadullah Han.....	65
3.2.5 Hacı Hasan Paşa Han (Şükran Oteli).....	67
3.2.6 Gaffarzade Han.....	69
3.2.7 Kemeraltı Camisi.....	71
3.2.8 Küçük Barut Han (Meserret Oteli).....	72
3.2.9 Ekmekçi başı Han.....	75
3.2.10 Hacı Bey Han.....	76
3.2.11 Evliyazade Han.....	78
3.2.12 Ankara Palas Oteli.....	79
3.3 Literatür Kaynaklarının Sistematizasyonu ve Atıf Haritaları.....	81

BÖLÜM DÖRT - ANAFARTALAR CADDESİNDE BİREYSEL HAFIZANIN REFERANS VERDİĞİ MEKANLAR; SÖZLÜ TARİH ARAŞTIRMASI..... 91

4.1 Sözlü Tarih Anlatıları ve Bireysel Bellek Haritaları.....	91
4.1.1 Cavit Aksel.....	91
4.1.2 Levent Bimen.....	102
4.1.3 Ahmet ve Ayşe Cantekin.....	145
4.1.4 İlhan Çelikkaya.....	156
4.1.5 İsmail Gelgeç.....	165
4.1.6 Refik Girgin.....	171
4.1.7 Burhan Karpat.....	181

4.1.8 Gazanfer Karpaz	195
4.1.9 Sancar Maruflu	208
4.1.10 Rafael- Hayim Palombo	224
4.1.11 Edip Şen	234
4.1.12 Aybala Yentürk	243

BÖLÜM BEŞ - BİLİMSEL TARİH VE SÖZLÜ TARİH

ARAŞTIRMALARININ SENTEZİ	251
5.1 Bellek/Atıf Haritalarının Hatırlanma Parametreleri	253
5.2 Literatürde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Mekanların Dağılımı	256
5.3 Sözlü Tarih Anlatılarda En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Mekanların Dağılımı	263
5.4 Mekansal- Fonksiyonel- Algısal Koridorlar	273
5.5 Mekana Müdahale Önceliklerinin Tanımlanması	275
5.5.1 Çevresel Kararlara İlişkin Müdahale Öncelikleri	276
5.5.2 Çalışma Alanına İlişkin Müdahale Öncelikleri	280
5.5.3 Sosyal Kültürel Hedeflere İlişkin Müdahale Öncelikleri	283
5.5.4 Ulaşım Hedeflerine İlişkin Müdahale Öncelikleri	285

BÖLÜM ALTI - ÇIKARSAMALAR

6.1 Koruma Alanlarında Bilgiye Dayalı Tasarım Kriterleri Oluşturmak	287
6.1.1 Kentsel Mekanın Neden Hatırlandığını ve Gelecekte Nasıl Hatırlanabileceğini Keşfetmek	288
6.1.2 Mikro Düzeyden Gelen Bilginin Önemi	290
6.1.3 Mikro Bilginin Tasarım Kriterleri Seçimindeki Önceliği	291
6.1.4 Bilgi Paylaşımının Kamu Bilincinin Arttırılmasındaki Rolü	291
6.2 Bilgi Temelli Öncelikler Doğrultusunda Kentsel Tasarımı Yeniden Tarif Etmek	293

KAYNAKLAR

EKLER

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

Tarih insanı, insanın düşüncesini, kendisinin ürünü olan nesnelere yansımaları üzerinden açıklama çabasıdır. Bu nesnelere kimi zaman politik yaşam, din, hukuk gibi kurumsal yapılar, kimi zaman sosyal örgütlenme, ekonomik faaliyetler, kültür, gelenek ve çeşitli inanışlar olabildiği gibi kimi zaman da mimari yapılar, kentsel ölçekte yerleşim modelleri gibi mekânsal oluşumlar olabilmektedir. Bu nesnelere içinde tarihin en temel odak noktasının ise; insanın kendisine ilişkin bilgisini, yani insan olarak yapısını keşfetme arzusu, varoluşunu anlamlandırma çabası olduğu düşünülebilir. İnsanın ne yapabileceği konusundaki tek ipucu daha önce ne yaptığıdır. Öyleyse tarihin değeri bize insanın ne yaptığını, böylece insanın ne olduğunu öğretmesi, bu bağlamda da geleceğimize ilişkin ipuçları toplamamıza destek sağlamasıdır (Collingwood, 1990, s.40). Başka bir deyişle tarihi anlamak, yorumlamak, geçmişin izlerini sürmek için çaba harcamak; -Zweig’ın dediği gibi- “yarının tarihi”ni yazmak (Böke, 2006, s.5) ve kültürümüzün geleceğe uzanan oluşumları için temel yapıyı oluşturmak adına gitgide önem kazanmaktadır.

Farklı yorumlara açık olsa da genellikle “insana” odaklanan bir bilim alanı olan tarihin ilgilendiği bu temel alanlar içinde “kent tarihçiliğinin” pek çok yönden avantaj sağlayan bir kesit yarattığı söylenebilir. Kent, ya da bir kent parçası, yalnız fiziki bir alan olmanın ötesine geçen ekonomik, sosyal, kültürel, vb bileşenleri ile en önemlisi de çok sayıda insanı aynı zaman ve mekân kesitinde etkileyebilme niteliği ile çok yönlü, çok boyutlu ve kendi sınırları içinde bütüncül bir yaklaşımla incelenirse, zaman, mekân, yapı, birey, olgu, deneyim ve yaşanmışlıklar üzerine verimli bir yorum platformu oluşturabilmektedir.

Bunun da ötesinde, kent tarihlerinin araştırılma nedeni klasik tarih araştırmaları ile aynı noktadan hareket alsa da, ulaştığı noktadaki varlık nedeni genel amaçların ötesine geçmektedir. Kent tarihleri araştırması, kentlerimizde uygulamayı doğrudan etkileyen, karar vericilere rehberlik eden, kent ve kentli yaşamının kalitesinin yükseltilmesinde somut ve işlevsel müdahalelere yön veren, dolayısıyla -özellikle

tarihsel nitelikli kentsel koruma alanlarında- planlama/tasarım eylemlerinin müdahale biçimlerinde temel bir kriter, kısacası "beklentiler" in söz konusu olduğu bir araştırma alanıdır (Kent Tarihleri Yazımı Proje Grubu, 1994, s. IX). Bu bağlamda da kent tarihinin, mekanda görünenin altında var olan yazılımının okunması ve bilgi temelli öncelikler doğrultusunda tasarım eylemini tarif etme gibi yüklendiği bazı farklı ayrımlar nedeniyle bir tarihçi ile bir kent plancısı gözünden farklı ele alışlar olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Tarihsel nitelikli alanların korunması ve kentlilik bilincinin yaygınlaşması çoğu kez çevresindeki olaylara, kent sorunlarına müdahil olma duyarlılığı taşıyan bireylerin oluşturdukları sivil inisiyatiflerle kent veya ülke gündemine taşınmaktadır. Dolayısıyla yaşadığı kentsel mekanı anlamlandırma arzusuna sahip bireyler tarihsel izleri geleceğe taşımaya yönelik bir duyarlılığa da sahip olmaktadır. Yaşadığı bölgenin, kentin ya da sokağın tarihine sahip çıkma duyarlılığına sahip bireylerin veya sivil girişimlerin bir araya gelebilecekleri ortak bir platform yaratıldığı takdirde tarihsel nitelikli alanları koruma, geçmişin kayıtlarını saklama, kamuoyu yaratma ve daha geniş katılımlı duyarlılıklar oluşturma konusunda yaşadıkları kentte itici güç olabilecek bir bilinç yaratacakları düşünülmektedir (Danacıoğlu, 2001, s.vii-xiv).

Çöküntü sürecine giren tarihsel nitelikli kent parçalarının yenilenecek, kent yaşamına kazandırılmasına yönelik çabaların başlaması ile birlikte kent tarihleri üzerinde bahsedilen çerçevede yoğunlaşan bir ilgi ortaya çıkmıştır. 80'lerin sonlarından itibaren global – yerel kavram çiftinin giderek popüler hale gelmesi "yerellik iddiası" ve "kökenlerin peşine düşme" nin giderek popüler hale gelmesi sürecinde "iktidar mekanizmasının dışındaki alanların" araştırılması cazip hale gelmiştir. Bunun yanında Türkiye'de gündelik hayatta karşılaşılan sorunlara sahip çıkmayı hedefleyen sivil toplum örgütlenmelerinin etkinleşmesi ve "yanıbaşındaki hayata" dair söz\ müdahale gücü üretmek isteyenlerin artışı yerel tarih araştırmalarına yönelik ilginin doğmasında etkili olmuştur (Danacıoğlu, 2001, s.vii-xiv).

1.1 Alanının Belirlenmesi ve Projenin Amacı

Özellikle tarihsel niteliğe sahip, yapılı kentsel bir alana müdahale edilecekse, analiz süreçlerini oluşturan, çok yönlü, çok boyutlu, disiplinler arası yapısal saptamaların en önemli ayağının tarihsel araştırma, sorgulama ve tarihsel bilgiyi yorumlama olduğunu ortaya koymak; ardından da klasik tarih çalışmalarının ötesine geçen bağlamı ile ‘mekan’ ın kişiliğini hatırlatmak; bu sayede yaşayanları için o yeri başka bir yerden ayrı, anlamlı, kendine ait, güvenli, özdeş hale getirmek; sahip çıkma, aidiyet, onun bir parçası olup giderek onun sorunlarının çözümü için de çözümün bir parçası olmaya doğru, yerel katılımcılık, demokratik hayat ve kamusal bilincin oluşumuna katkı sağlamaktır. Bunun için de kentsel alanda yapılacak müdahalelerin, “aşağıdan yukarıya” yazılmış kent tarihinin mikro ölçekte ele alınması ile hayata geçirilmesi için bireysel belleği bir veri olarak kentsel tasarımın içine dahil etmeye yönelik yeni bir yaklaşımın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. **Özetle, bu çalışmanın en temel amacı; tarihsel alanlarda sözlü tarih bilgisinin öncelikli bir tasarım parametresi olarak kentsel tasarımda kullanılır hale gelmesine ilişkin bir yöntem tarif etmektir.**

Bu bağlamda, çalışma alanı olarak seçilen Kemeraltı, Anafartalar Caddesi için yapılacak mikro tarih araştırmasından beklentimiz, mevcut yapının mekansal değişim ve fonksiyonel dönüşüm süreci halen sürmekte iken var olan kolektif bireysel algı referanslarının oluşturduğu yerel-kültürel motifin, mekanın kimliğinin bozulmadan korunup iyileştirilebilmesi için fiziksel, politik, ekonomik, sosyal, demografik, kültürel yapısı yanında, Kemeraltı’nı Kemeraltı yapan ve yüzlerce yıldır birikmekte olan “öz”ü ortaya koymak; güzelliklerini, ruhunu ortaya çıkarmak; aksaklıklarını anlamak, nedenlerini sorgulamak ve yepyeni oluşumlar için mekanı yeniden yorumlayarak müdahale biçimlerini de bu temel üzerinde yeniden tarif etmektir. Kısaca belirtmek gerekirse bu araştırma, tarihsel değere sahip kentsel koruma alanlarında mekana ilişkin mikro bilgiyle yönlenen tasarım kriterleri oluşturma gerekliliğinden hareketle kentin bir parçası için yapılan hafıza yenileme pratiğini ve sonucunda ortaya çıkan bilgiyi kentsel tasarım ile aynı çatı altında bir araya getirmeyi hedeflemektedir.

Kentlerimizin geçmişten bugüne ve bugünden geleceğe uzanan gelişim öyküleri, değişim dönüşüm bağlamında sonsuz bir devinim ve sürekli bir kimlik arayışına sahne olmaktadır. Kentin bu değişim ve dönüşüm süreçlerinde, kenti kentli ile tarif edilemeyen bir biçimde bütünleştiren en önemli harç, kolektif bir belleğin içimize işleyen varlığıdır. Yani bir “yeri” “mekan” olmaktan çıkaran, onu insanla bütünleştiren ve ona ruh kazandıran pratiklerle yoğrulmuş bir süreçte “kent, kentli ve belleğin” (Yılmaz, 2000, s. 79) oluşturduğu bu topyekun ortamdır. Bu nedenle çalışma alanının yer seçimi kuşkusuz bir tesadüf değildir. Kemeraltı'nın;

- Öncelikle kent bütünü temsil edecek anlamlı bir parça olarak, İzmir ve İzmirli için ifade ettiği değer,
- İzmir'e ait bir sembol olacak kadar güçlü özgül koşulları ve özgün nitelikleri olan yerel imgesel yapısı,
- İzmirlinin kendini ait hissettiği, kapalı, tarihsel, fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel zeminin varlığı,
- Kendine özgü ekonomik faaliyet ve sosyal örgütleniş biçimi ile coğrafyasında kendine özgü yaşam oluşturmuş, büyük İzmir kolajının en özel rengi olması nedenleri ile bu araştırmada inceleme alanı olarak seçilmiştir.

Ancak çalışma alanı global, ulusal, yerel ve tekil unsurlara uzanan araştırma ölçeği ile incelik ve kapsamlı biçimde ele alınmasına olanak sağlaması için mümkün olduğunca sınırlı bir çerçevede tutulmuştur. Bu kapsamda; çalışma alanı olarak Anafartalar Caddesi'nin; Hükümet Caddesi olarak da bilinen giriş bölümü belirlenmiştir. Bu alanın seçim kriterleri aşağıdaki gibi tarif edilebilir.

- Anafartalar Caddesi İzmir'in köklü tarihinde tarihi çekirdeği belirleyen, ona formunu veren bir omurgadır. İzmir kentinin binlerce yıllık köklü geçmişine bakıldığında değişmeyen, varlığını hala koruyan en belirgin mekansal izdir.

➤ Fiziksel yapısının yanında fonksiyonel olarak da ilk tarihsel katmanlardan itibaren ticaretin kök saldığı bu cadde hem elde edilebilecek bilimsel tarih verilerinin hem de bireysel bellek oluşumunun izlenmesi için oldukça elverişli bir araştırma platformu sunmaktadır.

➤ Kemeraltı'nın İzmir'i simgelemesine benzer biçimde Anafartalar Caddesi de Kemeraltı'nı simgeler.

➤ Kemeraltı için bir "ana giriş kapısı" niteliğine sahiptir.

➤ Hem fonksiyonel çeşitliliği, hem de ihtisaslaşma alanlarını bir arada değerlendirme imkanı sunar.

➤ Çok sayıda kişi tarafından bilinmesi, hatırlanması ve kullanılması mikro bilgiye ulaşılmasında bir avantaj sağlar.

Bu nedenlerden dolayı çalışma alanı olarak Anafartalar Caddesi seçilmiştir.

1.2 Projenin Kapsamı ve Yöntemi

Çalışma konu ile ilgili literatür, arşiv taraması ve saha araştırmasının yanı sıra geçmişe ilişkin en belirgin bilgi kaynağı olarak tanıklıklara ulaşmayı hedeflemektedir

Çalışmanın ilk bölümünde tarih ve tasarım üzerine bazı kavramsal açılımlar ele alınmaktadır. Tarih yazımında yöntem sorunu kapsamında aynı zamanda araştırmanın yöntem çatısını da oluşturan bilimsel tarih ve sözlü tarih yaklaşımları irdelenmektedir. Yine bu bölümde tarihsel nitelikli alanlarda algı referanslarının bir tasarım parametresi olarak kentsel tasarım pratiği içerisinde kullanılmasına ilişkin bir yöntem önerisi açıklanmaktadır.

Yapılan bu yerel tarih araştırmasının "analiz" bölümünde kent parçasının bugüne ulaşan süreçlerinin betimlenmesi iki aşamada kurgulanmıştır. Bu aşamalardan ilki Bölüm Üç kapsamında 'İzmir, Kemeraltı ve Anafartalar Caddesi'nde yer alan tekil yapıların bilimsel tarih literatüründe yer aldığı biçimiyle öykülerini ve çalışma alanına atfedilen bilgiyi incelemektedir. Bilindiği gibi küresel, ulusal ve yerel ölçekte oluşmakta olan her olay dalga dalga mekansal ve sosyal olgular üzerinden kentsel mekanın en küçük öğelerine kadar uzanan yansımalar göstermektedir; ki küresel

bağlamdan, yapı detayına kadar kademelenen araştırma kapsamımızın nedeni de budur. Bu bağlamda “İzmir’in öyküsü”; Osmanlı Öncesi Dönem, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak temel üç dönem itibariyle açıklanmış, bu süreçte özellikle Kemeraltı'nın tarihsel sürecine de değinilmiştir. Bunun yanı sıra, daha özeldede Kemeraltı'nın hem ticari hem de sosyal-kültürel kimliği mercek altına alınmış ve daha önce değindiğimiz kentsel kimliği çeşitli yapısal değerler çerçevesinde ortaya konmuştur. Ardından da Anafartalar Caddesi'nin yapı, sokak, çeşitli belge ve bilgiler, eski fotoğraf, plan detayları, ticarethane içerikleri, ilanlar vb ile zenginleştirilerek, geleneksel tarihin yerelliklere bakış açısı yansıtılmıştır.

Analiz Bölümünün ikinci aşaması olan Dördüncü Bölüm ise; tarih çalışmalarına 20.yüzyıl ortalarından itibaren yeni bir boyut kazandıran “Sözlü Tarih Yöntemi” ile elde edilen mikro/öznel bilgiden oluşmaktadır. Sözlü tarih değişen toplumlardan ve kültürlerden insanları dinleyerek ve onların hatıralarını, deneyimlerini kaydederek yorumlanması biçiminde tanımlanabilir. Her zaman için temelinde disiplinler arası bir yöntem olarak tanımlanan bu araştırma yöntemi gizli kalmış ya da göz ardı edilmiş sesler, alanlar, sözlü gelenekler, kentsel mekana ilişkin kentlinin belleğinde muhafaza olan bilgiyi ortaya çıkarmaya çalışan bir araştırma yöntemidir (Thompson, 2006, s.23)

Sessiz kalabalıkların tarihi olarak adlandırılan “sözlü tarih”, sosyal istatistikler olarak görülen insan topluluklarının seslerini duyurmalarına olanak veren bir tarih araştırma metodudur. Resmi tarihin ve kayıtların belge yolu ile bize aktaramadığı ve zaten kapsamadığı insani bakışı yakalamamıza olanak sağlar. Tarihin odaklarını değiştirir, otoritenin bakış açısı dışında bireylerin ve kitlelerin yaşadıkları somut gerçekleri sergiler. Tarihi demokratikleştirir. Resmi kayıtlarda sözü geçmeyenlerin tarih sahnesinde söz söylemelerine olanak yaratır. Bu nitelikleri, kentsel mekana ilişkin resmi belgeler, demokratik ve diplomatik kayıt bilgileri dışında içerdiği zengin bilgi deposu ile kentsel tasarım için oldukça elverişli bir çalışma ortamı sunmaktadır (Erdilek, 2006, s.79).

Kentlerin yakın tarihleri düşünülürken yerleşim dokusunda oluşan iç değişimlerin kentin bugününe ilişkin profilini oluşturmasında önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Kent tarihinden devralınan mekan-insan dokusuyla bu mikro evrenin irdelenmesi, tarihsel nitelikli alanlarda geçmişin bilgisini bugüne taşıyan ve sayıları gitgide azalan insan topluluklarının giderek silikleşmekte olan mekana ve toplumsal yaşantıya ilişkin deneyimlerinin ve bellek ölçüğünde korumakta oldukları bilginin ortaya çıkarılması ile mümkündür. Geçmişin kaybolmakta olan bilgisini taşıyan kişilerin belleklerinde korumakta oldukları bu bilgi, anılar, değerlendirmeler ve duygular yapılacak sözlü tarih çalışmaları ile kentlerin taşıdığı tarihsel-kültürel mirasın zenginliğini ve çeşitliliğini ortaya çıkaracaktır (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006, s.95).

Çalışmanın beşinci bölümünde klasik tarih verileri ile sözlü tarih araştırması sonucu ortaya çıkan veriler mekansal ifadeleri bağlamında karşılaştırılmakta ve alanın belleklerde yer eden yapısı soyutlanmaktadır. Bu sentez; alanda geçmişe ait en çok ve en güçlü biçimde hatırlanan nokta/alan ve güzergahları, bunların hatırlanma nedenlerini ve bu parametreler doğrultusunda kentsel tasarımın hangi müdahale öncelikleri ile tarihsel nitelikli alanlara yaklaşması gerektiğinin ip uçlarını sunmaktadır.

Sentez aşaması ayrıca tarihsel süreçte yapılan bu analitik incelemeler ardından toplanan bilginin yorumlanması, alanın etkilendiği özgül koşulların, kırılma noktalarının belirlenmesi, yapıların ve caddenin zaman içerisindeki mekansal değişimini ve fonksiyonel dönüşümünü nedenleyen faktörlerin ortaya konması ve bu çerçevede, mekanda var olmuş ve hala belli bir hızla evrilmekte olan mekansal fonksiyonel koridorların dönemsel katmanlar halinde okunarak sentezlenme aşamasıdır. Kentsel bütünde yeni bir yaşam ortamı yaratmak için alt mekanların tarihsel süreçlerine bakış ve farklı katmanları üst üste okumalarla yeniden yorumlamak kentsel tasarım müdahalelerine de büyük ölçüde ışık tutulabilmektedir.

Araştırmanın son aşamasında ise; mekana ilişkin, bilgiye dayalı tasarım kriterleri oluşturmanın gerekliliği ve bu tip bilgi temelli öncelikler doğrultusunda kentsel tasarımı yeniden tarif etmek ve araçlarını oluşturmak üzerine çıkarsamaları içermektedir. Mikro bilgi tarihsel nitelikli alanlarda tasarıma yaklaşıırken belirlenecek kriterleri arasında öncelikli bir yere sahip olmalıdır. Alanın mikro bilgisine sahip olarak tasarıma yaklaşılması, bilgi verme niteliğini kaybeden kentsel mekanda kamu bilincinin yeniden doğmasına katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla bilgi temelli öncelikler doğrultusunda Kentsel Tasarımı yeniden tarif etmek gerekmektedir.

Bu çalışmada özellikle bilimsel tarih anlatılarının araştırılmasında; bibliyografyalar, kataloglar, kütüphaneler, tezler, dergiler, gazeteler, resmi yayınlar, ticaret yıllıkları ve rehberler, seyahatnameler, haritalar, kadastral paftalar, anı, biyografi ve otobiyografiler ve çeşitli internet sitelerinden yararlanılmıştır. Ancak çalışmaya asıl yön veren en temel başvuru kaynağı “**sözlü tarih anlatıları**”dır. Bu anlatılardan orta çıkan mikro bilgi çalışma yöntemini; yöntem de bilgi ve bakış açısını etkilemiş ve değiştirmiştir. Çalışma alanının özgün yapısı ve ruhu ortaya çıkan içerik kurgusunu da şekillendirmiş ve çalışmanın başında hedeflenen dinamizmin yakalanmasında etkili olmuştur.

Yalnızca bir hareketlilik koridoru olmanın ötesinde bir “Cadde”yi diğerlerinden ayıran öz nitelikleri, onu kamu mekanı yapan, yani herkese eşit miktarda ait, yani herkesin, hepimizin yapan özellikleri, Anafartalar Caddesi’nin “anı değeri” kendi mekansal kimliğini de yaratmaktadır. Bir arada tuttuğu yapılara cephe verme dışında caddenin duyum zenginliğini artırmanın, gelip geçenleri o yerden alıp ruhsal mekanlarında bambaşka bir yere götürüveren bir duyguyu ortaya çıkarmanın kentsel tasarımcı için de ayrıca heyecan sebebi olduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç olarak, bu çalışma mikro tarihi, yerel tarih ve sözlü tarih gibi tarih yazımı için de çok yeni yöntem ve yaklaşımlar ile kente ilişkin ‘toplumsal kolektif belleğimizi’ tazelerken bir taraftan kentsel tasarım için yeni, çok yönlü, çok boyutlu bir yaklaşımın geliştirilmesini öngörmekte; diğer taraftan da tarihsel kent

dokularındaki her türlü müdahale için vizyon ve strateji önermede bir üst yönlendiricilik, kontrol sistemi olma ve rehberlik rolünü de yerel tarih araştırmalarına yüklemektedir.

Aslında bu çalışma bir anlamda daha yaygın gerçekleştirilmesi gereken bir çalışma ölçeğinin -yani şehir ve bölge ölçeğindeki “makro” yaklaşımlarla, yapı yapı incelemeleri kapsayan “mikro” çalışma ölçeği arasında kalan bir ara öleğın neredeyse hiçbir çalışmaya temel olmamasından kaynaklanan kaynak ve metodoloji sıkıntısını çekmeyi göze alarak (Eldem, 2000, s.19), bu düzeyde yapılacak daha nice kent tarihi ve tasarım çalışmalarının sadece ufak ilk adımlarından biri olmaya çalışmıştır.

Kente yeniden bakmak; yeni, çok yönlü, bütünsel çözümler üretmek; bu deneyimleri nitelik ve nicelik olarak çoğaltmak ve daha da öteye taşımak; kent tarihi yazıcılığının kuramsal ve metodolojik sorunlarını tartışmak, tarih ve tasarımın yeni işlevler yüklenmeye başladığı bu süreçte kentsel tasarım eylemi için oldukça gerekli ve yararlı olacaktır.

Büyük ölçüde yeni bir toplumsal, kültürel ve mekansal doku değişimine doğru evrilmesi olası olan tarihsel alan ve yakın çevresinin; bir dönem sonra kendisi de “geçmiş” içinde yer alabilecek bugününün ve tarihselliğinin bilgisini de içinde barındırmayı amaçlayan bir kesit elde etmenin kentsel tasarım açısından bir fırsat sunmakta olduğu görülmektedir (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006, s.115).

BÖLÜM İKİ

TARİH VE TASARIM ÜZERİNE KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR

Tarih ve Kentsel Tasarımı bir araya getirmeyi hedefleyen böyle bir çalışmada öncelikle kullanılan yöntemin açıklanması ve bu yöntemin temelini teşkil eden süreçlerin kısaca izlenmesi önem taşır.

2.1 Tarih Yazımında Yöntem Sorunu

Batı kaynaklı tarih yazıcılığının temelleri Antikçağa uzanmaktadır. Bu temeli kuran Grekler ve Romalılar için “tarih” edebiyatın bir koludur. Bu nedenle de tarih yazarlar üslupları ile okuyucunun ya da dinleyicinin ilgisini çekmeyi istediklerinden “ne” anlatıldığı kadar “nasıl anlatıldığı”na da çok önem verilmektedir. Bu nedenle yazılanların gerçeğe uygunluğunun yanı sıra, okuyucunun/dinleyicinin beğenisi dikkate alınmaktadır. Antikçağda yaygın olan “döngüsel tarih anlayışı” yaklaşımı, uygarlığın büyüme, olgunlaşma ve çürümeden oluşmuş bir yaşam döngüsü olduğunu kabul etmektedir. Bu da insanların uzun vadede meydana gelecek değişim umudunu ortadan kaldırmaktadır (Tosh, 1997, s.13).

Ortaçağ’a gelindiğinde; insanlara her şeyin Tanrı tarafından belirlendiği bir dünya tablosu sunulmuş olduğu görülmektedir. Ortaçağ düşünürlerinin kabul ettikleri zaman kategorisi Tanrı’nın kıyamet günü hedefi doğrultusunda durdurulamaz bir biçimde ilerlemekte olan dünya öngörüsüne oturmaktadır (Tosh, 1997, s.13-14). Toplumsal alandaki her olguya tanrısal öngörü egemendir ve insan bu dünya tablosu içinde alabildiğine edilgen bir duruş sergilemek durumundadır.

İlerleyen yüzyıllarda yine Batı Uygarlığında filizlenen Rönesans hareketi, bu tek boyutlu dünya tablosundan sıyrılma ve bireyin edilgenlikten kurtulma arayışı içerisinde ortaya çıkmış ve çok sayıda düşünce akımını barındıran birkaç yüzyıllık bir süreyi kapsamıştır (Özlem, 1996, s.35).

İnsanlığın Antikçağ ve Ortaçağ'da gerçekleştirmiş olduklarının ötesine geçebileceği bir geleceğin bulunduğu inancı 18.yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış, bu düşünce ile Aydınlanma tarihçileri geçmişi “ilerleme düşüncesine” göre yorumlamışlardır. Sürekli ilerlemeye ve gelişmeye dayalı bu düşünce sisteminde, Modernite; “akıl ve bilim” yolu ile “ideal toplum düzeni”nin yaratımını amaçlamaktadır. Bu amaç bilimsel yapılanmanın “tek ve mutlak gerçeklik” temeline dayalı olmasını içermektedir. “Doğrusal ilerleme” temelli bu gelişim süreci ancak tek bir gerçeklik anlayışı ile gerçekleşebilir. Buna göre “akıl yürütme ve bilgi üretimi” yolu ile ideal toplum düzeni evrensel olarak geçerli sayılabilecek, belirli “neden-sonuç ilişkileri” ile kurgulanabilecek ve “nesnel” olarak açıklanabilecektir (Dündar, 2002, s.23).

18.yüzyıl sonrasında toplumlarda gelişen ilerleme inancı bu dönemde tarihyazıcılığının gelişimini de etkilemiştir. Tarihyazıcılığını etkileyen kişi, Fransız Devrimi'ne karşı muhafazakar tepkinin biçimlenmesinde en önemli rolü oynayan ve tarih alanındaki akademik araştırmalarda tarihselciliğin hakim akım haline gelmesini sağlayan Ranke'dir. Ranke, modern bir disiplin olarak akademik tarihi kurmuş ve büyük ölçüde tarihselcilerin programını gerçekleştirebilmek için gerekli olan araştırma metotlarını özellikle de birincil belgesel kaynakları kullanıp yorumlama tekniğini ilk olarak bu dönemde hayata geliştirmiştir (Tosh, 1997, s.15).

Ranke'nin izinden giden tarihçilerin yöntemleri öncellerinkilerden daha güçlüyse de bakış açısı daha dardır. 20 yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan ve “yeni tarih” adı ile adlandırılan anlayış; bütün insan etkinlikleriyle ilgilenecek ve antropolojiden, iktisattan, psikolojiden, sosyolojiden fikirler alacak bir tarihin açılımıdır. Bu kapsamda Fransa'da 1920'lerde Strasbourg Üniversitesi'nden Marc Bloch ve Lucien Febvre'nin önderliğinde oluşan “yeni tarih” hareketi kurdukları “*Annales d'histoire économique et social*”, dergisi ile gitgide yayılmıştır. Geleneksel tarihi hiç yılmadan eleştiren Annales Okulu tarihçileri siyasal tarihin egemenliğine karşı “daha geniş ve daha insani bir tarih”i savunmuşlardır (Burke, 1994, s.15).

1920’li yıllarda Kuantum Fiziği’nin ortaya çıkması ile Newtonian dünya görüşüne, tek ve mutlak doğruya, neden sonuç ilişkileri ile parçalar üzerinden bütünü açıklanabilirliğine, ölçülebilir ve gözlenebilir olmaya dayanan bilim anlayışı yerini “İkinci Aydınlanma Çağı” olarak adlandırılan yeni bilim anlayışına bırakmıştır. Galilei, Descartes ve Newton’un kendi dönemlerinde ürettikleri, geleceğe dair umut vadeden tüm kavramlar köklü bir değişime uğramıştır (Rothacker, 1995, s.26). Öyle ki bu gelişmeler paralelinde dünya teknolojik, toplumsal ve siyasal yönden çok önemli dönüşümlere sahne olmuş, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist üretimden esnek üretime, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş dünyaya ya da Modernist düşünceden Postmodernist düşünceye geçiş bu dönüşüm söylemini birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayıcı senaryolar üzerinden kurmaktadır (Tekeli, 2001).

Ortaya çıkan bu yeni “bilgi” tüm ideolojilere bakma biçimlerini kökten bir değişikliğe uğratmıştır. Bu gelişmeye kadar olan süreçte “tarih”in; Güneş’in etrafında dönmekte olan Dünya’nın dönme koşullarına bağlı olarak tarif edilen “çizgisel zaman” üzerine bir çeşit “dizilim” olarak tariflenmiş olduğu görülmektedir. Kısacası bu “olmuş/ aktüelleşmiş olaylar” dizisi bugünden bakıldığında “tarih”i yani aktüel dünyayı oluşturmaktadır. Kuantum ile gelişen İkinci Aydınlanma Çağı ile bu çizgisel zamana yeni bir boyut eklenmiştir ki, bu da olma potansiyellerini taşıyan “virtüel dünya”dır. Dolayısıyla tarihin olasılıklar dünyası içinden seçilip eyllenen, yani aktüelleşen olguların yanında onun etrafında bulunan diğer olasılıklarla bir arada tariflenebileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu noktada tarih çok farklı bir anlam kazanmaya başlamaktadır. Tarihi bu yeni bakış açısı ile ele almak, olgu ve olaylar bütününe bahsedilen “enlemsel ve boylamsal zaman düzlemleri” içinde kurduğu ilişkilerinin derinlemesine anlamlandırılmasını olanaklı kılmıştır (Göksu, 2002, s.23-24).

Sonuç olarak, Postmodernizmin de etkileriyle; Modernitenin dayattığı, geçmişten koparak yalnızca ilerleme ve gelecek kurma ideali ile gelinen noktada yaşam ve mekan kurgusu hedeflendiği gibi olmamıştır. Mekansal üretimin hep düzenli, sağlıklı, işlevsel, güvenli ve kontrollü kentsel gelişmeler üretmesi amaçlanmış, ancak

geçmiş deneyimlere bakıldığında şimdiki geçmişten farklılaştırmanın başka bir “değer anlayışı” olduğu ortaya çıkmıştır (Dündar ve Ünverdi, 2001, s.74). Modernist yaşam kurgusunun aynılaştırıcılığına karşı koyma araçları ve ipuçlarının neler olabileceğine yine tarihe dönerek yanıt aranmıştır. Kentsel mekanda geçmişe daha farklı yöntemler ile bakarak geleceği kurma düşüncesi ile kültürel öze temellenen “tarihyazımı”nın “alternatif metotları”nın neler olabileceğine ilişkin yeni yöntem arayışları da postmodernitenin bu yeni yaşam kurgusu süreçlerinde ortaya çıkmıştır.

2.1.1 Bilimsel Tarih Yaklaşımı

Tarih biliminin 19. yüzyıldaki öncülerinden Ranke yüzyıl ortalarında tarihin “davul ve borazan seslerinin tarihi” olduğunu söylemesi üzerinden geçen yaklaşık 150 yıl içerisinde tarih yaklaşımı çok önemli değişiklikler geçirmiştir. Bu süreçte tarihçilik önemli kişilerin, savaşları ve diplomatik zaferlerin tarihi veya münferit olaylarla rastlantıların yığılması olmaktan, katı determinist açıklamaların materyali olmaya, oradan tüm insani etkinliklerin incelenmesine, tek boyutlu bir zaman anlayışından pek çok boyutun iç içe geçtiği bir zaman kavrayışına, belge okuyuculuktan sınırların olmadığı bir alanda her türlü verinin değerli olduğu yeni bir anlayışa doğru evrilmiştir. Bizlere liderlerin, komutanların, kısaca büyük insanların yaşam öyküleri ya da onların başrolü oynadığı savaşların tarihi olarak sunulan klasik tarih yaklaşımı 19. yüzyıldan 20. yüzyıla; belge ve siyaset merkezli bir üslup olarak aktarılmıştır. 20. yüzyıl boyunca tarih, siyaset odağından toplum merkezliliğe doğru kaymış, antropoloji sosyoloji gibi disiplinleri ve Annales gibi ekollerin etkisi ile yeni bir eksene oturmuştur. (Danacıoğlu, 2001, s.1- 3).

“Resmi” söylemin bilgi kaynaklarının” daha çok belgeye, niceliksel, istatistiksel verilere ve genellemelere dayandığı bilinmektedir. Oysa ki tarihte genellemeler dışında kalan tekilliklerin politik, etik, ekonomik ve toplumsal sistemin yeniden üretilmesi sırasında ortaya çıkan arızalar olarak ele alınması ve sistemin virtüel dünyası içinde kalan seçeneklerin bilgisini sunması yani gerçekte tarihin anlaşılmasını sağlayan bir unsur olarak kavranması gerekmektedir. Çünkü bu marjinal unsurlar kendi içinde farklı simgesel, estetik, fiziksel ve görsel unsurlarla,

belirli bir toplumsal tek nedene dayanmayan öznel istem farklılıklarını ve yaşam biçimlerindeki çeşitliliği ifade etmektedir. Geçmişin mekansal kanıtlarının yorumlanmasında sadece tekrarlara yer verilerek farklılıkların, marjinalliklerin değersizleştirilmesi, önemsizleştirilmesi ya da “şey”leştirilmesi, böylelikle farklılıkların görmezden gelinmesi, zamanın ve mekanın gelecekte taşıyacağı potansiyel/olası gerçekliklere yer verilmemesi kentsel mekanı aynen yeniden üreten süreçler olarak değerlendirilebilir (Göksu, 2002, s.39).

2.1.2 Sözlü Tarih Yaklaşımı

“Aşağıdan tarih”, “sessiz yığınların tarihi”, “yerel tarih” gibi postmodern arayışlar tarih biliminin gündemine 20. yy.ın ikinci yarısında dahil olmuş, makro araştırmalar yerini mikro düzeyde araştırmalara bırakmıştır. Bu mikro evreni anlamlandırmak için gereken mikro bilgiye insanın günlük yaşamından birbirleriyle ilişkilerine ilişkin görüntüler yansıtan yazar ve düşünürler tarafından üretilmiş olan çeşitli alternatif bilgi kaynakları yolu ile elde etme yoluna gidilmiştir. Bu alternatif tarih yazım kaynaklarından bazıları olan edebi eserler; seyahatnameler; gazeteler, fotoğraflar, haritalar, resimler, gravürler, filmler (görsel belgeler); anılar, günlükler ve mektuplar vb. zengin ve derin içerikleriyle kente ve kentsel mekana ilişkin görünümde de sunarlar. Mekansal anlamda bugünü inşa eden gerçekliklere yön vermiş olgu ve olayların bilgisini ortaya çıkarmaya yönelik en yeni yaklaşımlardan birisi de sözlü tarih yaklaşımıdır (Göksu, 2002, s.89).

2.1.2.1 Sözlü Tarihin Ortaya Çıkışı

Sözlü tarih geleneği tarih yazımının ortaya çıktığı antik dönemlere kadar uzanmakta ise de 19. yüzyılın ikinci yarısında tarih biliminin nesnelliği ve belgeye dayanan yapısı nedeniyle kişisel bellek ile bilimsel tarihin yolları ayrılmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren sözlü tarih anlatısını yeniden tarih alanına sokan ilk adım 1948 yılında Amerika’da kurulan “Oral History Research Office”dir. Amerikan tarihinde önemi roller oynamış eski parlamenter, diplomat ve generallerin anılarının derlendiği bu arşiv önemli siyasi ve askeri olayların perde arkası gelişmelerini kayıt

altına almıştır. Avrupa’da ise sözlü tarih işçi sınıfının tarihi ve yoksulluk araştırmaları ile yönlenmiş, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında sosyoloji araştırmalarını desteklemiştir (<http://www.columbia.edu/cu/lweb/indiv/oral/>).

Bu ilk girişimin ardından sözlü tarih çalışmaları, 1960’ların sonlarından itibaren marjinal grupların, azınlıkların, göçmenlerin, zencilerin, kadınların kısacası tarih yazılırken dışarıda bırakılmış olanların tarihe dahil edilmesini ve yerel tarihin araştırılmasını sağlamıştır. Sözlü Tarihin kentsel mekana yönelimi de 1960’lı yıllarla beraber gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren tarihsel nitelikli kent alanlarında geçmişin izlerinin korunması ve geleceğe bırakılmasına yönelik kapsamlı bir sivil inisiyatif alanı oluşmuştur (Danacıoğlu, 2001, s.138).

2.1.2.2 Sözlü Tarih Anlatımında Mekan

Sözlü Tarih yaklaşımının Türkiye’deki izdüşümü incelendiğinde ise Osmanlı İmparatorluğu’nun çok kültürlü dokusu “yerel geleneksellikleri” barındıran bir egemenlik örtüsü olarak tanımlanmakta iken 1923 sonrasında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile hayata geçmiş çok kültürlü bir imparatorluktan; homojen bir ulus ve cumhuriyetçi bir devlete geçiş ile yeni bir toplum ve devlet yapısı inşa edilmiştir. Bu nedenle yanbaşındaki tarihe ilgi duyanlar yakın geçmişe ait zengin bir malzeme ile karşılaşmaktadırlar. Üzerinde çalışılabilecek konular bu çok kültürlülük tabanına yerleşen coğrafyadaki köklü dönüşüm paralelinde oldukça çeşitlenmektedir. Aile, cemaat/topluluk, ev, semt, sokak, şehir vb. konular üzerinde sonsuz kez çeşitlenebilecek tarihsel araştırmalar yapılabilmektedir. (Danacıoğlu, 2001, s.22-23).

Son birkaç 10 yılda kentlerde yaşanan bozulma ve yaşayanların geçmişe duyduğu inanç ve güven kaybının bir sonucu olarak kent tarihlerine ilişkin bu tür yaklaşımlar çoğalmaktadır. Belli bir bölgenin olanaklarını en iyi şekilde kullanma konusunda kentliler de dahil olmak üzere yerel yapı biçimlerine yeniden ilgi duyulması umut verici bir işaret olarak değerlendirilebilir. Sözlü tarih insanların yaşadıkları kent hakkında neler düşündüklerini kayda geçirebilme ve çözümlenmesi gereken tüm

dezavantajlarına rağmen kentleri daha insani mekanlar yapan faktörleri araştırabilme avantajı sağlamaktadır. Sözlü Tarih yaklaşımları gelişmenin organik olması ve geçmişin üzerinden buldozer gibi geçmek yerine geçmişin üzerine inşa etmek–gerektiği hissinin yeniden canlanmasına yardımcı olabilmektedir (Caunce, 2001, s.41-42).

Sözlü tarih aynı zamanda kentlerde rahatsızlık kaynağı olan konuların da üzerine gidebilmektedir. Bu şekilde kentlilerin geçmişte yapılan hataların sorumluluğunu cesaretle kabul etmesine yardımcı olur, toplumsal olgunluğu artırır ve gelecekte hataların azalmasına yardımcı olur (Caunce, 2001, s.68).

Gelecek kuşaklar, bugünün insanları ve bugünkü kentsel yaşamın çeşitliliği hakkında sadece belgeler aracılığıyla çok kısıtlı bir bilgiye erişebileceklerdir (Caunce, 2001, s.15). Kentlerin eski alışveriş merkezleri, yerleşim yerinden geçen eski ticaret yolları, tarihsel kalıntılar, mezar taşları, sokak adları, yol güzergahları, imar planlarının bir parçası olarak parselasyon yapısı kentlerin geçmişini bugün ile kıyaslama imkanı sunan en belirgin izlerdir. Calvino'nun da dediği gibi “kent geçmişini dile vurmaz”. Çizik, çentik, oyma ve kakmalarında zamanın izini taşıyan her parçasına, sokak köşelerine, pencere parmaklıklarına, merdiven tırabzanlarına, bayrak direklerine yazılı geçmişini bir elin çizgileri gibi içinde barındırır. Bu nedenle de kentin kaybolmak üzere olan bir çizgi gibi taşıdığı tarihsel izlerinin şifrelerini çözebilmek, bu izleri örten unsurları yok etmek, ya da izleri belirgin hale getirmek için belgelere dayalı klasik tarih verilerinin yanı sıra farklı okuma biçimleri geliştirilmelidir (Danacıoğlu, 2001, s. 31-33).

Sözlü tarihin kent bilimleri açısından sağladığı bir diğer avantaj da ortak kimliğe ve bir topluluğa ait kökleri olma duygusu ve aidiyettir. Kentlilerin kendilerini yaşadıkları kente ait hissetmeleri yerel sosyal eylemi mümkün kılmakta çok önemli bir faktördür. Sözlü tarih bu aidiyet duygusunun gelişimine katkıda bulunan önemli bir araçtır. En güçlü yanlarından biri de hem insanların kendilerini ortaya koyabilmesi, hem de benzer bir biçimde yaşam hikayelerini dinleme sürecinde bir araştırmacının kendini katı sosyal yapılar içinde tutsak olma duygusundan

özgürleştirebilmesidir. Yaşam hikayelerini dinleme süreci, bireylere, toplumda sessizce yaşasalar bile kendi yaşamlarının ne denli önemli ve değerli olduğunu görme fırsatı vererek onları güçlendirmektedir. (Thompson, 2006, s.37).

Gerek yereldeki toplulukların yaşantılarının tarihi, gerekse de kişilerin ailelerin kendi tarihleri açısından doğrusal ve türdeş olmayan değişimin belleği ve bilgisi son birkaç kuşak tarafından muhafaza edilmektedir. Bu anlamda tarihsel nitelikli alanlarda yapılacak sözlü tarih çalışmasında esas amaçlardan biri, değişimin etkileri ile birlikte hala varlığını koruyan bellek, hatırlama ve aktarma imkanlarını belgelemek, ortaya çıkarmak ve değişimin analizinde bir boyut olarak anlamak ve yorumlamaktır. Geçmişin bilgisini bugüne taşıyan kaynak kişiler bugünkü yaşantılarında kendilerine kurdukları kimlik zenginliğinin ötesine geçerek “geçmişin yeniden anlatılmasına” katkı sağlar konuma gelir, yeni bir bilgi alanının, daha da önemlisi yorumlama, anlamlandırma ve müdahale etme imkanlarının gelişmesine katkı sağlar (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006, s.97).

2.1.2.3 Sözlü Tarih ve Etik Tartışmaları

Sözlü tarih, tarihin klasik kaynaklarını kullanan araştırmacılar tarafından şüphe ile karşılanmakta ve eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin temelinde öznellik sorunu yatmakta, insanların olaylara, süreçlere, ilişkilere kendi perspektiflerinden bakmaları nedeniyle sözlü tarihin nesnel ve meşru bir tarihsel kaynak olamayacağı öngörülmektedir. Oysa ki bir tarihsel belgenin ne için, kime ve kim tarafından yazılmış olduğu gibi değişkenler yalın bir gerçekliği temsil etmeyebilir. Nasıl yazılı belgeler diğer kaynaklarla, diğer belgelere atfedilerek bir çerçeveye oturtuluyorsa sözlü tarih görüşmeleri de aynı süreci izler. Hatta tekrar edilmemiş, özgün bir veri olarak sağlam bir gerçekliğe oturduğu da düşünülebilir. Bu anlamda bir sözlü tarih görüşmesi tam da yazılı bir belge kadar güvenilir veya güvenilmezdir. Sözlü tarihe bu denli şüphe ile yaklaşan tarihçilerin bellekte saklanan bilginin yazıya dökülmüş hali olan biyografi, günlük, mektup gibi kaynakları tarihin meşru kaynaklarından saymaları ise çelişkili bir durumu ifade etmektedir (Danacıoğlu, 2001, s.139).

Sözlü tarihin bir diğer eleştiri noktası ise tarihsel belgenin değişmezliğine karşın anıların değişebilirliği meselesidir. Oysa bellek konusunda insan belleğinin piramidal bir yapıda olduğu ve zaman içinde tepeden aşınmaya başladığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla anlatıcının çocukluk ve gençlik anıları bellek deformasyonunun en az hissedildiği bölümler olarak düşünülmektedir. Bunun yanında anlatıcının geçmiş ile ilgili konuları anlamlandırırken kullandığı referanslar kişinin bireysel yaşam biçimine, hayat görüşüne, görüşmeyi yapan-anlatan ilişkisine, neyin nasıl sorulduğuna da bağlıdır (Danacıoğlu, 2001, s.140).

Zaten Sözlü Tarih verileri tarihsel açıklamanın temelinde yer alan konularla doğrudan ilişkili olmadığı için tarihsel açıklamaya ilişkin sorunlar sadece sözlü tarih anlatısı verilerinden yararlanılarak çözülemez. Araştırmayı yapan kişinin belli bir tarihsel bağlam içinde neyin mümkün olabileceği konusundaki sezgileri, insan tabiatını okuma yetenekleri ve tutarlılık araştırmacıya yol gösterir. Carr'a göre nesnel tarihçi, tarihsel bir "yön duygusuna" yani olayların gerçekleştiği anda hangi doğrultuyu izleyeceğini saptama yeteneğine sahip olmalıdır (Carr, 1987, s.31-33).

Ancak bunun yanında ne türden olursa olsun her verinin nasıl ve neden ortaya çıktığını, gerçek değerinin ne olduğunu sorgulamak kritik bir noktadır. Ne kadar yetkin sayılırsa sayılsın sorgulanamayacak hiçbir belge olmayacağı unutulmamalıdır. E.P. Thompson'ın çarpıcı ifadesiyle; verilerin "dikkatli bir güvensizlik disiplini altında eğitilmiş kafalar tarafından sorgulanması bu anlamda önem taşır. (Tosh, 1997, s.71).

2.2 Zaman ve Mekan Sentezi Olarak Kentsel Tasarım

Modernite bilimin ve teknolojinin açıklayabildiği kadarıyla yaşamakta olduğumuz son dönemdeki gelişmelere kadar tarihi doğru yorumlayamadığından ve getirdiği bilgiyi doğru okumayı bilmediğinden, götürdüğü geleceğin de ne yöne doğru evrileceğini tahmin etmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenledir ki toplum projelerinde her an yol ayrımlarında olan insanın hedeflenen süreç içerisinde kontrol

altında tutabilmesi mümkün olmamıştır. Şimdiye kadar yalnızca olmuş olanlar üzerinden kurulmuş olan geçmiş ve yalnızca neden-sonuç ilişkileri üzerinden kurgulanan gelecek toplumların kendini aynen yeniden üretmesine neden olmuştur. Modernitenin tarihe bakışındaki zaman faktöründen kaynaklanan sorun; yalnızca çizgisel zaman üzerinde dizili olaylar bütününden bir anlam çıkarmaya çalışarak bu olayları sanki bir dizgi oluşturuyor ya da birbirleriyle mutlak bir ilişki içinde olması gerekiyormuşçasına kurmaya çalıştıran bir bakış açısı olması, sürekli kendini tekrar eden geçmişi okuma biçimlerimiz üzerinde geleceği de yeniden tarif ettiren ve sürekli olarak kendimizi yeniden ürettiren bir süreç olmasıdır. Dolayısıyla artık tarih ile olan ilişki farklı bir zemine kaymakta, sadece nostaljik nedenlerle ya da sadece kökenlerimizi bulma gibi çok özel nedenlerle değil, geleceği kurabilmek için geçmişi okuma gibi çok önemli bir bilimsel gerekçe üzerine kurulabilmektedir (Göksu, 2002).

2.3 Tarihsel Değere Sahip Alanlarda Mekana İlişkin Bilgiyi Yorumlayarak Tasarıma Yaklaşmak

Tek tek yerel tarih çalışmaları, parçası oldukları daha geniş bir sistem içerisinde incelenmedikleri zaman yeterince anlaşılabilirler ve bağlamlarından kopmuş varsayılabilirler. Burada önemli bir olaya hem içerisinde yer aldığı sistemi yakalayabileceği bir “teleskop”la bakabilmek hem de “mikro bilgi”yi yakalamak adına “mikroskop”la bakabilmektir. Mikro Tarih araştırmalarında Antik çağı, Ortaçağı, Modern çağı araştırma geleneğinden asla vazgeçilmez. Çünkü bunlar olmazsa tarihsel perspektif ciddi bir sapkınlığa uğrayacaktır. Bloch’un sözleriyle “mikroskop, araştırmacılar için harikulade bir araçtır, ama lamalarını üst üste koyunca ortaya bir sanat eseri çıkmaz”. Tarihçiler bir adım geride durup bu konulara genel bir bakış yönelttiklerinde, birçok olayı bir araya getirip tutarlı bir bütün oluşturabilirler (Tosh, 1997, s.112).

Dolayısıyla tarih onu oluşturan parçaların özgül koşulları ve özgün nitelikleri göz ardı edilerek yeterince anlaşılabilir değildir. Çünkü yerel topluluklar, parçası oldukları büyük topluluğun bir tür dışı vuruşudur. Olaya bütün ve parçaları

bağlamında bakıldığında, değişik parçaları aynı etkenlerden farklı biçimlerde etkilendikleri, farklı tepki gösterdikleri ve bütüne farklı katkılarda buldukları gözlemlenebilir. Mikro mekan algısının kavramları ile düşünülecek olursa, ilgilenilen şeye yeterince dışarıdan bakamama ve bütünsel bir anlayışa ulaşamama; bütünlüğü gözden kaybolmuş miyopik bir yaşam algısı yaratır ki bu “yabancılaşma”ya neden olabilmektedir (Açıkel, 1995, s.134).

Kent tarihçiliği ve özelde “Mikro Tarih” anlayışının klasik tarih araştırmalarının ötesine geçen bağlamından ve kentsel mekan üzerindeki yansımından bahsederek bitirmek gerekirse; Kentler ürettikleri hizmet ve gelir, taşıdıkları dinamikler açısından, araştırmacı için heyecan verici potansiyeller taşıyan mekanlardır. Kent tarihi çalışmalarının kullanım amaçlarını genel tarih çalışmalarından ayrı tutmak olası değildir. Dolayısıyla genel tarih çalışmaları için geçerli tüm gerekçeler kent tarihi çalışmaları için de geçerlidir. Ancak kent tarihleri bu genel amaçların ötesinde, kentlerde karar yapıcı ve uygulayıcı birimler açısından kentsel yaşamın iyileştirilmesine yönelik çok işlevsel ve somut kullanımlar sunar.

Bunun da ötesinde, kent tarihlerinin araştırılma nedeni klasik tarih araştırmaları ile aynı noktadan hareket alsa da, ulaştığı noktadaki varlık nedeni genel amaçların ötesine geçmektedir. Kent tarihleri araştırması, kentlerimizde uygulamayı doğrudan etkileyen, karar vericilere rehberlik eden, kent ve kentli yaşamının kalitesinin yükseltilmesinde somut ve işlevsel müdahalelere yön veren, dolayısıyla -özellikle tarihsel nitelikli kentsel koruma alanlarında- planlama/tasarım eylemlerinin müdahale biçimlerinde temel bir kriter, kısacası ”beklentiler”in söz konusu olduğu bir araştırma alanıdır. Bu bağlamda da kent tarihinin, mekanda görünenin altında var olan yazılımının okunması ve bilgi temelli öncelikler doğrultusunda tasarım eylemini tarif etme gibi yüklendiği bazı farklı ayrımlar nedeniyle bir tarihçi ile bir kent plancısı gözünden farklı ele alışıdır.

Özellikle tarihsel niteliğe sahip yapıları kentsel bir alana müdahale edilecekse, analiz süreçlerini oluşturan, çok yönlü, çok boyutlu, disiplinler arası yapısal saptamaların en önemli ayağının tarihsel araştırma, sorgulama ve tarihsel bilgiyi

doğru yorumlama olduğu bilinmelidir. Ardından da klasik tarih çalışmalarının ötesine geçen bağlamı ile ‘mekan’ ın kişiliğini hatırlatmak; bu sayede yaşayanları için o yeri başka bir yerden ayrı, anlamlı, kendine ait, güvenli, özdeş hale getirmek; sahip çıkma, aidiyet, onun bir parçası olup giderek onun sorunlarının çözümü için de çözümün bir parçası olmaya doğru, yerel katılımcılık, demokratik hayat ve kamusal bilincin oluşumuna katkı sağlamak önem taşımaktadır. Bireyin, ancak bilgisini doğru okuyabildiği, kendi bilgisini paylaşabildiği, üretim sürecine bir şekilde dahil olabildiği kısaca “kendileyebildiği” evre ile diyalektik bir değişim ilişkisi yaşayabildiği koşulda kendini mekana ait hissedebileceği unutulmamalıdır. Aksi takdirde bugünün pratiğinin, bu ilişki biçimini ve giderek insanı ve üretilen mekanı nasıl değiştirdiğini ve geriye sadece tüketilen mekanların ve yabancılaşmış bireylerin kaldığı açıktır (Dünder ve Ünverdi, 2001, s.72).

Sonuç olarak tarihe farklı bakış biçimleri geliştirilerek yaklaşılması konusunda alternatif okuma biçimlerinin üretilmesi kaçınılmazdır. Bu okuma biçimlerinden öne çıkan yaklaşımların başında mikro tarih/sözlü tarih anlayışı gelmektedir. Bu yaklaşım “resmi” söylemin ve Pozitivist-Determinist “bilim”in politik içerikli yapısının olanak sağlamadığı bir yaklaşım geliştirmemizi, alternatif bilgi kaynakları ile hep yeniden ürettiğimiz geleceği yeniden kurmak üzere aynılaştırılmış tarihimizin gerçek köklerinin peşine düşmemiz konusunda bizleri cesaretlendirmektedir (Göksu, 2002, s.99-100).

2.4 Nesne Tasarımından Algı Referanslarının Tasarımına Yeni Bir Yöntem Önerisi

Tarih biliminin dayandığı kaynakların en önemlisi “nesnenin” bizzat kendisidir. İnsan ve çevresine ait hemen hemen tüm nesnelere; mimari yapılar, gündelik kullanım nesnelere, sanat eserleri, insanın ekonomik üretim etkinliğine hizmet eden nesnelere vb. temsil ettikleri zaman ve mekan açısından ele alınmalıdır. Bazı tarihi nesnelere tarih yazımının önemli kaynaklarından olması varlıklarının koruma altına alınmasını gerektirir (Danacıoğlu, 2001, s.176-178). Ancak kentlerde nesnenin kaybolması ya da silikleşmesi durumunda algı referanslarına başvurmak önem taşır.

Bu algı referanslarının kentsel tasarıma nasıl adapte edilebileceğine dair belirli bir yöntem elde edilememiştir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında sözlü tarih metodunu kentsel tasarıma yön verebilecek mekansal bir ifade veya bir tasarım parametresi/tasarım rehberi biçiminde kullanabilmek üzere oluşturulan yöntem yedi aşama ile açıklanacaktır.

2.4.1 Sözlü Tarih Görüşmeleri

Bir sözlü tarih görüşmesi süreci tasarım, görüşme ve arşivleme olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Bir sözlü tarih projesi oluşturmak; bir sesli ya da görüntülü kaydın sözlü tarih belgesi olarak kabul edilmesi için önceden hazırlanmış bir soru/temalar dizisi ile elde edilmesi ve dizin/arşivleme işlemi ile kaydın araştırmaya hazır hale getirilmesi gerekir (Danacıoğlu, 2001, s.142).

- Sözlü tarih görüşmesi öncesinde araştırma yapılacak konu üzerine daha önce yapılmış çalışmaların bilgisine ulaşmak önemlidir. Kaba hatlarla yapılan okumalar çalışmanın başında zihinde oluşan belli belirsiz sorunların yerli yerine oturmasına ve başlangıç noktasının belirginleşmesine yol açacaktır (Danacıoğlu, 2001, s.51-72).
- Sözlü Tarih Görüşmesi sürecinde projenin planlanması, hedef belirleme, üretilen malzemeden nasıl yararlanılacağına belirlenmesi, konunun seçilmesi, soru detaylarının kasten belirsiz ve ucu açık bir çerçevede hazırlanması, yapının giderek şekillendirilmesi, doğru insanları bulmak, başkaları ile tanıştırmayı talep etmek bit takım ipuçları verebilmektedir (Counce, 2001, s.129-148). Mümkün olduğu takdirde görüşmelerin birden fazla kez tekrar edilmesi faydalı olacaktır.
- Malzeme toplamak, bant çözümü, kaydedilen malzemenin nasıl kullanılacağına karar vermek (Counce, 2001, s.189) ve verileri düzenli bir dizin haline getirmek gerekmektedir.

Sözlü tarih araştırmaları yazılı belgelere ulaşmanın çok zor olduğu, mikro konulara ilişkin doğrudan veri kaynağı olarak ele alınabilir. Anlatıcı ile yapılacak görüşmede aileye ilişkin temel bilgiler, ev içi ritüeller, yemekler, genel toplumsal ilişkiler, etkinlikler, din, siyaset, ilgi alanları, çocukluk keyifleri, toplum ve sosyal sınıflar, eğitim, çalışma, ev hayatı, evlilik vb. yaşam öykülerinden “toplumsal yapıya referans veren mikro bilgi”ye ulaşmak mümkündür

Aynı zamanda yaşam öykülerinden yerel tarihe doğru odaklanan görüşmelerde “kent tarihi”ne ilişkin mikro bilgiye de rahatlıkla ulaşılabilir. Sözlü tarih yöntemi ile kentsel mekanın tarihsel izlerine ilişkin veri toplanabilecek alanlardan bazıları şöyle sıralanabilir.

- Yaşanan semt, sokaklar, evler, komşuluk ilişkileri, güvenlik, renkli simalar, eğlence yerleri vb.
- Kentte alışveriş mekanları, kentte bulunanlar, kent dışına siparişler vb.
- Kentte farklı insan topluluklarının birbirleri ile ve kentin yerlileri ile ilişki düzeyleri
- Kentte önemli şahıslar, zenginler-yoksullar, kente gelen köylüler vb.
- Kentte sendikalar, spor ve yardım kulüpleri, sağlık hizmetleri
- Kent içi ulaşım, şehirlerarası ulaşım vb. (Danacıoğlu, 2001, s.168).

2.4.2 Algı-İmge Süzgeci

Sözlü Tarih Görüşmelerinin tamamlanması ve transkripsiyonu sonrasında en hassasiyetle değerlendirilmesi gereken aşama, bu görüşme metinlerini belli bir değerlendirme esasını ile ayıklamak, dengeli matris haline getirmektir. Bilindiği gibi anket gibi veri toplama yöntemlerinden elde edilen verileri stabil bir biçimde dökmek ve istatistikî/mekansal tablolara dönüştürmek daha kolaydır. Ancak sözlü tarih görüşmeleri, çoğunlukla nehir söyleşi biçiminde elde edildiğinden, transkripsiyonu yapılan ham veri uzun, karmaşık, düzensiz, sırasız bir bilgi yığıını halindedir.

Bu görüşmelerin kentsel tasarım pratiğine bir veri olarak dahil edilebilmesi için içindeki algı ve imgelerin bir süzgeçten geçirilmesi ve sistematize edilmesi gerekmektedir.

Planlama esasları ve insan algısı mekanı üç unsur ile tarif etmektedir. Bunlar “Noktalar”, “Güzergahlar” ve “Alanlar”dır. Planlama esasları ve insan algısı üzerine yapılan çalışmalar doğrultusunda çalışma alanı nokta/ güzergah/ alan olarak üç mekansal algı elemanı ile ele alınmalıdır.

Bu nokta, alan ve güzergahlar her kaynak kişinin anlatısında vurgu yaptığı mekanları hatırlanma şiddetlerine göre tasnifleyerek aşağıdaki gibi bir puanlama sistemi içinde değerlendirilmelidir.Örneğin;

- Anlatıcının hatırlamadığı/ hiçbir şekilde bahsetmediği mekanlar :

0 PUAN

- Anlatıcının yalnızca ismini hatırladığı fakat mekansal referans veremediği yani yerini hatırlamadığı/az hatırladığı /yanlış hatırladığı mekanlar:

1 PUAN

- Anlatıcının başka bir yere/ kişiye/ olaya referans vererek değindiği mekanlar:

2 PUAN

- Anlatıcının detayları ile hatırladığı mekanlar:

3 PUAN olarak değerlendirilebilir. Bu puanlama sistemi farklı çalışma alanları ve anlatılar kapsamında farklı biçimde de oluşturulabilir.

2.4.3 Hatırlanma Parametrelerinin Ortaya Konması

Algı referanslarının belirli hatırlama parametrelerine göre sınıflandırılması ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesinde farklı bir bakış açısı yakalama olanağı sunmaktadır.

Hatırlanma Parametreleri her çalışmanın kendi özgün yapısı ve koşulları içerisinde değerlendirilmelidir. Hatırlanma parametreleri, yapılan görüşmenin niteliklerine, amacına, anlatıya göre kendi bağlamı içerisinde farklılaşabilir.

2.4.4 Bellek Haritaları

Kişilerin yaşam hikayelerinde geçmişin anılardaki katmanlarını aralamak, yaşananların birbirlerini üzerleyen ortak çizgilerini ortaya çıkarmak ve bu çizgilerin üzerinden bugüne varılmak için (Kümbetoğlu, 2006, s.216) anlatılardaki atıfların puanlanmasından ortaya çıkarılan toplam değerler, kişilerin bellek haritalarının dökümünü yapabilmeyi sağlamaktadır. Söz konusu bellek haritalarının üst üste çakıştırılması ise mekansal olarak bazı noktaların diğerlerinden daha fazla hatırlandığını gösterecektir.

Oluşturulan Bellek Haritaları tasarımcının elinde güçlü bir tasarım rehberi olacak, müdahale önceliklerinin belirlenmesinde etkin bir rol oynayacaktır.

2.4.5 Hatırlanma Nedenlerinin Ortaya Konması

Nokta alan ve güzergahlar için ayrı ayrı alınan toplam değerlerin mekansal yansımaları belli nokta/ alan ve güzergahların öne çıkmasını sağlar. Bu durumda önemli olan bu noktaların neden hatırlandıklarını doğru biçimde yorumlamaktır.

Bellek haritalarında öne çıkan nokta/alan ve güzergahlar en çok ve en şiddetli atıf alan mekansal ifadelerdir. Bu noktada alanın soyutlaması yapılabilir. Fiziksel-mekansal ve algısal koridorlar, dağılımlar görülebilir. Bu atıfların tarihte derinlemesine yol olarak derinleşen bir birikim noktası mı oluşturduğu yoksa bir zaman kültürü içerisinde enlemesine, yatay bir birikim alanı mı yarattığı bu aşamada yorumlanmalıdır.

2.4.6 Mekana Müdahale Önceliklerinin Tanımlanması

Daha önceki aşamalarda öne çıkan algı unsurları doğrultusunda mekana çeşitli müdahale öncelikleri tanımlanmalıdır. Bu müdahale biçimleri yalnız alana ilişkin değil aynı zamanda alan yakın çevresine, çeşitli bağlantılarına, fiziksel çevreye, o yerelde yaşayan ya da yaşamış insanların yaşam anlatılarında öne çıkan yaşam toplumsal yaşam pratiklerinin yaşatılmasına ilişkin belirlenebilir. Kaynak kişilerin deneyimlerini dinleyerek, mekanların ve insan yaşamlarının arka planında kalan gündelik hayata dair şimdiye dek gözden kaçmış olan birçok nokta müdahale öncelikleri arasında yer alma fırsatı bulabilecektir.

2.4.7 Algı Referanslarının Tasarımı

Bu çalışma gerek araştırma sorunsalının kuruluşu, gerekse temel aldığı kaynak alan itibarı ile yerellik ve toplumsallık alanının konu edindiği kavramsallaştırma/ yaklaşım girişimleri içindeki alt alanlardan biri olan kent tarihi yaklaşımının yerleşik formatı dışında bir kapsam kurmaya yönelmiştir. Buna bağlı olarak da farklı bir yaklaşım denemesini, bilgi derleme biçimlerini ve derlediği bilgi kümeleri arasındaki köprüleri kurmakta, yeni yönelişler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kent tarihi çalışmalarında temel teşkil eden yerel tarih kaynaklarının (demografik veriler, arşiv bilgileri vb.) taranması üzerinde temellenen bilgilere ek olarak farklı bir mikro bilgi evreni kurmaya yönelmektedir (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006, s.98).

Sonuç olarak yerel toplumsal değişimin izini sürmek için mekandaki değişimlerin geçmişine dair arşiv belgeleri, İzmir gibi giderek belleksizleşen bir kentte bugünün bilgisini sunmakta yetersiz kalmaktadır. Günümüzde İzmir kentinde birçok alanda olduğu gibi tarihi kent merkezinde mekanın yakın geçmişine dair fiziki çevre, yaşantılar ve toplumsal ilişkileri korunur halde bulmak gitgide imkansızlaşmaktadır. Ancak fiziksel-maddi yapıdaki izler, esas olarak içinde barındırdığı insan yaşantıları ve deneyimleri ile birlikte anlamlı bir bütün olarak ele alındığında değişimin bilgisini bize sunabilmektedir. Bu bağlamda derlenen sözlü tarih anlatıları yakın dönem

tarihine dair değişim mecrasına ilişkin mikro bilgi evrenini oluşturmadaki en önemli kaynaktır (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006, s.103).

Kent tarihi araştırmalarının temelinde, neredeyse bütünüyle arşiv malzemesine dayalı olarak yazıldığı günümüzde Sözlü tarih ile kentsel tasarımı bir araya getiren bu yöntem kültürel ve tarihsel dokunun korunmasına, araştırılmasına duyarlı sivil girişimlerle, yerel tarih alanında araştırma yapan ve/ veya yaşadığı bölgenin/ kentin/ sokağın tarihine sahip çıkma duyarlılığında olan kentlilerin ortak projeler etrafında buluşmasını ve bir arada çalışmasını da beklemektedir (Çetintaş, 2006, s.335).

BÖLÜM ÜÇ

ANAFARTALAR CADDESİNDE TOPLUMSAL HAFIZANIN REFERANS VERDİĞİ MEKANLAR; BİLİMSEL TARİH ARAŞTIRMASI

Anafartalar Caddesi'nin tarihsel izlerini sürmek için Cadde öyküsünün İzmir ve Kemeraltı'nın gelişim, değişim sürecinde geçtiği evrelerden bağımsız olmadığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu gelişim sürecinde yerel, ulusal ve küresel yapıda birtakım kırılma noktalarının olduğu görülmekte ve bu kırılma noktalarının mikro mekana yansımaları gerek toplumsal öykülerde, gerekse bireysel öykülerde kendini göstermektedir. Alanı etkileyen özgül koşulların da bulunduğu bir gerçektir. Ancak çalışma alanındaki yapı/çevrenin zaman içerisindeki ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak mekansal değişimini ve fonksiyonel dönüşümünü nedenleyen faktörler üst ölçekli bağlamından koparılamaz.

Ne var ki, son yüzyıllarda çeşitli sebeplerle kentin mikro mekanlarının bilgi verme niteliğinin önemli ölçüde yok olduğu anlaşılmaktadır (Göksu, 2002, s.51). Kentin tarihini iyi okumak ve mikro mekan tarihinin arka planındaki geniş tabloyu çözümlmek, kentin bilgi verme niteliğini neden ve nasıl kaybettiğinin de ip uçlarını verebilmesi açısından önemlidir. Pınar'ın da belirttiği gibi “Yaşadıkları şehrin tarihini bilmeyen ve şehri yaşanır mekan kılmak için tarih gerekliliğinin bilincinde olmayan şehirliler, o şehri sadece tüketenlerdir” (Pınar, 1994, s. III). Bu noktadan hareketle “belleksiz ve her şeyi unutmaya hazır bir toplum”da kent kültürünü yaşatmaya çalışmak (Atilla, 2001, s.3) ve kentin yarını hakkında fikir sahibi olmak için Anafartalar Caddesi'nin öyküsüne geçmeden önce mikro tarihin geri planındaki köklü geçmişten, İzmir kenti ve Kemeraltı'nın günümüze uzanan öyküsünden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Bu bölümde “bilimsel eserler”den yola çıkılarak öncelikle İzmir ve Kemeraltı'nın geçmişten bugüne geliş öyküsünden kısaca bahsedilecek, ardından Anafartalar Caddesi ve caddedeki yapı öyküleri aktarılacaktır. Bu bilgiler toplumsallaşmış bilgilere referansla “bilimsel tarih literatürü”nün Kemeraltı ve Anafartalar Caddesi'ne ne ölçüde değer atfettiğini ortaya konacaktır.

3.1 Tarihsel Süreç İçerisinde İzmir ve Kemeraltı'nı Belirleyen Unsurlar

Homeros'un "gök kubbenin altındaki en güzel şehir" ifadesini kullandığı, Aristo'nun Büyük İskender'e "görmezsen eksik kalırsın" dediği, Gordian ve Gallienus'un bastırdıkları paralara "Küçük Asya'nın başşehri" diye yazdırdığı, ünlü Fransız şairi Victor Hugo'nun hiç görmeden adına şiir yazdığı prensesidir, İzmir. Her döneminde kent insanları büyülemeyi sürdürür, birçok gezgin, onu "Levant'ın İncisi", "Küçük Asya Kıyılarının Marsilya'sı" sözleriyle betimler. Eski Arap Şarkılarında "Levant'ın Gözü, Anadolu'nun İncisi"; yabancı basında ise İyonya'nın Tacı ve Asya'nın Mücevheri" olarak tanımlanır. Shiffler'in 'European Views of Early 19th Century İzmir' adlı kitabına göre ise; Batının gözünde "Petit Paris" (Küçük Paris) olarak ifade bulmaktadır (Şenocak 2003, s.11-13). Öyle ise kentin bu denli övgü atfedilmeye değer öyküsü nasıl başlamış ve gelişmiştir?

Şekil 3.1 Kemeraltı'nın İzmir Kenti İçerisindeki Yeri

Bir uygarlık eksenini olan Akdeniz kıyıları en eski çağlardan günümüze dek Sümer, Mısır, Asur, Babil, Fenike, Hitit, Girit, Yunan ve daha nice halka ev sahipliği yapmıştır. Bu eksenin odağı olan ve uygarlıklar beşiği tanımı atfedilen Anadolu'nun en batısında yer alan bir deniz, ticaret ve uygarlık kenti; İzmir'in öyküsü günümüz bilgisi ile en az 5000 yıl öncesine kadar uzanmaktadır.

Şekil 3.2 Bayraklı Höyüğü Maketi (Akurgal, 1995, iç kapak)

İzmir Körfezi çevresindeki çok sayıda prehistorik iskandan biri olan Smyrna Kenti Bayraklı-Tepekule’de M.Ö. 3300- 3000 yıllarında kurulmuştur (Doğer, 2006, s. 28- 30). Eski İzmir Kenti’nin kurucuları ve ilk sakinleri Yunanistan’dan Küçük Asya’nın batı kıyılarına göç etmiş olan Hellen asıllı Aiol ve İonlar’dır (Kuban ve diğerleri, 2000, s.11). Kent ilk olarak körfezin kuzeydoğusunda yer alan ve yüz ölçümü yaklaşık 10 ha olan bir adacık üzerine kurulmuş, daha sonra bir yarımada haline gelen bu yerleşim alanı, kuzey-güney aksı boyunca alçalıp bugünkü Bornova ovasına doğru genişlemiştir (Atay, 1993, s.16).

Şekil 3.3 Eski Smyrna Çizimle Canlandırma (Cook, 1958, s.3)

İzmir'in Batı Uygarlığı'ndaki önemi ve özel yeri, Arkaik Dönem'de Bayraklı'da kuruluşundan itibaren kendini göstermiştir. Eski İzmir, Hellen dünyasının 'en eski geometrik plandaki kenti' olmasının yanında Arkaik Dönem'e ait en eski ve en uzun caddesi İzmir'de gün ışığına çıkmıştır. Ayrıca Bayraklı kazılarında bir avlu etrafında yer alan Hellen Dünyası'nın tarihleri kesin olarak belirlenmiş 'en eski evleri', 'en eski kent duvarı', 'en eski Athena Tapınağı' saptanmıştır. Ortaya çıkarılan evler ve sokaklar; sayıları, kapladıkları alanın büyüklüğü ve korunma mükemmelliği bakımından Ege tarihinin benzersiz örneklerden olmuştur (Akurgal, 1993, s. 4).

Arkaik dönemde Smyrna dengeli siyasi yapısı ve kent planlama anlayışı ile Ege kıyılarının öncü kentlerinden biri olmuştur (Öktü ve diğerleri, 2002, s.188- 189). Ancak yaklaşık olarak MÖ 1200 tarihlerinde Arkaik Dönem, sadece Ege'de değil tüm Doğu Akdeniz'de ansızın sona ermiştir. Ne var ki, arkaik dönemi sonlandıran bu nedenin bulunmasında çok önemli bilgi sağlayabilecek son tabakalar, modern bir villa yapımı sırasında tümüyle ortadan kalkmıştır (Doğer, 2006, s. 51).

Helenistik Döneme gelindiğinde ise Smyrna ilk kez bir İon kenti olarak karşımıza çıkmaktadır. MÖ 1050- 1000 ile MÖ 688 arasındaki dönemde Smyrna ve çevresindeki diğer kentler yavaş yavaş canlanmış, mimarlık ve ticaret alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır (Okurer, 1970, s.17-18).

Kentin fiziksel gelişimi incelendiğinde kent planlama anlayışına ilişkin erken bulgular görülmektedir. Büyük bir depremle yıkıma uğrayan kent yeniden inşası sırasında işlevlerine göre zonlara ayrılmış, paralel sokaklar sistemi ile bir dizi yapı şeridine bölünmüş ve böylece ızgara planının temelleri atılmıştır. Bayraklı şehir planı bu tür kent dokusunun batı dünyasındaki en eski örneğidir (Tanaç, 2002, s.288-289).

İlerleyen dönemde liman kentlerinin artan cazibesi nedeniyle uzun yıllar süren baskı ve kuşatmalar sonucunda gelen Lidya egemenliği Smyrna'da önemli tahribata neden olmuştur (Cadoux, 2003, s.105). Söz konusu saldırıları eski Smyrna'daki tahrip olmuş surlar, konutlar, evlerin duvarlarına saplanmış mızrak uçları vb. birçok kanıt ortaya koymaktadır. (Atay, 1993, s.17).

Bu dönemde kapalı liman özelliği nedeni ile Smyrna bölgeler arası ticari merkez konumuna gelmiş ve çeşitli ticaret kollarının sürekli uğrak yeri olmuştur. Ticaretin gelişimi neticesi ile başlarda ticari ilişkilerde kullanılan yazı zamanla devlet, günlük işler ve diğer hususlarda da kullanılmaya başlanmıştır (Okurer, 1970, s.21-22).

Perslerin hızlı ve beklenmedik bir biçimde Lidya'ya savaş açıp kazanmaları, Ege dünyasında yeni bir dönemi başlatmıştır. 545'te bütün Anadolu'yu ele geçiren Perslerin neden olduğu tahribat bu küçük kent-devletin parlak dönemini sona erdirmiştir (Okurer, 1970, s22). Ege'nin Pers egemenliğine girmesiyle İonların ve Aiollerin yüz yıl süren dünya kültür liderliği son bulmuştur. Ege'nin doğa filozofları, ressamaları, heykeltıraşları, yazarları ve sanatçıları Yunanistan'a ya da İtalya'ya göç etmişlerdir. Böylece yüzyıl boyunca Egelilerin elinde olan kültür liderliği bundan sonra Yunan merkezlerine, özellikle de Atina'ya geçmiştir (Akurgal, 1995, s.39).

İzmir kent tarihinin bir sonraki dönemi Pers Egemenliğini sona erdiren “Büyük İskender” ile başlamaktadır. Bu başlangıç kent için tam anlamıyla yeni açılan bir sayfa olmuştur. Kent Bayraklı’da ilk kurulduğu noktadan Kadifekale eteklerine (Pagos Tepesi’ne) taşınmıştır. Kentin kuruluşu da güzel bir efsaneye dayanır. Efsaneye göre İskender avlanmak için Pagos Tepesi'ne gitti bir gün dinlendiği sırada düşünde gördüğü tanrılar ona “burada bir kent kurmasını ve İzmir halkını eski kentten buraya taşımasını” buyurur. Bu dönem içerisinde zaman zaman kentleri daha uygun konumlara taşıma geleneği Batı Anadolu’daki Hellen kent yönetimleri tarafından bilinen ve uygulanan bir yöntem olarak bilinmektedir (Çakmakçı ve Erdem, 2002, s.44). Yeni kurulan bu kentin gelişmesi için zirvede güçlü bir kale, ölçüleri büyüyen deniz ticaretine uygun kapalı bir liman ve ikisinin arasında serbestçe gelişebileceği hafif eğimli yamaçlar ve her şeyden önemlisi içme suyunun varlığı ile yeni kentin yer seçiminin isabetli olduğu anlaşılmaktadır (Gültekin, 1952, s. 13-14).

Büyük İskender döneminde İzmir’de çok düzgün bir mahalle sistemi bölünüşü görülmektedir. Kentin büyük bir bölümünün liman çevresindeki düz arazide toplanmış olduğu görülmektedir. Sokakların düz hatlar boyunca iri taşlarla döşendiği, bu yollardan bazılarının büyük ve kare kapılarda son bulduğu belirlenmektedir. Aynı işlemin kentin üst kısımlarında meyillere rağmen oluşturulduğu da bazı eserlerde yazılmaktadır. Kentin doğu-batı yönünde uzanan iki ana yolu olan Kutsal Yol ile Altın Yol sayesinde denizden gelen esintinin kenti serinlettiği antik İzmirli yazar Aristeides tarafından anlatılmaktadır (Akurgal, 1995, s.49).

Bu dönem içerisinde kentte yukarı ve aşağı kent surları, liman, büyük bir kütüphane ile bir Homerion (kültür sarayı) inşa edilmiştir. Böylece İzmir Kenti gelişme ve büyüme alanında ilk adımını atmıştır (Atay, 1993, s.18- 19).

Yeni kentin planlandığı bu dönemde, imar edenlerin en önem verdikleri nokta Smyrna’nın Ephesos ile rekabet etmesini sağlayacak rüzgârlara kapalı bir boşaltma yükleme limanına sahip olmasıdır. Yapılan araştırmalar günümüzdeki Alsancak Mahallesi (eski Punta) doğru gelişen Kemer Çayı / Yeşildere Deltası’nın etkisi

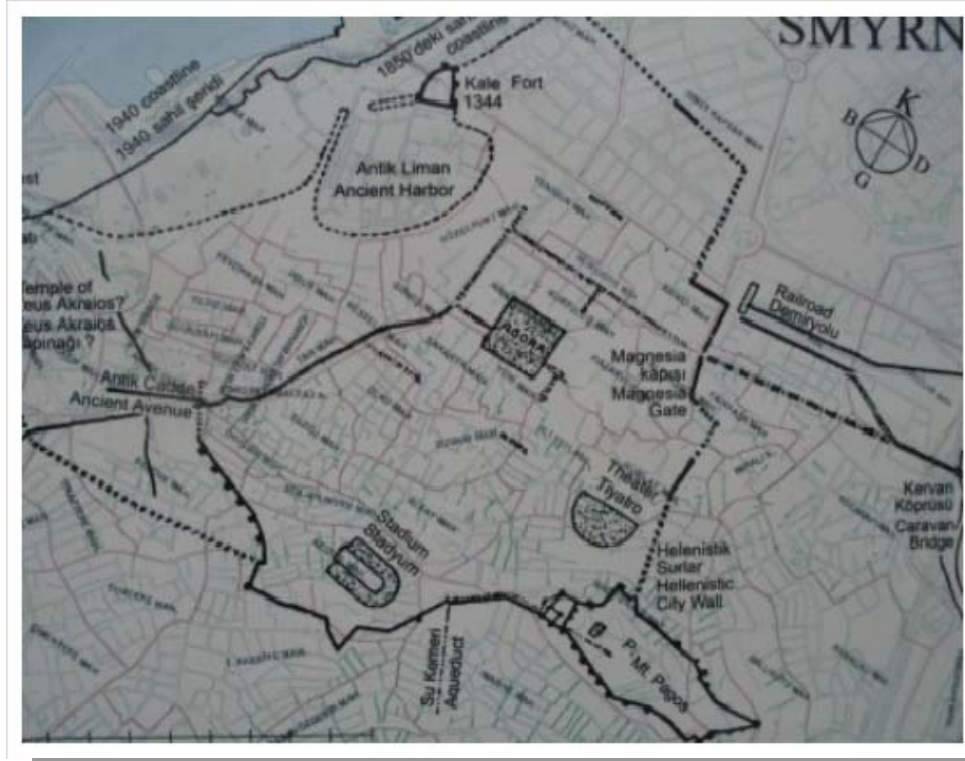
dışında güneybatıdaki denizel girintinin kıyı çizgisi, Milli Kütüphane Caddesi veya Birinci Beyler Sokağı (846 Sokak) yönünde önce kuzeye, ardından bugünkü Anafartalar Caddesi (Kemeraltı Caddesi) yönüne, doğuya dönüp hafif bir yay çizerek yeniden kuzeye doğru ilerlemiştir. Kuzey- kuzeybatı ve özellikle batı rüzgârına açık olan bu kıyı şeridinde kapalı bir liman yaratmanın tek yolu bu kıyı çizgisini kuzey-güney doğrultuda Yemişçiler Sokağı (853 Sokak) paralelinde bir dalgakıran ile zaman zaman çok şiddetli esen rüzgârlara karşı kapatmaktır (Doğer, 2006, s. 97).

Batı rüzgârının yığıdığı kum ile genişleyen ve bilinçli bir şekilde toprak kazanmak amacıyla doldurulan dalgakıranın batısı daha sonraki Osmanlı belgelerinde mevki adı olarak “dolma” adı ile geçmiştir. Bu durumda girişi batıda Yemişçiler Sokağı’nın kuzey ucu ile doğuda Anafartalar Caddesi’nin Şadırvanaltı Camisi’ne ulaşmadan keskin bir köşe yaparak doğuya döndüğü nokta arasında sadece kuzeye açık oldukça geniş bir iç liman yaratılmış olduğu düşünülmektedir (Doğer, 2006, s. 97).

Roma Dönemi’ne gelindiğinde Asya Eyaleti’nin, 10 idari ve yargı biriminden birinin merkezi olarak Smyrna’nın seçilmesi, kenti Batı Asya’daki güçlü yerleşim alanları içinde diğer kentler ile rekabet edebilir bir konuma getirmiştir (Gültekin, 1952, s.20). Kentler arası rekabet yoğun şekilde ortaya çıkmıştır. Kentler zenginlikleri arttıkça daha çok güzelleşme çabasına girmişler, büyük ve gösterişli Roma yapıları bu kentlerde boy göstermeye başlamıştır (Bean, 1995, 15- 18).

Dönemin siyasi ekonomik ve kültürel açıdan merkez kentlerinden biri olan Smyrna şiddetli depremlerle yıkılmışsa da; kısa sürede Agora, Kadifekale’deki akropol, tiyatro, stadyum, Altınyol, bugüne kadar izleri kalmayan kütüphaneler, hamamlar ve çeşmeler ile yeniden imar edilmiştir (Çakmakçı ve Erdem, 2002, s.46). Yine bu dönem içerisinde Asya Olimpiyatları İzmir’de yapılmış dünyanın çeşitli yerlerinden birçok öğrenci eğitim amacı ile İzmir’e gelmeye başlamıştır (Aksoy, 2000, s.50).

MÖ 27- MÖ 69 yılları arasında ticari hayatı hızla gelişen Smyrna'da yaşanan uzun barış, zenginleşme ve refah dönemi nedeniyle kentin Altın Dönemi'ni yaşadığını söylemek mümkündür (Canpolat, 1953, s.25). Smyrna bu dönemde rekabet etmekte olduğu kentler arasından sıyrılmış zamanın en önemli aktivitelerine hakim duruma gelmiştir (Cadoux, 2003, s. 206).

Şekil 3.4 Roma Dönemi'nde İzmir (APİKAM Arşivi)

Bu dönemde Ege kentleri zanaat dallarından dokumada oldukça gelişmiştir. Örneğin Milet halılarıyla, Efes yünlülere ile, İzmir ise kumaşları ile ünlü kentlerdir. Bugün de Ege kentlerinin dokumada ne kadar önemli yerleri olduğu düşünülürse, bu geleneğinin antik çağlara uzanan köklere dayandığı görülebilir. Bunun yanında İzmir; ayakkabı imalatı, ıtriyat, şarap, gümüş ve bakır eşya yapımı gibi zanaat ürünlerindeki ünü ile tanınmakta idi. Eski medeniyetlerin bıraktığı bu izler, bugün aynı yerde üretim yapılan Kemeraltı Çarşısı'nın belki de birkaç metre altında bizden 2000 yıl önce de insanların aynı üretimi yapıp aynı biçimde alışveriş ettiklerini göstermesi açısından heyecan vericidir (Kuban ve diğerleri, 2000, s.10-12).

Roma İmparatorluğunun önlenemez çöküşünün başladığı 3. yüzyılın ardından İzmir biri çok uzun diğeri ise çok kısa olmak üzere iki dönem boyunca Bizans İmparatorluğu'na bağlı olarak yaşamıştır. Bizans'ın 4. ve 5. yüzyıllarında kent ekonomik, sosyal, edebi, siyasi, bayındırlık ve kültür yaşamı bakımından kentin mekansal ve kültürel yapısında belirgin bir iz bırakmamıştır (Aksoy, 2000, s. 84- 86).

7. ve 8. yüzyıllara gelindiğinde, büyük bir anarşi ve iç savaş ortamının içine düşen Bizans topraklarında Smyrna'nın da içinde bulunduğu birçok kent olumsuz etkilenmiştir (Beyru, 1973, s.3).

1071 yılındaki Malazgirt Savaşı sonrasında Türkmenlerin Anadolu'ya saldırıları için hiçbir engel kalmamıştır. Bu dönemde Batı Anadolu yine periyodik bunalım ve kıtlıklar, toplumsal çözümlerin olduğu bir döneme girmiştir (Gültekin, 1952, s. 42 - 43). Anadolu'daki bu Türk akınları kentlerde yıkımlara neden olmuş ve nüfus azalmıştır. Kent yaşamının gelişimi ancak, 12. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp 13. yüzyılda güçlenmiştir. Ancak Beylikler dönemi kentleri seyrek ve yarı kırsal bir yerleşme dokusu sergilemiştir (Tanyeli, 1987, s. 33-34).

Türk egemenliğinin başladığı bu dönemde İzmir Limanı ve Kemeraltı bölgesi ile ilgili gelişmelere bakıldığı zaman; yaklaşık 1135 tarihlerindeki bir belgede bu dönemde liman ağzını koruyan bir kaleden söz edilmesi en dikkat çekici unsurlardandır. Üçgen formda ve kuzey ucu Fevzipaşa bulvarına uzanan kalenin güney sınırının, Kızlarağası Hanı bitişiğinde olduğu bilinmektedir. Batı sınırı eskiden kalenin ismi ile anılan ve Jain Piere Kalesi'nin yakınında bulunan Soğankale Sokak şimdiki 871 sokaktır. Liman Kalesi, Anafartalar Caddesi'nin de gösterdiği gibi liman ağzının tam ortasında bir ada gibi konumlanmıştır (Ikonomos ve Slars, 1932, s. 173).

Tüm 14. yüzyıl Kadifekale'de ve güney yamaçlarda tutunmuş Aydınoğulları yönetimindeki Türkler ile Liman Kalesi'ne ve aşağı kente hakim Latinler arasında mücadele ile geçtikten sonra kentin birleştirilmesine yönelik son noktayı Liman Kalesini 1402 yılında ele geçiren Timur koymuştur (Gültekin, 1952, s. 44-45). Ikonomos İzmir tarihçesini anlattığı eserinde Timur istilası ardından kapatılan

limandan bahsetmiş ve bu yere “Gemiler İskelesi” ya da “Ali Paşa Meydanı” adı verildiğini belirtmiştir. Limanın neden doldurulduğuna ilişkin düşüncelerden en çok öne çıkan zaten doğal nedenlerle suların sığlaşması ve daralma nedeni ile gemi geçişine elverişliliğini kaybeden bu alandan arazi kazanma düşüncesi ve şehrin iş merkezi olarak var olan Kemeraltı'nın gelişmesi için gerekli arazinin kazanılması ihtiyacıdır (Beyru, 1973, s.20-21).

Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinin sağlanması ile birlikte siyasal otoritenin parçalanmış özelliğinin yanında yol ağının da dezavantaj sağlayan durumu bölgede ticaretin antik dönemden kalan Milet, Ayasuluk, İzmir, Foça gibi liman kentleri dışında gelişmesini engellemiştir. İlerleyen dönemde imparatorluk çok geniş bir alanı denetim altına almış ve kentin yerleşme sistemi büyük ölçüde etkilemiştir. Bu düzen içerisinde tarımsal artı ürün tımar sistemi kanalıyla İstanbul merkezinden denetlenmeye başlanmış, bölgenin gelişen uluslararası ticaret eksenleri görece önemini yitirmiştir (Tekeli, 1992, s. 126).

İzmir tarihindeki en önemli dönüm noktası 17. yüzyılda da gerçekleşmiştir. 17. yüzyıl öncesinde tarımsal ekonomi ilişkilerine bağlı iç dinamizmi ve liman aktivitelerinin varlığı ile bölgesinde önemli değere sahip bir kent ise de (Arıkan, 1992, s.61-65) alışılmış ticaret yollarını izleyen Batılı gezginler tarafından henüz “keşfedilememiştir”. 17.yüzyılın ilk yıllarında ise, kentin birdenbire neredeyse tüm gezginlerin hayallerine ve yazılarına girmiş olması tarih araştırmacılarının dikkatini çekmiştir. Bu tarihten itibaren İzmir'in artalanının bolluğu, verimliliği, yerli nüfusun çalışkanlığı, kentin günlük yaşamı, çeşitliliği ve canlılığı övgü ve hayranlıkla dile getirilmiştir (Goffman, 1995, s. 45- 47).

Kuşkusuz bu kesitte anlatılan 17.yüzyıl kentinin en kalabalık, en işlek yerlerini başında Kemeraltı Bölgesi gelmektedir. Bu döneme ait bütün gravürler limanın yerini, gerisindeki canlılığı net bir biçimde tasvir etmekte, Evliya Çelebi iki yüz parça gemi alan bu limanın gördüğü en güzel limanlardan olduğunu belirtmektedir (Baykara, Yeni Asır Gazetesi, 1993) 17. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin gelişmeye başlaması ve yeni dış ticaret biçimlerinin ortaya çıkmasına paralel olarak İzmir üç

önemli kırılma noktası ile hızla gelişerek Anadolu'nun en önemli dış ticaret merkezi haline gelmiş ve batının dikkatini üzerine çekmiştir. Bu kırılma noktalardan birincisi 'İran İpek Yolu'nun Kuzey Hattı'nın Halep'ten İzmir yönüne kaydırılması'dır. Bu gelişme ile Avrupa'ya ihraç edilmek üzere İpek yolu ile gelen ürünler İzmir'de toplanmaya başlamıştır. İkinci kırılma noktası 'Ege Bölgesi'ndeki yerel ayanların güçlenerek bir yandan büyük çiftliklerde üretimin gelişmesini sağlarken bir yandan da artı ürünün bölgesel olarak denetlenen miktarını arttırmalarıdır.

Üçüncü ve en kritik dönüm noktası ise Sakız Adası'nın siyasi ve ticari özerkliğinin Osmanlı işgali ile sona ermesi ile, adanın derin bir ekonomik bunalım ve güvensizlik ortamının etkisi altına girmesidir. Sakız'ın hem ticaretteki avantajlılığını kaybetmesi, hem de savunmasızlaşması sonucunda Ege'deki ticari üstünlük İzmir'e geçmiş, İzmir bölgedeki birincil liman konumuna yükselmiştir. Bu gelişmenin ardından yaklaşık 50 yıl içerisinde nüfus 10 katına çıkmış, dönemin en güçlü İngiliz Fransız şirketleri ve Sakız'da yer almakta olan tüm konsolosluklar İzmir'e taşınmıştır. İzmir'de ticaretin önü bu noktadan itibaren açılmış ve tam manasıyla bir dönüm noktası yaşanmıştır (Baran, 2003, s.22).

Kısa süre içerisinde İzmir küçük bir yerleşim merkezinden bir şehre dönüşmüştür. Çoğunluğu Türklerden oluşan homojen bir toplumdan; etnik, dini kültürel farklılıkları içinde toplayan kozmopolit bir şehre; küçük, yerel bir ticaret merkezinden, uluslararası ticaretin bir parçası haline gelmiştir. (Gürsoy, 1993, s.29).

18. yüzyılın ikinci yarısında ipek ticareti gerilemeye başlamıştır. Bu dönemde İzmir bölgenin tarımsal faaliyetlerinin gelişmesi ve maden kaynaklarının yoğun bir şekilde işletmeye açılmasıyla İzmir 'ulaşım-değiştirme noktası' olmaktan çıkıp tarım ve maden yönünden zengin bir bölgenin 'ihraç limanı' haline gelmiştir. Böylece Ege Bölgesi'nin dünya ekonomisine eklemlenme biçimi giderek değişmiştir. Kapitalist sanayi ülkelerinin ekonomisine, kapitalizme yeni açılan ve sanayileşmemiş bir bölgenin ekonomisinin eklenmesi başlamıştır (Tekeli, 1992, s.128).

19. yy sonu 20. yy başı arasındaki gelişmeler İzmir kentinin yarı sömürgeleştirildiği bir dönemin takip eden yıllarda dış dinamiklere bağlı ortaya çıkan mekansal ve sosyal dönüşümün ilk izleri olduğunu işaret etmektedir. Bu dönemde İzmir'in ayırt edici iki karakteristik özelliğinden biri; dönüşüm ve gelişim sürecinde en radikal projelerin dahi kentin geçmiş pratikleri ile ortaya çıkan izler üzerinde yer seçebilmesidir. İkinci özelliği ise hemen her dönemde merkezi otorite tarafından bilinçli bir şekilde dışarıda bırakılmasının ortaya çıkardığı direnç kültürü ve protest bir sosyal strükture sahip olmasıdır. Kent bu dönemde de geçirdiği savaşlara, salgınlara, depremlere ve yangınlara rağmen hepsinden bir iz taşıyarak pek çok badire atlatmış ama her şeye rağmen ismini korumayı ve güzel kalabilmeyi başarmıştır (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.3).

Şekil 3.1.4 Yüzyılda İzmir İç Limanı ve Çevresi (www.wowturkey.com)

Osmanlı Dönemi içerisinde Kemeraltı'nın genel durumu, gelişim ve dönüşümüne bakıldığında 15.yüzyıla kadar, İzmir'in art bölgesinde yer alan merkezlerden kente gelen artı ürünün, kervan yolları ile Kemeraltı'na ulaştığı bilinmektedir. Pazarın gelişimi bu yönde iken, Osmanlı hâkimiyeti ile ticaret yollarının kuzeye çekilmesi nedeniyle Kemeraltı Çarşısı da göreceli olarak önemini kaybetmiştir. Ancak daha sonra yeniden canlanmayla birlikte eski uzun kervan yolları yerine sadece art bölgeden gelen tarımsal ürünlerin İzmir'e geldiği görülmektedir. Kemeraltı ve İzmir Limanı ancak kendini ayakta tutacak ticareti yapmakta iken Osmanlı'nın genişlemesi

ve güçlenen Avrupa kapitalinin dış pazarlara yönelmesiyle yeni ticaret biçimleri oluşmuştur. İzmir’de sanayi ve yoğun dış ticaret öncesi merkezi iş mntıkası 17. yüzyılda küçük bir iç liman etrafında bir rıhtım çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu iç limanın körfeze açıldığı yerin kuzey ucunda hem vergi almak, hem de limanı ve şehri korumak için bir kale bulunmaktadır. Kale etrafındaki meydanda ise Hisar Cami ve önemli uzun mesafe ticaret hanları bulunmaktadır (Kıray, 1998, s. 34–35).

Bu dönemde devlet gücünü görkemli han yapıları ile gösterirken İzmir’de bir ekonomik güç odağı haline gelen ayanlar da Karaosmanoğlu ve Arapoğlu Hanı gibi yapıtlarla kendilerini kente tanıtmaktadır (Atay, 1998, s.37).

Bugünkü Anafartalar Caddesi; Tilkilik’ten Basmane’ye kadar uzanan kısmı ve oradan demiryolunu takip ederek şimdi Kemer Köprüsü’nden (Kervan Köprüsü) şehir dışına uzanması ile en eski zamanlardan beri şehri Anadolu’ya bağlayan ana yolu teşkil etmektedir. Bu yol şehir içinden geçerek rıhtımla bağlanmakta ve 17.yy İzmir şehrinin ana aksını meydana getirmektedir (Arıkan, 2001, s.78).

17.yy ortalarına kadar Kemeraltı Caddesi, günümüzde kordonun işlevi gibi hem gezinti, hem de yükleme boşaltma faaliyetlerine yönelik kullanılmıştır. Hisar Camisi’nin bulunduğu alanda ise liman fonksiyonları bulunmaktadır. Hisar Cami ve yöresi Kemeraltı’nın ticari hayatında önemli bir rol oynamış, pek çok zaman politik güç gösterilerine sahne olmuştur. Ancak 18. yüzyıldan sonra daha da gelişen bu yeni kesim, liman aktivitesini ve yeni gümrük düzenini, dolmakta olan iç liman dışına taşımıştır (Baykara, Yeni Asır Gazetesi, 1993).

Bu dönemde Kemeraltı’nda iki tür parsel düzeni görülmektedir. Bunlardan birincisi geniş alan tutan hanların oluşturduğu parseller, diğeri ise perakende ticarete dönük, arasta düzeni içinde belirli ihtisas gruplarına göre ayrılmış küçük dükkân parselleridir. Batı Anadolu ürününün mal aktarmacılığı ve satışının gerçekleştiği bu sistemde tarım ürünü kapitali İzmir’e sanayi ya da bankacılık şeklinde yansımadığı için Kemeraltı, yer yer küçük imalathanelerin de bulunduğu bir ticari alan olarak kalmıştır. Yalnız 18.yüzyıl sonlarına doğru yeni bir aktivite türü ortaya çıkmıştır ki

bu Avrupalı tüccarların işlerini imparatorluk sathında takip eden Ermeni, Rum, Musevi aracılara ‘büro kullanımı’dır. Komisyonculuk, tefecili ve aracılıktan oluşan yeni iş profili ile yeni büro kullanım türü Kemeraltı ticaretinde önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde geleneksel Selçuklu-Osmanlı tarzı hanların odaları bölünerek büro kullanımını haline dönüşmüştür. Geleneksel han kullanımını fonksiyonunu bu şekilde yitirirken bu kez de art bölge ürünlerinin depolanmasında depo ihtiyacı sıkıntısı ortaya çıkmış, sonucunda dolgu alanları üzerine plansız ve hızla taş depo hanları inşa edilmeye başlanmıştır. Fiziksel değişim sürecinde genellikle Kemeraltı’nın denize erişen ana aksları üzerinde mal giriş ve çıkışına hizmet veren dar uzun parseller üzerinde bu yapılar görülmüştür. Bu yol ve parsel sistemi alana en yüksek rantı vermektedir. Kemeraltı’nın belirtilen bu ana sistemleri 19.yy sonuna doğru fiziki oluşumunu tamamlamış ve günümüze kadar değişmeden gelmiştir (Atay, 1998, s. 37-39).

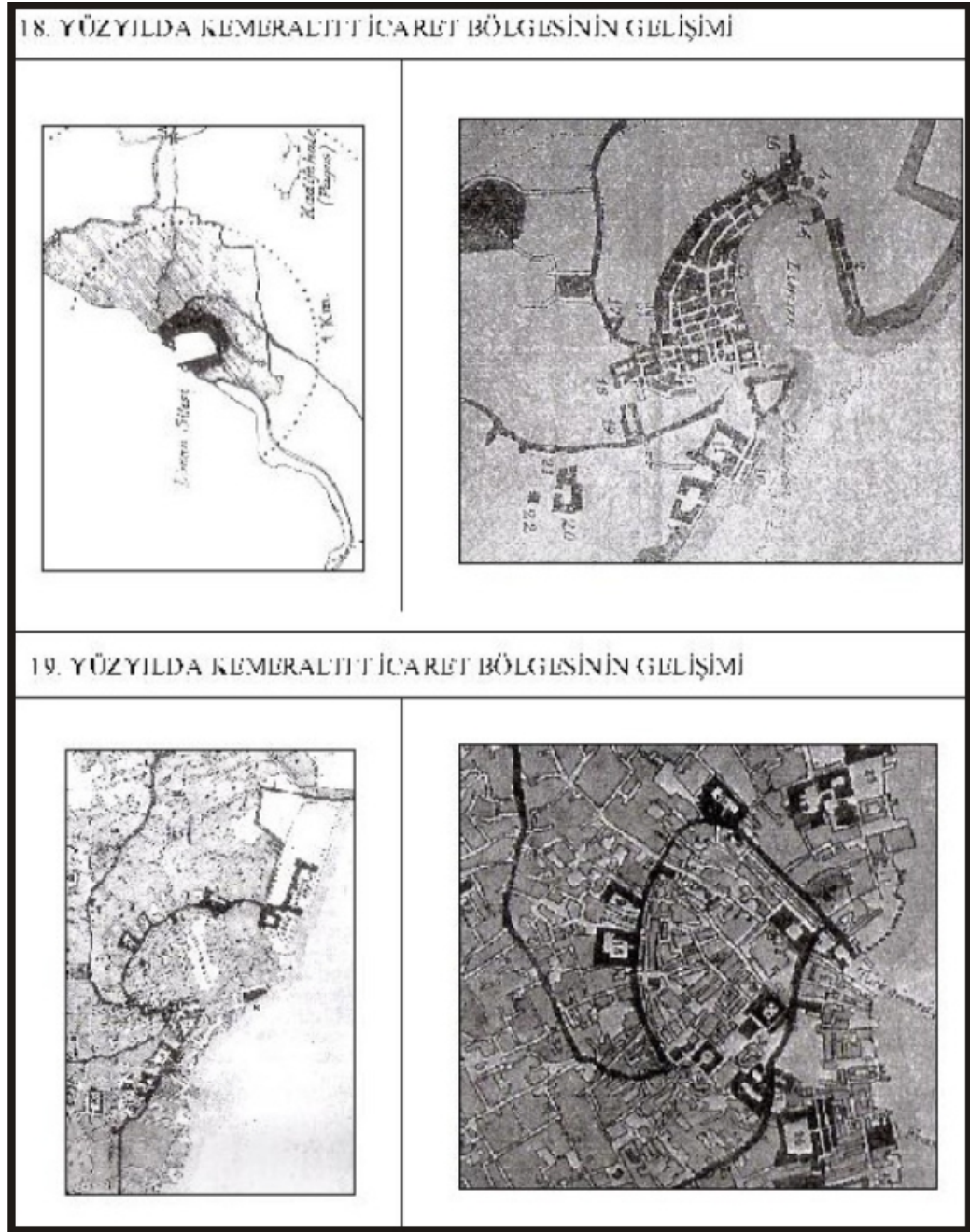
19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başında Kemeraltı İzmir’in ticaret alanlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. İzmir’e bu dönemde gelen gezginler kenti tanımlarken ikili bir yapıdan söz etmektedirler. Bu yapının birinci unsuru kıyı bandında yer alan, batı karakterli, batıdan getirilen malların satıldığı, hizmetlerin sunulduğu Levanten, Rum ve Ermeni Mahalleleri iken; diğer unsur geleneksel iş ve sanat kollarının ve ticaretin yer aldığı, kendine özgü yaşam biçimi ve fiziki yapısı ile kale yamaçlarına yerleşmiş Türk Mahalleleri ve Kemeraltı Caddesi’dir (Beyru, 1992, s.43).

Bunun yanında Kemeraltı’nın, kıyı dışında kalan kesimlerindeki konut alanları da dolmuştur. Parsel sistemi incelendiğinde, Beyler Sokakları, Kestelli Caddesi, Arap Fırını Sokağı ve çevresinde bugün ticarete dönüşmüş bu yörelerin o dönemde konut dokusuna yönelik bir düzende olduğu görülmektedir. Arundell 19. yüzyılın başında geldiği İzmir’in Türk mahallelerindeki konut dokusundan seyahatnamesinde şu şekilde bahsetmektedir: “Pagos Dağı’nın yamaçları ve önündeki düzlük kırmızı kiremitli damları ve boyalı balkonları ile göze çarpan yapılarla adeta örülmüş gibiydi” (Beyru, 1973, s.28).

Şekil 3.6 İzmir Limanı, 1865 (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

19. yüzyıla değin kentin ticari hayatını hareketlendiren tüm gelişmelerin Kemeraltı Çarşısı üzerinde ekonomik bir takım gelişmelere neden olduğu görülmektedir. Ancak Kemeraltı 19. yüzyıldan itibaren kentin kültürel gelişmesine de temel oluşturmuş ve ilk kültürel filizlenmeler yine bu bölgede kendisini göstermiştir. Türk edebiyatının İzmir’de uyanışının ilk işaretlerinden biri olan Nevruz ve yine Halit Ziya ve Tevfik Nevzat’ın çıkarmaya başladıkları Hizmet ve izleyen yıllarda Ahenk ve diğer tüm mecmua idarehaneleri Kemeraltı Çarşısı'nda yer almışlardır (Arıkan, 1998, s.38).

Şekil 3.7 18. ve 19. yüzyıllarda Kemeraltı Ticaret Bölgesinin Gelişimi (Benzergil, 2006, s. 75)

Yine bu dönemde şehir merkezinin büyük kısmı, Kemeraltı Camisi'nden Hisar Camisi'ne uzanan limanın sahil çizgisini teşkil eden kavis içinde yer almakla birlikte zamanla kuzeye doğru da genişlemiş ve Büyük ve Küçük Vezir Hanların arkasında, yeni tip ve daha yüksek gelir düzeyine hitap eden ticari kullanışlar ortaya çıkmıştır. Eski küçük limandan doldurulmak suretiyle kazanılan alanlarda çarşı derinlik elde etmiş ve Montémont'un 1828 yılına ilişkin yaptığı anlatımlara göre çeşitli ticaret ya

da zanaat kolları kendilerine mahsus sokak ve kesimlerde yoğunlaşmışlardır. Ticari fonksiyonların bu şekilde faaliyet alanlarına göre gruplanma geleneği bugün de sürmektedir. Sokak isimlerinin numaralarla ifade edilmediği dönemlerden zamanımıza kadar gelen iş kollarının mekana yerleşimini rahatça okumak mümkün olmaktadır: Berberler, Hancılar, Kömürcüler, Taşçılar, Bardakçılar, Çekmeciler, Çiviciler Sokakları; Yemiş, Sandıklar, Limoncular, Yorgancılar, Kantarcılar, Saraçlar, Kuyumcular Çarşıları gibi...(Beyru, 1973, s.31).

Şekil 3.8 İzmir Çarşısı, 1895 (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

İzmir en çok da geleneksel pazarıyla bir doğu kentine benzetilmektedir. Çarşının betimlenmesi pek çok gezginin İzmir imgesi içinde yer almıştır. Pazarda bir çok görünüm Frenk Mahallesi'nden çok uzak, farklı bir dünyaya aittir. Dolayısıyla pazarın dar sokaklarında yürürken gezginler farklı bir evrene girdiklerini hissetmişlerdir. Yalnız mallar değil satıcılar da bu imgelemin bir parçasını oluşturmaktadır (Tümer, 2001, s.56). İzmir'de çarşı hala aynı yerde aynı renkleri, kokuları, kalabalıklığı ve zenginliği ile var olmaya devam etmektedir.

Şekil 3.9 İzmir Çarşısı, 1900 civarı (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Osmanlı'dan kopuş sürecinin resmen yaşamaya başladığı Cumhuriyet Dönemine girildiğinde birbirleri ile zayıf ulaşım ilişkileri bulunan Anadolu kentlerinin çoğu yakılmış, tahrip edilmiş, zaten yetersiz olan altyapıları neredeyse yok olmuştur. Uzun yıllar süren ve zor koşullar altında kazanılan Kurtuluş Savaşı'nın ardından harap bir ülke, çökmüş bir ekonomi ve onarımı bekleyen pek çok kent ile karşı karşıya kalmıştır. Rumeli topraklarından göç eden önemli sayıda mübadil çeşitli kentlere yerleştirilmiştir (Batur, 1998, s. 209). Frenk, Ermeni ve Yunanlı iş adamları ve tüccarların önemli bir kısmının terki ile İzmir mekansal olanaklar, ekonomik birikim ve deneyime dayalı üretim bilgisinden yoksun kalmış, yıllar boyu üretim sektörlerinin dışında kalan Müslüman Türk iş adamları ticaret mekanizmalarını ellerine almak ve bir anlamda sıfırdan başlamak zorunda kalmıştır (Göksu, 1989).

Ekonomik buhranın etkisiyle liman ticaretinde büyük ölçüde azalma görülmüşse de krizin etkileri azaldıkça ihracatta yeniden olumlu bir gelişim görülmeye başlanmıştır (Cumhuriyetin 15. yılında İzmir, 1938, s.59).

Şekil 3.10 Yangın yerleri (<http://wownturkey.com>)

İktisadi ve sosyal açıdan bakıldığında; gayri safi milli gelirin %67'sini tarım gelirlerinin, %23'ünü hizmet gelirlerinin, %10'unu ise sınıai gelirlerin teşkil ettiği; toplam nüfusun %82'sinin kırsal alanda yaşadığı; okuryazarlık oranının ancak %11'i bulunduğu görülmektedir. İmparatorluk dönemi borçlarının 2/3'ünün yeni yönetim tarafından kabul edilmiş olmasının ekonomide yarattığı ağır yük; tüm yoksunlukları biraz daha ağırlaştırmıştır (Gürsoy, 1993, s. 160).

Cumhuriyet ideolojisi ulus-devlet ve buna uygun bir birikim tarzının yapılandırılması üzerine kurulan bir modernite projesidir. Bunun için ideolojik düzlemde Osmanlıdan ciddi bir kopuşun sağlanması ve dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmesi gerekmektedir. Osmanlı'dan kopuş ancak büyük bir unutulmuş ile mümkün olabilecektir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.10). Ancak her ne kadar Osmanlı'dan kopmaya çalışılsa da yeni üretim süreçleri Osmanlı'nın izini tam manasıyla silip üzerine yeniden inşa edecek güce sahip olmadığından,

eldeki imkânlar değerlendirilmiş ve yeni birikim süreçleri mekansal olarak Osmanlı dokusu üzerinde hayat bulmuştur (Göksu, 1989).

Bir yandan Cumhuriyet devrimleri, kapitalist dünya sistemi ile bütünleşmeye giden yolda olumlu birer adım olarak görülürken Osmanlı'dan devralınan artıkların tasfiyesine yönelik çabaların yarattığı çatışma 1923-50 dönemine damgasını vurmuştur Osmanlı'nın son dönemlerinden beri güçlenerek gelen ticaret sermayesinin etkinliği altında 1923 İzmir İktisat Kongresi'nden çıkan kararlar 1929'a kadar sürecek temel tercihlerin ağırlıkla dış ticarete liberal tutuma öncelik tanıyacağını vurgulamaktadır (Afetinan, 1989, s. 4-8).

Öte yandan ülkenin uzun savaş yılları ve ardından geçirdiği yıkımdan daha büyük engelleri bulunmaktadır. Sermaye ve sanayinin yetersizliği toplumsal sınıfların da oluşamamasına neden olmuştur. Ne işçi sınıfı, ne de burjuvazisi oluşmuş devlet aynı zamanda sermaye darlığı, milli pazarının ve tecrübesinin olmaması nedeniyle ticarete de parlak sayılmamaktadır. İş gücünde azalma, yeni rejime karşı halen varlığını koruyan muhalefet, hukuksal yapının engelleyici ve yetersiz özelliği ulaşılacak istenen çağdaş uygarlık hedefi önündeki en büyük engellerdir. İmkânsızlıklarla dolu bu tabloda; ulus olma yolunda çabalayan ortak bir kültürün insanları ve modernleşme arzusu kalmaktadır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.8).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemeraltı'nın gelişimine bakıldığında; yangına bağlı olarak birçok tüccarın zarar gördüğü bilinmektedir. Ancak kuru üzüm, incir ve tütün depolarının yeri değişmemiş, sadece bu binalar içerisinde yeni ofis kullanımları ortaya çıkmıştır. 1930-1935 yılları arasında İzmir'in merkezi iş alanında Büyük ve Küçük Kardiçalı Hanları gibi bürolardan oluşan hanlar inşa edilmiştir. Kemeraltı'ndaki yüksek arsa fiyatları nedeniyle birçok han dar bir alan içerisinde birikmiştir. 1935 yılından sonra ise Kemeraltı'nda yer alan depo binaları artık bu alanı terk etmeye ve merkez dışına çıkmaya başlamışlardır. 1950'lerin sonuna kadar Avrupa'ya eskisi kadar mal ihraç edilmemesi ve uzun mesafe kervancılığının ortadan kalkması ile Kemeraltı hanlarının çoğu boşalmıştır. (Kıray, 1998, s.91).

1929'da Saat Kulesi- Güzelyalı arasında elektrikli tramvay sistemi uygulamasının yanında 1930'lu yıllarda Konak'ta kurulan ahşap vapur iskelesi ile Kemeraltı perakende ticareti hızlanmış, Kordon aksının hizmete girmesiyle Konak meydanı üç eksenli bir geçiş alanı haline gelmiştir.

1940'lı yıllara girilirken Behçet Uz'un katkılarıyla Kemeraltı Caddesi genişletilmiş, yeni eczahaneler, kütüphaneler, lokantalar açılmış ve Başdurak'a kadar tüm iş yerleri faaliyetlerini belediyenin kontrolü altında sürdürmüşlerdir. İnsanlara karanlık bir tünele giriş hissi veren üzeri salaş tahtalarla kapalı karanlık sokaklar temizlettirilmiş, binalar biraz olsun ışığa kavuşmuştur (Olgaç, 1939, s.42-43).

1950-80 döneminin belirleyici özelliklerine bakıldığında öncelikle demokrasi ile yönetimin gerekliliği konusunda geliştirilen ilkeler paralelinde, tek partili siyasi rejim yerini çok partili siyasi rejime bırakmıştır. Dönemin sosyo-ekonomik koşulları ise özel girişimciye ağırlık veren, liberalleşme eğilimi altındadır. Bir önceki dönemde ortaya konan ülkeyi demir ağlarla örme olgusu yerini, kara yollarına ağırlık veren bir modele bırakmış; yoğunlaşan sanayi kent çeperlerinde organize sanayi bölgeleri oluşmasına neden olmuştur (Tekeli, 1998, s.12-16).

Teknolojik gelişmelerin paralelinde tarımda mekanizasyon ile kırsal alanda boş kalan iş gücünün kentlere yönelmesi, 1950'lerde kentsel gelişmelere önemli bir yön veren iç göç ve gecekondulaşma olgusu ortaya çıkmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında İzmir'de çok hızlı bir kentleşme yaşanmıştır (Benzergil, 2006, s.26).

Bir önceki dönemde ortaya çıkan tarımsal ve tarım dışı üretimin yeni kanallar ile iç ve dış pazara aktarımı sorunu bu dönemde tarım, ulaştırma ve sanayinin yeniden üretimine aktarılan kaynaklar ile çözümlenmiştir. Mal taşıma ve nüfusun ulaşılabilirliğinde hızlı bir artış görülmüştür (Arı ve diğerleri, 1992, s.274).

1950-80 dönemine gelindiğinde İzmir'de 2. Dünya Savaşı'nın etkileri hissedilmiş; gücünü art bölgesindeki tarım zenginliğinden alan kent için zor bir dönem başlamıştır. Savaş yılları ve sonrasında tarım potansiyelini oluşturan büyük

çiftliklerin sayıları gitgide azalırken, artık tarım topraklarını genişletme imkanı bulunmadığından verimliliğin yükseltilmesine yönelik tedbirlerin gerekliliği ortaya çıkmıştır (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 20).

1960'lı yıllarda başlatılan planlı kalkınma sürecinde, demokratik bir toplum yapısı ve görece kapalı karma ekonomi düzeni içinde devletin ekonomik hayata geniş müdahalesiyle; sermaye birikimini hızlandırmaya, teşvik edici politikalarla özel kesimi güçlendirmeye, hızlı sanayileşmeye, nüfus artışı ve kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan alt yapı ve üst yapı ihtiyaçlarını karşılamaya ağırlık verilmiştir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 34-35).

1970'lere gelindiğinde kentte bazı köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. İmalat sanayinin kentin dışına kaçma eğiliminin belirginleşmesi, merkezi çevreleyen yeni yerleşim alanlarında alt gelir gruplarına ait gecekonduların artışı, yabancı sermaye ortaklıkları ve kamu yatırımında görülen yükselme bunlardan bazılarıdır. 1970'li yıllarda turizm kentin ekonomik faaliyetleri içinde önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır. (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 29).

1950–80 yılları arasında İzmir genelinde, özellikle de tarihsel nitelikli kent parçalarında tahribat yaşanmasının temelinde hızlı ve kontrolsüz kentleşme yatmaktadır. Geleneksel Kemeraltı Çarşısı bu dönemde özgün mekansal eşikleri nedeniyle büyük bir mekansal dönüşüme sahne olmamış ancak bölgenin mekansal sıkışıklığı, eski binaların yenilenememesi gibi nedenlerle kendi içinde işlevsel bir takım değişikliklere uğramıştır. Eski dükkanların yıkılarak yerlerine çok katlı iş merkezleri ve pasaj tarzı kullanımların yapılması bu tahribatın bir örneğidir.

Bu döneme kadar oluşmuş “arasta” düzenli ihtisaslaşmanın artması ile çarşı bölümleri fiziksel mekana belirgin şekilde yansıyan bir ayrılma yaşamıştır. Yakınlık, ulaşılabilirlik, ve arsa fiyatlarındaki ucuzluk nedeniyle merkezde yer seçen ancak aslında merkez fonksiyonu olmayan imalat, toptan ticaret ve depolama faaliyetlerinin çokluğu ve geniş alan kullanmaları nedeniyle yavaş yavaş merkezden uzaklaşmaları;

bunun yanında büro ve lüks tüketim gibi bazı ana merkez fonksiyonlarının Alsancak'a kayması bu yer değiştirmenin göstergesidir (Göksu, 1989, s.71).

Toptan ticaret ve imalat-tamir fonksiyonu Kemeraltı Çarşısı'nın iç kesimlerine çekilirken perakende ticaret ise Anafartalar Caddesi üzerinde, özellikle de Hükümet Konağı civarında yoğunlaşmıştır (Türkmen, 1997, s.16). Ancak bu ticari kullanışlar her hangi bir şekilde ihtisaslaşmamış, han ya da pasaj denilen büyük binalar içinde küçük birimler halinde yer seçmişlerdir (Kıray, 1972, s. 99).

Hızlı kentleşme sonucu kentlere yönelen nüfus kitleleri yerleşim alanlarından biri olarak tarihi dokuları seçmiştir. Değişen sosyo-ekonomik koşullar geleneksel merkezden çepere doğru yayılan küçük üretim faaliyetlerinin yattığı koku, gürültü, vb. olumsuz etkiler ve gelişen apartmanlaşma olgusu, tarihi dokuda yaşayanların evlerini terk etmelerine ve yaşam alanı olarak yeni yerleşim birimlerini seçmelerine neden olmuştur. Esas kullanıcıları tarafından terk edilen tarihi konutlar göçmenler tarafından doldurulmuş, bunun sonucunda tarihi konut dokusunda gecekonduların alanlarına paralel bir sosyal yapı göstermeye başlamıştır (Sönmez, 2001, s.122).

Örneğin Kemeraltı'nda konut dokusundan otele dönüşen yapılar 1950'lerde hızlanan göçün etkisi ile yeni kullanıcıları tarafından konut, ticaret ve konaklama işlevini sürdürmüş olsa da, sosyo-ekonomik ve fiziksel yapısında gelişen olumsuzluklar nedeni ile zamanla önemlerini yitirmişlerdir (Kayın, 2004, s.33).

1950'li yılların sonunda Kemeraltı kapkaç ticaretinin yoğun olduğu belli ekonomik kuralların işlemediği bir ticaret alanı olarak gelişmiştir. Basit bir al-sat politikası yüzünden esnaf kazandığı kapital ile çok dar bir çerçevede kalmıştır. Yer sıkıntısı ve genişleyecek yer kalmaması yapılarda bozulmaya ve çarşının kaotik bir hal almasına neden olmuştur (Aksoy, 1994, İkinci Kemeraltı Günleri, Milliyet Gazetesi).

Tarihi dokularda yaşanan bu süreç yapısal ölçekte iç ve dış mekanda değişimler meydana gelmesine neden olmuştur. Konutlar yeni kullanıcıların istek ve ihtiyaçlarına adapte edilmiş; önemli bir fiziksel dönüşüm içerisine girmişlerdir. İlk etapta plan şemalarında başlayan bozulmalar cephelere de sıçramış ve bu fiziksel tahribat sokaktan algılanabilir düzeye ulaşmıştır. Bu dönemde yaşanan tahribat konutlarda kat adedi artışları, parsel içinde yoğunlaşma, sokakta ışık kaybı, meydanların ve avluların küçülmesi, altyapı ve trafik sorunlarının doğması ile net bir şekilde ifade bulmaktadır (Aysu, 1976, s.20).

1955–60 yılları arasında Kemeraltı çevresindeki en radikal değişiklik Sarı Kışla binası, Adliye Sarayı, depolar ve Eski Fransız Gümrüğü gibi Saat Kulesi’ni çevreleyen birçok mimari ögenin yıkılması ve Hükümet Konağı’nın da kısmen yanmasıyla meydanı sınırlayan ve tarifleyen cephenin tamamıyla değişmesidir. 1970’lerde ise Konak Meydanı çevresinde yıkılan Sarı Kışla alanı kullanılarak yeni kütleli yapılar inşa edilmiştir. Bunun yanında Gümrük- Konak aksı üzerinde bankalar açılmış, Belediye’ye ait yeni yönetim yapıları ile birlikte Hükümet Konağı restore edilerek meydanın idari kimliği yeniden vurgulanmıştır. Fakat 1970’lerin sonunda yoğunlaşan taşıt trafiği nedeniyle, meydana deniz tarafından yaya ulaşımını sağlamak için bir üst geçit yapılmış, ancak meydanın kamusal alan niteliği trafik nedeniyle yok olmuştur.

Şekil 3.11 İzmir 1972 (<http://wowturkey.com/>)

1980 yılına gelindiği zaman Türkiye ekonomisi bir süredir içine düşmüş olduğu krizin en ağır aşamasını yaşamaktadır. Bu durumdan kurtulabilmesi için o dönemde tercih edilen alternatif gereği ülkenin bir istikrar programına, bu programın uygulanabilmesi için de dış kredilere ihtiyacı vardır. Ekonomi politikalarında bir “serbestleşme” dönemine girilmesi ile ithalat ve ihracatta artma, devlet kurumlarında özelleştirme, Avrupa Topluluğu ile bütünleşme, ekonomik reformlar, alt yapı ve konut yapımının geliştirilmesi hedefleri ortaya çıkmıştır. Dönemin ekonomi politikalarının dışa açık bir modelde ihracata yönelik geliştirilmesi, ülkenin küreselleşme süreci içerisinde yer almasını gerektirmiştir. Dönemin kentsel gelişmeleri kentlerin hızla yayılmasına neden olmuştur. 1980 sonrasında çıkan toplu konut yasası ve toplu konut yapımları ile kent formlarının oluşma süreçleri değiştirilmiştir. Özel otomobil sahipliğinin artmasıyla gecekondu alanları aşılıp yeni alt kentler oluşmaya başlamıştır. Gecekondu alanlarının yasal statüye kavuşturulması ile çok geçmeden gecekondu bölgeleri çok katlı inşaat bölgeleri haline gelmiştir. (Osman, 1998, s.147).

Türkiye'nin 1980'lerdeki genel görünüşü cumhuriyet ideolojilerine, kültürel normlarına ve zihniyet yapılarına karşı gittikçe güçlenen bir tepki olarak özetlenebilir. Bu yapı, modernleşme kuramlarının evrensel iddialarından vazgeçilip, kültürel kimlik ve farklılık terimlerinin öne çıkışı ile karşılığını bulmuştur. Homojenleştirici, indirgeyici ve yabancılaştırıcı etkileri nedeniyle eleştirilen modernist üslup terk edilirken, yerini postmodern düşüncenin çeşitli akımlarına bırakmıştır. Tüketim, iletişim, küreselleşme ve bunlara paralel olarak ekonomik ve mekânsal büyüme, bu döneme damgasını vuran temel kavramlar olmuştur. Yapının imaj değeri yüksek bir nesne olması, mimari tasarımı ve kent mekanının tasarımını tüketim ürünü olmaya zorlamış, kent ekonomik temelli yeni değerler ile yeniden üretilmeye başlamıştır. Farklılık, güncellik, moda, geçicilik her alanda birincil kavramlar haline gelmiştir (Sayar, 2004).

Cumhuriyetle birlikte hayata geçen modernleşme projesinin yaratmaya çalıştığı yeni kimlik Osmanlı'nın çok kültürlü mirasını reddetmeyi gerektirmiştir. Bu nedenle Türk toplumunun tarihi yeniden keşfetmek merakı ancak 1980 sonrasında artmıştır.

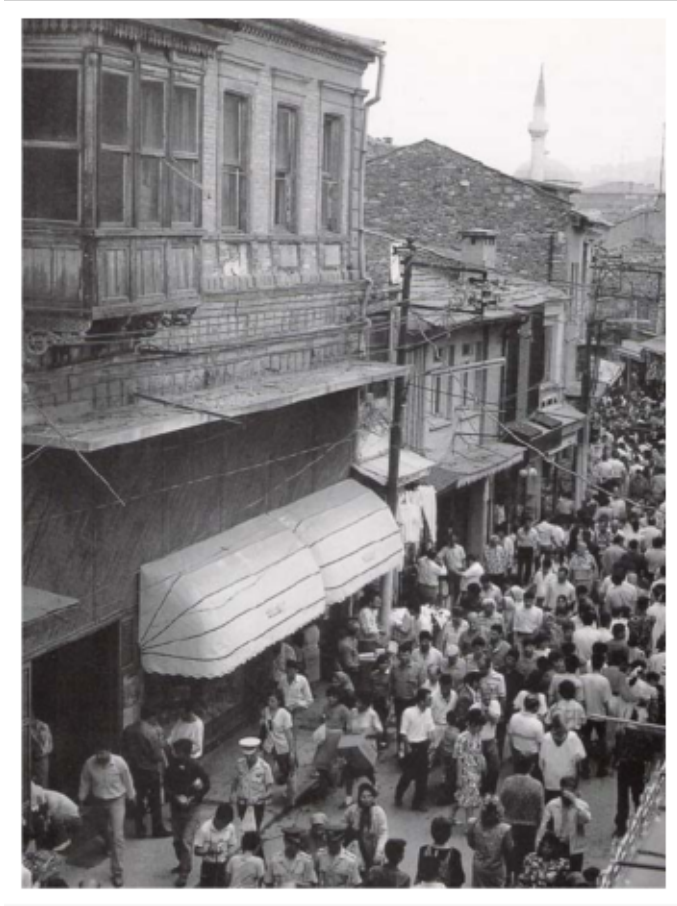
Cumhuriyet ideolojisi bir taraftan ulusaşırı aydınlanmacı değerler üzerinde yükselirken bir yandan da tekil bir kimlik kurgusuyla ilişkilendirilmiştir Bu nedenle de kuşaklar boyu geleceğe yönelmiş olan Türk toplumu 21.yüzyılda kendi tarihini yeniden keşfetmeye yönlenmiştir (Neyzi,2004, s.8).

Bir önceki dönemde hakim olan hızlı kentleşme olgusu ve nüfus hareketleri 1980 sonrasında belli bir düzeye ulaşmıştır. Kırsal alandan kentlere yönelik göç hareketleri 1980 sonrasında kentler arası göçe dönüşmüştür. 1990'lardan sonra ise güvenlik problemleri nedeniyle doğudan göç etme olgusu başlamıştır (Tekeli, 1998, s. 20).

Sürekli olarak göç almaya devam eden İzmir'de bir noktadan sonra konut açığı meydana gelmiştir. 1981 yılında İzmir'in büyükşehir statüsüne getirilmesi ile çeperlerine doğru genişleyen kentte gecekondu semtlerinde artış olmuştur. Büyükşehir Belediyesi'nin bu semtlerin çevrelerine toplu konut inşaları yapması ile de yeni semt merkezleri gitgide daha da gelişmiştir (Karadağ, 2000, s.67-69).

1980 sonrasında Kemeraltı Ticaret Bölgesi, 1995'e kadar 1970-1980'lerdeki ekonomik özelliklerini sürdürmüş ancak 1995'ten sonra kentte hızla artan Hipermarketler, semt pazarları gibi alternatif alışveriş olanaklarının artması ile bir değişim sürecine girmiştir. Daha çok alt gelir grubuna hizmet eder hale gelen Kemeraltı'nda toptancılar da, İzmir Ticaret Odası'nın önerileri ile kent dışına, kendi sektörlerine ait sitelere taşınmıştır.

Sahip olduğu tarihi potansiyel ve ticari etkinlikler, Kemeraltı'nı gitgide çöken, eskiyen ve terk edilen bir bölge olmaktan kurtaramamıştır. Taner; kentsel ölçekte Kemeraltı'nın bu konuma gelmesini, kent içinde yeni alt merkezlerin gelişmesine, kentin hinterlandındaki yerleşmelerin İzmir'e bağımlılığının azalmasına, belirli kullanımların kentin başka noktalarına taşınmasına, kamusal yapıların (hastane, hapisane, otobüs terminali) taşınmasına, çevredeki konutların azalmasına, kiracıların ve işportacıların hızla artmasına bağlamaktadır (Taner, 2001 s. 194- 197).

Şekil 3.12 Kemeraltı'ndan bir görünüm (Umar, 1999, s.106)

Tüm bu olumsuzlukların yanında onaylanan 1984 yılında onaylanan Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı ile sokakların bir bütün olarak korunmasını sağlayacak bir takım kararların alındığı görülebilmektedir. Korunması gereken sokaklar planda işaretlenerek bu sokaklarda yer alan duvarların, kemerlerin, kapıların, pencerelerin, sokak mobilyaları ile diğer özgün bileşenlerinin korunması kararı getirilmiştir. Bu kararların paralelinde genel anlamda bu dönemde yaygınlaşan, tarihi alanları turizm yönünde geliştirme olgusunu 1984 planından itibaren sürmüştür. Bu planla Kemeraltı'nda turistik odaklar yaratma önerisi ortaya çıkmıştır. Kemeraltı'nda turizm potansiyeline sahip olan Hisar Camisi, Kızlarağası Hanı, Ali Paşa meydanı gibi alanlarda çarşı kültürünü yansıtan ticaret ve dinlenme mekanları oluşturulması önerilmiştir (Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, 1984, s.5-9).

90'lı yıllarda Kemeraltı'nın tarihi ve kültürel birikiminin geç de olsa sahiplenilmeye başlandığı ve bu birikimin anı değeri hakkında farkındalık yaratabilecek, tarihi merkezin sorunlarını bir bütün halinde ele alarak çözümü için ortak çalışmaların başlatılabilecek sempozyumlar, Kemeraltı Günleri gibi çeşitli faaliyetler başlatılmışsa da devamlılığı daha sonraki yıllara taşınmamıştır (Yeni Asır Gazetesi, 1993).

2000'li yıllara gelindiğinde ise tarihi kent merkezine ilişkin ilk kapsamlı müdahale Konak Meydanı çalışmaları ile başlamıştır. Bu döneme kadar kimliğini kaybetmiş boş bir alan olarak giren Konak Meydanı'nın yeni bir projeyle hayat bulması için yoğun bir rekreasyon çalışması başlatmıştır. Meydan bu dönemde Sarı Kışla yapısının yıkılması ve kıyı hattının doldurulması ile oluşan sınırları kaybolmuş 35.000 m²'lik bir alandan oluşmaktadır. 2003 yılında tamamlanan projede öncelikle meydanı ölçeklendirebilmek ve uç noktalar arası yaya ulaşımını etkin hale getirebilmek için alt ve üst geçitler aracılığıyla iki belirgin yaya aksı oluşturulmuş, Kemeraltı bölgesindeki yaya akışı, Konak İskelesi'nin bulunduğu kıyı hattına bağlanmıştır. Meydan yeni akslar ve farklı temalardaki alt meydancıklar ile kontrolsüz bir boşluğun ötesinde insan ölçeğinin bir miktar üzerinde bir mekânsal düzeni tariflenmektedir. Düzenleme sonrasında Saat Kulesi ve yakın çevresinde buluşma, dinlenme ve seyir fonksiyonları ile kullanım yoğunluğu yaşanmakta, dolaşım aksları canlılığını sürdürmekte ve kentli belleğine Eski Sarı Kışla alanı olarak kazınan alanın izleri yaşatılmaktadır. Geniş Meydan alanı içerisindeki tema bahçeleri ise nispeten daha durağan bir görüntü sergilemektedir.

Bugün meydanın merkez noktasında, biri Batı kültürünü ve onun reformist anlayışını temsilen yapılmış olan Saat Kulesi, diğeri İslam kültürünü tanımlayan Yalı Cami olmak üzere iki tarihsel öge bulunmaktadır. Her iki ögenin birbirlerine çok yakın ve eşdeğer konumda yer almaları ise, Konak Meydanı'na İzmir kenti açısından farklı bir anlam yüklemektedir (Zengel, 2007, Mimarlık Dergisi).

Kemeraltı Tarihi Kent Merkezine ilişkin günümüzdeki çalışmalar ise İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan ve İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanan "Kemeraltı Anafartalar Caddesi Cephe Düzenleme Projesi" adım adım ilerlemektedir. Proje dahilinde 1. bölümü 2007 yılının Ağustos ayında başlatılan bakım- onarım çalışmaları, 2008 yılının şubat ayında Koruma Kurulu'nun projenin ikinci bölümünü onaylaması ile devam etmektedir. Çalışmalar, 250 metrelik mesafede 9 adada yer alan 93 parseldeki çok sayıda işletmenin cephe düzenlemeleri ile yapıların tarihi ve mimari özellikleri görülebilir, algılanabilir bir hale getirme konusunda önemli bir adım olsa da Anafartalar Caddesi'nde yer alan yapıların yalnızca cephelerinde uygulanan yüzeysel müdahalelerden öte esaslı restorasyon çalışmaları kapsamında ele alınması gerekmektedir. Bu yönü ile yapılacak müdahalenin ancak yapıların, caddenin ve kentin bilgisine ve gelişim öyküsüne hakim olduğunda ve projenin bu mikro bilgiye dayalı planlama ilkeleri temelinde gerçekleştirilmesi halinde hak ettiği değere yükselebileceği görülmektedir.

3.2 Anafartalar Caddesi'nin Öyküsü

Anafartalar Caddesi Antik döneme tarihlenen liman çizgisi kavisi boyunca yoğun ticari aktivitenin, canlılığın, hareketin odağı olmuştur. Ticaret, küçük üretim, el sanatları vb. aktiviteler varlığını yüzlerce yıldır aynı sokaklarda sürdürmektedir. İçinde barındırdığı ruhu yansıtan mekan organizasyonu yüzlerce yılın birikimini, farklı katmanlarda görünür kılmaktadır.

Şekil 3.13 Kemeraltı ve Anafartalar Caddesi

Tez kapsamında Anafartalar Caddesi'nin Hükümet Caddesi olarak da bilinen Giriş Bölümü Çalışma Alanı olarak belirlenmiştir. Bu alanın seçim kriterleri aşağıdaki gibi tarif edilebilir:

- Anafartalar Caddesi İzmir'in köklü tarihinde tarihi çekirdeği belirleyen, ona formunu veren bir omurgadır. İzmir kentinin binlerce yıllık köklü geçmişine bakıldığında değişmeyen, varlığını hala koruyan en belirgin mekansal izdir.
- Fiziksel yapısının yanında fonksiyonel olarak da ilk tarihsel katmanlardan itibaren ticaretin kök saldıği bu cadde hem elde edilebilecek bilimsel tarih verilerinin hem de bireysel bellek oluşumunun izlenmesi için oldukça elverişli bir araştırma platformu sunmaktadır.
- Kemeraltı'nın İzmir'i simgelemesine benzer biçimde Anafartalar Caddesi de Kemeraltı'nı simgeler.
- Kemeraltı için bir "ana giriş kapısı" niteliğine sahiptir.
- Hem fonksiyonel çeşitliliği, hem de ihtisaslaşma alanlarını bir arada değerlendirme imkanı sunar.

Şekil 3.14 Çalışma Alanı

Literatür taramasında çalışma alanına ilişkin Anafartalar Caddesi'nin çeşitli yönleri ile ele alındığı tarih araştırmalarına rastladığımız gibi, bazı çalışmalar içinde yapılmış yüzeysel atıflarla da karşılaşmaktayız. Tarih araştırmalarının Anafartalar Caddesi özelinde en çok hangi nokta/güzergah ve alana atıfta bulunulduğunun başka bir deyişle çalışma alanının atıf değerini mekansal olarak incelemeyen önce çalışma alanındaki yapı öyküleri kısaca ele alınacaktır.

3.2.1 Hükümet Konağı

İzmir kentinin idari ve tarihsel merkezi olan Konak ismini, uzun yıllardan beri vilayetin yönetiliği Hükümet Konağı'ndan almaktadır. Yerine yapıldığı bilinen ilk bina yaygın olarak dile getirildiği üzere İzmir'in ünlü ayanlarından Katipzade Ailesi'ne ait olduğu bilinen Katipzade Konağı'dır (İren, 2004, s.13).

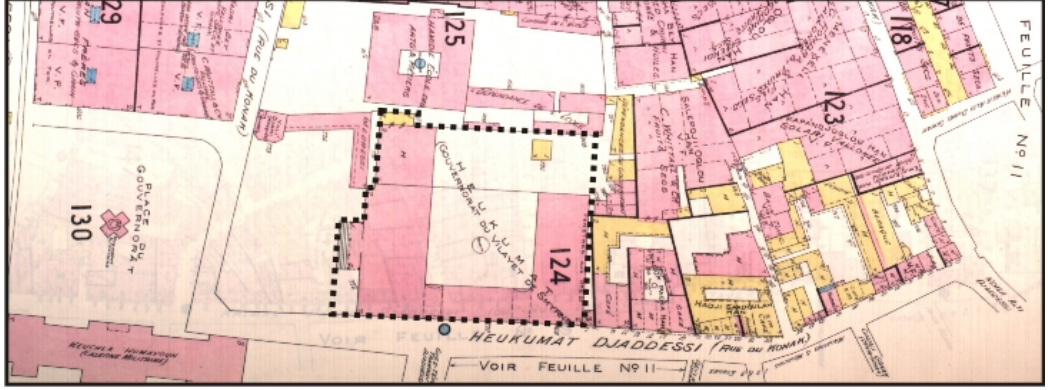
Şekil 3.15 Anafartalar Caddesi Kesitinde Hükümet Konağı (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

18. yüzyılda yerel ayanlar Osmanlının zayıf yapısından yararlanarak güçlenmişlerdir. Katıpzade Konağı sahiplerinin de aynı şekilde güçlenmesi ve kurdukları baskının halkı isyan ettirmesi üzerine ayan yakalanıp öldürülmüş, mallarına da devlet tarafından el konmuştur. 1867 yılına dek İzmir Vilayet Konağı olarak kullanılan bu yapı İzmir'in Aydın vilayeti merkezi olması ile yetersiz kalmıştır. Yeni çıkarılan vilayet Nizamnamesi vilayet konaklarında meclis salonu ile çok sayıda büro kullanımını gerekli kılmıştır. Zaten gerekli bakımların yapılmaması nedeniyle iyiden iyiye harabe haline gelmiş olan konak yıkılmış önemli bir mebla harcanarak 1872 yılında tamamlanmış ve kentin simgelerinden biri haline gelmiştir (Yetkin, 2005, Milliyet Ege Gazetesi).

Şekil 3.16 Hükümet Konağı (www.wowturkey.com)

Mimar Ron Vitali tarafından projelendirilen konak 1881 tarihli vilayet salnamesinde “şehrin en yüce binası ve en büyük ziyneti” olarak tanımlanmaktadır. Bina 2.062 m² zemin üzerine, iki katlı, 13.5 metre yükseklikindedir. Konak, vilayet memurlarının büroları, Vilayet meclisi, mahkeme, arşiv ve valinin ikametgahı olan harem dahil olmak üzere 81 oda ile denize nazır bir büyük salon ve balkondan oluşmaktadır. Konağın bahçesi de en az konak kadar ihtişamlı görünmektedir. İzmirliilerin Hükümet Parkı dedikleri bu bahçe Vali Halil Rıfat Paşa tarafından düzenlenmiştir (Yetkin, 2005, Milliyet Ege Gazetesi).

Şekil 3.17 1905 Yılı Sigorta Planlarında Hükümet Konağı (Goad,1905,Harita 7)

İlber Ortaylı'nın deyimi ile Osmanlı Devleti'nin modernizasyon sürecinde devletin gücünü, haşmetini ve iktidarının varlığını topluma ileten üniformalı binalardan biri olan Vilayet Konağı II Abdulhamit Saltanatından başlayıp kurtuluş mücadelesine ve Cumhuriyet Dönemlerine uzanan simgesel bir köprü olmuştur (Aksoy, 1989, s.264). Bugünkü binanın aslı 1970 yılında yaşanan yangında yanındaki İdadi/Adliye binası ile birlikte yanmıştır (Şekil 3.18). Konağın restorasyonu binayı aslından farklılaştırmıştır (<http://www.arkitera.com/h628-izmir-hukumet-konagi.html>)

Şekil 3.18 Hükümet Konağı Yangını (www.wowturkey.com)

3.2.2 Hacı Ali Paşa Han

Şekil 3.19 Anafartalar Caddesi Kesitinde Hacı Ali Paşa Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Hacı Ali Paşa Han binası ve iç avlusu ile L biçiminde bir parselde tam olarak oturmuş, Hükümet Caddesi Hanlarının en çok bilinen yapılarından birisi idi. Parselin tüm cephesi ve zemini İzmir'in en ünlü kahvelerinden Ali Paşa Kahvesi olarak kullanılmaktaydı. Hanın girişi de bu kahve içerisindeydi (Atay, 2003, s.238-329)

Şekil 3.20 1905 Yılı Sigorta Planlarında Hacı Hacı Ali Paşa Han (Goad,1905,Harita 7)

Hanın avlusu yaz aylarında iç ve dış mekan birleştirilerek kullanılmaktaydı. İzmir'in eski mekanlarından olan bu kullanım, duvarlarındaki aynalardan ötürü "aynalı kahve" olarak tanınmış ve kendine haklı bir ün yapmıştır (Atay, 2003, s.238) Hacı Ali Paşa Kahvesi genellikle Müslüman erkeklerin toplanma, buluşma yeri olup geç vakitlere kadar söyleşerek nargile içen İzmirililerle ağzına kadar dolu olurdu (Aksoy, 1989, s.103-105).

Hacı Ali Paşa Han, 1890-1891 yıllarından sonra da daha çok çevreden iş için İzmir'e gelen erkek müşterilerin tercih ettiği bir otel olarak kullanıldığı görülmektedir. Yapısal özelliği dikkat çekici olmamasına rağmen, kullanım tarzı, sade fonksiyonelliği ile pek çok İzmirlinin buluşma yeri olarak ün yapmıştır (Atay, 2003, s.238-329).

Şekil 3.21 Hacı Ali Paşa Oteli'nin Eski Tescil Fişinde Yer Alan Fotoğrafi (Kayın, 2000, s.136)

1942 yılı Özel İdare kayıtlarından yapının bu tarihlere kadar ikinci sınıf bir otel olarak kullanımını sürdürdüğü anlaşılmaktadır (Yurdkoru, 1941, s:168) İzmir Belediyesi Encümenininin 24/08/1959 tarih ve 4132 sayılı kararında ise binanın tamamının yola isabet ettiği ve geçici tadilat izni verilerek, banka şubesine dönüştürüleceği bildirilmektedir. 13/02/1971 tarihinde binanın batır katının büyütülmesi için izin verilmiştir. 1975 yılında parselin tamamını kapsayan ilave inşaat talebi değerlendirilirken, ruhsatsız olarak yapılmış bir müdahale saptanmıştır. Yapının orijinal planı tahrip edilmiş ve avlusu kapatılarak bina alanı artırılmıştı (Kayın, 2000, s.134-137).

Pek çok müdavimi olan kahvehane ve otel 1980'li yıllara aynı işlevleri devam ettirerek girmişse de önemli bir değişim sürecine girmiştir. Önce otel fonksiyonu büro kullanımına dönüşmüş, ardından kahve kullanımı çevresindeki diğer benzer kullanımlar gibi konfeksiyon satış alanına dönüşmüştür (Atay, 2003, s.238-329).

Şekil 3.22 Yangın Sonrası Hacı Ali Paşa Hanının Görünümü (Kayın, 2000, s.137)

1/4/1990 tarihinde İzmir 1 Numaralı Koruma Kuruluna yapılan bir başvuruda ise binanın yangın geçirdiği ve tadil edilmek istendiği belirtilmektedir. Arşivde yer alan fotoğraflardan da yapının yangından büyük zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Günümüzde Hacı Ali Paşa Otelinin yerinde eskisi ile hiçbir benzerliği bulunmayan betonarme bir yapı bulunmaktadır (Kayın, 2000, s.134-137).

3.2.3 Ragıp Paşa Han

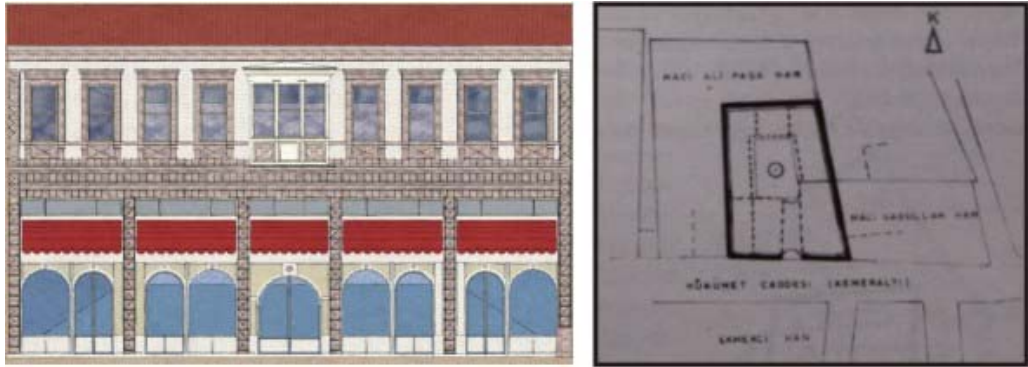
Şekil 3.23 Anafartalar Caddesi Kesitinde Ragıp Paşa Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Ragıppaşa Hanı Hükümet Caddesine Konak Meydanı yönünden girildiğinde Vilayet Konağını geçtikten sonra Kemeraltı Camisine kadar dizilen hanlardan ikinci sırada olanıdır. Hacı Ali Paşa Han ile Hacı Sadullah Han arasında yer almaktadır. Ragıp Paşa Han'ın plan şeması dörtgen formludur. Kare biçimli avluya başta ve sondaki iki giriş kapısına açılan kısa bir koridor ile ulaşılmaktadır. Girişin sağında iki dükkan bulunmaktadır. Bunlardan birisi İzmir'deki ilk Türk eczanesi olarak bilinen Kadızade Hüseyin Rıfat Efendi'ye ait Şifa Eczanesi'dir.

Şekil 3.24 Şifa Eczanesi (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Şifa Eczanesi daha sonra Moraiti adlı bir Rum eczacıya ardından da ismi Kemeraltı ile özdeşleşecek Eczacıbaşı Süleyman Ferit Bey'e satılmıştır. Şifa Eczanesi kentte sağlık yapılanmasının temel taşlarından biri olmasının yanında kentin kültürel politik ve entelektüel hayatına da katkı sağlayan bir sosyal platform; bir forum yeri olarak görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Süleyman Ferit Bey'in güçlü kültürel altyapısının yanı sıra öğreticilik, yol göstericilik, yenilikçilik hususlarındaki bireysel çabalarının önemi tartışılmaz derecede büyüktür.

Şekil 3.25 Ragıp Paşa Han Cephesi ve Özgün Plan Şeması

Otelin zemin kat kullanımlarından bir diğeri olan Ragıp Paşa Kırathanesi de İzmir'in en ünlü mekanlarından biridir. İstanbul şehir tiyatrosu oyuncuları İzmir'e geldiklerinde bu otelde kalır ve kaldıkları müddetçe kahvehanede tiyatro severler ve sanatçıların katılımı ile tartışma ve sohbetler edilirdi. Ülkede ve kentte olup bitenleri mizah ve taşlama yolu ile dile getiren “Palavra Kulübü” de 1930-1955 yılları arasında bu mekanda bir araya gelirdi. Şair Bıçakçızade Hakkı, İttihat ve Terakkici Küçük Talat, yazar Nail Moralı, ressam Kadri, Ferit Eczacıbaşı bu entelektüel buluşma mekanının müdavimlerindendi (Aksoy, 1989, s.273).

Şekil 3.26 1905 Yılı Sigorta Planlarında Hacı Ragıppaşa Han (Goad, 1905, Harita 7)

Hanın avlusunu üç yönde revaklar çevreler; solda üst kata çıkan bir merdiven yer almakta ve avlunun ortasını dairesel bir havuz süslemektedir. Uzun süre özgünlüğünü koruyan konaklama amaçlı inşa edilmiş bu bina, zaman içerisinde otel işlevini kaybetmiş ve çevredeki işyerlerinin depo alanı olarak kullanılan bir alan haline gelmiştir. Daha sonraları ise hanın üst katta yer alan odaları küçük konfeksiyon atölyeleri olarak kullanılmıştır. Varlıklı, kültür seviyesi yüksek ve seçkin İzmirlilerin nargile içip sohbet ettiği toplanma ve buluşma mekanı bu özelliğini de kaybedince hızlı bir çöküş dönemine girmiştir. 1960'lara bu koşullar altında giren Ragıp Paşa Hanı daha sonraları terk edilmiştir. Son yıllarda ise cephe düzenlemeleri kapsamında yüzeysel onarım görerek yenilenmiştir (Atay, 2003, s. 245-246).

3.2.4 Hacı Sadullah Han

Şekil 3.27 Anafartalar Caddesi Kesitinde Hacı Sadullah Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Kemeraltı'nda, Hükümet Caddesi ile Veysel Çıkmazı'nın kesiştiği köşedeki parselde, Ragıp Paşa Otel'i'nin bitişiğinde bulunmaktadır. Yapım yılı aynı sokak cephesinde yer alan diğer han kullanımları ile aynı döneme gelmektedir. Bu hızlı yenilenme dönemi İzmir'de Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanmıştır. 1905 yılı planında, aynı parselde "Hacı Sadullah Hanı" olarak anılan yapı ilerleyen yıllarda Hacı Sadullah Otel'i olarak kullanılmıştır. Tapu kayıtlarında da, otel, kahvehane ve

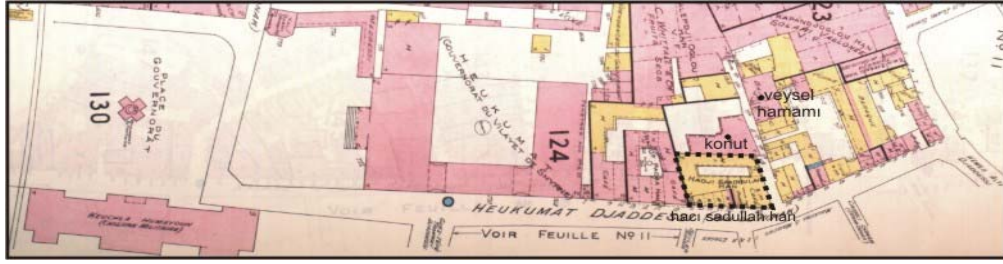
dükkanlardan oluşan taşınmazın, Kara Eminzade Hacı Sadullah Vakfı adına kayıtlı olduğu belirtilmektedir (Kayın, 2000, s.148-150).

Şekil 3.28 Hacı Sadullah Han'ın Veysel Çıkmaızı ve Anafartalar Caddesi yönünden görünümü (Kayın, 2000 s.150)

1905 yılı planında yapının dar, dikdörtgen bir avlu çevresine yerleştiği gözlenmektedir. Avluya girişi ve üst kat çıkışları Veysel Çıkmaızı yönünden kısa bir geçitle sağlanıyordu. Geçidin yanındaki kahve, cadde ve sokağa cephe verecek şekilde konumlanmıştı. Hükümet Caddesi yönünde de bir dizi dükkan yer almaktaydı. Ortadan kalın bir taş duvarla ikiye ayrılan cephenin sağında bir eczane ve onun yanında, köşede, yine geleneklere bağlı olarak bir kahve konumlanmıştı. Duvarın sol tarafındaysa dört dükkan yer almaktaydı ve bunlar diğer kullanımlar gibi yapının giriş holüne kadar derinlemesine uzanıyorlardı (Atay, 2003, s. 246).

Hanın Veysel Çıkmaızı'na bakan cephesinin bitişiğinde bir konut bulunmaktaydı. Tek katlı geniş bahçeli bu konutun karşısında ise Veysel Hamamı bulunmakta idi. Hamamın kapanması, konut sakinlerinin Veysel Çıkmaızı'nı terk etmesi ve Hacı Sadullah Han'ın orjinal kullanımının değişmesi ile Veysel Çıkmaızı "tek tekçi" meyhanelerin bir araya gelmesinden oluşan farklı bir kullanım alanı haline dönüştü (Atay, 2003, s. 247).

Şekil 3.29 1905 Yılı Sigorta Planlarında Hacı Sadullah Han (Goad, 1905, Harita 7)

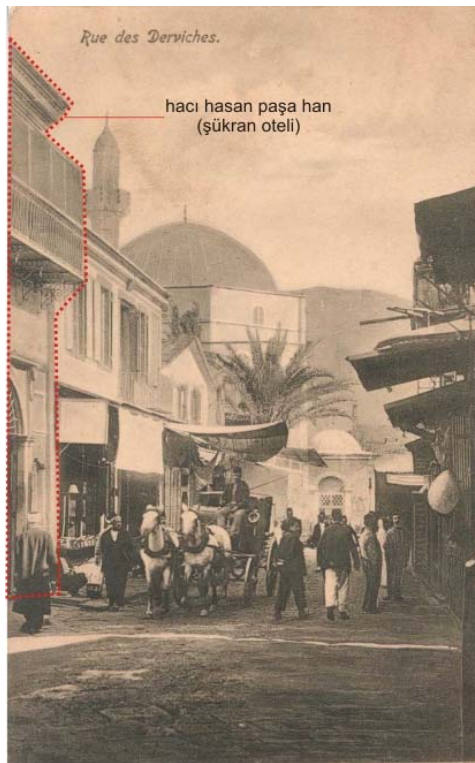
Hacı Sadullah Han'ın dönüşüm süreci ticari kullanıma dönüşen her iki katının da orjinal plan şemalarının bozulması ile başlamıştır. Avlu kapatılarak ticari aktiviteler için daha geniş bir alan elde edilmiştir. Yapının imalathane atölyesi, depo ve mal hazırlama mekanı olarak kullanılması, özgün bölümlerinin ortadan kaldırılmasına yol açmış ve binanın yapısal bozulma sürecini hızlandırmıştır. Günümüzde cephenin bir bölümü yenilenmiş fakat yapı malzemeleri özgünlüğünü ve uyumluluğunu kaybetmiştir (Kayın, 2000, s.150)

3.2.5 Hacı Hasan Paşa Han

Şekil 3.30 Anafartalar Caddesi Kesitinde Hacı Hasan Paşa Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

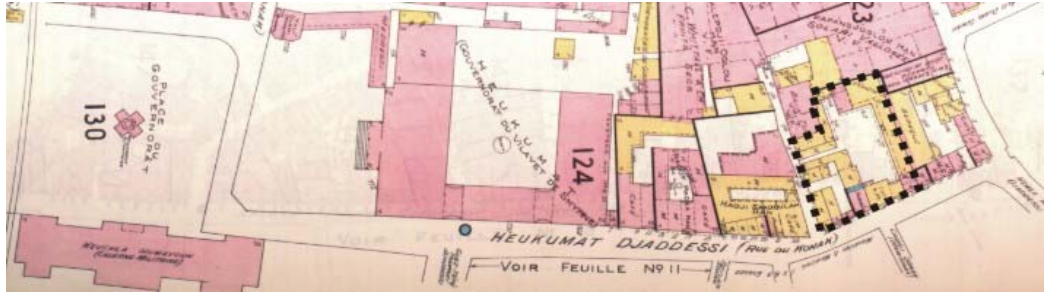
Hacı Hasan Paşa Han, Hükümet Caddesi ile Veysel Çıkmazı'nın birleştiği köşe parselde, Gaffarzade Hanı'nın bitişiğinde konumlanmaktadır. Tarihinde farklı isimlerle anılan erken otel yapısı, diğer han yapılarından daha sonra inşa edilmiş olmasına rağmen Osmanlı kervansaray ve han yapılarından esinlenilerek inşa edildiği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar yapı tamamen ahşap malzeme ile yapılmıştır. Büyük olasılıkla 1920'li yılların başlarında bu ahşap ve salaş yapı yıkılmış yerine Cumhuriyet sonrası Şükran adını alacak lokantası ile yeni bir bina inşa edilmiştir. Zamanla lokantanın ünü o kadar artmıştır ki, halk tarafından han da Şükran adı ile anılmaya başlamıştır (Atay, 2003, s. 247-248)

Şekil 3.31 Eski Bir Fotoğrafta Hacı Hasan Han ve Yapının Cephe Düzenlemesinden Önceki Hali (Kayın, 2000, s.146)

Han girişinin solunda bir kahve, sağında ise bir çeşme yer almaktadır. Otel holü geçidin sonunda avlunun başladığı noktadadır. Avlunun köşesinde bir ahır bulunurken, genişleyen bölümü dar bir geçit ile Veysel Çıkmazı'na bağlanır. Bu geçitin yanı sıra Şükran Lokantası adı ile ün yapan oldukça geniş yer tutan bir lokanta bulunmaktadır. Günümüze dek otel kullanımını özelliğini sürdürmekte direnen yapı, Hükümet Caddesi ve yakın çevresinde en fazla yatak kapasitesine sahip otel olma özelliğini taşımaktadır (Atay, 2003, s. 247-248).

Hacı Hasan Hanı (Şükran Otel) orjinal fonksiyonu ile günümüze ulaşmış olmakla birlikte oldukça önemli değişiklikler yaşamıştır. Diğer tüm han yapılarında görülen ortak bir sorun olarak zemin katlarda yer seçen ticari kullanımların gereksinimleri doğrultusunda bilinçsizce ihtiyaca uyarlanan mekanlar, plan şeması ve cephe özellikleri bakımından yer yer bozulmalar göstermektedir (Kayın, 2000, s.148)

Şekil 3.32 1905 Yılı Sigorta Planlarında Hacı Hasan Paşa Han (Goad, 1905, Harita 7)

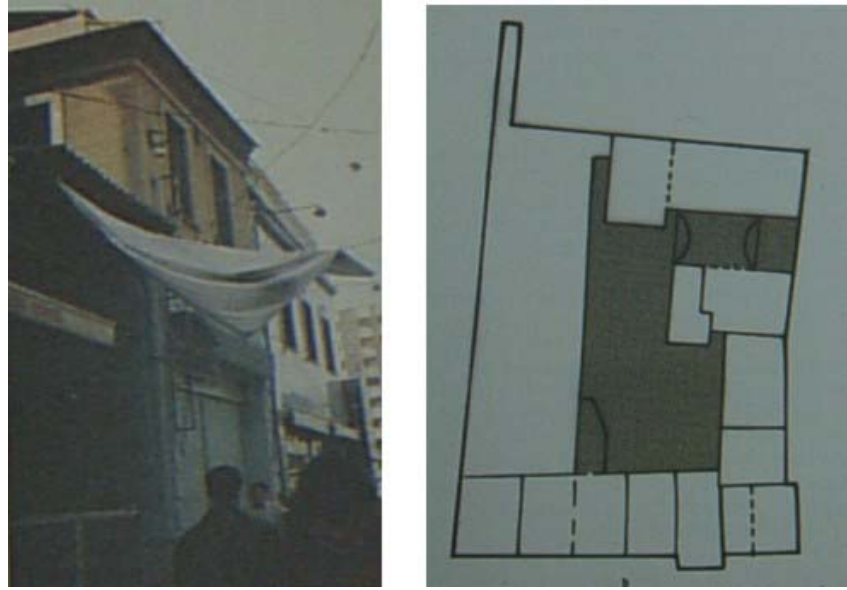
Ancak her şeye rağmen Şükran Oteli ve Lokantasının Kemeraltı tarihinde eşsiz bir değere sahip olduğu bilinmektedir. Gerek zamanının en lüks oteli olan Şükran Oteli, gerek öğretmen ve aydın memurların buluşma mekanı olan Şükran kahvesi, gerekse İzmir ve Ege Bölgesi'nin dört bir köşesinden gelen insan sellerinin akın ettiği Şükran Lokantası ile kentli belleğinde yer etmiş simge bir mekandır.

3.2.6 Gaffarzade Han

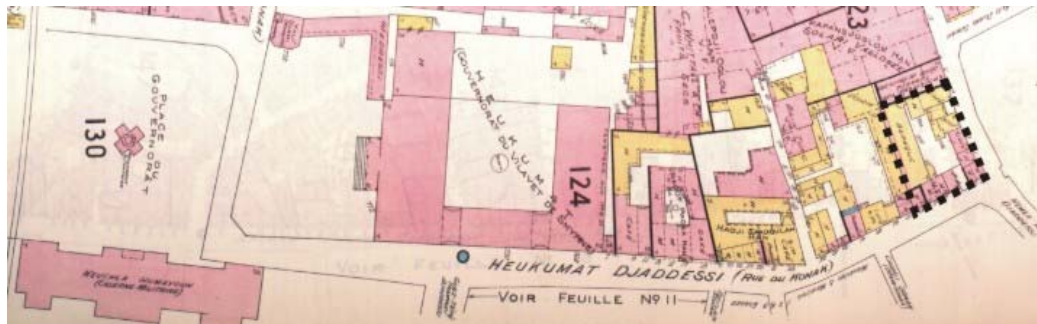
Şekil 3.33 Anafartalar Caddesi Kesitinde Gaffarzade Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Kemeraltı'nda Hükümet Caddesi ile Sağır Sokağın (853 Sokak) kesiştiği köşe parselde yer almakta olan Gaffarzade Hanı (oteli) Sağır Sokak yönünde Emin Efendi Hanı, Hükümet Caddesi yönünde ise Şükran Oteli ile bitişiktir.

Şekil 3.34 Gaffarzade Han Görünüş ve Plan Şeması (Kayın, 2000, s.129)

1905 yılı sigorta planında görülen şema, L biçiminde bir avluya sahiptir. Avluya Sağır Sokak'tan kısa bir geçitle girilebilmektedir. Geçitin sağ tarafında bir kafe, sol tarafında ise bir restoran ile; her iki cadde yönünde küçük dükkanlar bulunmaktadır. Gaffarzade Otelinin orijinal plan şeması, günümüzde içinde yer alan ticari kullanımlar tarafından bozulmuştur. Ayrıca Sağır Sokak'a dönen köşeyi takiben de, birisi kahve olan üç dükkanın kagir tarzda inşa edilmiş olduğu görülmektedir (Atay, 2003, s.249). Yapı günümüzde depo işlevi dışında kullanılmamaktadır.

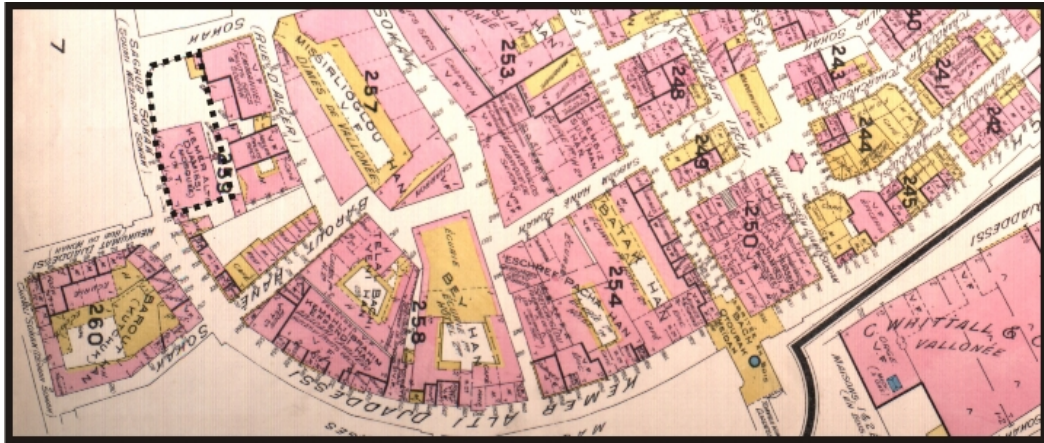
Şekil 3.35 1905 Yılı Sigorta Planlarında Gaffarzade Han (Goad, 1905, Harita 7)

Gaffarzade Otel, yakın tarihimizin önemli olaylarından birisine de tanıklık etmiştir. 1926 yılında Atatürk'e gerçekleştirilmesi planlanan suikast için, yer olarak Gaffarzade Otelinin önü seçilmişti. Suikastçılardan Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi Mebusu olan Ziya Hurşit, Gaffarzade Otelinde konaklamış ve 17 Haziran

1926 günü yapılan ihbarın ardından gerçekleştirilen baskınla buradaki odasında ele geçirilmiştir. 13 Temmuz'u, 14 Temmuz'a bağlayan gece yarısından sonra suikastçıların bir bölümü Hükümet Meydanı'nda ve Sarıkışla önünde, Ziya Hurşid, Laz İsmail, Gürcü Yusuf ve Çopur Hilmi, Gaffarzade Oteli'nin köşesinde, suikastı gerçekleştirmek istedikleri yerde asılmışlardır (Tunç, 1997, s.55-60).

3.2.7 Kemeraltı Camisi

Anafartalar Caddesi'nin Hükümet Caddesi olarak anılan giriş bölümü sonunda 853 Sokakta yer alan Kemeraltı Camisi 1671 yılında Yusuf Çamazade Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Caminin eski iç liman kıyısında konumlandığı anlaşılmaktadır. Kesme taştan yapılan caminin önünde üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. İç ibadet mekanı kare planlı olup üzerini merkezi tromblu bir kubbe örtmektedir. Caminin dış kenarları saçak hattından yüksek yuvarlak kemerli, dışa taşan birer pencere ile aydınlanmaktadır. İkinci sıra pencereleri daireseldir (Aktepe, 2003, s.33).

Şekil 3.36 1905 Yılı Sigorta Planlarında Kemeraltı Camisi (Goad, 1905, Harita 11)

Caminin içerisi 18. yüzyıla tarihlenen kalem işleri ile bezenmiştir. Bu bezeme 20. yüzyılın ikinci yarısında eski izleri üzerinden yenilenmiştir. Kesme taş kaideli minaresi yuvarlak gövdeli ve tek şerefelidir. Yapı 1774 ve 1892 yıllarında tamirat görmüştür. Caminin yakın çevresinde medrese, kütüphane ve sebil bulunmaktadır (www.izmir.bel.tr).

Şekil 3.37 Kemeraltı Camisi (<http://www.izmir.bel.tr>)

3.2.8 Küçük Barut Han

Şekil 3.38 Anafartalar Caddesi Kesitinde Küçük Barut Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Küçük Barut Han, Büyük Barut Han'ın yanında, Ahmet Ağa Mahallesi'nde yer almaktaydı. Hanın yapılış yılı net olarak bilinmemekle birlikte 1838 yılında yapının mevcut olduğu bilinmektedir. Tapu kayıtlarında “Barut Hancısı İsmail ve Ethem” ibaresi geçmektedir. Baruthanelerin öneminin azalmasının ardından Büyük ve Küçük Barut Hanlar aralarından geçen bir sokakla ayrılmışlar ve günümüzdeki yapı adaları oluşturulmuştur. Küçük Barut Han kentteki 1908 modernizasyon hareketlerinin ilk mekansal yansımalarından biri olarak 1910' lu yıllarda yenilenmiş ve Meserret Oteli adıyla hizmet etmeye başlamıştır (Atay, 2003, s. 213-214).

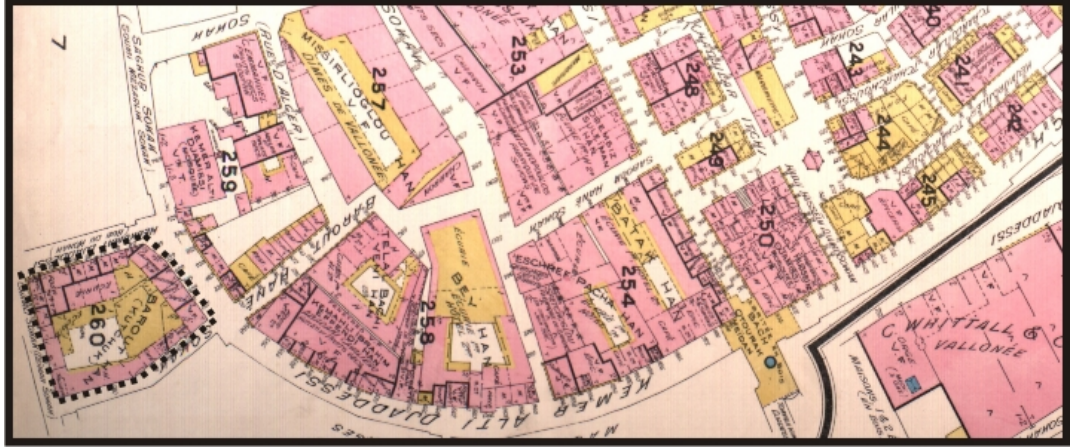
Yapı, kagir ahşap karışımı ve diğer hanlarla benzer fonksiyonu içeren tarzda, 19. yüzyıl sonlarına doğru inşa edilmişti. İlerleyen yıllarda kullanım türü aynı kalmak üzere mimari açıdan, yapıldığı günün şartlarına daha uygun, ahşap malzemenin daha az kullanıldığı, bağdadi tarzda yenilenmiştir. İlk inşa edildiği dönemlerdeki gibi iç

avluya sahip bu iki katlı yapının üst katı yalnızca konaklamaya ayrılmıştır (Atay, 2003, s. 213-214).

Şekil 3.39 Meserret Oteli Restorasyondan önce ve sonraki Hali (İBB, Tar. Çev.Müd.)

Kemeraltı Caddesi'ne cepheli olmasına karşın hanın ana girişi Baruthane Sokak (852 Sokak) olarak da bilinen Üçüncü Beyler Sokağı'ndandır. Özgün durumunda, avlunun bir kısmında yer alan ahır kullanımının 20. yüzyıl başlarında kalkması ile yeni bir kullanım türü olan kıraathane, han içerisinde yer seçmiştir. Orijinal durumunda ortasında bir su ögesini barındıran avluya kıraathane, dükkan, büro hacimleri ile otel holü açılmaktadır. Otel ve kıraathane kullanımının yarattığı insan trafiğinden dolayı da ikinci bir giriş Kemeraltı Caddesi'ne yönelmişti. İlerleyen dönemlerde Küçük Barut Han, han kullanım tarzından tamamen ayrılarak yalnız otel kullanımına dönmüştür ve artık “Meserret Oteli” adıyla anılmaya başlanmıştır. Meserret Oteli perakende gıda satışı üzerine faaliyette olan çok sayıda dükkan ile çevrelenmiş cephesi, zemin ve zemin üstü kullanımının organizasyonu ve alandaki konumu nedeniyle geçmişten beri belirgin ve farklılığa sahip bir yapıdır (Atay, 2003, s. 213-214).

Şekil 3.40 1905 Yılı Sigorta Planlarında Küçük Barut Han (Meserret Otel) (Goad, 1905, Harita11)

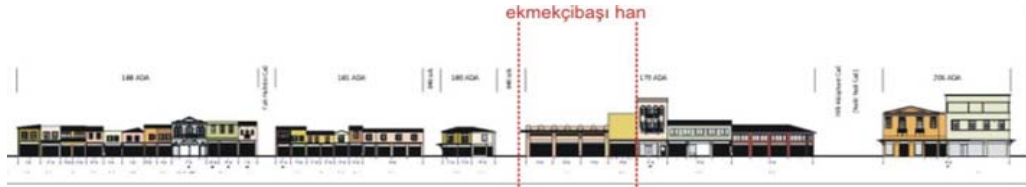
Yeni halinde, iç kısımda pek çok ilaveler görmüş olan yapının üst kısmı giderek konaklama işlevini, küçük esnaf ve büro kullanımlarına terk etmiştir. 20. yüzyıl başında tipik han-otel tarzında inşa edilmiş, özgün bir yapı olup, kent hayatında iz bırakmış olaylara da sahne olmuştur. Meserret Kahvesi'nin dönemin ünlü edebiyatçılarının toplanma yeri olduğu ve bu geleneğin çağdaş şair ve yazarlar tarafından yakın zamana kadar sürdürüldüğü anlatılmaktadır (Kayın, 2000, s.155-159).

Şekil 3.41 Kemeraltı Yenileme Projesi 1. Etap Çalışmaları kapsamında Meserret Otel (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Meserret Oteli, günümüzde restore edilerek çarşıya dönüştürülmüştür. Bu uygulama esnasında yapının yalnızca dış cepheleri korunabilmiştir. Üzeri vitraylı şeffaf bir çatı ile örtülmüş avluda bir kafe yer almaktadır. Avlunun iç mekanı açık bir merdiven ve galeri sistemine dönüştürülmüştür. Bu ve benzeri müdahaleler ile yapının plan şeması özgünlüğünü tamamıyla kaybetmiştir (Kayın, 2000, s.155-159).

3.2.9 Ekmekçiabaşı Han

Şekil 3.42 Anafartalar Caddesi Kesitinde Ekmekçiabaşı Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

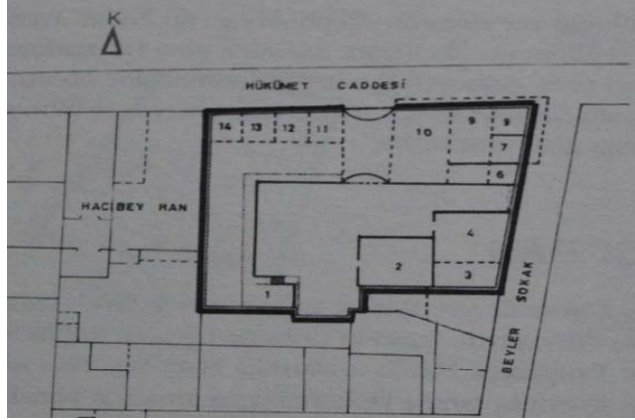
Ekmekçiabaşı Han, Hükümet Caddesi ile Birinci Beyler Sokağı'nın kesiştiği köşede yer alan İzmir'in köklü ailelerinden birine ait olan bir yapıdır. Hükümet Caddesi'nden giriş alan han, konaklama ihtiyacına yönelik inşa edilmiştir. Zemin katta dışa yönelik bir çok küçük iş yeri faaliyet gösterirken girişin solunda ise hanın giriş holü boyunca uzanan bir kahve yer almaktadır (Atay, 2003, s.237).

Şekil 3.43 Kemeraltı Yenileme Projesi 1. Etap Çalışmaları Kapsamında Ekmekçiabaşı Han Yerine Yapılan Yeni Yapının Düzenlenmesi (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Hanın Beyler Sokağına bakan cephesinde ise 19. yüzyıl sonunda başladığı faaliyetleri ile, bugün var olmasa da Ekmekçiabaşı ismini 21. yüzyıla dek taşıyan bir lokanta bulunmaktadır. Yapı 1950'li yıllarla beraber bir değişim sürecine giren Kemeraltı'nda yok olan yapılardan birisidir. Geriye kalan Cumhuriyet öncesi

dönemin Avrupalı yapısını İzmir'de yaşatan kentin en prestijli lokantası uzun yıllar daha yaşamaya devam etmiştir (Atay, 2003, s.237).

Şekil 3.44 Ekmekçiabaşı Han Plan Şeması (Atay, 2003, s. 238)

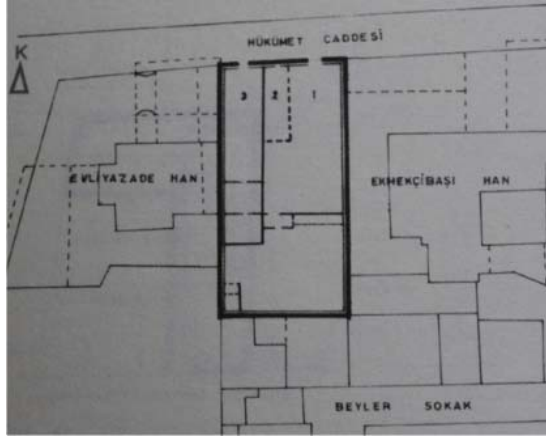
İlerleyen zamanlarda da gelişen ekonomi ve yeniden üretilen yeme- içme kültürü karşısında Ahmet Ekmekçiabaşı uzun yıllar direnç göstermiş, geleneksel Türk damak tadını titizlikle yaşatmıştır (Aksoy, 1989, s.270)

3.2.10 Hacıbey Han

Şekil 3.45 Anafartalar Caddesi Kesitinde Hacıbey Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Hükümet Caddesi'ne cephe veren bir diğer yapı da Hacıbey Han'dır. Ekmekçiabaşı Han ile Evliyazade Han arasında onlara bitişik konumda yer almaktadır. Hacı Bey Han'ın adı, kent tarihinde iz bırakmamış gibi görülse de farklı bir tarz ve ad altında, kentin hayatında silinmez bir etki sahibi olmuştur (Atay, 2003, s.239).

Şekil 3.46 Ekmekçibaşı Han Plan Şeması
(Atay, 2003, s. 240)

Hacı Bey Han olarak anılan yapı, iki katlıydı ve cephesinde, zeminde üç dükkan bulunmaktaydı. Bunlardan ortada olanı perakende ticaretle uğraşan bir dükkan olup sağdaki lokanta olarak çalışmaktaydı. Derinlemesine giden lokantanın arka kısmında mutfak ve diğer servis üniteleri yerleşmişti. Hanın ana işlevini de en geniş alana sahip "kahvehane" oluşturuyordu. Hanın arka bahçe kullanımı diğer otel/han altı kahvehaneler de de olduğu gibi kapalı/ açık alan kullanımları özellikle bahar ve yaz aylarında bir arada kullanılmaktadır. Hükümet caddesi'nin en bilinen buluşma noktalarından biri olan Hacı Bey Kiraathanesi aynı zamanda hana da ismini vermiştir (Atay, 2003, s. 240)

Şekil 3.47 Kemeraltı Yenileme Projesi 1. Etap Çalışmaları kapsamında Oska Pasajı
(İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

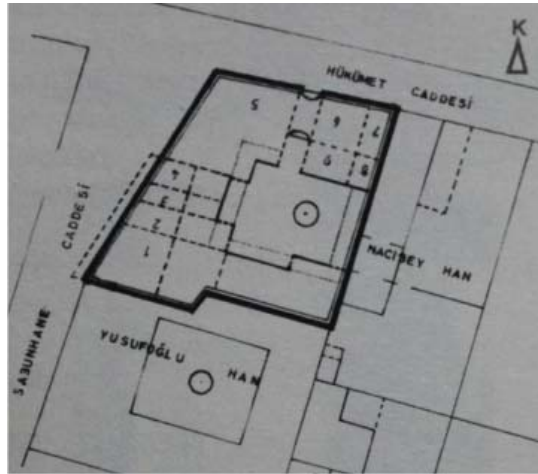
19. yüzyılın ortalarından sonra inşa edilmiş, emsalleri arasında han tipolojisine uygun ve kent hayatına unutulmaz katkılar yapmış bu yapıya 1950’li yıllardan sonra, Beyler Sokağı'na bakan konut kullanımı da dahil edilerek Osman Kazmirci tarafından Oska Pasajı ve üst katına Konak Sineması inşa edilmiştir.

3.2.11 Evliyazade Han

Şekil 3.48 Anafartalar Caddesi Kesitinde Evliyazade Han (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Evliyazade Han Hükümet Caddesi ile Milli Kütüphane Caddesi (Nadir Nadi Caddesi)'nin kesiştiği köşe parselde bulunmakta idi. 1905 yılı sigorta planında erken otel özelliği ile yer almakta olan yapı kent yönetiminde söz sahibi olan tanınmış bir aileye aittir (Kayın, 2000, s.126).

Şekil 3.49 Evliyazade Han Plan Şeması

(Atay, 2003, s. 236)

Han ve daha sonraları erken otel kullanımlı olan tüm yapılarda görüldüğü gibi sigorta planındaki şemada köşe parsel olmanın avantajı ile zemin kat kullanımında her iki caddeye de cephe veren bir kahve/kıraathane kullanımı söz konusudur. Burasının İzmir rihtimindeki cafelerle boy ölçüşecek denli güzel ve ünlü olduğu

belirtilmektedir. Ayrıca eski tapu kayıtları yapı bünyesinde 5 dükkan ve bir kütüphane bulunduğunu belirtmektedir. Yapı iki katlı olup, ikinci kata iç avludan çıkılmakta ve burada üç taraftan koridora açılan kapılar yer almaktaydı. Hükümet Caddesi yönünden kısa bir geçit ile erişilen iç avluda karakteristik bir su ögesi kullanıldığı anlaşılmaktadır (Atay, 2003, s. 236).

Şekil 3.50 Kemeraltı Yenileme Projesi 1. Etap Çalışmaları kapsamında Yapı Kredi Binası (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

1930'lu yıllarda bazı düzenlemeler ile yenilenen otel, 1940'lı yıllara dek varlığını sürdürmüştür. Bu yıllarda Ege Bölgesinin iç kesimlerinden İzmir'e gelen zengin çiftçi aileleri tarafından sıklıkla kullanılan bu yapı, 1950'lerde Sarı Kışla'nın yıkılmasının ardından Kemeraltı yöresinde başlayan yenilenme akımında, gitgide prestij kaybetmiştir. Günümüze ulaşamamış olan Evliyazade Han yerine aynı gabaride ancak çevresindeki doku ile uyumsuz yeni bir yapı konumlandırılmıştır. Söz konusu yapı parselinin rantının yüksek olması nedeniyle, bir banka şubesi yeni binada faaliyet göstermeye başlamıştır (Atay, 2003, s. 236).

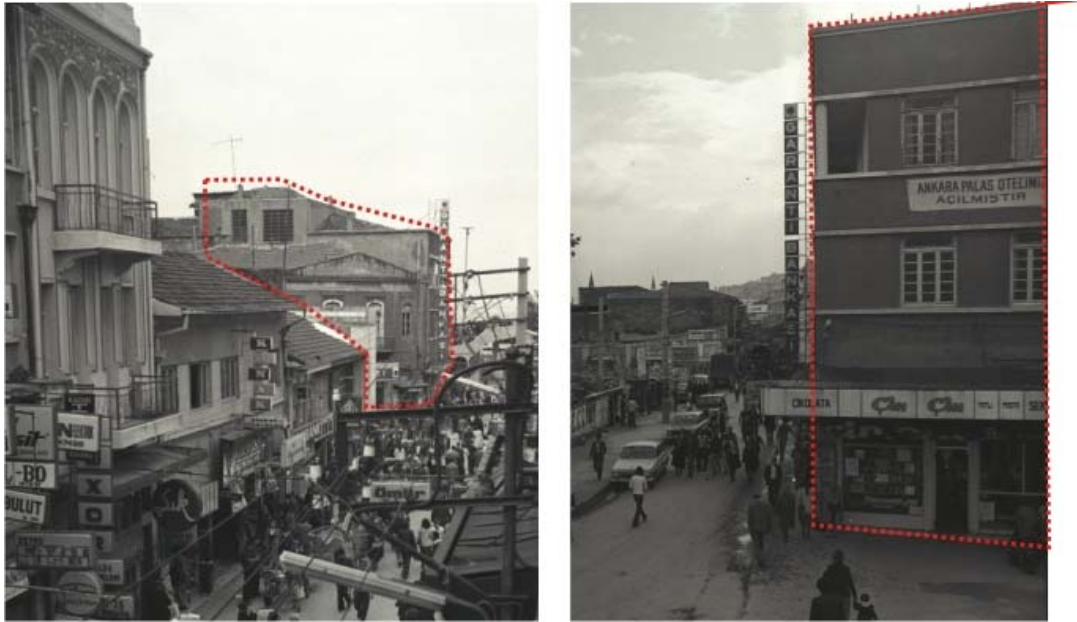
3.2.12 Ankara Palas Oteli

Şekil 3.51 Anafartalar Caddesi Kesitinde Ankara Palas Oteli (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

Ankara Palas Oteli, konumu bakımından Konak Meydanı, Anafartalar Caddesi ve Milli Kütüphane Caddesi'ne aynı anda cephe veren avantajlı bir noktada yer almaktadır. Otelin bulunduğu yerde Hükümet Konağı ve yakın çevresinde bulunan çok sayıda resmi kuruma ve Sarı Kışla'ya yakınlığı bakımından önceleri avukatlık bürolarının yer seçtiği bir bina, daha sonraları İzmir'in aydın çevresinin toplandığı askeri nitelikli bir otel ve zemin katında askeri kiraathane olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kayın, 2000, s. 175-178).

Ankara Palas Oteli Cumhuriyet Dönemi İzmir'inin az sayıda lüks otel ve kiraathane/pastanelerinden birisi olup 30'lu yıllardan yakın tarihe uzanan geçmişinde dönemin en ünlü edebiyatçıları, politikacıları, gazeteci ve aydınlarını konuk etmiş kentin gelişen düşünce ve sanat yaşamının canlı bir aynası olmuştur. Demokrat Partinin örgütlenme çalışmaları bu mekanda yürütülmüştür (Aksoy ve Çetinkaya, 1992)

Şekil 3.52 1960 yıllarda Kemeraltı Caddesi'nden Ankara Palas Oteli'nin Görünümü
(APİKAM Fotoğraf Arşivi)

1990'lı yıllara dek kentin birinci sınıf otelleri listesinde yer almayı sürdüren Ankara Palas, günümüzde kapatılmıştır. Bugün Milli Kütüphane Caddesi yönünde iki katlı ve köşe cephele ilk binası, Konak Meydanı yönünde ise sonradan eklenen

modern tarzda inşa edilmiş bölümü olmak üzere iki bölümden oluştuğu görülmektedir. Geçmişte İzmir'in en ünlü kıraathanesi ve ardından pastanesi olan zemin kat kullanımı ise günümüzde hazır giyim üzerine faaliyet gösteren işyerleri tarafından kullanılmaktadır (Kayın, 2000, s. 175-178).

Şekil 3.53 Kemeraltı Yenileme Projesi 1. Etap Çalışmaları kapsamında Ankara Palas (İ.B.B. Tar. Çev. Md.)

3.3 Literatür Kaynaklarının Sistematizasyonu ve Atıf Haritaları

Bilimsel Tarih araştırmalarının incelendiği bu bölümde belgelere dayanan tarih araştırmalarında çalışma alanının hangi nokta güzergah ve alanlarına atıf yapıldığının tespit edilmesi için literatür tarama sürecinde de farklı bir yöntem önerilmiştir. Farklı kaynak gruplarının Anafartalar Caddesi kapsamında en çok hangi noktalara atıfta bulunduğunu tespit edebilmek üzere tarih araştırmaları sistematize edilmiştir.

A Grubu Kaynaklar: “Genel Bilgiler”

Bu grup İzmir tarihi üzerine yapılmış genel bilgilerin yer aldığı kaynakları ifade etmektedir. Çalışma kapsamında bu grubu temsil edecek üç tarih araştırması seçilmiştir:

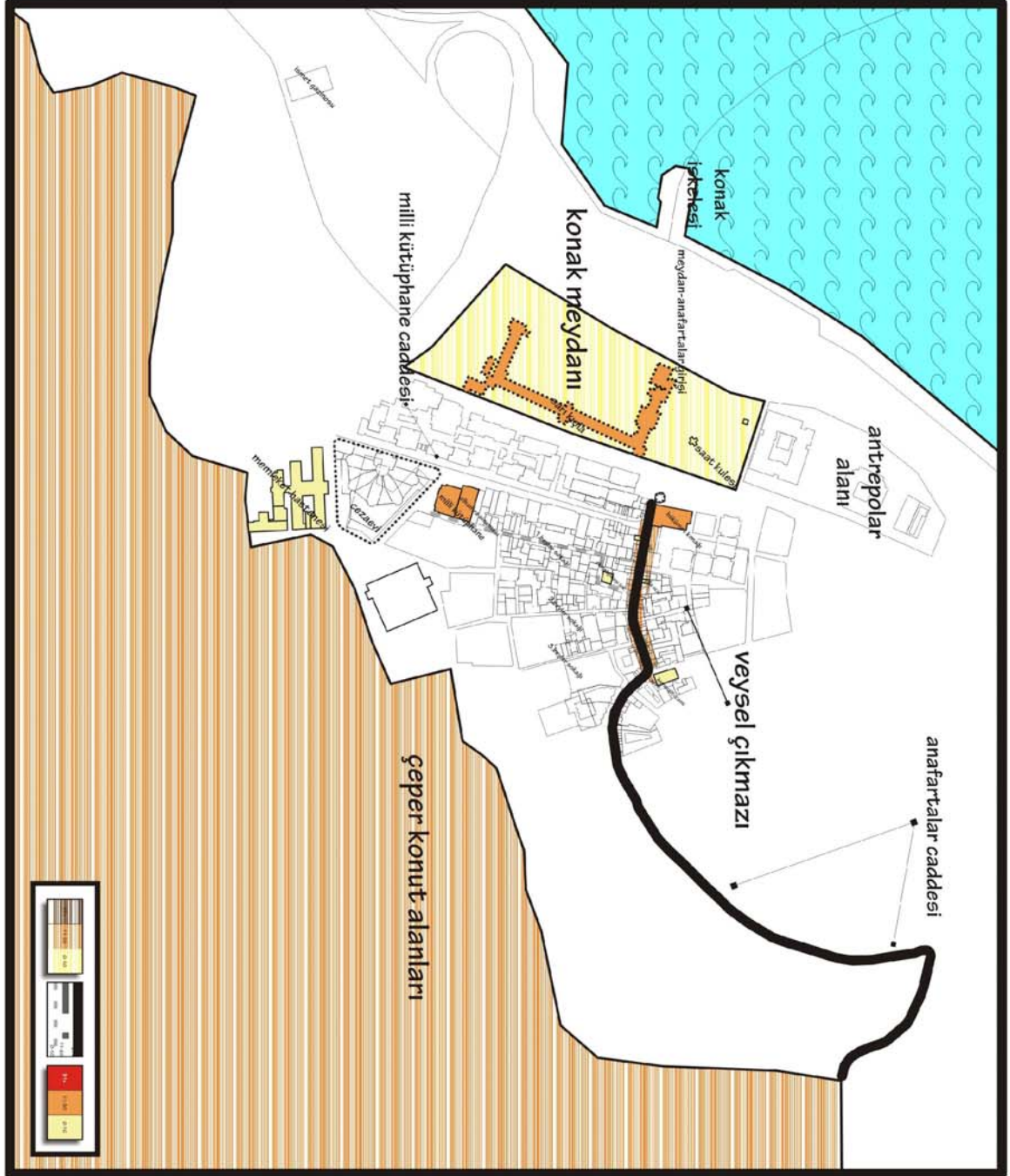
- **Tarih İçinde İzmir**, Prof Dr. Çınar Atay tarafından 1978 yılında hazırlanan çalışma Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı yayınıdır.
- **Üç İzmir**, kolektif araştırmaların derlemesi olan bu çalışma Yapı Kredi Yayınevi'nin, 1993 yılı yayınıdır.

- **Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz**; Melih Gürsoy tarafından hazırlanan tarih araştırması MG Yayını olup, 1993 basım tarihlidir.

Şekil 3.54 A Grubu Kaynaklar

A Grubu Kaynaklar - Atıf Haritası

Şekil 3.55 A Grubu Kaynakların Atıf Haritası

B Grubu Kaynaklar: “Mimarlık/Planlama Üzerine Araştırmalar/ Akademik Çalışmalar”

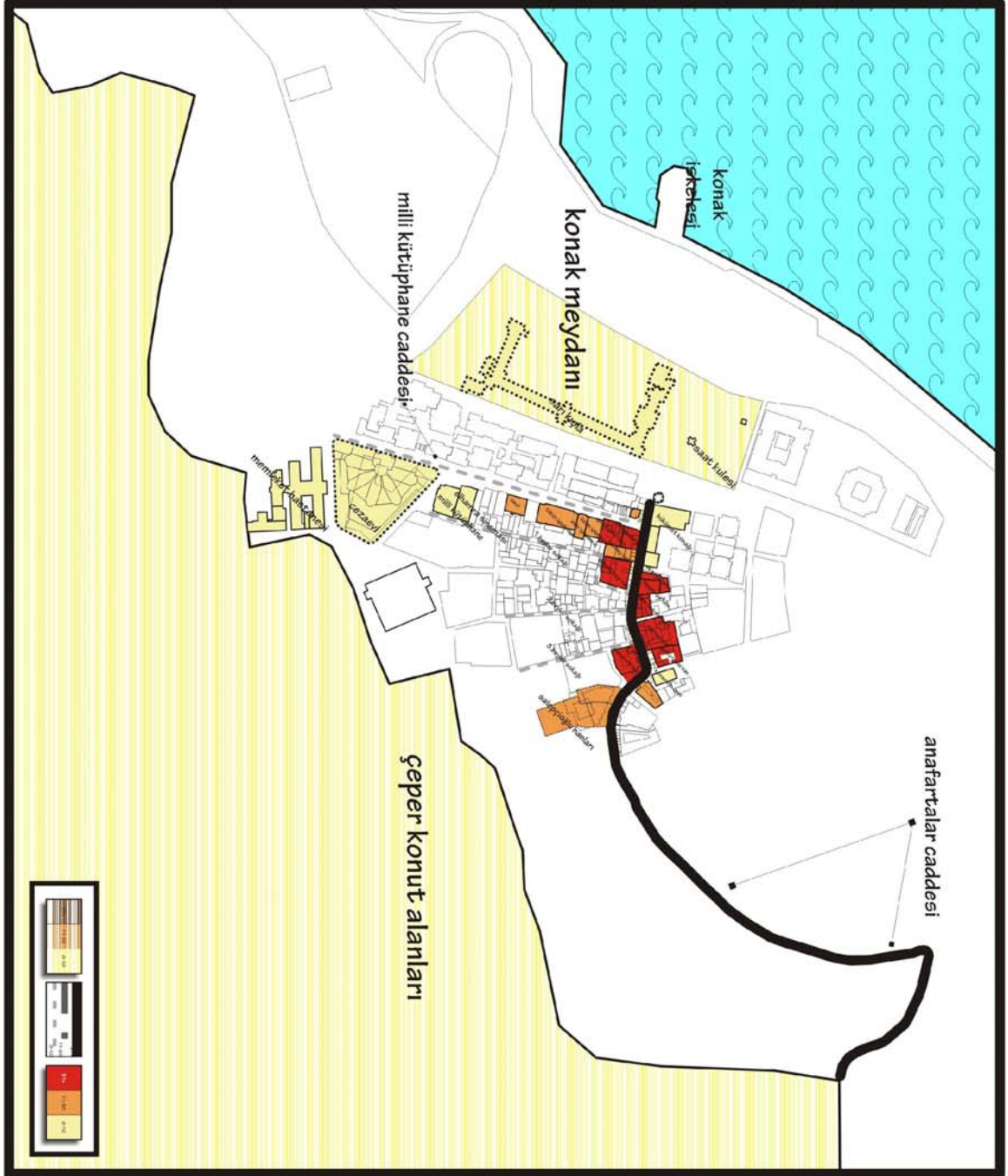
Bu grupta İzmir kenti bağlamında özellikle tarihsel nitelikli alanlara “koruma/yenileme” bağlamında yaklaşan planlama ve mimarlık disiplinleri çerçevesinde hazırlanmış araştırmalar ve akademik çalışmaları temsil eden çalışmalardan yararlanılmıştır.

- **Kapanan Kapılar İzmir Hanları;** 2003 yılı, İzmir İBB Kültür Yayınlarından biri olan kitap Prof Dr. Çınar Atay araştırmasıdır.
- **İzmir Oteller Tarihi;** Emel Kayın’ın 2000 yılında yayına hazırladığı kitap İzmir İBB Kültür Yayınlarınca basılmıştır.
- **Tarihi Sokak Strüktürlerinde Cumhuriyet Döneminde Meydana Gelen Değişimlerin Koruma Bağlamında İrdelenmesi; Kemeraltı 871 Sokak** Benzergil’in 2006 yılında hazırladığı yüksek lisans tezi bu kapsamda ele alınmıştır.

Şekil 3.56 B Grubu Kaynaklar

B Grubu Kaynaklar - Atıf Haritası

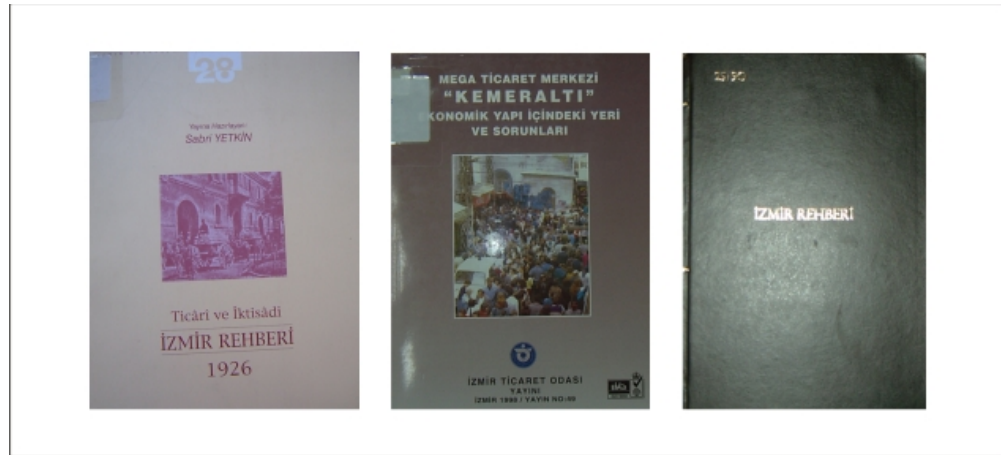

Şekil 3.57 B Grubu Kaynakların Atıf Haritası

C Grubu Kaynaklar: “İstatistiki / Sektörel Bilgiler/ Rehberler”

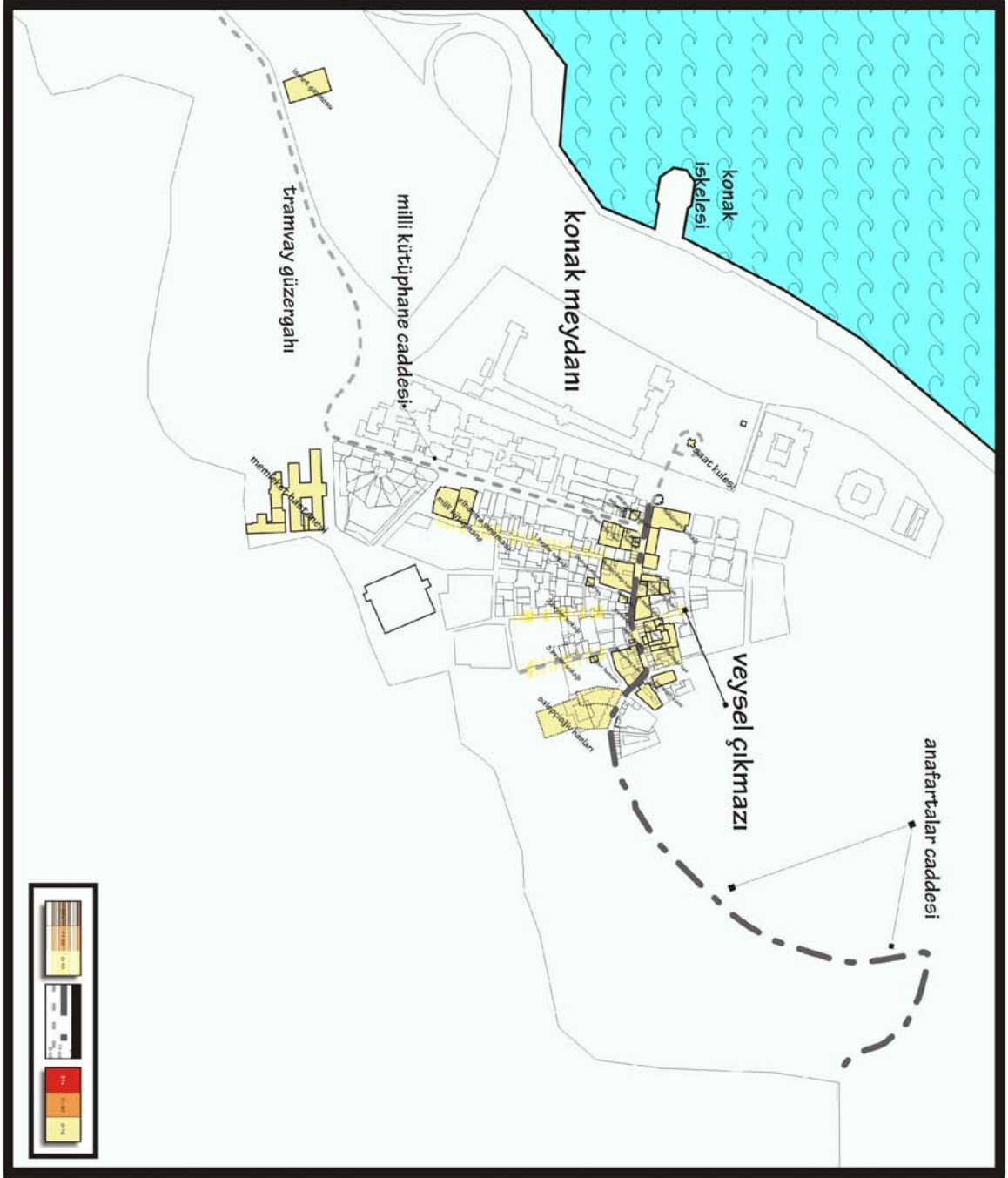
İzmir kenti ile ilgili çalışmalarda bulunan hemen hemen tüm tarihçilerin yararlandığı istatistiki veriler, sektörel araştırmalar, rehberler, alan hakkında belgeye dayanan niceliksel veri kaynaklarını temsilen seçilmiştir.

- **Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi, 1926;** Sabri Yetkin’in İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınlarından 2002 yılında çıkarılmıştır.
- **Mega Ticaret Merkezi Kemeraltı;** Ekonomik Yapı İçindeki Yeri ve Sorunları; 1998 yılında Funda Barbaros tarafından yapılan araştırma İzmir Ticaret Odası yayınıdır.
- **İzmir ve Havalisi Asariatika Muhipleri Cemiyeti Rehberi;** İzmir ile ilgili tarihsel bilgiye ulaşılabilir en eski kaynaklardan biridir. 1934 yılında Asariatika Muhipleri Cemiyeti heyeti tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.58 C Grubu Kaynaklar

C Grubu Kaynaklar - Atıf Haritası

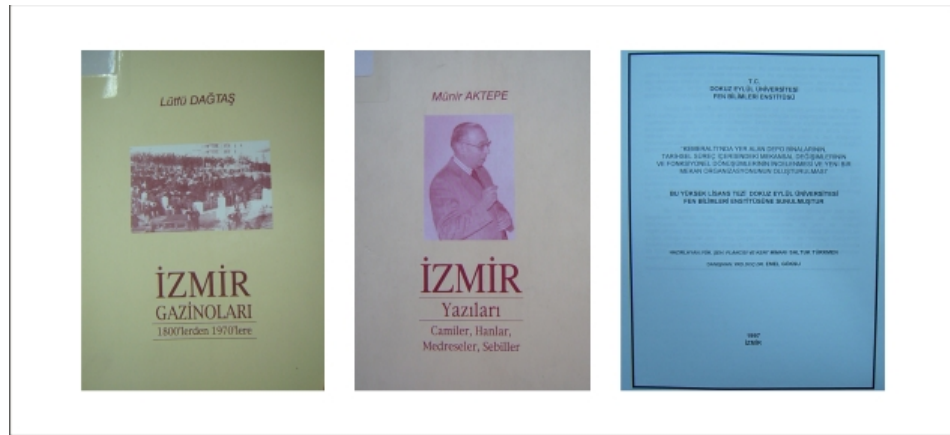

Şekil 3.59 C Grubu Kaynakların Atıf Haritası

D Grubu Kaynaklar: “Fonksiyonel-Yapısal Araştırmalar”

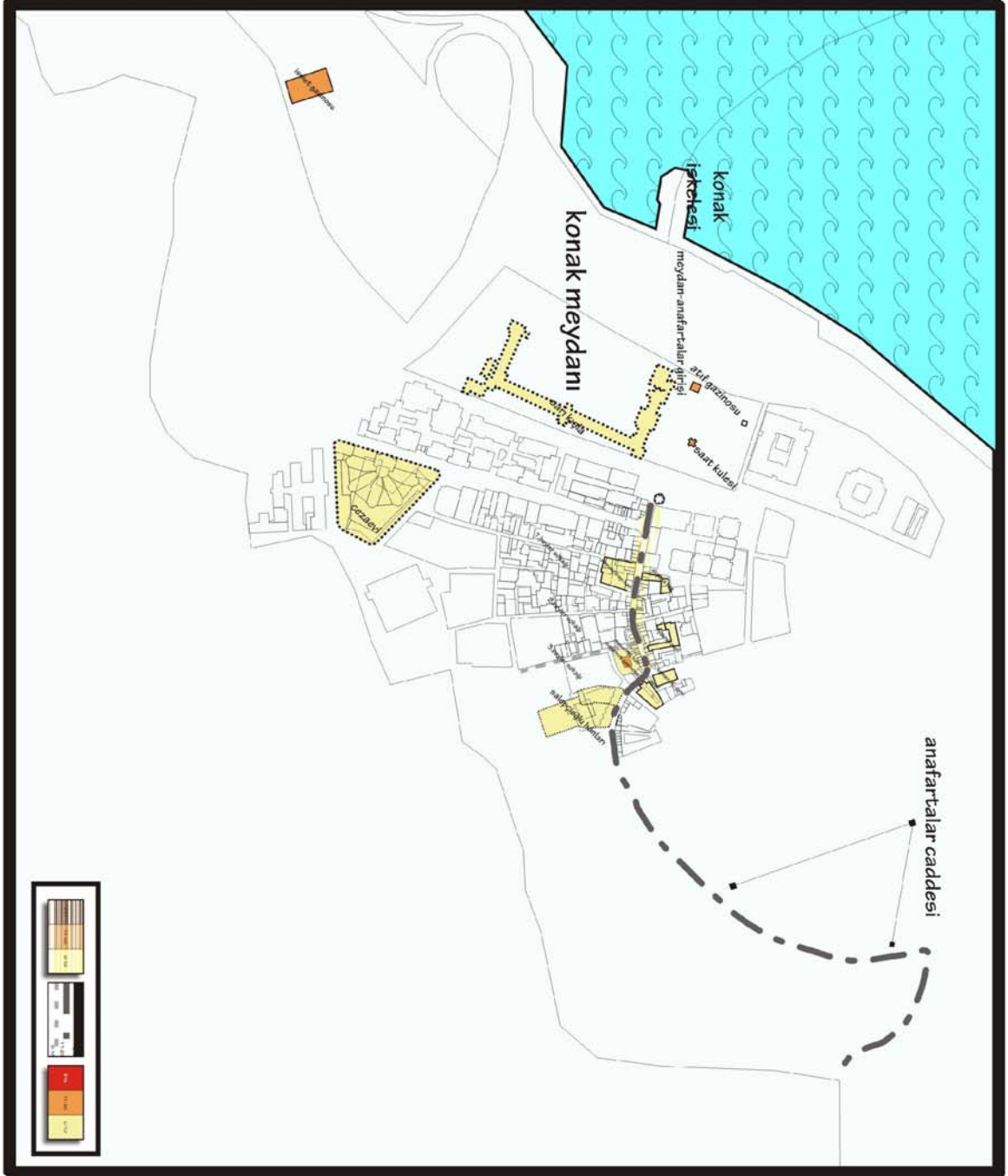
Son olarak da İzmir kentinde yapılan tarih araştırmalarının önemli bir bölümünün yapısal temaları ya da fonksiyonel araştırmaları kapsadığını görmekteyiz. İzmir’in camileri, İzmir’in hanları, İzmir’in kahvehaneleri, sinemaları vb. çoğaltılabilecek bu örneklerden D grubu kaynakları temsil edecek biçimde üç tanesi seçilmiştir.

- **İzmir Gazinoları, 1800’lerden 1970’lere;** Lütfü Dağtaş’ın İzmir İBB Kültür Yayınları tarafından yayınlanmış eseridir.
- **İzmir Yazıları, Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller** Münir Aktepe’nin 2003 yılında yayına hazırladığı kitap İzmir İBB Kültür Yayınları’na basılmıştır.
- **Kemeraltı’nda yer alan Depo Binalarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Mekansal Değişimlerinin ve Fonksiyonel Dönüşümlerinin İncelenmesi ve Yeni bir Mekan Organizasyonu Oluşturulması;** Prof Dr. Emel Göksu danışmanlığında Saltuk Türkmen tarafından 1997 yılında hazırlanmış olan Yüksek Lisans tezidir.

Şekil 3.60 D Grubu Kaynaklar

D Grubu Kaynaklar - Atıf Haritası

Şekil 3.61 D Grubu Kaynakların Atıf Haritası

Literatür sınıflamasında ayrı bir grup olarak değerlendirilmesi beklenen kaynaklardan biri de “toplumsallaşmış öznel bilgi kaynağı” olarak tanımlanabilecek “anı, biyografi, otobiyografi, günlük ve mektuplar” ne belgeye dayalı bilimsel tarih, ne de sözlü tarih kategorisine uygundur. Anı, biyografi, otobiyografi türündeki kaynaklar en az sözlü tarih çalışmalarındaki kadar derinlikli bir mikrobilgiye sahiptir. Ancak bu kaynakların bilimsel tarih ya da sözlü tarih çatısı altında değerlendirilmeleri mümkün olmamaktadır. Bu nedenle bu kaynak grubundan çalışma alanının incelenmesi ve araştırılması sürecinde yararlanılmış ancak atıf/bellek haritalarının oluşturulmasında ele alınmamıştır.

BÖLÜM DÖRT

ANAFARTALAR CADDESİNDE BİREYSEL HAFIZANIN REFERANS VERDİĞİ MEKANLAR; SÖZLÜ TARİH ARAŞTIRMASI

Tarihsel nitelikli alanlarda Kentsel Tasarım Müdahalelerinin belirlenmesinde yalnızca bilimsel kaynakların sunduğu bilgiyi kullanmanın yetersiz olduğu düşünülmektedir. İzmir özelinde yalnız belgeye ve niceliksel verilere temellenen kaynakların ve İzmir üzerine yapılmış tarih araştırmalarının kısıtlı bir çerçevede olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla da bu sürekli birbirini tekrar eden atıfların yarattığı kısıtlı çalışma alanına, yeni ve yüzünü insana daha dönük alternatif mikro bilgi kaynaklarının araştırılması ve Kentsel Tasarıma bir veri olarak aktarılması önem taşımaktadır.

Bu bölümde 12 adet anlatıcı ile yapılan Sözlü Tarih Görüşmeleri ışığında bir önceki bölümde literatürün bilgi verdiği mekanlarda bu kez bireylerin algılarına doğru derinleşen daha detaylı bir yolculuk gerçekleştirilmiştir. Anlatılarda sırası ile “özne olma sürecinin gerektirdiği kişisel tarihler” (Neyzi, 2004, s.9) irdelenmiş, ardından da İzmir hakkında, Kemeraltı hakkında, Anafartalar Caddesi hakkında “anılar” derlenmiştir. Her bir kaynak kişinin, alanın sorunlarına ilişkin düşünce ve öneriler de değerlendirilmiştir.

4.1 Sözlü Tarih Anlatıları ve Bireysel Bellek Haritaları

4.1.1 Cavit Aksel¹

- Özyaşam Öyküsü

1939 doğumlu Cavit Aksel Denizli Sarayköy’de yaşamakta olan varlıklı bir ailenin oğludur. 1952 yılında İzmir Türk Koleji’ne kayıt olmak için İzmir’e gelen Aksel, ardından üniversite eğitimini de İzmir’de tamamlar. Kolej yıllarını İzmir’de, Denizli’de yaşamakta olan ailesinden ayrı, yatılı okuyarak geçiren Aksel’in anlatısı

¹ 1 Mayıs 2009 tarihinde Emel-Sezai Göksu evinde gerçekleştirilen 174 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpaz tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

diğer anlatıcılardan farklı olarak, ilk gençlik dönemi ile başlamakta ve Kemeraltı'nın okul gereksinimleri ve günlük ihtiyaçların karşılandığı bir çarşı olmasının yanında varlıklı, öğrenmeye meraklı, ailesinden uzakta bir genç tarafından nasıl algılandığını yansıtmaları bakımından oldukça ilginçtir.

Şekil 4.1. Cavıt Aksel

- İzmir Hakkında

Aksel İzmir'e geldiği yıllara ilişkin bazı referanslar ile anlatısına başlamıştır. O dönemde ailesinden bir dönemlik olarak 30 Lira aldığını ve o dönemin iletişim olanaklarının yetersizliği ve gerektiğinde ailesi ile bağlantı kuramaması nedeniyle bütçesini çok iyi planlamak zorunda olduğunu vurgulamıştır. Öğrencilik yıllarında çok acil ve önemli bir iş için Sinop'u araması gerekmiştir. Ne var ki üç gün sonra bağlanan telefonda karşı tarafa ne diyeceğini unutmuştur.

- Kemeraltı Hakkında

Aksel'in gençlik deneyimlerine göre farklı ihtiyaçları olan insanlar, durumları iyi ise tüm ihtiyaçlarını Kemeraltı'nın Konak tarafındaki girişinden karakola kadar olan bölümünden temin ederler, yani bu bölüm Kemeraltı'nın güzel bir temsilidir.

Aksel, Kemeraltı'nın sahne olduğu olaylar hakkında ise; "en önemli olaylardan biri olan **Dokuz Eylül Kutlamaları** düne kadar Kemeraltı'nda çok güzel şekilde gerçekleştirilirdi. Ancak günümüzde bu gelenek kalmamıştır" demektedir.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

İzmir'de Çankaya, Tilkilik, Basmane hattı üzerinde Fevzi Paşa Bulvarı'nın ara sokaklarında çok sayıda otel bulunurdu. Bu otellerden Aksel'in ilk aklına gelen, İzmir Türk Koleji'ne kayıt için İzmir'e geldiklerinde konakladıkları, günümüzde Hisar Oteli olarak hizmet vermeye devam eden ve Hasan İkbâl'e ait olan İpek Palas Oteli olmuştur. 1952 yıllarında **Ankara Palas** 5 yıldızlı bir otel statüsünde iken İpek Palas Oteli 4 yıldızlı statüdeydi. Günümüzde Basmane Oteller Sokağı olarak adlandırılan sokak o dönemlerde de otellerle dolu idi. Aksel bu konuda güzel bir anısını şöyle aktarmıştır; "*...Biz Kore Harbi'ne girdiğimiz zaman Kore Harbi'nden dönen askerler, terhis olan erler, şimdiki gemi ile gelirlerdi, limanda inerlerdi, o zaman liman Kordondaydı yani Pasaport'taydı. Orada inerler, Fevzi Paşa Bulvarı üzerinden cemselerle askerler geçerler, halka filtresiz sigara atarlardı, Kore'den getirdikleri sigaraları... Şimdiki hastanenin sokağı Kore Pazarı'ydı, orada naylon çorap, naylon gömlek satılırdı. Türkiye'de böyle bir olay yoktu, sonradan "et gösteren gömlek" derlerdi onlara... Kore Pazarı kurulmaya başladı, her zaman askerler gelip orada satıyorlardı ve senelerce orası öyle devam etti. İzmir'de kötü anlamda Basmane Çukuru denilirdi o bölgeye ve İzmir'deki bütün sahtekar, düzenbaz insanlar oralarda dolaşırlardı, çok dikkat etmek gerekirdi oralarda dolaşırken..."*

Aksel, Anafartalar Caddesi anlatımına başlarken öncelikle bu konumda yer alan Konak İskelesi'ne değinmiştir. Konak İskelesi geçmişte şu andaki konumuna göre 250- 300 metre kadar Pasaport yönündeydi ve hemen hemen **Saat Kulesi** ile karşı

karşıya idi. İskele binasının üst katında balık lokantası, alt katında ise yolcu salonu bulunurdu. Lokantaya çıkan merdivenler sol tarafta idi. Aksel kendisinin üniversite yıllarında bu temiz lokantada birçok kez yemek yediğini de aktarmıştır.

Yine bu alanda bulunan **Hükümet Konağı**, bir dönem tamamen yanmış ve bu sırada binanın özel mermer elemanları yok olmuştur. Ancak Aksel o yıllarda **Konyalı Müteahhit Lokman** adında bir kişinin bu mermerleri bulup yeni yapılan binada kullandıkları iddialarını inandırıcı bulmadığını ifade etmektedir.

Konak Meydanı'nda bulunan simge mekanlardan bir diğeri olan **Sarı Kışla** binası ise iskeleden biraz ileriden başlayıp, günümüzde Sabancı Kültür Merkezi olan binaya kadar uzanırdı. Kendisinin 1948- 1949 yıllarında tedavi amaçlı olarak İzmir'e babası ile birlikte geldiğini belirten Aksel, o dönemlerden Sarı Kışla'yı hatırladığını söylemiştir. Kışla Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerinin kazanması sonrası 1950-1952 yılları arasında yıkılmıştır. Aksel 1952 yılında eğitim amacıyla İzmir'e gelişinde kışlanın yıkılmış olduğunu görmüştür.

Aksel Konak Meydanı'nın eski güzelliğinden yoksun olduğunu düşünse de, yeni bir tasarım ve sıkı bir denetim ile işportadan arınmış bir meydan ortaya çıkarılabileceğine inanmaktadır.

Aksel gençlik döneminde Kemeraltı çıkışını düşündüğünde sadece **Milli Kütüphane Caddesi** ve Ankara Palas Otel'i'nin önündeki yolu anımsamaktadır. Günümüzde bu alanda yer alan SSK Blokları ve bankalardan hiçbiri inşa edilmemiştir.

Cezaevi ise o dönemde **Milli Kütüphane**'nin karşısında bulunurdu. Ancak sonraları yıkılıp günümüzdeki katlı otoparka dönüştürülmüştür. Ayrıca Milli Kütüphane Caddesi üzerinde Mithatpaşa Caddesi'ne kadar uzanan yol boyunca birbirini takip eden çınar ağaçlar da yer alırdı. Cavit Aksel, **Milli Kütüphane**'ye öğrencilik yıllarında evde ders çalışmadığı zamanlarda rahatlıkta ders çalışabilmek için sıklıkla gittiğini de aktarmaktadır.

Şekil 4.2 Milli Kütüphane ve Elhamra Sineması (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Çınar ağaçları ile ayrı bir güzelliği olan Milli Kütüphane Caddesi'nden geçen ve Güzelyalı-Konak arası çalışan tramvayların Konak yönündeki son durakları, Ankara Palas önünde idi. Yolcular burada inerler, sonra ise yeni yolcular ile Güzelyalı istikametine doğru yola çıkılırdı. **Ankara Palas Otel**'nin altında bulunan **pastane** de, bölgedeki önemli bir ayrıntıdır. Bu pastane çok güzel, çok geniş ve yaklaşık 30 metre cepheli bir yerdi. Tramvay son durağına bakan bu pastanede güzel giyimli genç kızlar hizmet verirdi. Ayrıca bu pastane otel müşterilerinin yanı sıra dışarıdan gelen misafirlere de hizmet ederdi. Temizlik açısından da takdiri hak eden bir işletme idi. Otel müşterileri gibi bu pastaneye gelenler de varlıklı insanlardı. Aksel, körfez bölgesinden gelen varlıklı bir ailenin oğlu olan arkadaşının da bu otelde konakladığını anımsamaktadır.

Ankara Palas'ın hemen yanında, yani Kemeraltı'nın girişinde sırası ile bir **şekerlemeci** ve ayakkabıcı **Pelin**, pasajda ise **lokantalar** bulunurdu. Ankara Palas altında ise meşhur **Bilgehan Ayakkabıcısı**, **Şenocak Buzdolapçısı**, İzmir'in ilk sandviççisi olan **Piknik Mağazası**, **iki ayakkabıcı** ve **bir saatçi** de bulunurdu. Yan yana bulunan Bilgehan Mağazaları, **Muhsin Bilgehan** ve **kardeşine** aitti. Bu ayakkabıcılarda abiye ayakkabı satılırdı. Özellikle İzmir Fuarı'na gelen sanatçıların ayakkabılarını, Bilgehan Mağazaları'ndan seçtikleri de detay bir bilgidir. Ayrıca

Ankara Palas'ın Milli Kütüphane Caddesi'ne bakan cephesinde yine **bir saatçi, Ayakkabıcı Pelin** Mağazası ve **bilet gişesi** de yer alırdı.

Milli Kütüphane Caddesi'de ise **Foto Can, eski hanlar, Sevil Mağazası** ve **Güzel İzmir Hamı** yer alırdı. Anafartalar Caddesi'nde de **Şekerci Ali Galip**'ten sonra ilk sokak olan Beyler Sokağı'na kadar **konfeksiyon mağazaları** konumlanırdı. Aksel bu mağazalar arasında, alışveriş yapmış olmasından ötürü **Ayakkabıcı Mustafa Şık**'ı iyi hatırladığını vurgulamıştır. Geçmişte Kemeraltı'nda dükkan sahipleri ile müşteriler arasında elit bir ilişkinin varlığının önemle altını çizerken, mağaza sahiplerinin müşterileri ile bizzat ilgilendiğini belirtmektedir. Aksel'e göre bu yakın ilişki ve özenli ilginin en güzel örneklerinden biri **Mustafa Şık**'tır.

Birinci Beyler Sokağı'nın (846 Sokak) Anafartalar girişinde hemen sol tarafında ünlü **Bodrum Meyhanesi** vardı ve bu mekanın adı, birkaç basamak inilerek girilmesinden gelmekteydi. Daha sonraları yine bu sokak üzerinde karşı tarafa taşınan Bodrum Meyhanesi bu yer değiştirme sonrası eski popülaritesini kaybetmiştir. Bu mekanda öğle ve akşam saatleri boyunca ufak porselen tabaklarda sunulan Rum usulü mezelerin yanında içki içilirdi. Bodrum Lokantası'nın tam karşısında bulunan Ekmekçi başı da, önemli bir mekan idi. Burada çoğunlukla öğle yemekleri çıkar; akşamları ise ızgara yanında içki de sunulurdu.

Anafartalar Caddesi'ni Beyler Sokağı'na bağlayan **Oska Pasajı**'nın girişinde her gün satış yapan **Hafız Amca** adında biri bulunur ve bu kişiyi pek çok İzmirli tanır ve alışveriş ederdi. Hafız Amca çakmak gazı ve bağcık satardı ve görme engelli olmasına rağmen her gün Karşıyaka vapuru ile Konak'a gelir ve her gün yardımsever biri tarafından tezgahı kurulurdu.

Oska Pasajı'nın tam karşısında, Anafartalar Caddesi'nden girildiğinde sol tarafta mükemmel bir eczane olan **Eczacıbaşı**'nın eczanesi bulunurdu. Eczacıbaşı ailesinin bu eczaneyi koruması gerektiğini savunan Aksel, kaybedilen bu değer için hala üzüldüğünü de dile getirmiştir. Aksel, Şifa Eczanesi'nin özel kolonyası olan **Altındamlası Kolonyası**'nı hala özel bir ürün olarak hatırlamaktadır.

Şifa Eczanesi'nden **Karakol**'a kadar olan cephede, günümüze dek herhangi bir değişiklik olmamıştır. Sadece fonksiyonel bazı değişiklikleri meydana gelmiştir. Aksel buna örnek olarak da, eskiden Anafartalar Caddesi'ne girildiğinde sağ cephede **kitapçıların** yer aldığı, kitapçılar sonrasında **Dönerci Atıf**'in bulunduğunu, ancak günümüzde bu konumlarda farklı fonksiyonların yer seçtiğini göstermiştir.

Şifa Eczanesi öncesinde ise **Hacı Ali Paşa Kıraathanesi** konumlanırdı ve bu kıraathanenin 4-5 metre cephesi vardı. Arka tarafında briç oynanır; bahçesinde ise nargile içilirdi. Üst katları otel olarak kullanılan L şeklinde bir yapı idi.

Kıraathane sırasında ilerlendiğinde **Veysel Çıkmazı**'na varılırdı ve bu çıkmazın girişinde, sağ tarafta **İmren Pastanesi** yer alırdı. O dönemde pastalar kağıtlar içinde üretilir ve pasta servisi 12'li olarak yapılırdı. Müşteriler ise bu 12 adet içerisinde tükettiği kadarının parasını öder; geri kalanı da iade ederlerdi.

Veysel Çıkmazı aynı zamanda **meyhaneler sokağı** olarak da tanımlanabilir. Aksel, lise yıllarında yaşları uygun olmadığı için Veysel Çıkmazı'ndaki mekanlara giremediklerini; bu nedenle de genellikle Bodrum Meyhanesi ya da Ekmekçibaşı Lokantası'na gitmeyi alışkanlık edindiklerini ifade etmiştir.

Çıkmaz sonrası sırası ile **bir eczane**, ardından meşhur **Şükran Lokantası**, lokantadan sonra ise **Karakol** bulunurdu. Şükran Lokantası'nın arkasında güzel bir bahçesi vardı ve yaz aylarında bu havuzlu bahçede masalar kurularak içkili servis yapılırdı. Karakolun karşı tarafında bir diğer meşhur otel olan **Meserret Oteli** konumlanırdı ve bu otel avlulu, havuzlu, altında kahvesi olan bir han yapısı idi. Meserret Otelin girişinin sağ tarafında **unlu mamüller satan bir dükkan**, diğer tarafta ise **Taga Kitabevi** ve yanında **Petek Döner** yer alırdı.

Anafartalar Caddesi'nde karakolun hemen ilerisinde, üç yolun kesiştiği noktada da bugünkü gibi bir **sebil** vardı. Karakolun yanında yani tam köşede ise yine bugün olduğu gibi **Kurukahveci Hüseyin Efendi** yer alırdı. Anafartalar Caddesi'ne Konak yönünden girişte sağ ve sol cephelerde bulunan dükkanlardan özellikle sağ tarafta

bulunanlar, o tarafta Beyler Sokakları'nın konumlanması nedeni ile daha fazla iş yaparlardı.

Aksel, **Beyler Sokakları** hakkında kendi yaşadığı dönemden önceki yıllarda İzmirli varlıklı ailelerin konutlarının bulunduğunu dile getirmiş; örnek olarak da amcasının şekerçilik ile uğraştığı dönemlerde Beyler Sokağı'nda ikamet ettiğini belirtmiştir. Kendi gençlik döneminde ise İzmir'in kalburüstü **doktorlarının ve laboratuvarlarının** uzun süre Beyler Sokaklarında bulunduğunu vurgulamıştır. Ünlü Bakırköy Sinir Hastalıkları Başhekimisi olan **Mazhar Osman**'ın da burada muayenehanesinin olduğunu anımsamaktadır.

Kemeraltı'na ait en kötü anıya ev sahipliği yapmış Gaffarzade Oteli de anlatımda yer bulmuştur. Aksel **Atatürk'e yapılacak suikast girişiminin** Gaffarzade Oteli'nde planlandığını ve zanlıların Sarı Kışla önünde kurulan darağaçlarında infaz edildiğini belirtmiştir. Kurukahveci Hüseyin Efendi'nin dükkanına çok yakın konumlanmış olan **Gaffarzade Oteli**'nin merdivenlerinde birkaç çeşit **sebze-meyve satan tezgah** geçmişten beri orada yer almaktadır. Ancak işletmecisi ikinci kuşağa geçmiştir. Uzun yıllardan beri dükkanların dahi birçok kez el değiştirmelerine rağmen o tezgahın hala orada olması çok ilginçtir.

Aksel anlatımına Kemeraltı'nın eski ve önemli yapılarından olan Salepçioğlu Hanı ile devam etmiştir. Bugünkü Salepçioğlu İşhanı'nın yerinde eskiden de **Salepçioğlu Hanı** vardı ve önünde bugünkü boşluk bulunmazdı. Hanın sahibi de 1950'li yıllarda Türk Koleji'nde İngilizce öğretmenliği yapmıştır.

Türk Koleji'nden bahsetmesi ile aklına orada yatılı öğrenim gördüğü yıllar gelen Cavit Aksel, ailesinden uzak kaldığı bu dönemlerde kısıtlı harcama gerekliliği nedeni ile hafta sonları dışarı sıkça çıkamadıklarını; ancak çıkabildikleri zamanlarda da pazar günleri **Elhamra Sineması**'na film izlemeye gittiklerini; özellikle de üniversite yıllarında bu tip etkinlikleri daha da sık yapabildiklerini anımsamaktadır. Elhamra Sineması'na ailece gittikleri dönemlerde ise babasının alt katta bulunan 4 kişilik localardan bilet aldığını ve sinemanın duvarlarında bulunan tabloların güzelliğini hiç

unutmadığını aktarmıştır. Ayrıca Elhamra Sineması'nda sinemanın yanı sıra tiyatro aktivitelerinin de gerçekleştirildiğini sözlerine eklemiştir.

Elhamra Sineması'nın üst ve alt katında localar bulunurdu. Cuma ve cumartesi akşamları suare denilen 21:15 seansına kentin en kalburüstü insanları katılırdı; bilet bulmak ise çok zordu. Hatta tanıdıklar aracılığı ile bilet satın alınırdı. Ailelerin Elhamra Sineması'na gelirken en şık kıyafetlerini giydikleri ve özellikle de azınlık ailelerin yoğun katılım gösterdikleri önemli ayrıntılardır.

Aksel, Kemeraltı'nın Konak Meydanı'ndan girilen kısmına döndüğünde ise orada Karakola kadar olan bölümünde sağ cephede bulunan mağazaları anımsamaktadır. Buradaki birkaç **konfeksiyon mağazası** çok lüks idi. Bu dükkanlar dışında kalan dükkanlar ise tüm Kemeraltı içerisinde ortalama düzeyde, eski olmalarına rağmen çok temiz ve kaliteli idi.

Günümüzde çığırkanlar başta olmak üzere Kemeraltı'nda kalite fazlasıyla düşmüştür. Aksel bu nedenle de kendisinin de Kemeraltı'na gitmekten çekindiğini aktarmıştır. Günümüzde Kemeraltı'nda bulunan çığırkanlar eskiden az da olsa vardı ve **hanutçu** olarak anılırlardı. Ancak rahatsız edicilikten çok yardım edici olarak ön plana çıkarlardı. Ayrıca dükkanlarda tenteler bulunmazdı ve sokağa taşmalara izin verilmezdi. Kemeraltı'nın zemini ise 70'li yıllara kadar **Arnavut kaldırım**ı idi.

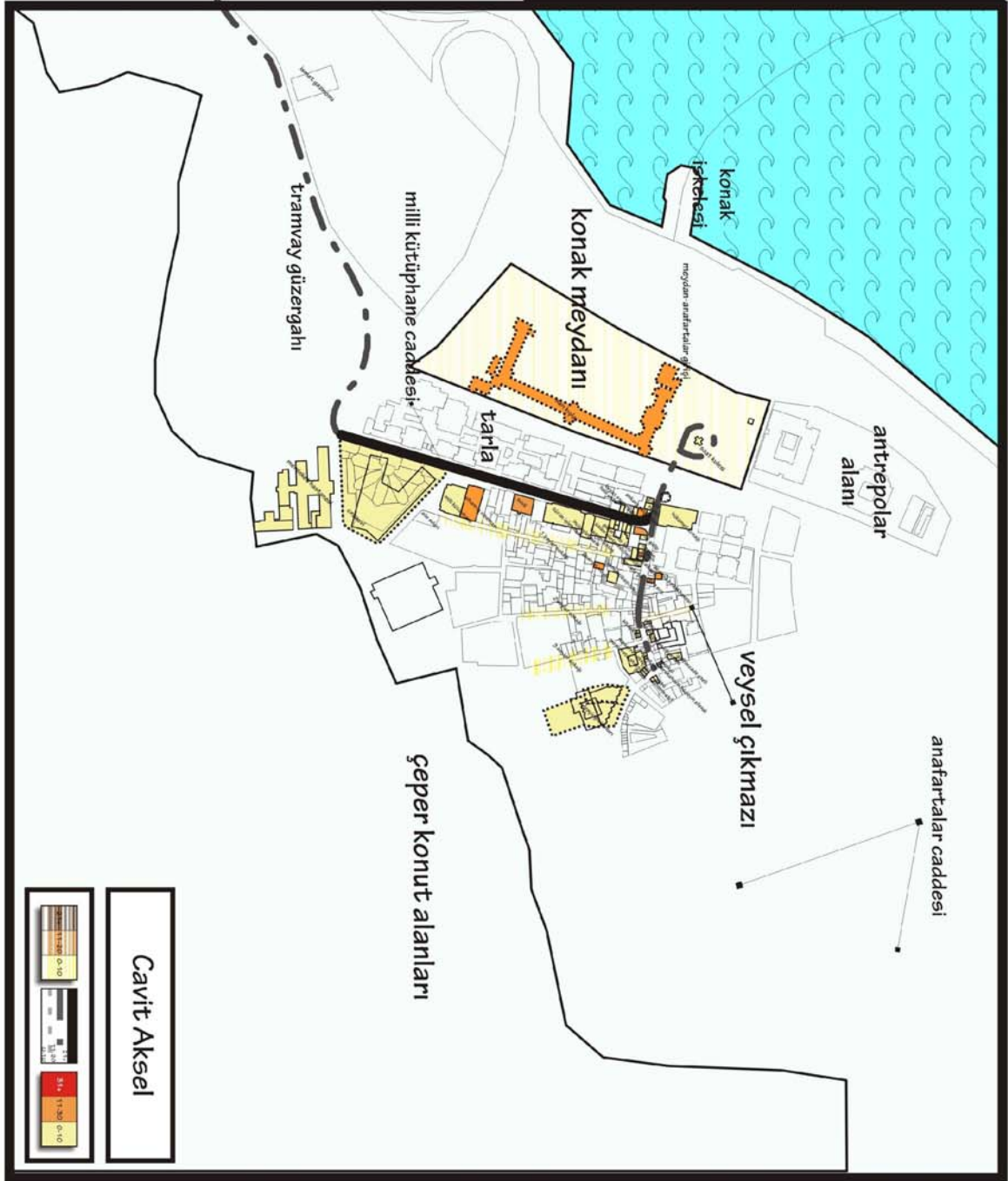
Aksel gençlik dönemini vurgulayarak o dönemin yardımlaşma konusunda günümüzden ne denli farklı bir noktada olduğunu belirtmiş, bunun en güzel örneklerinin yaşandığı Kemeraltı'nın ise İzmir'in alışveriş merkezi olmasının yanında aynı zamanda dolaşma alanı olduğunu da dile getirmiştir.

- Düşünceler ve Öneriler

Aksel'e göre Kemeraltı'nın 70'li yıllarda başlayan dönüşümün ve bozulmanın nedeni, yeni nesil esnafların değişimidir. Eski işportacıların sonraları dükkan sahibi olmaları ve bu şekilde yozlaşmanın başlamasını, değişimin asıl nedenleri olarak belirtmektedir.

Kemeraltı'nın eski değerine ulaşabilmesi için, tentelerin ve çıkmaların ortadan kaldırılması ve yolun genişlemesinin sağlanması gibi bir takım düzenlemeler ile binalarda cephelerin iyileştirilmesi gerekmektedir. Aksel buna en güzel örnek olarak, yıllarca çok dar bir mekanda hizmet vermiş olan **Özsüt**'ün, buzdolabını dahi yola taşmayacak şekilde kullanmış olmasını vermektedir

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.3 Caviti Aksel Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.2 Levent Bimen²

Şekil 4.4 Göksel Köksoy ve Levent Bimen

- Özyaşam Öyküsü

Levent Bimen 1943 İzmir doğumludur. Çocukluğunu, gençliğini ve iş yaşamını İzmir'de geçirmiştir. Uzun yıllar İzmir'in çeşitli yerel gazetelerinde gazetecilik yapmıştır.

- İzmir Hakkında

Bimen'in çocukluk yıllarında yaşadığı İkiçeşmelik'e ve Kemeraltı'na ilişkin anıları sıklıkla İzmir'in o dönemde içinde bulunduğu ekonomik, sosyo-kültürel ve mekansal yapıya da referans vermektedir. Bimen'in çocukluk anıları aynı dönemi yaşamış pek çok İzmirlinin geçirdiği süreçleri temsil edebilen bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bimen'in anlatısı boyunca aktardığı İzmir kesiti 1950'lerden 1970'lere uzanmakta, genellikle çocukluğu, ilk gençliği ve ilk çalışma yıllarını kapsamaktadır.

İzmir'in bu dönemde mekansal yapısının Kemeraltı odağı çevresinde şekillenmiş olduğu anlaşılmaktadır. İkiçeşmelik Caddesi çevresindeki yerleşim alanlarının, önceleri Kemeraltı'ndaki canlılığı ve kontrolü sağlayan önemli bir ara tampon alan

² 6 Nisan 2009 tarihinde Bimen'in Kıbrıs Şehitleri Caddesi'ndeki ofisinde gerçekleştirilen 284 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy- Gökhan Karpat tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

iken bunun süreç içerisinde nasıl çözülmeye başladığını izlemek mümkün olmaktadır.

Ekonomik yapının izleri de benzer şekilde anlatıda gözlemlenmekte, savaş sonrası halkın yaşadığı ortak yoksulluk ve yoksunluklar dikkati çekmektedir. Bu noktada Bimen'in İzmir kenti genelindeki çıkarımlarını, aktardığı Kemeraltı öyküsünün satır aralarında izlemek daha doğru olacaktır.

- Kemeraltı Hakkında

Levent Bimen 1943 yılında İzmir İkiçeşmelik Caddesi'nin, 1952 yılında genişletilmek üzere kamulaştırılan bölümünde yer alan 404 kapı numaralı evde dünyaya gelmiştir. Bimen doğduğu ve 10 yaşına kadar yaşadığı İkiçeşmelik semtini şöyle tarif eder: Öğretmenevinin yanından inen arnavut kaldırımlı Deveçikmaz Yokuşu (431 Sokak), (o günün ulaşım ve taşıma aracı olan develerin dahi çıkamadığı bir yokuş olduğu için İzmirlilerin koyduğu bir isimdir) Uzunyola (427 Sokak), Damlacık'a ve Memleket Hastanesi'ne kadar giderdi. Cicipark Ballıkuyu'ya, tarihi Kırkmerdivenler ile bağlanmaktaydı. İkiçeşmelik Caddesi adını bugün hala varlığını sürdüren eski bir çeşmeden almıştır. Bimen'in çocukluğunun geçtiği ev de bu çeşmenin tam karşısında yer almaktaydı. Bimen çocukluğunda bu çeşme yalağının içinde oynadıklarını hatırlamaktadır. İkiçeşmelik Caddesi'ni, iki cephesinde 2- 2 buçuk katlı evlerin sıralandığı 5- 6 m genişliğinde bir cadde olarak tarif etmektedir.

O zamanlar bu yoldan 30- 45 dakikada bir geçen "burunlu belediye otobüsleri"³, Eşrefpaşa'ya ve İzmir'in son noktası olarak tarif edilen, adını yağ fabrikalarından alan Yağhaneler'e giderdi. Bimen otobüslerin bu dar İkiçeşmelik yolundan geçerken, kagir evlerinin sallandığını hatırlamaktadır.

³ İzmir'in en eski otobüslerinden olan Bussing marka otobüslerin motorlarının ön tarafta olması nedeniyle öne doğru burun gibi bir uzantıları bulunmakta bu nedenle İzmirli tarafından burunlu otobüs adı ile anılmaktadır.

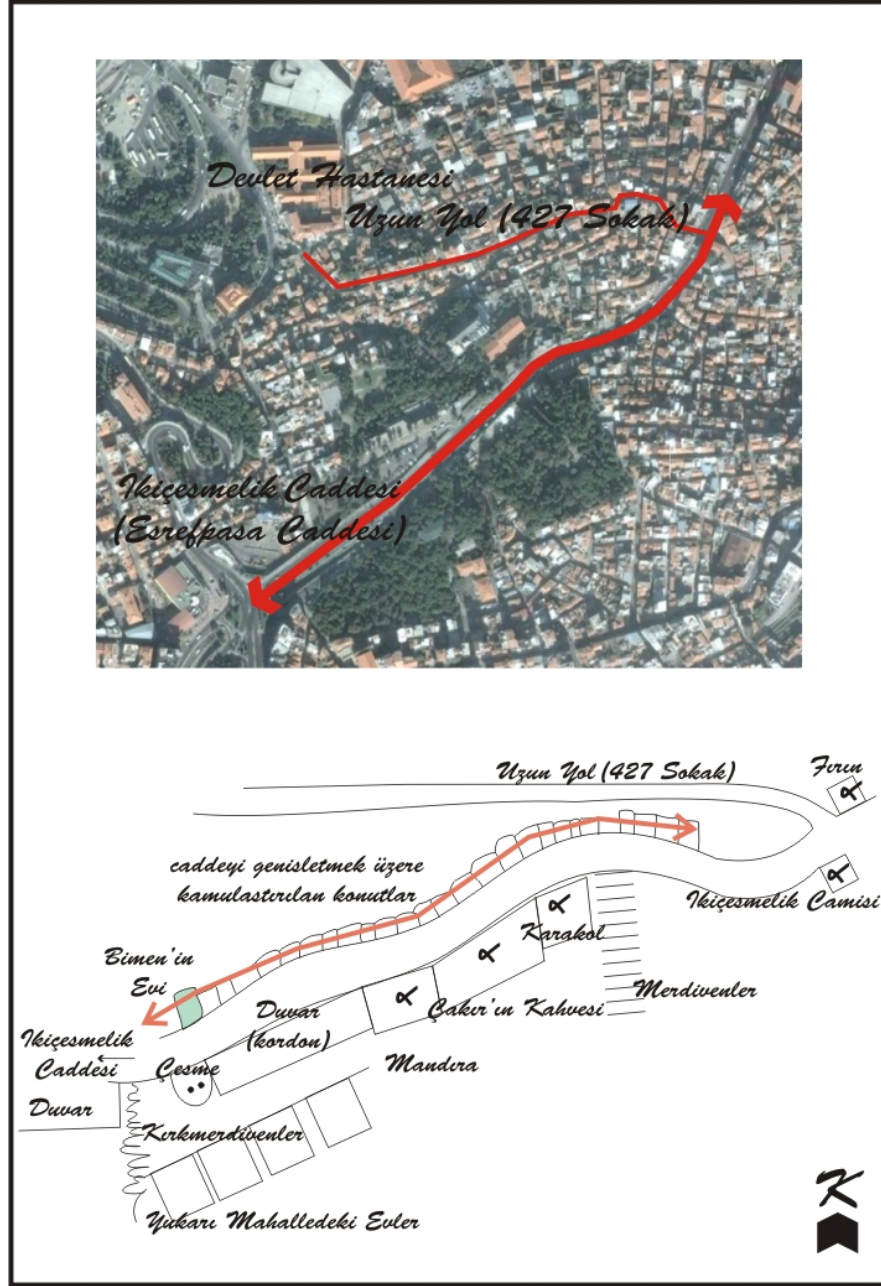

Şekil 4.5. “Burunlu” adıyla bilinen İzmir’in en eski otobüslerinden;
Bussing , (www.wowturkey.com)

Bimen çocukluk döneminde İkiçeşmelik Caddesi’ndeki evlerinde, babaanne ve halaları ile üç aile olarak yaşamakta olduklarını; ancak evlerinin, caddenin genişletilmesi için kamulaştırılarak yıkıldığını dile getirmiştir. Sahip oldukları evi şu cümlelerle anlatmıştır: girişte kiler denilen, odun, kömür vb. depolamak amacıyla kullanılan taş bir zemin kat ve bir banyo odası bulunurken, taş merdivenler ile zeminin üzerindeki birinci kata çıkılırdı. Bu katın arka tarafı bahçeye açılırken, yola bakan iki adet büyükçe oda, ahşap merdivenlerle çıkılan üçüncü katta da yine iki adet oda bulunmaktaydı. Evin denize bakan “hayat”ı en çok kullanılan yaşam mekânı idi. Bimen çocukluğunda hafta sonları yemeği “hayat”ta yediklerini, babasının bir iki kadeh keyif rakısı içerken, İsmet Gazinosuna gelen devrin en önemli Klasik Türk Müziği sanatçılarını, gazelhanlarını da dinleme şansı bulduklarını hatırlamaktadır. Aradaki mesafeye rağmen, bugünün bloklarının bulunmaması ve şehrin sessizliği nedeniyle, sanatçıların seslerini çok yakında hissettiklerini belirterek bu durumu “*sanki elimizi uzatıp onları yakalayacakmışız gibi gelirdi*” sözleri ile ifade etmektedir.

Bimen'e göre İkiçeşmelik Caddesi'nin genişletilmesi için yapılan istimlaklarda acılı bir süreç yaşanmış; ancak modernleşme adımlarının atıldığı bu dönemde devletin kararına saygı duyulmuştur. O dönemde devlete duyulan güven ile hiç kimsenin tepki göstermediğini ve bu müdahalenin gerekliliğine inanıldığını aktarmaktadır. Bu yol çalışmasının ardından, o dönemde ikinci önemli yol yapım çalışması olarak Tamaşalık adıyla anılan ve önceleri Yahudi Mezarlığı (bugünkü Bahribaba Parkı) olan mesire yerinde yapılan Varyant'ı göstermektedir. Bimen yol yapım çalışmaları esnasında Değirmendağı denilen bölgede yapılan kazılarda kemikler, kafatasları, mermerden oyulmuş kavuklar ve tarihi mezar taşları gördüklerini hatırlamaktadır.

O dönemde Bimen'in evinin yakınında bulunan, İkiçeşmelik Caddesi'ndeki kavisten Deveçikmaz yokuşuna (431 Sokak) kadar 40 dolayında ev yer almaktadır. Merdivenli sokağın başında ise Bimen'in deyimiyle kartal yuvası gibi, üç katlı, taş bir yapı olan İkiçeşmelik Karakolu bulunmaktadır. Babaanne ve dedesinden dinlediği bir öyküye göre Yunan işgali döneminde karakol ve ilerideki park üzerinde bekleyen Türk askerlerinin, Yunan birlikleri üzerine balık ağı atarak onları yakaladıkları anlatıldığından o dönemde Yunan karargahı olan Piçhane'ye gitmek için Yunanlıların oldukça kısa olan bu yoldan değil daha uzun bir yoldan gidebildiklerini aktarmıştır (bkz: Şekil 4.5.).

Şekil 4.6 Bimen tarafından çizilen İkiçeşmelik Caddesi Krokisi

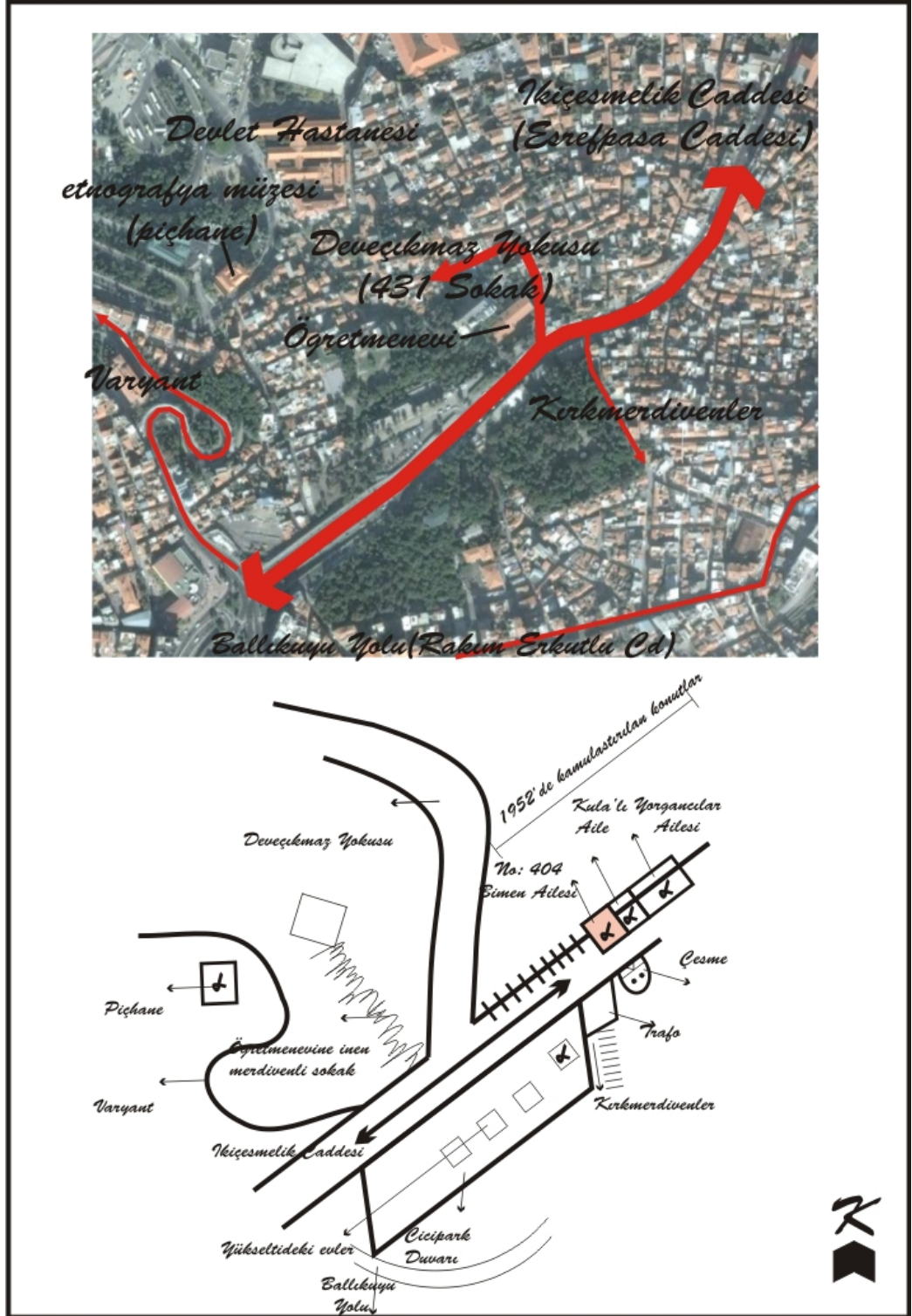
Bimen'in "Kartal Yuvası" diye tasvir ettiği karakolun yanında ise Çakır'ın Kahvesi denilen 700-800 m²'lik müthiş bir kıraathane bulunmakta, yakın çevrenin erkekleri özellikle cumartesi ve pazar günleri, Boşnak, otoriter, ancak çok sevecen ve hoşsohbeti olan bu kahvecinin temiz, gıcır gıcır masaları olan mekanında toplanmaktaydılar... Kahvenin iç mekan detayları hakkında da bilgi veren Bimen şunları aktarmaktadır: Karşı duvarda 1 metre yükseklikte, 2 metre genişliğinde çerçeveleri ahşaptan oyma kartal figürleri ile süslenmiş 5-6 tane ayna bulunmaktaydı.

O dönemde yaşı küçük olduğu için dedesi ile gittiğini hatırlayan Bimen, mahalledeki kadınların kahvenin önünden değil, daima karşı kaldırımdan yürümeye özen gösterdiklerini aktarmaktadır.

Kahvenin yanında da çok büyük olmayan bir mandıra yer almaktadır. Bimen kapısında yayık ayranı yapılan bu mandıranın ayran, yoğurt ve peynirinin tadını bugün bile hatırlamaktadır. Bu üç yapının ardından Cicipark'ın yüksek duvarlarının başladığı aksa kordon denildiğini anımsayan Bimen, yolun karşı tarafında ise yalnızca konutların bulunduğunu belirtmektedir. Oturdıkları ev ile Deveçikmaz Yokuşu (431 Sokak) arasında yaklaşık on tane ev olduğunu belirterek komşularından hatırladıkları isimleri de belirtmiştir. Sol yanlarındaki komşularının kötü şöhreti olan Kulalı bir aile, onun ardından da İzmir'in varlıklı ve tanınmış ailelerinden Yorgancılar'ın evinin bulunduğunu aktarmaktadır (bkz Şekil 4.6.). O dönemde İkiçeşmelik'te, İzmir'in kalburüstü ailelerinin yaşadığını belirtmiş, kamulaştırmanın ardından çok sıkı olan komşuluk ilişkilerinin çözülmeye başladığını ve birkaç yıl içerisinde kalanların da yavaş yavaş İzmir'in yeni gelişen bölgelerine dağıldığını sözlerine eklemiştir.

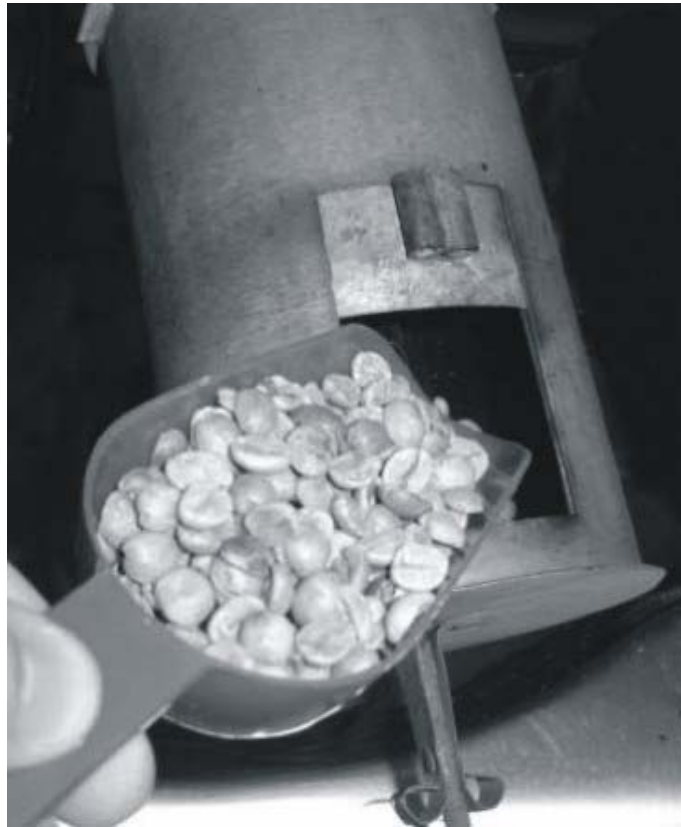
Bimen anlatısını İkiçeşmelik'te yaşanan gündelik hayata ilişkin detaylar ile sürdürür. İkiçeşmelik kadınları arasında da çok sıkı komşuluk ve dostluk bağları olduğunu ifade etmekte ve günlük yaşama dair şu anıları aktarmaktadır:

“...Pazartesi günü hanımların çamaşır günüydü, o zaman çamaşır makinesi falan yoktu, bizim evin arka tarafında büyükçe bir bahçesi vardı... Çamaşır için de bolca suya ihtiyaç duyulurdu... Bunun için çok şiddetli bir ısı veren, suyu çabuk kaynatan bir mekanizma olduğu için maltız denilen bir alet kullanılırdı... 5- 6 aile birden toplanır bizim bahçede, hanımlar torbalara, bohçalara doldururlar getirirlerdi çamaşırlarını... ”

Şekil 4.7 Bimen tarafından çizilen İkiçeşmelik Caddesi – Kemeraltı bağlantısını anlatan kroki

Çarşamba günleri ise hanımların kahve günüdür. Kese kâğıtları içinde getirilen kahve çekirdekleri, önce kahve dolabında⁴ kavrulur (bkz. Şekil 4.6.); kavruan çekirdekler, içi oyulmuş 50 cm uzunluğundaki taş dibeklerde dövülür, böylece imece usulü ile ailelerin kahveleri hazırlanırdı. “...sonra elimize sağlık deyip birer kahve pişirilip içilir, fallar bakılırdı...” Bimen çocukluğunda, İkiçeşmelik’te bütün mahallenin bir aile gibi olduğunu, her konuda her sıkıntıda birbirlerine destek olan ailelerin, akşamları bir evde toplanıp, değişik oyunlar oynadığını ve birlikte zaman geçirdiğini hatırlamaktadır. Bu nedenle de istimlak sonrası semtte kopmalar genişlemiştir. Ekonomik durumu görece daha iyi olan aileler Mektupçu, Mithatpaşa Okulu çevresine, ekonomik durumu çok iyi olmayan aileler ise Eşrefpaşa ve Hatay Caddesi yönüne doğru dağılma başlar. Bu dağılma Bimen’in çok sevdiği İkiçeşmelik yaşantısının büyüünün bozulmaya başladığı 1952-55 yılları arasındaki bir dönemde yaşanmıştır.

Şekil 4.8 İzmirliilerin eski ev araç gereçlerinden kahve dolabı

⁴ Kahve Dolabı: içinden demir bir çubuk geçen konserve kutusu şeklinde bir ev aletiydi. Aletin ucu ateşin üzerinde bir yere dayanır, içinden geçerek diğer taraftan çıkan çubuktan çevrilerek kahve kavrulurdu.

Bimen 10 yaşında iken alınan kamulaştırma kararı üzerine, ne yeni inşaat alanları ne de apartmanlaşmanın bulunduğu İzmir’de ev aramaya başlayan bu üç ailenin yine birlikte yaşamalarına olanak verecek genişlikte ve rahatlıkta bir ev bulmakta oldukça zorlandığını anımsamaktadır. Uzun bir çaba neticesinde aynı evde bir arada yaşayan üç aile dağılır ve Bimen’in ailesi İsrail’e göç eden Musevi bir ailenin Karataş’taki evini kiralar.

Bimen’in çocukluk yıllarında elektriğin olmadığı yıllar acı tatlı birçok anıyı beraberinde getirmiştir. Bimen ailesinin Karataş’a taşınmaları bu açıdan bir dönüm noktasıdır. Bu konuda Bimen şu anektodu aktarıyor: “...gaz yağı, ailelerin belki de en önemli servetiydi. Harpten çıkmışsın, hiçbir halt yok, toplu iğne bile dışarıdan geliyor bu ülkeye... Bir gün gaz lambası için böyle galon şarap şişeleri var, ip bağlı ağzına. İkiçeşmelik Camisi’nin karşısında bir bakkal vardır, ona iniyorum, gaz alıyorum, lambalara konuyor. Ne olduysa hatırlamıyorum şimdi, düştü elimden şişe kırıldı, aman ne dayak yedim, sen gaz şişesini nasıl kırarsın. Ailenin en değerli olayı, gaz yağıydı...” Bimen Karataş’taki yeni evlerine vardıklarında orada elektrik olduğunu görünce hayatının en büyük sevincini yaşadığını anlatmaktadır: “...Şimdi bu kamulaştırma oldu dedim ya İkiçeşmelik’te. Önce biz çıktık, eşyamızı topladık, Musevi Hastanesi Sokağı’ndaki evimize taşınacağız, kapının önünde ne var biliyor musunuz, şimdi artık yok onlar. İki tekerlekli anımsar mısınız, büyük tekerlekli at arabası... Ben o zaman ilkokul 3. sınıfa mı gidiyorum, öyle bir şeydi. İndirdiler eşyaları, neyimiz var evde, benim tek kişilik yatağım, anam ve babamın yatağı, bir de demir karyola vardı portatif, sökülen, bir masa, dört sandalye, işte iki-üç yorgan her neyse, kapacak, başka, başka bu kadar... Bir de işte pompalı gaz ocağı... Bunlar yüklendi arabaya, beni de bütün eşyaların üstüne oturtular, kırk bin defa da tembih ettiler, aman, düşürmeyesin, sakın ha. Ne vardı elimde biliyor musunuz, bana emanet edilen, gaz lambası... Çok değerli ailenin eşyası o zaman. Ben arabada eşyaların üstüne, yatağın yorganın her neyse oturdum, kucağımda böyle sıkı sıkı sarıldım gaz lambasına... Arabacı da tuttu atın yularından, işte o Damlacık’tan aşağı, o Deveçikmaz (431 Sokak)’dan falan inerek Konak’a, eski Memleket Hastanesi’nin oradan, Karataş’a eve geldik. Evden içeri girince de hayatımın en büyük bayramını yaşadım. Çünkü o evde elektrik vardı...”

O dönemde Yahudi Mahallesi'nde oturmaları aile içinde tartışmalara ve rahatsızlıklara neden olur. Ama her şeye rağmen ailenin bu mahalledeki iki yılı, seçkin evlerde, seçkin insanlar ile birlikte geçer, unutulmaz dostluklar kurulur. Bimen komşuları ile gözyaşları içinde ayrıldıklarını aktarmaktadır:

“...Bu kadar tatlı, bu kadar dost canlısı insanları ben hatırlamıyorum... Karşımızda bir Mohiz Amca vardı... O zamanki evleri iki katlı çok tatlı evlerdi böyle, güzeldi, seçkin evlerdi. Mohiz Amca manifaturacıydı, yani kumaş, terzi malzemesi satardı... Her gün yaz kış ben onu anımsıyorum, kafasında fötr, kruvaze ceket takım elbisesiyle bisikletine biner, karısı sefertası hazırlar, onu gidona asar, yağmur varsa bir elinde şemsiye, Kemeraltı'ndaki dükkanının (yerini) şu anda anımsamıyorum, sabah bisikleti ile işine gider... Ama o sanki banka genel müdürü giysileri içindeydi... Akşam da gün kararmaya yüz tutarken yine bisikleti ile gelirdi ve ben hayran olurdum adamcağıza... Çok beyefendi bir insandı... Dünyalar güzeli bir kızı vardı, bizden büyüktü... Ester, Ester Abla müthiş güzel bir kızdı. Çok tatlı, çok cana yakın insanlardı...”

Bimen ailesi Karataş'ta geçirilen iki yılın ardından 1954'te Eşrefpaşa'ya taşınır. *“...54 yılı olduğunu, şuradan anımsıyorum, genel seçimler vardı o sene... Çünkü o zaman ocak bucak teşkilatları vardı, her mahallenin köşesindeki kahveler bir partinin kahvesiydi, ocağıydı, onun bayrağı dalgalanırdı... Davullar zurnalar çalınırdı...”*

Bimen öğrenim hayatına bugün yıkılmış olan Ülkü İlkokulu'nda başlar, ancak Milli Eğitim Müdürlüğü ile yaşadığı anlaşmazlık sonucu, okul sahibinin okulu boşalttırması nedeniyle Medine Yokuşu'nun başındaki Dumlupınar İlkokulu'na devam eder. Karataş'ta oturdukları sürede, ücreti 5 kuruş olan tramvaya zaman zaman ‘yalnız tramvay zevkini tatmak için’ bindiğini, ancak her gün bu ücretin verilmesinin mümkün olmaması nedeniyle çoğunlukla da yürüdüğünü belirtmektedir.

Bimen, yürüyerek gidip geldiği bu yol üzerinde hatırladığı noktaları şöyle aktarmaktadır: *“Bugünkü Orduevinin karşısında, şimdi Konak Otelinin bulunduğu*

noktada Güney Deniz Saha Komutanlığı bulunmakta idi. Onun yanında da bugün üstü camekân ile kapatılmış olan, yuvarlak, taş merdivenleri ve taş oturakları olan askeriyeeye ait bir dinlenme yeri bulunurdu. Onun yanından küçücük ağaçlıklı bir yol, ana cadde ile birleşirdi. Bugünkü İl Halk Kütüphanesi ve Trafo da o günlerde bulunmamaktaydı. Bugün otobüs duraklarının olduğu yerden metro durağının önünden Devlet Hastanesine ve Arap Fırını Sokağı'ndan okuluna ulaşmaktadır.” Günümüzde metro çıkışının olduğu noktada çok sayıda, toprağın içine ‘rasgele gömülmüş yamuk yumuk mezar’ın bulunduğunu, o dönemde okul yolu olan bu yoldan geçen çocukların bu görüntüden daima tedirgin oldukları kaydetmektedir.

Bimen, Kemeraltı ile ilişkisinin, ev ve okul arasındaki günlük gidip gelmeler ve alışverişin yanı sıra, babasının işi nedeniyle başlamış olduğunu belirtmektedir. **Yapı Kredi Bankası**'nın yanında yer alan **Güzel İzmir Hanı**'nı bu nedenle çok iyi anımsamaktadır. Ortası avlulu olan hanın girişinin bir köşesinde **Foto Can**, diğer köşesinde ise genişliği ancak 2 x 3 metre olan bir **taksi yazıhanesi** bulunmaktadır. Taksi yazıhanesinin hemen yanında **Foto Ali Balım**, girişin sağındaki dükkanların en sonunda ise Levent Bimen'in babasının ve amcasının işlettiği **Alay Birahanesi** yer almakta, içeri girildiğinde ise güzel bir avluya ulaşılmaktadır. Hanın içine girildiğinde, avlunun tam köşesinde ikinci bir **taksi yazıhanesi** bulunmaktadır ki bu da 4040 telefon numaralı Talip Okan'ın “Okan Taksi”sidir.

Şekil 4.9 Bimen'in çizimi ile Güzel İzmir Hanı

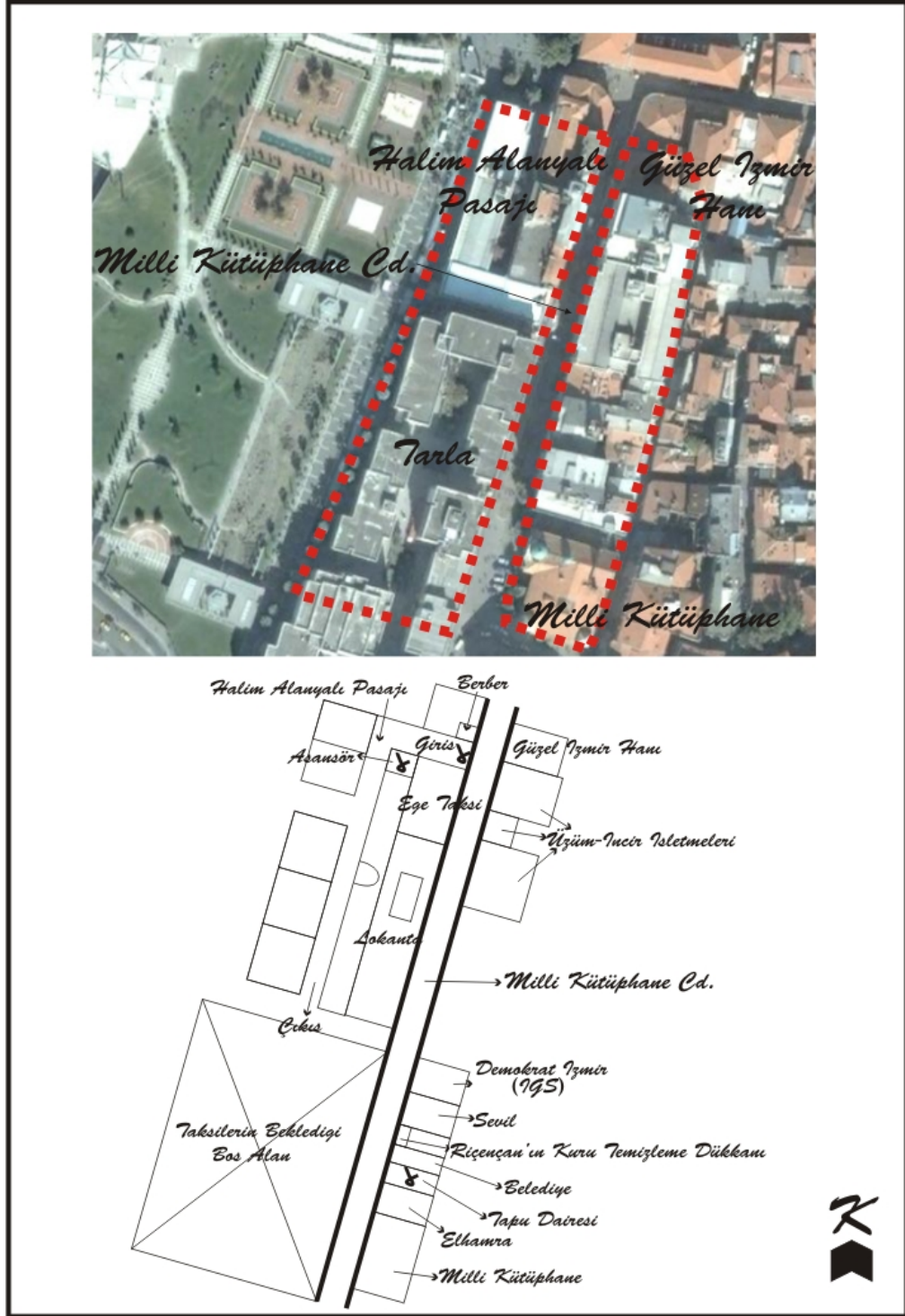
Handa avlunun içerisinden bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Üst kat da yine avluyu saracak biçimde bürolar ile doludur. Avukatlar, simsarlar, tüccar terziler⁵, Ressam Zeki Görçiz, Kunduracı Nazmi Niyazi, hanın o dönemdeki üst kat kullanıcılarıdır.

⁵ **Tüccar terziler**, dükkânlarında aynı zamanda kumaş da satan terzilerdi.

Bimen avlunun kullanımına ilişkin anılarını şöyle aktarır: “...Avlu çok güzel **tavla maçlarına sahne olurdu...** Öğle saatlerinde... *Esnaf gelir, efendim o girişinde dediğim taksi yazıhanesinin arkasında ufacık da bir yer vardı; orası da kahve ocağı, Konyalı Hüseyin Amca vardı. Hüseyin Amca da sabah akşam gelene kahve-çay, kahve-çay (gülerek)...* Bir bakarsınız öğle saatlerine doğru ortalık dumandan geçilmez o avlunun içi... Evet, Hüseyin Amca'nın sabahın beşinde yaktığı kömür sönmek üzere... Hemen o avlunun bir köşesine koymuştur koca bir mangal, yenisini yakmaya çalışıyor, tabi duman duman oluyor. Ufak zaten tezgahı da... yoksa 5 kg kömür yerine 15 kg yaksa olur, ama koyacağı tezgahı yok, mangalı daha doğrusu... Herkes bağırır, çağırır... ‘Yine duman ettin ortalığı’ bilmem ne, ama yine tavlaya devam ederler... Şimdi o üst kattaki esnaf gelir, çevredeki esnaf gelir öğle vakti yemeğini yedikten sonra orada bir yarım saat, bir saat tavla müsabakaları... Ama çok eğlenceli, çok güzel olurdu. Biz de uzaktan seyrederdik çocuklar olarak...”

Bimen, Milli Kütüphane Caddesi’nde kendi dükkânlarının olduğu konumda, parke taşlarının üzerinde arkadaşlarıyla çeşitli oyunlar oynar. Buradan yola çıkılarak o dönemlerdeki Kemeraltı’nın sakinliği, bugünkü kaotik kalabalık ile karşılaştırılabilmektedir.

Milli Kütüphane Caddesi üzerinde yer alan Güzel İzmir Hanı’nın tam karşısında ise **Halim Alanyalı Pasajı** yer almaktadır. Pasajın içine girildikten sonra koridor, L şeklinde devam eder; üst kata, merdivenlerle ya da asansörle çıkılabilmektedir. Zemin katta bir restoran bulunmaktadır. Bimen İzmir’de ilk gördüğü pasaj yapısının Halim Alanyalı Pasajı olduğunu belirtmektedir. Bimen’in çocukluğunda, Pasaj’ın Milli Kütüphane Caddesi’ne bakan cephesinde **Özdemir Baba’nın (Özdemir Hazar) ünlü kitapevi** bulunmaktadır. Özdemir Hazar’ın, daha sonraları kitapevini kapatarak gazeteye geçmesinin ardından aynı dükkânı **Berber Muhsin** alır ve berber dükkânı olarak kullanılmaya devam eder. Yine aynı cephede Arap Necmi’nin **Ege Taksi Yazıhanesi** bulunmaktadır.

Şekil 4.10 Milli Kütüphane Caddesi'nde yer alan kullanımları belirten kroki

Halim Alanyalı Pasajı içerisindeki dükkanlar L biçimli koridora açılırdı. 'Çıkış' olarak işaretlenen alan ise "tarla" diye tarif edilen ve Varyant'tan inen yola kadar dayanan boş alana çıkardı ki taksiler bu boş alanda birikirlerdi. Şu anda bu

pasaj **Yeni Konak Mağazası**'nın binası nedeniyle daralmış ve o dönemki özelliğini kaybetmiştir.

Şekil 4.11 Tarla olarak bilinen boş alan(APIKAM)

Milli Kütüphane Caddesi'ne dönüldüğünde, caddeye adını veren Milli Kütüphane ve **Elhamra Sineması** binasının bitişiğinde o zamanlar mermer sütunlarıyla çok güzel bir bina olarak hatırlanan **Tapu Dairesi**, yanında ise sırasıyla **Belediye**, Belediye zabıtası ve Belediye doktorunun görev yaptığı bir muayenehane bulunurdu. Belediyenin yanında ise **Riçençal soyadlı İzmir'in ilk kuru temizleyicisi** yer alırdı. Riçençal'ın kızları Tanyu-Tansu Riçençal daha sonra Milli atlet olmuştur. Bimen bir gün, bu kuru temizleme dükkanında buhar kazanının patladığını ve o bölgedeki tüm esnafların büyük bir heyecan yaşadığını hatırlamaktadır.

Belediye binasına gelindiğinde, binanın yanında dar bir girinti bulunurdu ve belediyenin bahçesi olarak kullanılan bu alanda Şakir Sözügür'ün 7080 telefon numaralı **taksi yazıhanesi** çalışırdı. Belediye zabıtasının bulunduğu bu bina, o dönemde İzmirliilerin cenaze işlemleri için ilk koştukları yerdi ve aynı binada yer alan doktordan ölüm kâğıdı almak gerekirdi. *“...Uyanık bir esnaf o hemen arka tarafta, taksinin olduğu yerde bir yer ayarlamış kendine göre, orada da cenaze levazımatı satardı. Biz oradan çocukken geçmeye korkardık; hasır, tabut, mabut filan bir şeyler, onu çok iyi anımsıyorum...”*

Belediye Binası'ndan Güzel İzmir Hanı'na kadar aynı cephede yer alan yapılar, incir ve üzüm işletmeleri olarak kullanılırdı. Günümüzde Barçın Spor olarak kullanılan yapı **Üzüm İşletmesi**'ydi. “...kuru incir geliyor mesela, onlar işleniyor, işte sapı koparılıyor, paketleniyor... O zaman at arabaları vardı, uzun tır gibi kasaları... İki tane büyük katana, at çekerdi onları... Şimdiki gümrük önünden Pasaporta gemiler, sığ gelir de yanaşamayan gemiler olursa, üç beş tane birbirlerine bağlanmış mavna, iskeleye yaklaşır... Oraya hamallar gelir, çengelli şeyleri var alırlar, sırtlarlar, taşırlar...”

Sevil Ailesi'ne ait olan bina üzüm işletmesiyken, bitişiğindeki bina ise büyük bir olasılıkla Tekel'e ait tütün deposuydu. Güzel İzmir Hanı'nın komşu binası ise üzüm işletmesiydi. “...bizim dükkânın yanında da üzüm vardı; çünkü ben çok iyi hatırlıyorum, işte çuvallarla gelir üzümler, hamallar taktırır kancasını, alır sırtına çıkar. O kanca takılan yerden dökülür yerlere, biz gider toplardık, yıkardık o kuru üzümleri yerdik...”

Bu yapıların sokak cephelerinde satış birimleri bulunurdu ve yapılar tamamen işleme atölyesi olarak kullanılırdı. Ayrıca Konak bölgesinde yer alan diğer işleme atölyeleri de bugün İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin bulunduğu bölgede yer alan antrepolar alanında yer alırdı. Yaklaşık 15 metre yüksekliğinde taş ve çok güzel binalar olan antrepo yapıları restore edilip farklı fonksiyonda kullanılacak nitelikteydiler. Ancak dönemin belediye başkanı Osman Kibar tarafından boşaltılan Konak Meydanı, Büyükşehir Belediye Binası ve SSK Blokları gibi yeni binaların inşa edilmesiyle, hedeflenen noktanın çok gerisine düşmüştür.

Konak Meydanını çevreleyen sahada, gerek çalışanların yarattığı yoğunluk gerekse ulaşım bağlantılarının düğüm noktası olması sebebiyle, antrepoların etkisi oldukça önemliydi. Ancak Konak Meydanını asıl tamamlayan ve tanımlayan unsur, kışlaydı. Bimen'e göre **Sarı Kışla**, Konak'taki eski İskele hizasından başlayarak şimdi Orduevine kadar devam eden müthiş bir binaydı. Sarı Kışla'nın önünde kendi iskelesi bulunmaktaydı. Bu askeri iskele, Kore'ye gidecek büyük Amerikan gemilerinin yanaştığı büyük bir askeri iskeleydi. Bimen, Kışla'nın uzun iki katlı eski

depo binalarıyla Devlet Hastanesi ve Cezaevi tarafındaki depo yapıları yıkılsa bile Konak Meydanını tarifleyen iki özel binaya kesinlikle kıyılmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu özel binalardan biri olan Orduevi (mahfel⁶), mermer sütunlu cephesiyle, Bimen'in en net anımsadığı yapılardan birisidir. Her cumartesi saat 13.00'de askerler bando eşliğinde Saat Kulesi etrafında dolaşır, binanın önündeki direklerden bayrağı indirirler, pazartesi sabahları da aynı işlemin tekrarlanarak bayrağın yeniden çekerler, insanlar da bu ritüeli zevkle seyrederdiler. Bimen, Sarı Kışla bayrakları önünde tanık olduğu bir olayı da şöyle aktarmaktadır: “...1955'te 6 - 7 Eylül olaylarında ben burada gençlerin Yunan bayrağını indirdiğini gördüm. Çünkü fuara katılan bütün ülkelerin bayrakları dikilirdi buraya. O gençler, belki 20 - 25 metreydi direk, pabuçlarını attı, nasıl tırmandı hatırlamıyorum indirirler şeyi, Yunan bayrağını...”

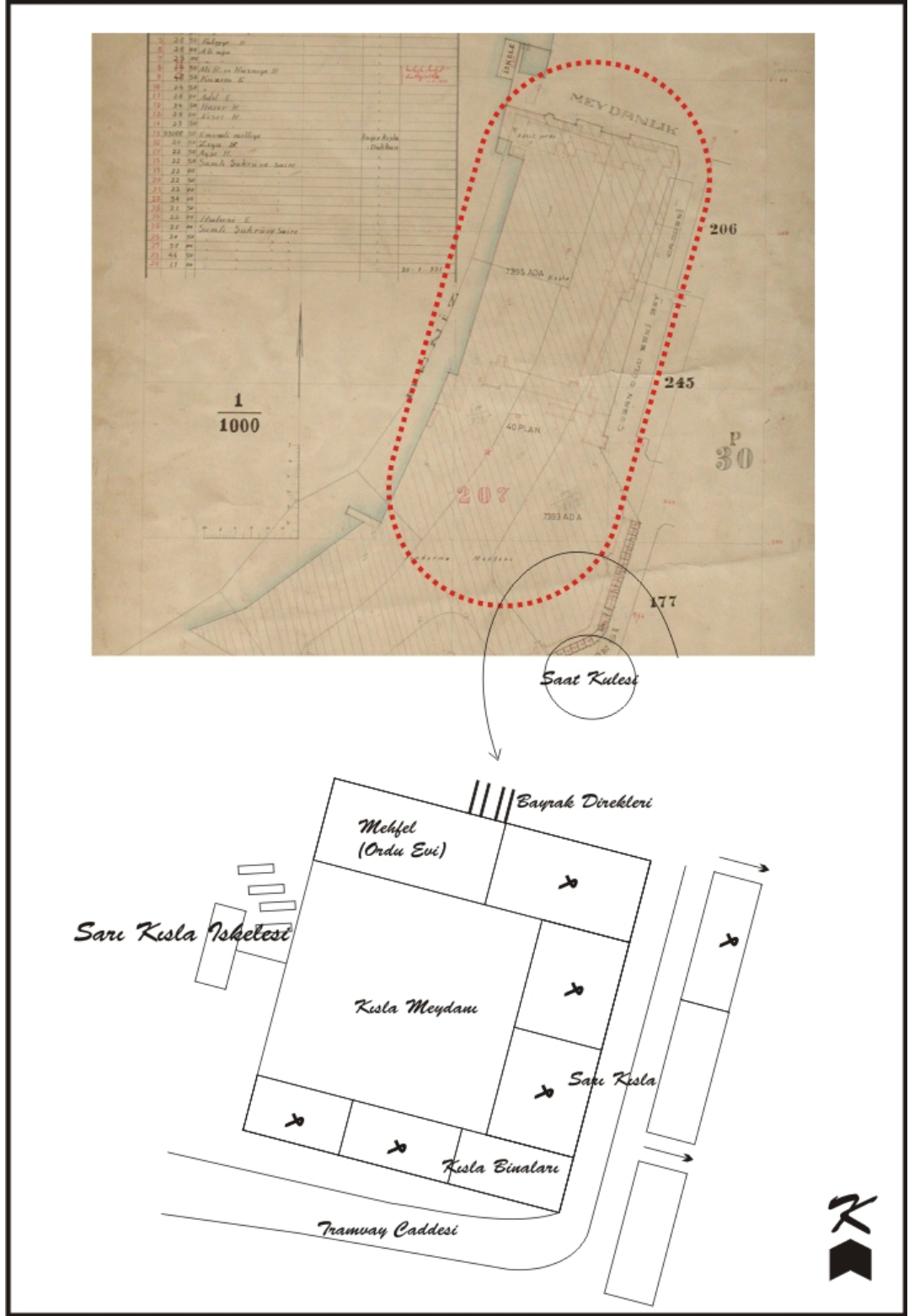
Sarı Kışla'nın yıkılışı ile kent fare istilasına uğrar. Eski yapının depolarındaki erzak nedeniyle çoğaldığı tahmin edilen fareler, binanın yıkılmasından sonra yıllarca önü alınamayan bir soruna neden olur. Kemeraltı esnafı uzun süre elinde sopalarla gezer, o zamanki tekniklerle zehirli buğdaylar kullanarak bu sorunu bertaraf etmeye çalışırlar.

Sarı Kışla'nın yıkımı ardından yıkıntılar hemen kaldırılır. Şehrin ortasındaki bu koca alan yıllarca boş ve atıl kalır; uzun yıllar bu geniş alan “tarla” olarak anılır. Günümüze kadar dolmuş duraklarına, seyyar satıcılara, miting gibi toplu gösterilere sahne olan alan çeşitli düzenlemelere sahne olmuştur. Ayrıca **Sarı Kışla'nın yıkıldığı alanın bir bölümünde** günümüzde YKM ve SSK blokları yer almaktadır.

⁶ Mahfel: toplanılan yer, daha çok askerlerin toplandığı bahçeli gazino olarak tanımlanmaktadır.

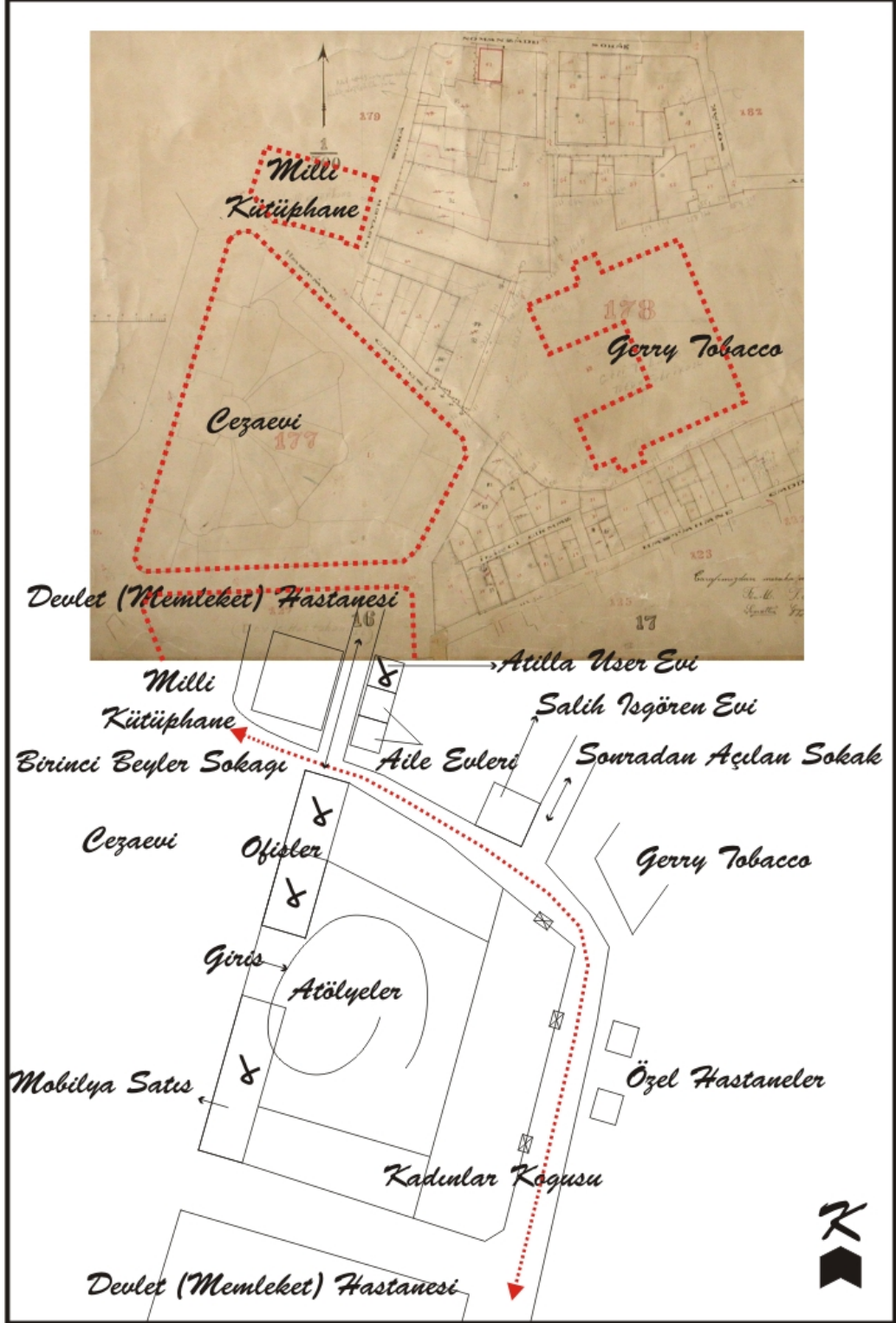

Şekil 4.12 Sarı Kışla Cümle Kapısı (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Şekil 4.13 Bimen'in çizimi ile Sarı Kışla ve çevresi

Bimen, çocukluk dönemlerinden itibaren Konak'ta önemli bir ayrıntı olarak hatırladığı **cezaevinin** konumunu çizim ile tarif etmektedir (Şekil 4.13).

Şekil 4.14 İzmir Cezaevi ve yakın çevresini aktaran kroki

Cezaevinin girişinde hemen sağ tarafta idari birimlerin yer aldığı ofisler bulunurdu. Sol tarafta ise vitrini olan büyük bir mobilya mağazası, sokak cephesine giriş verirdi. Bu **mobilya mağazası**, çok geniş bir parselde oturan cezaevindeki mahkûmların atölyelerde ürettikleri dolap, masa, sandalye gibi ürünlerin satış yeri olarak düzenlenirdi. Bimen, insanların buraya gidip mobilya siparişi verdiklerini anımsamaktadır. Cezaevi koğuşlarının sokak ile iç içe yapısını şu sözlerle aktarmaktadır: “...Şurada küçük küçük pencereler vardı (demir parmaklıkları), bazen bu mahkûmlar şey yapar, işte “bana şuradan bakkaldan Birinci Sigarası al” bilmem ne falan (derdi), (hem alırdık) hem korkardık, mahkûm ya onlar... Yol üstündeydi işte... Buradan sigara migara alırdık. O zaman hayat çok rahattı, çok kolaydı... O zaman yani insanca bir yaklaşım, mahkûmsa mahkum...”

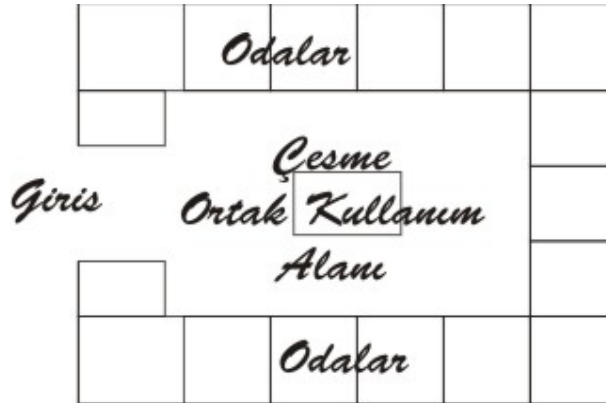

Şekil 4.15 İzmir Cezaevinin Görünüşü (Atay, 1993, s.70)

Bimen’in gençlik dönemlerinde, cezaevi ile ilişkisi, gazetecilik mesleğine çırak olarak başladığı dönemlere dayanmaktadır: Demokrat Partinin basına karşı sert ve acımasız davrandığı bir dönemde, iktidara muhalefeten çıkarılan Akis Dergisi yazarlarından Tarık Halurlu’nun, dergide çıkan bir yazı nedeniyle tutuklanarak İzmir Cezaevi’ne getirildiği öğrenilmiştir. Bunun üzerine İzmir’in önde gelen gazetecileri, cezaevi’ne savcı ve **Cezaevi Müdürü** olan **Sabri Bey** ile görüşmeye giderler.

Bimen, Sabri Bey'in çok anlayışlı bir beyefendi olduğunu ve yazarın, cezaevine konmasının ardından ziyaretine gelenlere, cezası bitene kadar koğuşlarda değil katiplik görevinde bulunmasını sağlama kolaylığı sözünü verir. Bu ziyaretin ardından Halim Alanyalı Pasajı içindeki **Zuhal Lokantası**'nın aşçısı olan **Halil Usta** ile yazarın içeride kaldığı süre boyunca ona her gün yemek çıkarması üzerine anlaşılır. Bimen'in görevi ise, yaklaşık 5 ay boyunca her gün Halurlu'ya bu yemekleri taşımaktır... Bimen, Cezaevi'nin içini bu sayede gözlemlene fırsatı bulmuştur.

Bimen, öğle yemeği saatlerinde okulu ile babasının işyeri arasında gidip geldiği güzergâh üzerinde yer alan cezaevinin önünden, sıkça geçer; bu nedenle cezaevinin hemen karşısındaki Birinci Beyler Sokağı (846 Sokak) köşesinde yer alan iki adet **Aile Evi**'ni belirgin bir biçimde hatırlamaktadır. Önceleri yoksul Musevi aileleri tarafından kullanıldığı bilinen bu konut tipi, çeşme, çamaşır yıkama yeri gibi avlu elemanlarının bulunduğu ortak bir alan etrafında yer alan küçük odalardan ibarettir.

Aile Evi

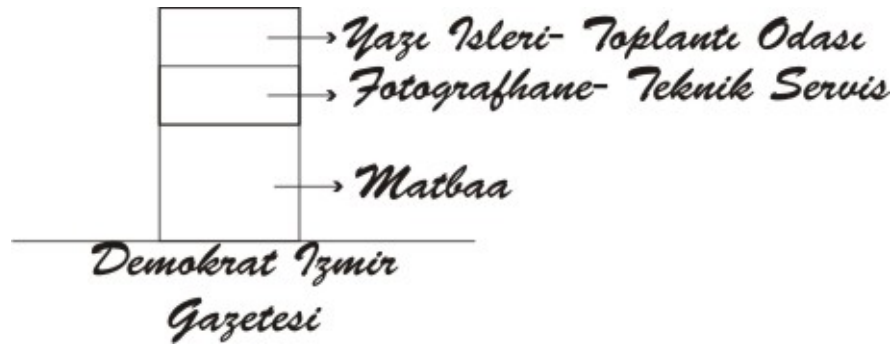
Şekil 4.16 Aile Evleri

Bimen'in arkadaşının babası olan **Diş Hekimi Atilla User'in** bu iki Aile Evi'nin yanında **bahçeli ve çok güzel bir evi** bulunmaktadır. Bimen çocukluk arkadaşı ile üç katlı yeşil- beyaz renkli, önünde demirli balkonu olan bu muhteşem binanın bahçesinde oyunlar oynadıklarını ve binaya o zaman bile hayran kaldıklarını aktarmıştır.

Şekilde de belirtildiği gibi sonradan açılan sokağın köşesinde Bimen'in deyimi ile muhteşem güzellikte, girişine merdivenle çıkılan, merdivenin iki yanının etrafının demir parmaklıklı olduğu orta cumbalı, iki yanda güzel pencereleri olan, Sakız tipi olarak anılan ve **Salih İşgören'e ait olan bir ev** bulunmaktadır.

Salih İşgören'e ait evin hemen yakınında ise tütün deposu bulunur. Bimen, **Gerry Tobacco tütün deposu binasının** bir Amerikan işletmesi olduğunu Ege Bölgesi'nden toplanan tütünlerin burada işlenerek Amerika'ya gönderildiğini aktarmakta ve bir dönemde Amerikan Tütün Sanayisinde önemli yeri olan bu kütleli yapının, bugün ne yazık ki boş ve atıl vaziyette kaldığını düşünmektedir.

Bimen, Milli Kütüphane Caddesi'nin doğu cephesini anlatmaya Demokrat İzmir Gazetesi Binası ile devam etmiştir.

Şekil 4.17 Demokrat İzmir Gazetesi Kesiti

Önceleri Birinci Beyler (846 Sokak) ile İkinci Beyler Caddeleri'nin (848 Sokak) birleştiği noktada, Cami'nin hemen karşısında, **İzmir'in en ünlü röntgen mütehasısı Fahri Işık** ve Menderes'e karşı muhalif yazılar yazan Adnan Düvenci'nin gazetesi bulunmaktadır. Gazetenin çıkarıldığı bu ufak derme çatma bina, bir gece ansızın yanar. Bunun üzerine Adnan Düvenci sırası ile İGS ve bugün LCW olarak kullanılacak 3 katlı bir bina yaptırmıştır. **Demokrat İzmir Gazetesi**, İzmir Basın Tarihi'nde fonksiyonuna uygun inşa edilmiş, matbaası, yönetim ve ofis birimleri ile komplike tasarlanmış ilk gazete binası olması açısından önemli bir yapıdır. Binanın zemin katının matbaa makinelerinin sığabileceği bir tavan yüksekliğinde tasarlanması, zemin üstü birinci katın fotoğrafhane ve teknik servise,

son katın ise yazı işlerine, muhabir toplantı odaları ve idare ofislerine ayrılması önemli ayrıntılardır.

Yine Milli Kütüphane Caddesi'nde bulunan Ankara Palas Oteli'nin zemin katında **Garanti Bankası, berber Mehmet Ali Dolmen, saatçi Zaharof, beyaz eşya mağazası, bir bilet gişesi ve İbrahim Bey'in çalıştırdığı bir restoran** bulunurdu. Ankara Palas Oteli'nin altında bulunan ünlü beyaz eşya mağazasında ünlü Alevog marka beyaz eşya, buzdolapları, bisikletler, radyolar, dikiş makineleri gibi ürünler satılır ve triko makinesi gibi ürünlerin tanıtımının yapıldığı kurslar düzenlenirdi. Vitrinde sergilenen ürünlerden en çok farklı boyutlardaki piller ilgisini çekerdi. Mağazanın teşrifatçısı olan Şamil Bey, sevecen tavırları ve farklı fiziğini kendine dert edinmeyen hali ile sokağın en sevilen simalarından biriydi.

Halim Alanyalı Pasajı'nın Milli Kütüphane Caddesi'ne bakan cephesinde ise **Denizlili Mehmet'in Lokantası, Ondülaç Melahat Hanım** (bayan kuaförü), **Kızılay İzmir Şubesi ve büyükçe bir kahve**, ilk akla gelen dükkanlardır. Bu dükkanlarda çalışmakta olan bayan kuaförü olan Melahat Hanım "*çok şık giyinen, havalı ve güzelce bir bayan*"dır.

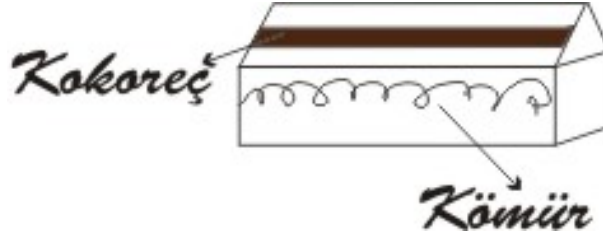
Bu caddenin en dikkat çeken kullanımlarından birisi, iki katlı güzel bir binada yer seçmiş olan **İzmir Emniyet Teşkilatı**'nın ikinci şubesi, yani **Müteferrika** binasıdır. Emniyet Teşkilatı'nın görev dağılımında en büyük ağırlığa sahip olan İkinci Şube'de, hem olağan vatandaşlık işlemleri yürütülür (ehliyet, pasaport, kimlik çıkarma vb.) hem de gazetelere konu olacak denli önemli asayiş olayları takip edilirdi. Bu nedenle yoğunluğu oldukça yüksek idi. Bir süre sonra Müteferrika Vilayet içerisindeki Emniyet Müdürlüğü'nden ayrı bir noktaya taşınır. Bu konu hakkında (gülümseyerek) "*Vilayet'in içinde yer olmadığı için oraya taşınmışlar, bir de falakaya yatanın sesi çok çıktığı için... Vilayet'in içinde çıkmasın, duyulmasın diye oraya çıkarmışlar...*" demiştir.

Bimen, Milli Kütüphane Caddesi hakkındaki anlatımı sırasında çalışma hayatının ilk adımlarını anımsamaktadır. O, babasının bir yaz tatili boyunca çalışıp ticareti öğrenmesini istemesi üzerine **Güzel İzmir Hanı**'nın girişinde sağda bulunan, daha önce de taksi yazıhanesi olarak çalıştırılan dükkanı kiralar ve bir yaz tatili boyunca bu dükkânda limonata, ayran, soğuk su gibi içecekler satar; sandviç hazırlar ve ticaret hayatına ilk adımı bu şekilde atarak, deneyim kazanır. Daha sonraki yıllardan birinde ise babasına ait **Alay Meyhanesi** önünde bir cumartesi günü kendisi için hazırladığı kestaneleri, Musevi ailelere mensup olan arkadaşlarının ve aile fertlerinin çok beğenmesi üzerine, babası tarafından mangal vb. gibi eksiklerinin giderilmesi ile bu kez kestane satışına başlar. Bu işte de, satışları çok güzel gider ve kazandığı deneyimin yanında birçok farklı kişi ile tanışma fırsatı bulur. Kişisel görünebilecek bu tecrübeler, İzmir'de ticaret hayatının çocukluktan itibaren öğrenildiğini, gözlemler yapmaları için fırsatlar yaratıldığını ve ailelerin çocuklarını özellikle bu yönde eğitmeye çalıştığını göstermesi açısından öğreticidir.

Çalışma hayatına adım atması ile birlikte yaz aylarında neredeyse tüm zamanını Güzel İzmir Hanı'nda geçiren Bimen, bu zamanlar hakkında farklı simaları hatırlamaktadır. Yaz aylarında havaların bunaltıcı sıcaklıklara yükselmesiyle insanların soğuk su ihtiyacı artardı ve suyu soğuk tutmak için kullanılan en etkin yöntem testilerdir. Kemeraltı'nda 16- 17 yaşlarında dalyan gibi bir delikanlı, oldukça ağır olan 8- 10 testiyi sırtına alarak satar. Bu çocuk azmiyle kısa sürede eğitimini tamamlayarak dönemin çok prestijli mesleklerinden biri olan zabıta olarak çalışmaya başlar ve bu hikaye gençlere örnek gösterilir. Günümüzde lise mezunu altında bu görevi yapan kişilerin bulunmadığını, ancak o dönemdeki şartlar nedeni ile ilkokul mezununun dahi bu işi yapabildiğini aktaran Bimen, kentte o yıllarda sadece 5 ortaokul ve 4 lisenin bulunduğunu vurgulamaktadır.

Milli Kütüphane Caddesi'nin bir diğer önemli ismi ise Akhisarlı Mehmet'tir. Bu kişi kafasında tepsisi ve değişen satış yerleri ile yazın şerbet, kışın ise şam tatlı satardı. Bimen bu satıcının gün içinde defalarca Kemeraltı'ndan Karataş'taki evine gidip gelerek biten ürünlerini tamamladığını gözlemlemiştir. Bunun gibi yaz kış denize, soğuk suya dalarak kidonya (üzeri tırtıklı midye, istiridye) çıkararak bu nedenle de sesini kaybetmiş bir satıcının kısık sesi ile: 'Kidonya!.. Kidonya!..' diye seslenişini

unutamamıştır. Kemeraltı Caddesi'nin unutulmaz sokak satıcılarından bir diğeri ise elindeki taşınabilir mangalında kokoreç satan bir satıcıdır ki Bimen şu şekilde tarif etmektedir: “...şöyle bir sapı var, burası mangal... İçinde de ateş var, üstünde sapından tutuyor. Branda bezlerinden dolanmış eline, yanmasın diye tutuyor...”

Şekil 4.18 Elde taşınan Kemeraltı Lezzetleri

Kurukahveci Hüseyin Efendi'nin bilinmediği zamanlarda Milli Kütüphane Caddesi'nde depoların birisinin altında **Konyalı Hasan Efendi**'nin küçük dükkanı önünde hazırladığı dibek kahvesi, Bimen'in hatırladığı özel tatlardan birisidir.

Bimen kendi dükkanlarının içinde olduğu Güzel İzmir Hanı'nın hemen yanındaki üzüm deposunun yerine İstanbul'dan gelen Selami Bey isimli bir girişimci tarafından **benzin istasyonu** inşa edildiğini, burada araçları kaldıran sistemlerin ve büyük hacimli tankerlere hizmet vermesi ile İzmir'de ilk olan kullanımlar getirildiğini aktarmıştır. Fakat kısa süre içerisinde gündeme gelen Salihli yakınlarında gerçekleşecek Demirköprü Barajı için taşınan devasa malzemeleri taşıyan araçların Milli Kütüphane Caddesi'nde manevra yapamamaları nedeni ile ulaşım şeması değiştirilir ve yaklaşık iki yıl içerisinde güvenliği tehlikeye sokması nedeni ile bu benzin istasyonu kapatılır. Daha sonra ise aynı nokta, Konya'lı bir kişi tarafından açılır ve burası **tanzim satışların** yapıldığı büyük bir bakkaliyeye dönüştürülür.

Bimen Kemeraltı anlatımında geçmişten günümüze kadar erişemeyen ya da yok olmaya yüz tutmuş mesleklerden de bahsetmiştir. Eskiden **keçeciler, kalaycılar, demirciler, sayaşlar** vb. geleneksel zanaat dalları yalnızca Kemeraltı'nda bulunur ve alana büyük renk katarlardı. Ancak ne yazık ki günümüze kadar dayanamamışlardır. Bunun nedeni ona göre bu üretim dallarına duyulan ihtiyacın kaybolmasının yanı sıra aynı işlerin bugün farklı teknolojilerle yapılabilir hale gelmesidir. Bimen bu konuda

en güzel örneğin çok ağır koşullarda çalışan ve saygı gösterilmesi gereken bir zanaat dalı olan keçeciler ve demirciler olduğunu vurgulamıştır. “...izlediniz mi hiç keçe yapımını... İşte bu kadarlık bir yere diyelim... Yün parçalarından atıyorum eşit bir tomar, o kadar eşit miktarda dağıtıyor ki, burasının ölç yüksekliğini, 3mm ise burası da 3mm... Öyle yapıyor bunu, artık sanat bu iş, onun üzerine sabunlu su atıyor, tepiniyor üzerinde, sonra bükmeye başlıyor, nasıl büktükçe kalınlaşıyor, büktükçe kalınlaşıyor ve ek yapıyor üstüne... Çünkü 2cm yüksekliğinde keçe elde etmesi için onun 10cm falan (yünü sıkıştırması gerekiyor)... Nasıl sıkıştırıyor, buraları ile (dirseklerini göstererek) sıkıştırıyor. 3-4 kişi yanlarında, dizleri ile... Beden emeği, sıkıştırma sıkıştırma... Zaten adamları görüyorsun yazın çıplak çalışıyorlar, bir tek şortla, tek tek kemiklerini sayıyorsun. O insan akşama ah uh yapan insanın kilo alması mümkün mü? Ben giderdim, beni tanırdı, seyrederdim onları...”

Demirciler hakkında gözlemini de şu şekilde anlatmıştır; “Ben çok meraklıydım, giderdim hepsine. Demircilere mesela. Şimdi bir tane usta vardır, tutar böyle maşa ile, ne yapacak, şu parçayı yapacak değil mi... Bu şekilsiz bir şeydir, o ufak bir çekici var onun, maşa ile tutuyor parçayı örsün üzerine koyuyor, dink vuruyor... Hadi yanında iki tane adamı, büyük balyozlarla vuruyor, takada takada onlar başlarlar... İşte ben zaman içinde, o yaşlarda bilmiyordum onu, sonradan, aradan zaman geçti öğrendim ki usta vuruyor, nereye vururlarsa oraya vururlarmış öbürleri... Bunlar güzel şeyler...”

Bimen tanıma fırsatı bulduğu bu insanların, Kemeraltı'nın renkleri olduklarını ancak hayatlarını sürdürmek üzere çok ağır şartlarda çalıştıklarını ve zorluk içinde yaşadıklarını vurgulamıştır.

Bimen ayrıca sadece Kemeraltı'nın değil, İzmir kentinin de farklı renkleri olan Musevi kökenli kişilerin kaybını da büyük üzüntü ile karşılamıştır. Musevi ailelerin çok çağdaş insanlardan oluştuğunu belirten Bimen'in gözlemlerine göre, bu insanlar **cumartesi günleri** inançları gereği hiç iş yapmaz, hatta elektrik anahtarlarına dahi dokunmazlar, sadece çok şık giyinerek gezip eğlenirlerdi. Bu günlerde genelde

birçoğunun, ünlü **Elhamra Sineması**'na geldiklerini ve Musevilerin ülkemiz için çok büyük bir kayıp olduğunu önemle vurgulamaktadır.

Elhamra ve Musevi aileler denildiğinde ise Bimen'in aklına sinema etkinliğine gidenler tarafından Elhamra öncesi oturulup zaman geçirilen Kemeraltı'nın günümüze kadar gelebilmeyi başarmış markası olan **Ali Galip** gelmiştir. **Ali Galip Pastanesi**'nde eskiden kentin elit tabakasından insanlar tatlı yerlerdi. Burası pastane ya da şekerçi denilebilecek nezih bir mekan idi. İnsanlar **Elhamra Sineması**'na gittiklerinde seansın bir saat öncesinde burada buluşur, bir şeyler atıştırıp içer, sonra da sinemaya girerlerdi.

Bimen Kemeraltı'nın ilginç simalarından biri olarak **Şarlo** lakaplı pırl pırl bir insandan söz etmiştir. Şarlo'nun asıl adı Mehmet'tir ve Bimen onun hayat hikayesini şu şekilde anlatmıştır; *"Bu Mehmet'in annesi hamile, artık doğuma yakın ne olduyorsa vefat etmiş, o zamanki tıp yada hekim bu kadar yaygın değil, garip bir insandı. Kadıncağızı orada gömmüşler. Ertesi sabah bir bebek sesi ile uyanmış insanlar... Nereden geliyor bu derken, yani ben başlangıçta bunun doğru olup olmadığı konusunda endişeliydim ama sonra düşündükçe, o zamanın tekniği ile hani bir çukur kazıyorlar, üzerine bir şey örtüyorlar, belki olabilir düşüncesi ile inanmaya başladım... Ama yine de yüzde yüz doğru mudur bilemiyorum. İşte o gece yağmur da yağmış, gidip bakıyorlar mezar çökmüş, içinden işte nasıl olduyorsa bilemiyorum kadının göğsü filan görünüyor, göğsünden emen bir bebek, çocuk doğmuş... İşte o çocuk da onun bunun bir takım insanların beslemesi ile falan bu hale gelmiş... Herkes Şarlo'yu dükkana gelsin bir şey verelim diye davet ederdi. O öyle her yere girmezdi... Tabi dediğim gibi inanası gelmiyor insanın ama benim büyüklerimden dinlediğim olay buydu..."* Şarlo Damlacık yakınlarında bir mescitte kendisine yaptığı bir barakada yaşardı.

Ayrıca **Zaharof**'un önünde duran **ayakkabı boyacısı Mehmet Amca'yı**, çocukluğunda ayakkabılarını ona boyatması ve sonra da onun için bilet gişesinden tek tek sigara satın alması ile hatırlamıştır. İlerleyen zaman içerisinde ise önünde

durduğu bina sahibinin kendisinden kira istemesi sonucu Mehmet Amca oralardan uzaklaştırılır ve Bimen buna çok üzülür.

Kaybolan değerler hakkında söylenenler arasında, geçmişte alışverişlerde taksit yapan, merkepleri ile ev hanımlarına iğne iplik gibi malzemeler satan **Musevi Çerçiler bulunmaktadır**. Bu insanlar mandal gibi ürünleri ikinci el malzemeler ile değiş tokuş yaparak satarlardı. Aslında iş yüküne bakıldığında bu uğraş karına göre çok fazla efor isteyen bir özelliktir.

Bimen ile yapılan söyleşide çocukluğunda Kemeraltı ve yakın çevresinde bulunup günümüzde tükenmiş olan özelliklerden bahsedilirken kendisinin aklına Agora'dan akan şifalı su gelir. Bimen'in amcası bir dönem geçirdiği ülser nedeni ile doktora gider, doktor kendisine ilaç olarak Agora içinden akan sudan içmesi gerektiğini söyler ve kendisi bu öneriye uyarak kısa süre içinde bu su sayesinde iyileşir.

Söyleşi boyunca eski günleri büyük bir heyecanla, sanki o günleri tekrar yaşarcasına anlatan Bimen, aslında o günlerin özellikle de ekonomik şartlar açısından bakıldığında pek de parlak bir tablo içermediğinin de bilgisini vermiştir. Çocukluk döneminde savaştan yenice çıkmış bir ülkenin bir ferdi olarak, ciddi imkansızlıklar içinde yaşayan, giysilerin yamalı, ayakkabıların pençeli olduğunu ifade eden Bimen bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir: *"...Sabah bir cebimize, siyah önlüğün bir cebine bir avuç kuru üzüm, öbür tarafına 5- 6 tane keçiboynuzu... hadi yallah okula. Akşama kadar kemir artık...". Ancak her ne olursa olsun geçmişten günümüze değişen ve kaybolan birçok değerini yerini iyileşen ekonomik imkanların tutamayacağını da altını çizmiştir.*

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Bimen, Anafartalar Caddesi üzerinde yer alan **Hükümet Konağı**'nı Şekil (4.14) de yer alan çizimle tarif etmektedir. Hükümet Konağı'nda iki cepheye açılan kapılarla giriş çıkışın sağlanırdı. Ortada havuzlu bir bahçesi ve zemin katta Emniyet Müdürü ile diğer şube müdürlerinin ofislerini yer alırdı. Merdivenle çıkılan üst katta

ise gazetecilere ayrılan bir basın bürosunun bulunurdu. Yapının ek binaları, **Milli Eğitim Müdürlüğü, Konak Kaymakamlığı ve Eski İdadi Mektebi olan Adiliye Binası** olarak kullanılırdı. Bimen bu yapıların **yangın sonucu** yıkıldığını belirtmektedir. Söz konusu yangından sonra sadece Hükümet Konağı'nın yenilenmiştir ve diğer yapılar ayakta tutulamamıştır. Tüm taban ve tavan kaplamalarının büyük ölçüde ahşap malzeme ile kaplı olduğunu dile getiren Bimen, yapının bilinmeyen bir nedenle yandığını vurgularken, yangın anını şu sözlerle özetlemektedir; *“Çıra gibi gitti gözüümüzün önünde bina... Biz seyrettik Neron gibi... Çalıştık o sıralar, fotoğraf çektik falan, haberler yaptık... Yine de iyi kurtardılar...”*

Şekil 4.19 Hükümet Konağı

Bimen, Hükümet Konağı yangınına fotoğrafladığı yer olan ve gençlik dönemlerinde İzmir’de bulunan en önemli otellerin başında gelen Ankara **Palas**’tan da söz etmiştir. Bimen, kısa süre önce gittiği otelin eskiyi aratacak bir şekilde dönüştüğünü dile getirmiştir. Ankara Palas, 1954-55 yılında dönemin cumhurbaşkanı **Celal Bayar**’ın kente gelişinde bu otelde kalması ile öne çıkmıştır. Ankara Palas’ın giriş katında bulunan koltuklar, vapur koltuk olarak tabir edilirdi ve kafede, otel müşterileri yanı sıra dışarıdan gelen kişilere de hizmet verilirdi. Ankara Palas

Oteli'ne girildiğinde ise sol tarafta resepsiyon bulunurdu. Tam karşıdaki merdivenlerle ise üst kata çıkılır ve üst katta Kemeraltı girişi ile Saat Kulesi'ne bakan iki ya da üç oda ayrıca Vilayet ile Kemeraltı içine bakan birer oda bulunurdu. Otel temizliği ile İzmir'in medar-ı iftiharı olmuştur.

Ankara Palas Oteli'nin altında bulunan **Zaharof'un Saat Mağazası**nda satılan saatler, yurt dışından getirilirdi. Saat o dönemde hem pahalı hem de kolay elde edilemeyen bir ürün özelliğinde idi. Geçmişte saatler sünnetten sünnete insanlara hediye edilen özel hediyelerdir, Bimen bu durumu gülümseyerek hatırlamaktadır.

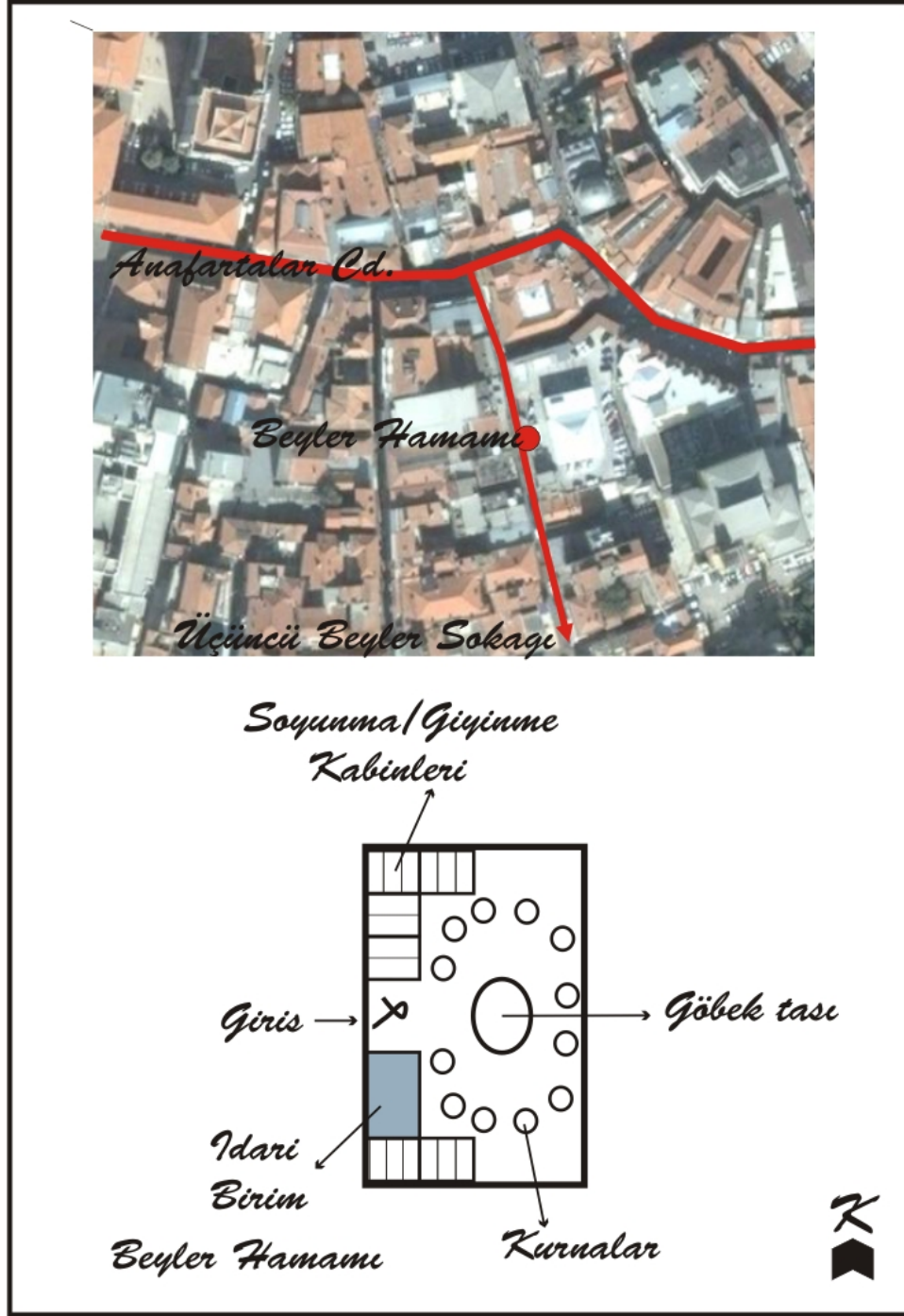
Ankara Palas Oteli'nin az ilerisinde, Kemeraltı'nın Konak girişinde bugün **Yapı Kredi Bankası**'nın olduğu sağ köşede **Mahmut Atay**'a ait otomobil galerisi bulunurdu. Chevrolet, Hillman ve Opel gibi markaları satılan bu galeriye o dönemde gelen araçlar, tüm İzmir halkının ilgisini çekerdi. İnsanlar buraya sadece yeni otomobil teknolojilerini görmek için dahi gelerek kalabalıklar oluşturlardı. Özellikle bir dönem galeriye gelen ve sağ ve sol sinyal verme özelliği (o dönem sinyal veren ilk araçlardandır) olan İngiliz Hillman marka araba, çok büyük ilgi çekmiştir.

Galeri'nin hemen yanında yer alan ünlü Ali Galip Pastanesi'nden ileriye doğru gidildiğinde sırayla üç dört dükkan vardır. Bu mağazalarda manifatura ve ayakkabı ürünleri satılırdı. Bu dükkanların hemen sonunda Konak Sineması'nın bulunduğu yerde ise **Foto Fahri** yer alırdı. Foto Fahri'nin kapanmasının ardından burası Kazmirci Ailesi tarafından satın alındı ve Birinci Beylere (846 Sokak) açılan **OS-KA Pasajı** ile üst kata **Konak Sineması** eklendi. Burada Foto Fahri dahil birçok fotoğrafane, dar bir alanda bir arada konumlanmaktaydı. Bu durum bir yandan Kemeraltı'nın sadece İzmir'in değil Ege Bölgesi'nin merkezi olduğunu göstermesi, öte yandan ise inceleme bölgesindeki arsa ve yapıların değerini ve kıt kaynak olduğunu vurgulaması açısından önemlidir. Ali Galip'in hemen yanında **Çatalkaya Mağazası** ve Foto Fahri'yi geçince de gelinlik türü özel hazır giyim ürünlerinin satıldığı **Nermin Mağazası** bulunmaktaydı.

Nermin Mağazası'nın hemen ilerisinde, Birinci Beyler'in (846 Sokak) Kemeraltı girişinde köşede **Aktaş Eczanesi**'nin bulunduğunu anımsayan Bimen bu eczanenin **Gizli Çiçek Kolonyasının Şifa Eczanesi**'nin **Altın Damlası Kolonyası** kadar ünlü olduğunu, kente dışarıdan gelenlerin dönüşte yakınlarına mutlaka bu ürünlerden birisini aldıklarını vurgulamıştır. Sokağın tam karşısında **Anadolu Gazetesi**, köşede ünlü **Ekmekçibaşı Lokantası**, hemen yanında ise yine ünlü **Bodrum Meyhanesi** yer alırdı. Ekmekçibaşı Lokantası **Şükran Lokantası** gibi önemliydi. Kente gelen spor kabileleri kesinlikle burada yemek yerlerdi. Beyler Sokağı'ndan devam edildiğinde Kızılay Dispanseri bulunurdu ve burada verem konusundaki riskler karşısında filmler çekilirdi. Bimen küçüklüğünde buraya 2 ayda bir getirildiğini anımsamış, Beyler sokaklarının doktorlarla dolu olduğunu sokak isimlerinin de doktorlara bey denilmesinden ötürü kullanıldığını belirtmiştir.

Birinci (846 Sokak) ve İkinci Beyler (848 Sokak) arasında kalan sokak üzerinde Cuma günleri yoksulları ücretsiz muayene etmesi nedeni ile adı fakir doktoru sıfatı ile anılan **Eşref Kırhan** ve kentin birkaç dış doktorundan biri olan **Orhan Bey** (yine kentin sayılı dış doktorundan biri olan **Ayşe Mayda**'nın Halim Alanyalı pasajında olduğu bilgisi verilmiştir) bulunurdu.

İkinci Beyler Sokağı'nin (848 Sokak) Kemeraltı girişinde ise bir **pastane** vardı. Bimen kendisinin oradan sabahları güzel poğaçalar ve kaynamış süt aldığını anlatmıştır. Diğer köşede ise Bimen'in okul arkadaşı olan Deli Ali'nin babası olan **Mehmet Toker'in bir şerbetçisi**, sokaktan içeriye girildiğinde ise bugün **Şan Sineması** olan yerde o zamanlar **Tekel Deposu** bulunurdu. O dönemde Tekel alışverişi için alıcıların bizzat oraya giderlerdi ve sokakta taşıma için 40-50 tane merkep bulunurdu. Hatta kentte bazı dükkanların kendi taşımalarını kendilerinin yapabilmeleri için merkep sahibi olmuşlardı. İkinci Beyler Sokağı'nda (848 Sokak) ilerlendiğinde sol tarafta ünlü **Beyler Hamamı** yer alırdı. Hamam girişinde sağ tarafta veznesi, içeride soyunma kabinleri ve hamamın mermer olan asıl bölümünün yer alırdı. Ancak Bimen buranın günümüze taşınmadığını, yok edildiği ve sonraları bir pasaj haline dönüştürüldüğü vurgulamıştır.

Şekil 4.20 Beyler Hamamını anlatan kroki

Kemeraltı Caddesi üzerinde İkinci Beyler Sokağı girişinde **Mehmet Toker**'in serbetçisinin yanında **Öğrenci, Birlik ve İleri Kitabevleri** bulunurdu. Bimen Öğrenci Kitabevi'nin hala burada yer aldığını sözlerine eklemiştir. Bu kitabevlerinin hemen ilerisinde köşede ünlü **Sakız Pazarı Şarküteri** konumlanırdı. Bu şarküteride gıda hakkında çok çeşit bulunabilirdi, hatta o zamanların

imkansızlıklarına rağmen rokfor peyniri ve kurutulmuş balık gibi özel ürünler burada satılırdı. Bimen burasının oldukça geniş bir dükkan olduğunu ve işyerleri için gerekli alışverişi yaptıklarını da anlatmıştır.

İkinci Beyler (848 Sokak) köşesinde bulunan şerbetçinin hemen arkasındaki **Sümerbank Mağazası** önemli bir ayrıntıdır. Bimen burada kumaş ve ayakkabı gibi ürünlerin satıldığını anlatmış, iki katlı bir mağaza olan Sümerbank'ın rezil edildiğini de vurgulamıştır.

Yine İkinci Beyler Sokağı (848 Sokak) içerisinde kentte sınırlı sayıda bulunan iş kollarından olan **Güzin adında bir buharlı kuru temizleyici** konumlanırdı ve burada bulunan buharlı ütü masaları yoldan geçenlerin ilgisini çekerdi. Sokak içerisinde devam edildiğinde gözlerindeki problemi nedeni ile farklı bakan ama çok yetenekli bir **gömlekçi**, sağ tarafta bulunan bir binada avukatlık bürosu olan ve bir ayağı diğerinden kısa olduğu için her zaman tek ayağı ile kaldırımda yürüyen bir **avukat** ve sokağın sonunda sağ köşede de **ünlü röntgenci Fahri Işık** renkli simalardı.

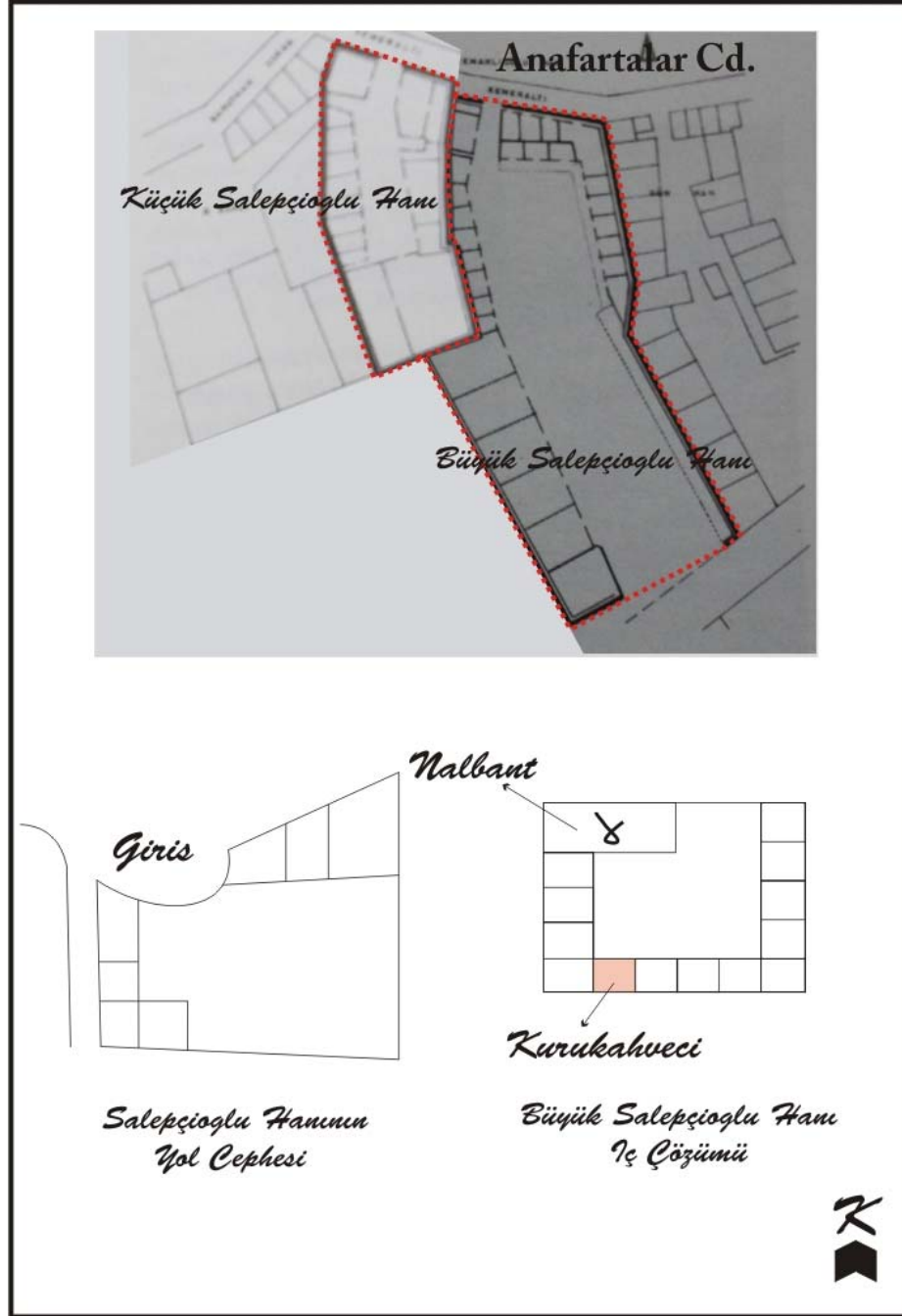
Üçüncü Beyler Sokağı'na gelindiğinde (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) içerisinde “geçmişte efeliğe meraklı” olarak nitelediği Zeki Bey'in **Hür Efe Matbaası** ve eşi ile gömlekçilik yapan **Ekber Kutla** isimli bir esnaf bulunurdu. Ayrıca yine Üçüncü Beyler Sokağı'nda (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) Meserret Oteli'nin köşesinde Bimen'in “çok çilemizi çekti” diye anımsadığı **Denizlili Mehmet'in Meyhanesi** ve biraz ileride kentin ilk gözlükçülerinden biri olan **Ferruh Filiz Optik** yer alırdı. Üçüncü Beyler Sokağı'nın (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) köşesinde konumlanan **Birlik Pastanesi**'nden söz eden Bimen burada çok güzel ekmek kadayıfı yapıldığını, yaz aylarında ise dondurmasının kazandibi ile birlikte yenildiğini ifade etmiştir. Pastanenin hemen yanında ise bir **ekmek fırını** bulunmakta idi ve Bimen burada hala fırın olduğunu ancak o zamanlardaki gibi ekmek yapmadıklarını, o dönemlerde lokantaları için ekmeklerini bu fırından sağladıklarını da sözlerine eklemiştir.

Üçüncü Beyler Sokağı'nda (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) **Tahsin Bey** tezgah açar, kış aylarında kendi yaptığı turşuları, bahar aylarında ise sırası ile kentte ilk çağla bademi, sonra da eriği satardı. Bu tezgahta satılan ürünler Kemeraltı'nın güzel tatları idi.

Üçüncü Beyler Sokağı geçildiğinde ise Bimen'in "Kurtuluş Savaşı öncesi Jön Türkler'in toplanma mekanı ve birçok tarihi olaylara tanıklık etmiş" sözleri ile tanımladığı **Meserret Otel** ve **Kahvesi** karakolun karşısında köşede bulunmaktaydı ve burası genç aydınlar ve çağdaş insanların uğrak yeri idi. Yaklaşık 30 yıl önce Fransa'da Basın Ateşeliği yapmış olan Necla Erbakır burasının sahibidir. Hemen köşe mağaza ise Göztepe'nin ünlü kalecisi **Ali'nin ayakkabı mağazasıdır**. Bu dükkan daha da öncelerde ise Bimen'in Bahattin Amca diye bahsettiği bir kişiye ait olan **helvacı** dükkanı idi. Bimen ayrıca Helva dükkanında çok güzel ve büyük boyutlu çeşitli helvaların üretildiğini ve satıldığını, helvacıdan sonra sırası ile **Kitabevi, Petek Döner, çikolatacı ve saatçinin** yer aldığını belirtmiştir. **Meserret Kahvesi**'nin de ortası havuzlu ve çok güzel bir mekan olduğunu sözlerine eklemiştir.

Kemeraltı'nda Meserret Otel'i'nin hemen ilerisinde ise bir **sebil** bulunurdu ve bu sebilden devam edildiğinde sırası ile bir **eczane, Dönerci Atif ve Kemeraltı Börekçisi** yer alırdı. Dönerci Atif'in büyük çoğunlukla hatırlanmasının bir nedeninin Konak İskelesi yanında bir dönem açtığı **çay bahçesidir**. Bimen burada az olan vapur seferlerinin beklendiğini ya da buluşmaların gerçekleştiğini vurgulayarak, insanların birbirine sıklıkla "Atif'ta buluşalım" dediklerini ve bu sayede dönerciden daha çok tanındığını sözlerine eklemiştir. Kemeraltı'nda sebil etrafında **Gaffarzed** **Otel** altında **Niğdeli bir manav** bulunurdu. Ayrıca Kemeraltı Börekçisi'nin yan sokağında sahiplerinin Çingene olduğu bir **kalaycı** da yer alırdı. Bu kalaycıdan büyük keyifle bahseden Bimen kalay yapılma aşamalarından birinde kalayın sıyrılması için çalışanların kazanların içine girerek "dans eder" gibi hareketler yapmalarını çocukluğunda ilginç ve komik bularak uzun uzun çalışanları izlediğini aktarmıştır.

Kemeraltı'nın en güzel yeri diye bahsettiği bugün yıkılmış olan **Salepçioğlu Hanlarını** iyi hatırlayan Bimen alanda hanların sebze meyve hali görevi üstlendiklerini de belirtmiştir. Bimen hanın içini çizimleri ile anlatmıştır. Hanların zemin katlarında at arabalarının girişini sağlayabilecek büyüklükte kapıları, atların bağlanacağı açık sundurmaları, tamir işlerini yürütecek nalbantları, mutlaka bir kahveleri ve üst katta ise konaklama odaları bulunmakta idi. Han içerisinde **Hüseyin Efendi'nin kahvesi** vardı ve Bimen babası ile özellikle yaz aylarında çok serin olan bu kahveye sıcağın bunaldıkları zaman gittiklerini; burada bir tabureyle yekpare kahve değirmeninin bulunduğunu, her gittiğinde bu değirmende kahve çekmeyi çok sevdiğini keyifle dile getirmiştir: “...çok enteresan, beni oturturdu, bayılırdım onu seyretmeye... bir dört köşe kutu var, kutunun üzerinde sapı var, çeviriyorsun onu... Değirmen o, kahve öğütüyorsun... Ondan sonra çekmesini çekiyorsun, kahve öğütülmüş, alıyorsun. Ben bayılırdım onu çekmeye, bazen de zorlanırdım, çekemiyordum... Haydi ben sana yardım edeyim oğlum derdi Hüseyin Amca... Çevirir tabi sıkışan kahve gevşediği için ben yine devam ederdim ama bayılırdım oraya oturmaya... Akla bak, kimin altına gelir... Şimdi bunlar nostaljik ama insanoğlunun zekasından fişkıran aletler...” Bimen Hanın kapısının iki yanında ise sıra ile **Taga Kitabevi, bir oyuncakçı ve Longines Saatçisi** olduğunun da bilgisini vermiştir.

Şekil 4.21 Büyük ve Küçük Salepçioğlu Hanlarını aktaran krokiler

Anafartalar Caddesi'ne Konak Meydanı yönünden girişte sol cephede ise ilk olarak göze çarpan yapı Hükümet Konağı'ydı. Her yıl 20 Ağustos – 20 Eylül tarihleri arasında açık olan İzmir Fuarı esnasında tüm Ege hatta Anadolu'dan insanların kente gelirler ve muhteşem geçen **9 Eylül kutlamalarını** izlemeden dönmezlerdi. 9 Eylül kutlamaları, sabah saatlerinde **Hükümet Konağı**'na süvariler tarafından bayrak çekilmesi ile başlar; akşamüstü ise Basmane'den başlayan ve tüm dernek, kurum,

kuruluşların katıldığı **kortej geçişi** ile sürerdi. Tören alayının geçtiği güzergah boyunca katılımcılar, halka çeşitli ürünler atarlar ve bu güzergah, mahşeri bir kalabalıkla dolardı. Kentteki otellerde, fuar ve kutlamalar esnasında hiç yer bulunmaz, fuar döneminde İzmir’e, çeşitli devletlerden veya kentlerden kente ulaşım, bir ay gibi uzun süre alırdı.

Vilayet’in hemen yanında ise Kemeraltı’nın merkezi olarak görülebilecek olan **Hacı Ali Paşa Kıraathanesi** bulunmaktaydı. Bu kiraathanede kağıt oynamak gibi aktivitelerden daha çok giyimi düzgün insanlar, iş adamları, tüccarlar buluşur, iş ve devlet konularında tartışmalar yaparlardı. Yaklaşık 40- 50 masanın olduğu geniş bir salonun yanında şık Fransız taşlarla döşenmiş avluya bakan berber, terzi ve gömlekçi gibi dükkanlar bulunur ve üst katında da aynı adı taşıyan oteli olan önemli bir yapıydı. Bimen gazetecilik yıllarında genelde Vilayet içinde bulunan basın bürosunda olduklarını, öğle saatlerinde **Hacı Ali Paşa Kıraathanesi’nde** langırt oynadıklarını ve Kemeraltı’ndan hiç kopmadığını da belirtmiştir.

Hacı Ali Paşa Kıraathanesi’nin hemen yanında yer alan **Süleyman Ferit Eczacıbaşı’nın Şifa Eczanesi**’nin Kemeraltı ve İzmir için çok önemli mekanlardan biri olduğuna değinmiştir. Süleyman Ferit Eczacıbaşı iri yarı, altın çerçeveli gözlükleri olan, günün aşağı yukarı yarısını güneş gelene dek dükkanının önüne atılan cilalı tahta iskemlesi üzerinde bastonu ile birlikte bacak bacak üstüne atarak ve gelip geçen ile hoş sohbet ederek geçiren çok renkli bir insandır. Babasının dayısının da memleket hastanesinde doktor olması nedeniyle babasının Süleyman Ferit Efendi’yi iyi tanıdığını belirten Bimen, babası ile Şifa Eczanesi’nin önünden her geçişlerinde kısa süre de olsa mutlaka sohbet ettiklerini, Süleyman Ferit Bey’in kendisini çok sevdiğini, başını okşadığını ve boğaz için kullanılan okaliptüslü Kanzuk pastillerden hediye ettiğini anımsamıştır. Çocukluğunda bir dönem ağır bir anjin geçirmiş olan Bimen doktorun kendisine verdiği penisilin iğnelerini Şifa Eczanesi’nde Kemal Bey tarafından yapıldığını, o dönemde gördüğü kadarı ile bu dükkanın “eczane gibi” sözündeki temizlik ve düzenlilik vurgusunu tam anlamıyla karşıladığını da aktarmıştır. Şifa Eczanesi’nin camlarını, cilalı mobilyalarını, üzerinde eski dilde yazılar olan kavanozlarını, ölçü aletlerini hayranlıkla anlatan

Bimen takım elbisesiz ve kravatsız görmediği Süleyman Ferit Bey'in nedenini bilmese de her gelen müşterisinin boy ve kilosunu ölçtüğünü de vurgulamış, ölümünde baş sağlığına Köprü Tramvay Caddesi'ndeki evine gittiğini, kendisini tanımış olmaktan çok büyük mutluluk duyduğunu da sözlerine eklemiştir.

Şifa Eczanesi'nden Kemeraltı'nın içine doğru ilerlendiğinde yine önemli bir değer olan Veysel Çıkmazı'na gelinmektedir. Veysel Çıkmazı'nın girişinde sol köşede **Nazım Yorgancıoğlu'nun mağazası**, diğer köşede ise **İmren Pastanesi** bulunurdu. Nazım Yorgancıoğlu adlı kişiye ait bu dükkanda radyo ve bisiklet gibi ürünlerin satılırdı. Ayrıca çok heyecanlı bir kişi olan Nazım Bey toplantı, miting gibi etkinlikler için o dönem özellikli bir iş olan ses tesisatı kurma görevini de üstlenirdi. İmren Pastanesi'nin yanında ise hem Bimen'in arkadaşı hem de iyi bir terzi olan **Tüccar Terzi Güven Etiman** yer alırdı. Sonraları burada **Çim Şarküteri** açılmıştır. Çıkmazda ise, girişte sol tarafta **Gece Postası** isimli geceleri çıkan gazete, çıkmazın sonuna doğru ise günümüzdeki ordövr tabağı niteliğinde meze tabağına benzeyen 'mameze' ve içkiyi fiks menü ile sunan **Teknal Meyhanesi** bulunurdu. Bu sokakta ayrıca **Karadeniz, Ferit ve Mehmet** isimli meyhaneler de yer alırdı. Şükran Oteli'nin bir girişi de Veysel Çıkmazı'ndan idi. Bimen üst katta otelin olduğunu, ortası avlu olan yapı etrafında berber, terzi ve çiçekçi gibi esnafların bulunduğunu anımsamıştır. Şükran Oteli'nin yanında ise sırası ile **Tariş Mağazası, Karakol ve Kurukahveci Hüseyin Efendi** konumlanırdı.

Bimen Kemeraltı'nın simgesel simalarını düşündüğünde aklına ilk olarak Oska Pasajı'nın girişinde çakmak gazı satan **Kör Hafız** gelmiştir. Kör Hafız, her sabah eşi tarafından Kemeraltı'na getirilir, yanında bir çantası ve boynunda tablası bulunurdu. Küçüklüğünde geçirdiği çiçek hastalığı nedeni ile yüzü pürüzlü ve gözleri görmezdi ama Kemeraltı'nın en renkli simalarından biriydi.

- Düşünceler ve Öneriler

Kemeraltı'nın günden güne göz göre göre yok edildiğini vurgulayan Bimen, Salepçioğlu Hanları'nın iş merkezi olduğunu, dayanıklı gıda maddelerinin satıldığı **Halim Ağa Çarşısı**'nın ve ayakkabıcılar gibi ihtisaslaşmış merkezlerin taşındığını ancak bu tip müdahalelerin ne taşınanlara ne de Kemeraltı'na hiçbir katkı sağlamadığı gibi tersine zarar getirdiğini dile getirmiştir. Avrupa'da gelenekselleşmiş üretim yapan iş yerlerinin ve ticarethanelerin özenle korunduğunu ancak Kemeraltı'nda bunun başarılmadığını da üzülenek belirtmiştir.

Kısa süre içerisinde bazı meslek gruplarının Kemeraltı'ndan ayrılması nedeni ile gözle görülür bir çöküşün de başladığını dile getirmiştir. Günümüze yaklaşıldığında ise tüketim alışkanlıklarının yanında ödeme alışkanlıklarının da değiştiğini bu nedenlerin de etkisi ile Kemeraltı'nın daha da geri gittiğini sözlerine eklemiştir. Karşılıklı güvenin kalmadığını, hitabet ve müşteriye hoş tutmanın önemsenmediğini dolayısı ile kendisi dahil birçok İzmirli'nin artık Kemeraltı'na gitmekten çekindiğini anlatmıştır.

Ticarette de bazı değerlerin kaybolduğunu, verilen sözlerin yerine getirilmediğini, ticari adabın yara aldığını ve gitgide büyük yozlaşma içine girildiğini de vurgulamıştır. Bu dönüşümün etkisi ile satılan ürün kalitesinin de zamanla düştüğünü, bir kandırmacanın yaşandığını ifade eden Bimen; eskiden Avrupa Pazarı ile yarışacak kalitede malların bulunduğu Kemeraltı'nın bugün o tablodan epeyce uzaklaştığının da altını çizmiştir.

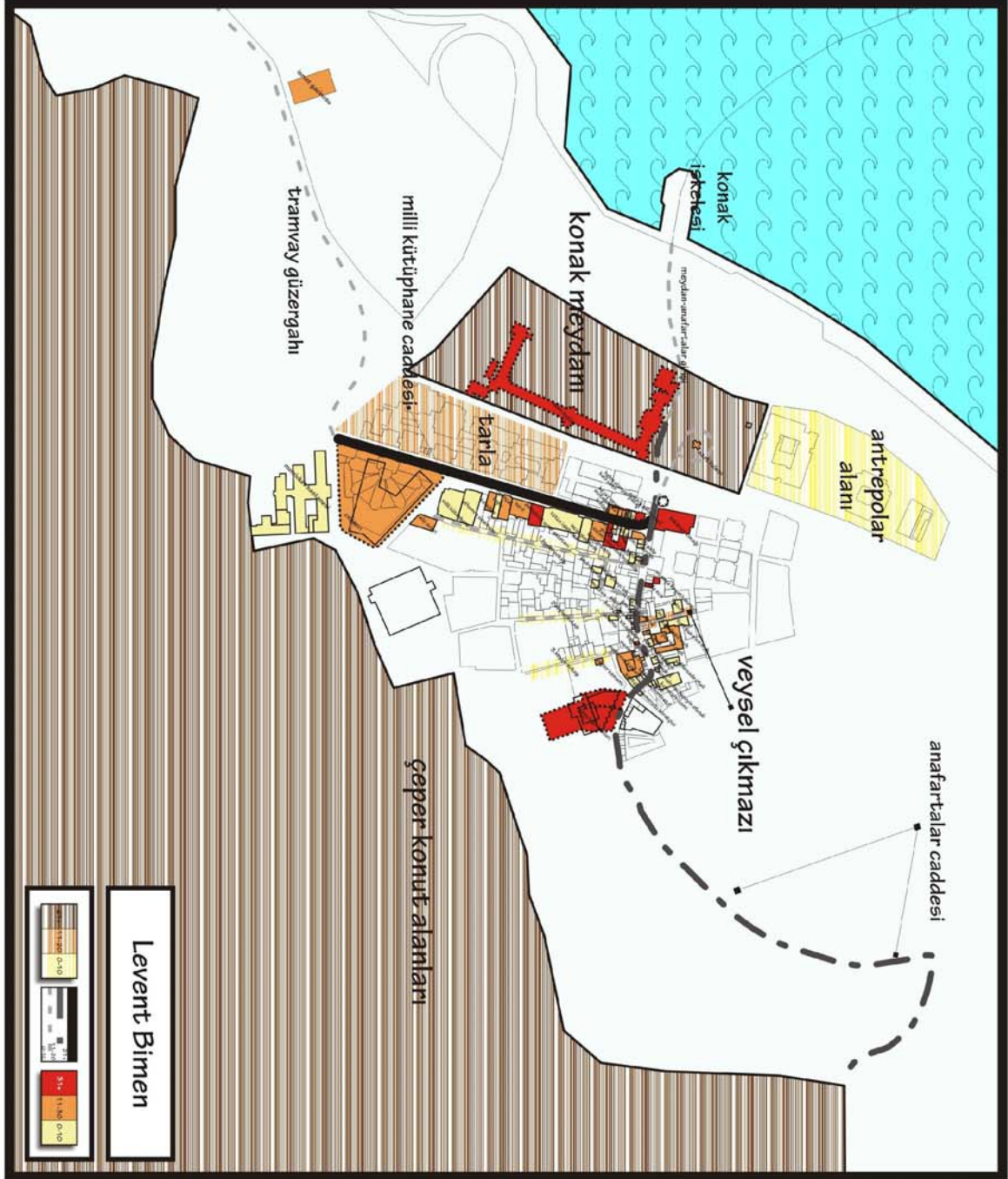
Kemeraltı'nın en büyük sorunlarından birisinin kapı önlerinde bağırarak çığırkanlar olduğuna değinen Bimen belediyelerin iyi niyetli müdahalelerinin başarılı olduğunu, ancak yüzeysel müdahalelerin eski Kemeraltı'nı geri getirmeye yetmediğini, bütüncül düşünce ile bu sorunlara yaklaşmanın şart olduğunu sözlerine eklemiştir.

Bimen Kemeraltı'nın tadına varma şansı yakaladığı için kendisini çok şanslı saymakta ve çocukluğunun gençlik yıllarının geçtiği çarşı için hislerini "*oralari*

aklıma geldiğinde içimi bir sevinç, bir coşku kaplıyor... Oralara gittiğim zaman hüzün doluyor içim..." sözleri ile ifade etmektedir.

Bimen uzun yıllardır edindiği deneyimlerine göre halkın iyi şeyleri en hızlı şekilde yok edebildiğine tanık olduğunu vurgulayarak anlatımını tamamlamıştır.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.22 Levent Bimen Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.3 Ahmet ve Ayşe Cantekin⁷

Şekil 4.23 Göksel Köksoy ve Ahmet Cantekin

- Özyaşam Öyküsü

Ahmet Cantekin 1936 yılında Bayındır'da doğmuştur. Doğduğu sene ailesi İzmir'e yerleşir. Beş erkek, bir kız olmak üzere altı kardeş olduklarını belirten Cantekin 1955 yılında askere gitmiş ve döner dönmez dede mesleği olan matbaacılığa başlamıştır. Cantekin'in dedesi, babası, 4 abisi olmak üzere tüm ailesi matbaacılıkla uğraşmışlardır. Hatta kendi oğulları ve yeğenleri de bir süre bu işi sürdürecektir. Kısacası Kemeraltı içinde bir aile geleneğini sürdürerek geçen 50 yıllık bir yolculuğun öyküsünü aktaran Cantekin mesleğe başladığı yıllarda İzmir'de kimisinin evrak, broşür; kimisinin de ambalaj işi ile uğraştığı ve hepsinin birbiri ile yakın ahbab olduğu 42 adet matbaacı olduğunu belirtir. Anlatımı Kemeraltı'nda diğer iş kollarında da farklı olmayan bir ticari geleneğin, ahlakın, öğretilmemiş ancak içselleşmiş bir ticari üslubun varlığını ve giderek dönüşümünü izlemeye olanak sağlamaktadır.

- Kemeraltı Hakkında

⁷ 24 Mart 2009 tarihinde Cantekin ailesinin Üçyol'daki evlerinde gerçekleştirilen 174 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpat tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

Cantekin Kemeraltı hakkındaki düşüncelerini ve anılarını aktarmaya Kemeraltı'nın ticari kimliği yanında daha az hatırlanan bir yönünü hatırlatarak başlar. 1960'lı yıllara kadar Kemeraltı'nın çeşitli noktalarına dağılmış marka yaratacak denli nitelikli ve önemli miktarda üretim yapan büyük sanayicilerin ve sanayi kuruluşlarının bulunmaktadır. Kemeraltı'nın unutulmaya yüz tutan bu yüzünün o dönemde övünç kaynaklarından bazıları; İzeltaş El Aletleri, Esen Plastik, Cem Bakioğlu'na ait Bak Ambalaj, **Hükümet Konağı**'nın arkasında büyük bir binada üretim yapan **Dalan Sabun Fabrikası** idi (bu bina hala boştur). Ancak kentin büyümesi ve gelişmesi ile İhsan Alyanak'ın Belediye Başkanlığı döneminde Kemeraltı'nda sanayi yapılarının birçoğu tasfiye edildi; bir kısmı Kemalpaşa yoluna, bir kısmı da Menderes tarafına taşındı. Cantekin'e göre sanayileşme yolunda küçük üreticinin aldığı bu ilk darbenin üstüne Kemeraltı dışındaki sanayi kullanımlarından Turyağ, Tursil, Kartal ve Piyale Makarna gibi fabrikaların İstanbullu büyük sanayiciler tarafından satın alınması ile İzmir'de sanayici sayısı azalmış, İzmir bambaşka bir yöne doğru itilmiştir.

Son dönemlerde yapılan müdahalelerden, Mezarlıkbaşı'nda ayakkabı imalatı yapan ayakkabıcıların istekleri dışında ayakkabıcılar sitesine taşınmaları ve boşalan binaların restore edilmelerine rağmen boş kalmaları, dahası daha önce var olmayan bir güvenlik probleminin ortaya çıkması; Cantekin'e göre başarısızlıktır. Cantekin Ayakkabıcıların Mezarlıkbaşı'nda olduğu dönemlerde özellikle de 1950'lerden önce alanda asla güvenlik problemi yaşanmadığının altını çizmektedir.

Cantekin'in çocukluk yıllarında şehir henüz genişlememiş, Kemeraltı çok popüler ve alternatifsiz bir çarşı konumunda idi. Alışveriş olanaklarının genişleyen kentin her noktasına yayılması ile Kemeraltı tek merkez olma özelliğini kaybetmiştir. Cantekin'e göre Kemeraltı'nı öldüren faktör, İnönü Caddesi gibi güçlü ve yoğun nüfusa hitap eden alışveriş akslarının Kemeraltı'nın müşteri potansiyelini kırmasıdır.

Ahmet Cantekin mesleğine adım attığı yıllara döndüğünde, ailesinin iki adet matbaa işlettiğini belirtmektedir. Bunlardan biri 1946- 1947 yıllarında Ertuğrul

Özkök'ün babası ile en büyük ağabeyinin ortak kurdukları matbaa; diğeri ise üç erkek kardeşi ile Ahmet Cantekin'in ayrı bir yerde (Kestane Pazarı Cami ile Şadırvan Camisi arasında) kurdukları Kardeşler Matbaası'dır. Matbaalar 1962'de Limitet şirketine dönüştürülmüştür. Ağabeylerinin ölümünden sonra yeğenleri ve oğulları ile işletmeye devam etmek için büyük çaba gösteren Cantekin çeşitli badireler nedeniyle 2004 yılında hayatlarının 50 yılını verdikleri matbaacılık işlerini tamamen bıraktıklarını belirtmektedir.

50 yıllık çalışma hayatları boyunca tüm Kemeraltı esnafının birbirini tanıdığını ve çok yakın ilişkiler sürdürdüklerini, ancak ilerleyen yıllarda Kemeraltı'nda pek çok şeyin değiştiğini düşünmektedir. Hala bağlarını koparmadan dostluklarını sürdüren bu jenerasyon yalnız Türklerden değil çoğunlukla Museviler olmak üzere gayrimüslimlerden de oluşmaktadır. Bu değişim yalnızca insan ilişkileri ve değerler üzerinde değildir şüphesiz. Mekansal anlamda da Kemeraltı pek çok değişikliğe uğramıştır. Ona göre, Kemeraltı Anafartalar Caddesi'nde yürütülen çalışmalara bakıldığında gökyüzünün dahi görülemediği tente branda kullanımlarının, yolu daraltan dışa taşmaların mutlaka engellenmesi ve denetlenmesi gereği göze çarpmaktadır.

Cantekin'in Kemeraltı serüveninin en başında çocukluk yıllarına ait hatırladığı acı tatlı birkaç anı belleğinde unutulmaz izler bırakmıştır. Bu anılardan en önemlisi İzmir'in en özel günlerinden birisi olan **Dokuz Eylül Kutlamaları**dır. Bu kutlamalar sırasında şekerciler, ziraatçılar ve çeşitli üretim yapan firmalar arabaların üzerinden yol kenarlarında coşku ile geçişi izleyen halka ürünlerinden atarlar, kimi aileler ise Dokuz Eylül geçişlerini Varyanttan seyrederdiler. İzmir'in Kemeraltı Çarşısı ile Entenasyonel Fuarı tüm Ege Bölgesi'ni kendisine çekecek denli güçlü bir çekim yaratırdı.

Cantekin'in Kemeraltı ile ilgili çocukluğuna dair hiç unutmadığı olaylardan bir diğeri ise; **cinayet suçu** işlemiş bir mahkumun cezasının infazı için Mezarlıkbaşı'nda idam sehpalarnın kurulması ve orada **idam** edilmesidir. 50'li yıllara dek suçlular

halkın en yoğun bulunduğu yerlerde asırlılar ve ibreti alem için idam alanından üç gün indirilmezlerdi. Bu durumun insanların özellikle de çocukların üzerinde travmatik izler bıraktığını görmekteyiz.

Kemeraltı'nda geçmiş dönemlerde yaşanan en önemli olaylardan birisi de aylarca durmaksızın yağın yağmur nedeniyle bordum kullanımları olan birçok dükkanın **su baskınları** ile büyük zarara uğramaları idi. Cantekin altyapı yetersizliği nedeniyle bu tür felaketlerin çok sık yaşandığını vurgulamaktadır.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Cantekin Anafartalar Caddesi hatıralarını şöyle sıralamaktadır: **Hükümet Konağı** ve hizasında başlayan **Sarı Kışla** yapısı Kemeraltı için önemli yapılarıdır. Aynı zamanda Konak Meydanı'na ulaşan **Tramvay Caddesi** de İzmirli için özel ve önemli idi. Cantekin bu konuda hoş bir anısını dile getirmiştir: “...*dar bir tramvay caddesi vardı orda... Başlardı orda tramvay, Güzelyalı hattına giderdi... Benim çocukluğumda o tramvayın arkasına takılırdık, atlardık, paramız yoktu içine parayla girelim... Akasına takılırdık 2, 3 arkadaş, Güzelyalı'ya banyolara giderdik. Banyolar vardı o zaman, yani denize girilir... Billur gibi bir suyd...*”

Sarı Kışla, **Cezaevi** ve **Piçhane** ile birlikte Kemeraltı'nın yakın çevresini tanımlayan sembolik yapılarıdır. Cantekin bütün ağabeylerinin Sarı Kışla'da teslim olarak askere gittiklerini, komşularının ise Kışla'da subay olarak uzun yıllar görev yaptığını anımsamaktadır. Bu gibi kişisel nedenler ile de yapılar insanlar için farklı anlamlar ifade edebilmektedir.

Sarı Kışla'nın var olduğu dönemde Kemeraltı'nda Yeni Karamürsel Mağazası inşa edilmemişti. Bu dönemlere ilişkin hatırlanan en eski yapı **Elhamra Sineması** dır. Cantekin **Hükümet Konağı**'nın yanından Kemeraltı'na girdikten sonra Birinci Beyler Sokağı (846 Sokak) ile İkinci Beyler Sokağı (848 Sokak) arasında ciddi bir yıkım olduğunu hatırlamaktadır. Bu yıkımdan sonra **Birinci** (846 Sokak), **İkinci** (848 Sokak) ve **Üçüncü Beyler Sokakları** (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) eski çalışma potansiyellerini nispeten kaybetmişlerdir. Bu yıkım yanında her yeni açılan

dükkanın giriştiği bilinçsiz tadilatlar tarihi pasajların orjinalliklerini büyük ölçüde kaybetmelerine neden olmuştur. Cantekin bu düşüncesine örnek olarak, Şükran Lokantası'nın bitişiğindeki tarihi pasaj Özfatura zamanında yok edilmesi ve benzer biçimde **Gömlekçi Yusuf Uz**'un İkinci Beyler (848 Sokak) girişinde satın aldığı dükkanda **Uz-Teksi** kurmak üzere önemli yapısal müdahalelerde bulunmasını gösterir.

Kemeraltı'nın önemli parçalarından bahseden Cantekin söz **Ali Galip Pastanesi**'nden başlamıştır. **Ali Galip** İzmir'in bir numaralı şekerlisi idi ve ticari hayatı hala sürdürmektedir. Ali Galip öldükten sonra işletmenin başına oğulları Süleyman ve Mehmet Pınar kardeşlerin geçer, daha sonra ise üçüncü kuşak yani torunlar Gaziemir tarafına AL-GA isminde bir fabrika açarak imalatı geliştirir.

Kemeraltı'nın önemli noktalarından bir diğeri de **Şükran Lokantası** idi. Şükran Lokantası'na gelmeden o zamanın esnaflarının buluşma yeri olan **Veysel Çıkmazı** diye bilinen dar bir geçit vardı. İş çıkışları esnaf yorgunluğunu atmak üzere burada herhangi bir meyhanede buluşur, cızbız gibi ufak tefek atıştırmalıklar ve mezeler eşliğinde birkaç kadeh içki alır ve sonra evlere dağılırlardı.

Şekil 4.24 Kemeraltı Girişi ve Ali Galip Pastanesi (APİKAM Fotoğraf Aşivi)

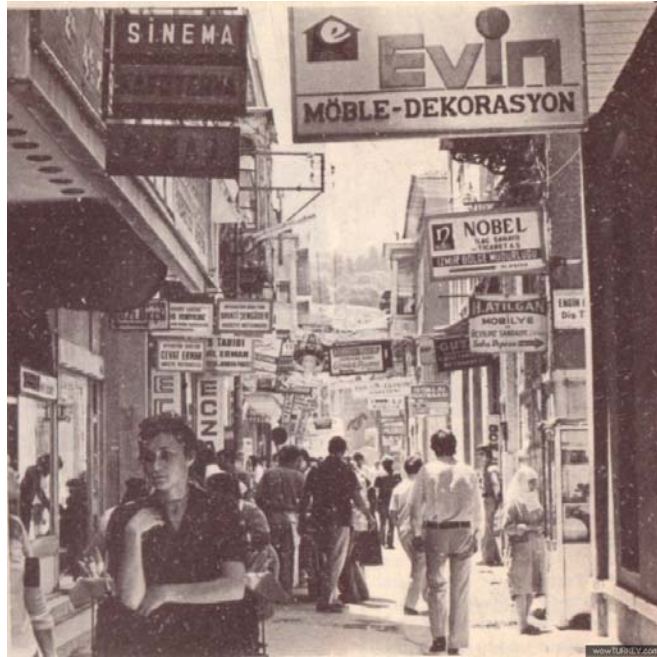
Anfartalar Caddesi'ni dik olarak kesen, Elhamra Sineması ile Yapı Kredi Bankası'nın bulunduğu **Milli Kütüphane Caddesi** de Cantekin'in önemle üzerinde durduğu akslardan birisidir. Milli Kütüphane Caddesi cephesi boyunca eskiden küçük dükkanlar vardı ancak daha da önemlisi Milli Kütüphane Caddesi'nde Birinci (846 Sokak) İkinci (848 Sokak) ve Üçüncü Beyler Sokakları'na (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) caddeleri dolaşmadan geçilebilecek **kestirme yollar, labirent gibi birbirine bağlanan pasajlar** bulunurdu

Cantekin anlatımında iş hayatına attığı ilk adımları da katmıştır. Ahmet Cantekin ilkokula gittiği dönemlerde babasının kendisini yaz tatillerinde çalışmak üzere Hakkı Güraklar adında bir **tüccar terzinin** yanına verdiğini, **Sarı Kışla'nın Kemeraltı'na bakan cephesi boyunca** cezaevinin hemen hemen karşılarında yer alan terzihanede çocukluk yıllarında çalışan Cantekin bugün dahi eşi kadar güzel dikiş ve ütü yapabildiğini ifade etmektedir. O yılları şu sözleri ile anlatmaktadır: “...*taşçılar içersine giderim orda mangal kömürü satarlar.. akşamdan para verirdi patron.. giderdim çocukum daha ilkokula gidiyorum.. giderdim oradan mangal kömürü alırdım usta gelmeden önce ütüyü açar, içini hazırlarım yakarım... O hazır olacak...*” İzmir'de esnafın özellikle de aileden gelen geleneği sürdüren kişilerin çocukluk dönemlerinden itibaren kendi içlerinde yetiştirildiği ve belli bir iş disiplinine hazırlandığı sıklıkla görülmektedir.

Eşi 50 yıllık Kemeraltı esnafı olan Ayşe Cantekin ise eskiden Kemeraltı'nda paranın her zaman ikinci planda olduğunu, kadınlara, dostluklara, ahablıklara çok büyük önem verildiğini belirtmiş ve şu sözleri eklemiştir: “...*Çantamızda hiç para yoktu... para geçmiyordu, tüm alışveriş sözle... Yani çok önemli bir şeydi. Mezarlıkbaşı'ndan girerdik... İlk önce bir yemek yerdik... Para yok... Yenge ben hallederim... Daha biz yemeği yerken Ahmet'in hemen haberi olur, o da gelir... İkbâl'e giderdik bir bakınmak için görümcem, kayın validem (ile birlikte)... Ondan sonra kaç metre istiyorsun?(derlerdi)... Yok istemiyoruz (demeye kalmadan); cart cart cart (kesip verirdi kumaşı)... Para yok, yani sözle... Ben hayret ediyorum (şimdi)... İşsizlik nedir biz hiç bilmezdik... Sabahlara kadar çalışırlardı Ahmet Amcanlar (ama) böyle paraya da bir değer verilmez(di)... Kim düşükse, bir şey*

yapacaksa herkes ona yardım eder, kalkındırırdı...” Bu sözler Kemeraltı esnafı arasındaki saygıyı, bağlılığı ve ticaretin temellerinin öncelikle dürüstlük ve samimiyet ve iyi ilişkiler ile atılması gerektiğini güzel bir dille ifade etmektedir.

Matbaacılık mesleği her branşa cevap verdiği için Cantekin neredeyse bütün Kemeraltı esnafı ile yakinen tanışmış ve birçokları ile sağlam dostluklar kurmuştur. Ekonomik açıdan en bol kazançlı dönemler de, kıtlık dönemleri de esnaflar arasındaki bu güçlü bağ sayesinde beraberce atlatılır, para sıkıntısının yaşandığı darboğazlarda işler kendi aralarında takas uygulanarak idare edilirdi. Cantekin matbaacılık mesleği vasıtası ile Anafartalar Caddesi’nde iş ilişkisi içinde bulunduğu pek çok işyeri içerisinde en unutamadığı kişi Anafartalar Caddesi girişindeki **Ferit Eczacıbaşı** idi. Eczacıbaşı için bazı ilaçların kutularını, etiket veya broşürlerini bastıklarını belirten Cantekin, Ferit Bey’in Kemeraltı için önemini vurgulamakta, ancak sonra Eczacıbaşı’nın eczanesini kapatarak İstanbul’a taşınmasına üzüldüklerini ifade etmektedir. O dönemde yalnız eczaneler değil, bütün **doktorlar ve dış hekimleri** Beyler Sokaklarında bir arada bulunurdu. Özellikle İkinci ve Üçüncü Beyler’de (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) çok sayıda **mobilyacı** dükkanı yer alırdı.

Şekil 4.25 Beyler sokakları, yoğun sağlık fonksiyonunun yanı sıra mobilyacılarında bir arada bulunduğu bir koridor (www.wowturkey.com)

Beyler Sokakları'nda var olan muayenehaneler şimdiki muayenehaneler gibi lüks değildi. Bazı doktor muayenehaneleri sağlık kullanımlarına uygun olmayan izbe denilebilecek yerlerde idi. Hatta bazı doktorların muayenehanelerine çıkmak için kullanılan döner tahta merdivenler sağlıklı insanlar için bile uygun değildi. Beyler Sokağı doktorlarından en iyi hatırlanan isimler Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi kurucularından olan **Ömer Yiğitbaşı**, kalp doktoru **İstemi Nalbantgil** ve Yahudi **Emillie Billman**'dır. Özellikle teşhisi çok güçlü bir hekim olan Billman İzmirli pek çok ailenin aile doktoru idi. Billman muayenehanesine gelen hastalarının gerekli tahlillerini kendisi yapar ve bir iki dakika sonra sonucu verebilirdi. Bu konuda Ayşe Cantekin şu anılarını aktararak katkıda bulunmuştur: *“...Türkleşmişti... ama 100 yaşına kadar yaşadı... Ona gitmeden benim kayın pederim iyi olmazdı.. İlla ki ona gidecek... Hastalandığında eve çağırırdık. (Billman) daha merdivenlerden çıkarken babası iyileşirdi... O kadar yani güveniyordu, nasıl bir psikoloji ise...”*

Anlatımda tekstil ürünleri konusuna da değinen Cantekin, eskiden hazır giyim bugünkü kadar yaygınlaşmadığı dönemlerde kumaşlar alınıp, tüm ailenin giysilerinin evlerin hanımları tarafından dikildiğini belirtmiştir. Yalnızca manto gibi dikimi zor giyim ürünleri için Osman Ağa isminde o zamanın meşhur terziye gidilirdi.

Anafartalar Caddesi incelendiğinde Kemeraltı'na doğru girildiğinde ayakkabıcı **Elegan** sağ cephede bulunurdu. Bunun yanında **Kamil Fevzi** ve **Mustafa Şık** da takım ayakkabı ve çanta satan çok ünlü ayakkabı mağazalarıydı. **Ali Galip**'in dükkanına yakın bir noktada eşarp ve atkı satan **Nermin Mağazası** ve yine aynı bölgede o dönemin tek elektronik eşya dükkanı olan **Hamza Rüstem** yer alırdı.

Konak Meydanı'ndan Anafartalar Caddesi'ne girişte, köşede ise **Ankara Palas Oteli** ve **Kıraathanesi** bulunurdu. Kemeraltı'nda 50-60 yıldır değişmeyen tek kullanım **Kemeraltı Polis Karakoludur**. Onun karşısındaki **sebil**, karşı köşesinde ise **Meserret Oteli** ve **altındaki dükkanlar** çoğu İzmirli tarafından net olarak hatırlanmaktadır. Cantekin bu dükkanlardan içerisinde tanıdığı **bir mücellit, bir ressam ve Mustafa adında bir ciltçi** olduğunu anımsamaktadır. Yine **Kemeraltı**

Camisi ve karşısında bugün halen hizmet veren **kurukahveci** de alanın unutulmayan kullanımlarındandır.

Anafartalar Caddesi'nin olmazsa olmazı **Şükran Lokantası**, iç mekanı eski tür ahşap mobilyalar ile dizayn edilmiş ve yakın zamana kadar orijinal haline en yakın korunan yapılardan birisi idi. Anafartalar Caddesi şerbetçileri ve tatlıcıları olmadan düşünülemezdi. **İmren Tatlıcısı** ise herkes tarafından bilinen meşhur bir pastane idi.

Ahmet Cantekin'in çocukluğundan itibaren Kemeraltı sokaklarında hatırladıklarından biri ise rengarenk yumurtalar satan yumurta satıcılarıdır. Çocukluk arkadaşlarıyla yaptıkları yumurta tokuşturma yarışları keyif içinde aktarmaktadır: *"...biz çocukluk devrelerimizde aşağıya iniyoruz, çarşıya Kemeraltı'na gelirken... Yumurtalar sarı, mavi boyalı renkli... Rengârenk yumurtalar... Biz çocukuz tabii... Artık yumurtanın başına geçerdik... tık tık tık dişimize... Yani sağlamını ararız.. ondan sonra karşısındakinlen tokuşuruz... 20 tane 25 tane bazen yumurta kazandığımız oluyor... İyi de nasıl yiyeceksiniz bunu... Hadi götürürdük artık(eve)..."*

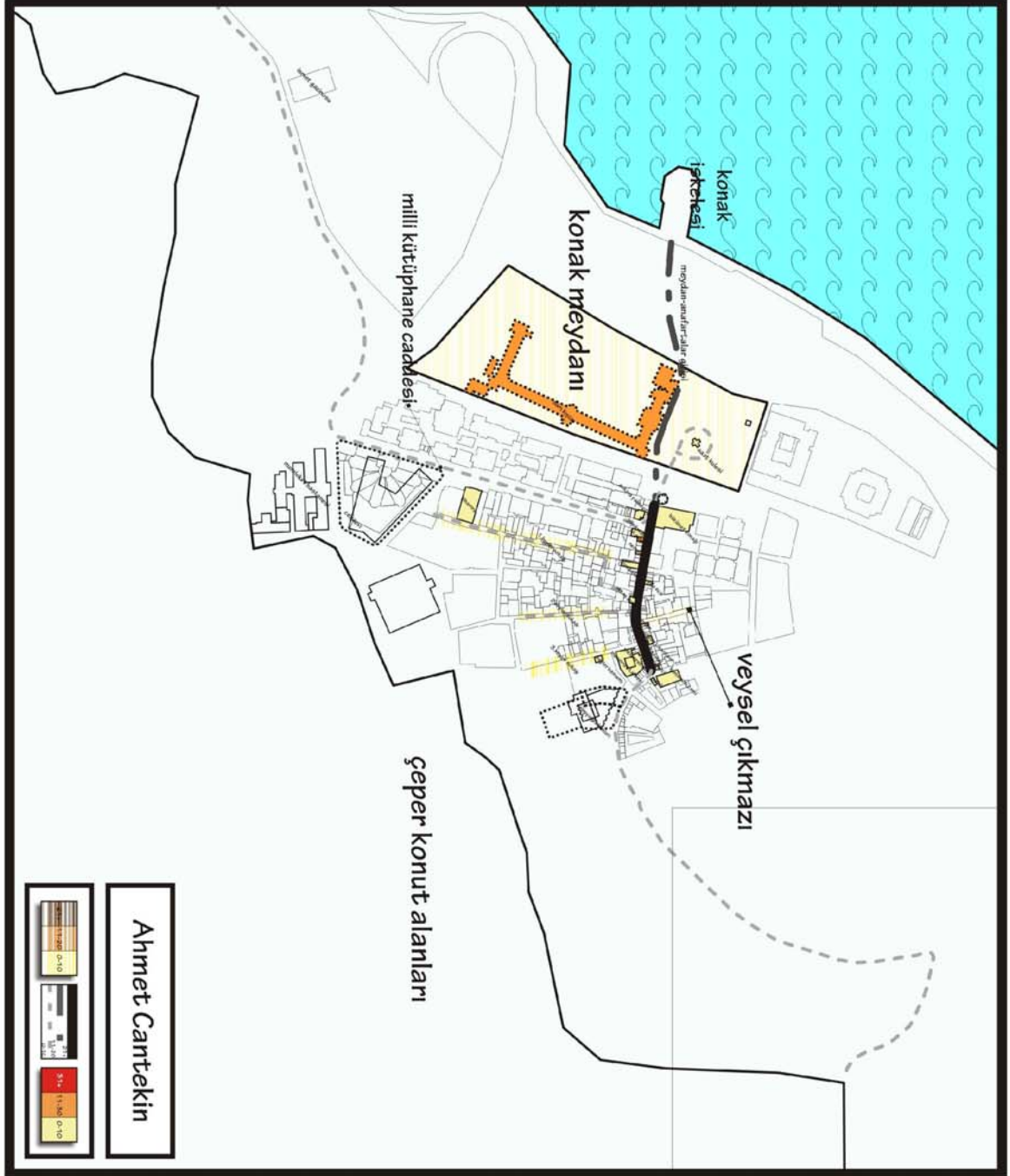
İthal mal ve beyaz eşyanın olmadığı yıllarda ise Anafartalar Caddesi'nde **Nemci Arzık**'a ait beyaz eşya, televizyon vs. satan tek bir mağaza bulunmaktadır. Cantekin kendilerinin 1968 senesinde oradan 4,5 liraya bir televizyon aldıklarını ve kendilerine televizyon yanında hediye edilen avizeyi hala kullandıklarını aktarırken Anafartalar Caddesi ile ilgili anlatısını tamamlamaktadır.

- **Düşünceler ve Öneriler**

Cantekin'e göre Kemeraltı'nı baltalayan kırılma noktası; doğu kapılarının açılarak Arabistan'dan, İran'dan, Irak'tan İzmir'e akın eden ve fazla miktarda alışveriş yaparak esnafı şımartan zengin **doğulu müşteriler** idi. Bu dönemde esnaf hem çok para ve daha çok kazanma hırsları ile tanışmış, özellikle de 1970'ten sonra yabancı turiste karşı fiyatlarda hile alışkanlığı başlamış ve dürüstlükten ödün verilmiştir.

Kemeraltı'nın dönüşümünü hızlandıran bir diğer kırılma noktası ise çeşitli iş kollarının, çarşının dar sokaklarının mal aktarımına uygun olmaması nedeniyle uzaklaştırılmasıdır. Ancak bu müdahaleler hem Kemeraltı'nın hareketliliğini, hem de zorla taşınan esnafların ticari hayatlarını öldürmüştür.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.26 Ahmet Cantekin Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.4 İlhan Çelikkaya⁸

Şekil 4.27 İlhan Çelikkaya ve Göksel Köksoy

- Özyaşam Öyküsü

İlhan Çelikkaya ailesi tarafından Boşnak kökenli ve 1926 İzmir doğumludur. Arnavut göçmeni olan eşi ile 52 yıllık evli ve 2 çocuk babası olan Çelikkaya 2009 yılında hayatını kaybetmiştir.

Karataş ortaokulu ve ardından Namık Kemal Lisesi'ni bitiren Çelikkaya, 1951'de İzmir Yüksek İktisat Ticaret Okulu Mali Şube'den mezun olmuştur. Ulaştırma Bakanlığı'nda teftiş kurulu sınavlarını Türkiye ikincisi olarak kazanarak göreve başlamış, İzmir Belediyesi Teftiş Kurulu'nun oluşması aşamasında bakanlık tarafından İzmir'e atanmıştır. İzmir Belediyesi'nin çeşitli dairelerine müdürlük yapan Çelikkaya 1952- 1980 yılları arasında İzmir Belediye Meclisinde stenograflik görevi ile belediye meclisinin toplantıların takip etmiş divanda Belediye Başkanının yanında Meclis Muamelat Müdürü olarak yer almıştır. Babası İzmir'in eski emlak

⁸ 2 Kasım 2007 tarihinde İzmir Gazeteciler Cemiyeti Lokali'nde gerçekleştirilen 130 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

Simsarlarından namı diğer “Tatar Abdurrahman”dır. Demokrat Parti’in kuruluş toplantılarında yer alarak çeşitli görevler yürütmüştür.

- İzmir Hakkında

Bu kısa yaşam öyküsünden de anlaşılacağı gibi Çelikkaya yaşamı boyunca sorumluluğunu üstlendiği görevlerin hem hemen tümünde yerel yönetimlerle iç içe olmuştur. Stenografıktan Belediye Başkanlığı'na uzanan bu geniş yelpazede yerel yönetim ve kamu hizmetleri bakımından İzmir hakkında aktardığı eşsiz bilgiler ile Sözlü Tarih Görüşmeleri içerisinde farklı bir yere sahiptir. Çelikkaya anlatımına 1950 yılında dönemin belediye başkanı Rauf Onursal ile yürüttüğü faaliyetler ile başlar. O dönemde İzmir planlarının yapılabilmesi için yerel ya da ulusal ölçekte yetişmiş uzmanların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle de İzmir Planlarının yapılabilmesi için Fransız mimar ve şehircilik mütehasısı **Le Courbusier**'nin de aralarında bulunduğu bir fen heyeti ile çeşitli semtlerde çalışmalar yürütülür. İlhan Çelikkaya da bu dönemde Zabıta Müdürü olarak bu fen heyetine dahil olmaktadır. Bu tetkikler sırasında Courbusier, Kadifekale'den Karşıyaka sırtlarında yapılaşması başlayan yüzlerce gecekonduyu göstererek: “Türk insanı çok zeki, kendi meselesini kendisi halletmiş baksanıza” sözleriyle, o günkü gecekondulaşmanın başlangıcını işaret eder. Gerçekten de Çelikkaya'ya göre 1952 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile iki yıl içinde gecekondu yapımı çığ gibi büyümüştür. Çelikkaya'ya göre İzmir'de şehircilik 1957'den sonra hızlı bir değişim göstermiş ve özellikle de 1960'tan sonra Demokrat Parti'nin Amerikan yardımları almasıyla şehirlerde bir takım hareketlenmeler de başlamıştır. Çelikkaya Zabıta Müdürü olarak görev yaptığı bu dönemde, gecekondu yapımını önlemekle görevli olduğunu ancak yasaların bu yapımları önlemek yerine teşvik edici nitelikte olması nedeniyle çıkarılan İmar aflarının siyasi çıkarlarla kanunsuz inşaatları meşrulaştırdığını belirtmiştir. 1952'den sonra ise önlemek bir yana ‘yukarı mahallelere’ hizmet götürülmesi, yol, elektrik, su bağlantıları gibi altyapı hizmetlerinin sağlanması ile gecekondu sorunu önü alınamaz bir noktaya gelmiştir.

İzmir'in şehirleşme adımları içerisinde ünlü Mimar Le Courbusier'nin Varyant'tan İzmir'i izlerken yanında bulunan “Cercle d'Orient” (Serkil Doryan/ Şark

Kulübü) sigarasının paket kağıdı üzerine İzmir'i değiştirecek ilk projeyi çizmeye başlaması Çelikkaya'nın aktardığı ilginç bir ayrıntıdır. Courbusier Belediye Başkanı Rauf Onursal'a o dönemde Türk ve Rum Mezarlığı olan Cicipark; Karataş'tan Bayramyeri'ne kadar selvilerle dolu bir mezarlık arazisi üzerinde Varyant'ın kavislerle dönüşünü çizer; çizdiği bu şekli Onursal'a gösterir ve "bu mezarlıkları buradan kaldıracaksın" talimatını verir. Belediye başkanı bunun üzerine dönemin İmar Müdürü Kemal Ardoğa'ya talimat vererek **Varyant Yolu**'nun eskizini hazırlamasını istemiştir. Zamanın şehirci ve mimarı Harbi Hotan eskizleri 3 saat sonra hazırlamış ve sunmuştur. Bu dönemde Zabıta Müdürü olan İlhan Çelikkaya ise mezarlıkları taşıma görevini üstlenir. Bu süreçte çok geniş bir alanı kapsayan yaklaşık 80.000 kişilik mezarlık alanını kaldırma işine Hıfzı Sıhha Kanununa dayanan bir yazı yazarak başlar. Bakanlar Kurulu'ndan çok kısa süre içinde çıkan karar sonucunda da işlem başlatılır ve 15 gün içinde sonuçlandırılır. Hemen başlayan Varyant inşaatı çok kısa bir süre içerisinde tamamlanmış ve yol Belediye Şato Gazinosu gibi bir takım donatılar ile süslemiştir.

Aynı dönemde Varyant projesi öncesinde genişliği 4-5 metreyi geçmeyen ve iki cephesi ticaret aksı olan İkiçeşmelik Caddesi'nin genişletilmesi de ayrıca dönemin en radikal kararlarından biri olarak gündeme gelmiştir. O dönem içinde çok cesur bir hareket olarak değerlendirilen İkiçeşmelik Caddesi istimlakı Efe Rauf lakabıyla anılan **Rauf Onursal**'ın başkanlığında gerçekleşmiştir.

Ancak Varyant Yolu'nun açılması ve İkiçeşmelik Caddesi'nin genişletilmesi, İnönü Caddesi'nin açılması vb. gelişmeler şehirleşmeyi ve dolaylı olarak İzmir halkının yaşam biçimlerini etkilemiş ve yavaş yavaş dönüştürmeye başlamıştır.

- **Kemeraltı Hakkında**

İlhan Çelikkaya'nın Kemeraltı ile ilişkisi 1932-33 yıllarında yani çocukluk dönemlerine uzanmaktadır. Yaklaşık 6 yaşlarında iken Kemeraltı ile ilgili hatırladığı ilk anı annesi ile düğme, astar, İtalyan kumaşı vb. almaya geldikleri **tuhafiye dükkanlarıdır**. Müşterilerini tanıdıkları terzilere yönlendiren bu tuhafiye mağazalarından en iyisi ona göre İkbâl Mağazası idi. Kestane Pazarı Camii'nin arka

taraflarında düğmeciler, yüncüler ve İkbâl Manifatura Mağazası bulunurdu. Çelikkaya'nın gerçek anlamda Kemeraltı ile tanışması ise 1940'lı yıllardır. O dönemde geleneksel Kemeraltı Çarşısı İzmir'in tek ve vazgeçilmez çarşısı idi ve 1957'ye kadar alışveriş edilebilecek ikinci bir çarşı yoktu.

1957 yılında Varyant yolunun inşasının hemen ardından İnönü Caddesi ve Hatay Semtleri gelişmeye başlar. Apartmanlaşma olgusunun başladığı bu aks boyunca açılan yol boyu ticaret kullanımları Kemeraltı esnafını ve müşterisini bu yöne doğru çeker. Çelikkaya'ya göre yeni semtlerin oluşumu, her semtin ihtiyaç duyduğu çarşı ve pazarların açılmasına yol açmıştır. İnsanlar bu yıllardan itibaren ulaşım masrafı ödememek adına ayaklarına kadar gelen hizmeti tercih etmeye başlamış, sadece bu yeni çarşılarda bulunamayan ürünler için Kemeraltı'nı tercih eder hale gelmişlerdir.

Kent bu denli yayılmadan önce Kemeraltı dışındaki tek alışveriş alanı Bayram Yeri'nde Selahattin Akçiçek Kültür Merkezi'nin bulunduğu parselde yer alan ve 200 kadar dükkândan oluşan bir **kapalı çarşı**'dır (şarküteri, eczane, sinema vb). Ancak daha sonra açılan büyük alışveriş merkezlerinin cazip hizmetlerle (müşteri servisleri, kredi kartı ile ödeme, taksitlendirme gibi) ortaya çıkması Kemeraltı'nın cazibesini yitirmesine neden olur. Bunun yanında da her semte açılan semt pazarları Kemeraltı esnafının iş kapasitesini önemli ölçüde etkilemiş, dükkan kiralarının ödenmesinde güçlükler ortaya çıkmıştır.

Kemeraltı'nın bir alışveriş merkezi olarak cazibesini yitirmesinin yanında satılan ürünler de aynı süreci yaşamaktadır. 10 yıl öncesine kadar İzmir ve yakın çevresi için vazgeçilmez olan ürünlerin bugünlere gelindiğinde satışının oldukça düştüğünü ve hatta durma noktasına geldiğini belirtmektedir. Çelikkaya bu çıkarımını Kestanepazarı'nda gelinlikçi olarak çalışan bir ahababının koşulları ile örneklendirmektedir. Yine benzer biçimde Belediyenin arkasında Odun Pazarı adıyla anılan bölgedeki düğmeci ve yüncüler, peştimalcılar bölgesindeki elbise ve kumaş pazarları ve hamam malzemeleri gibi temizliğe dair akla gelen tüm ürünleri satan küçük çarşılar eski vazgeçilmezliğini ve yalnızca Kemeraltı'nda ulaşılabilirliğini kaybetmektedir.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

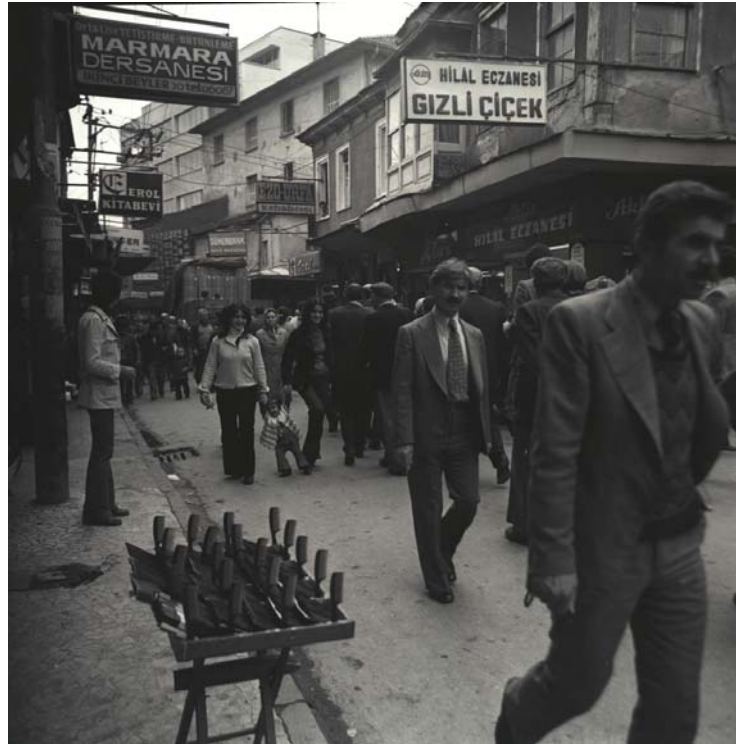
Çelikkaya çalışma alanı ile ilgili anlatımını günümüzde Sabancı Kültür Merkezi'nden **Konak Meydanı**'ndaki **Saat Kulesine** kadar devasa bir yapı olan ve 4000-5000 arası asker yatakhaneleri ile modern bir askeri eğitim üssü olarak tarif ettiği **Sarı Kışla** ile başlamaktadır. Sarı Kışla'da topçusuyla, istihkamıyla her sabah askerler bölük bölük Eşrefpaşa, Karafatma arasında tatbikat yaparlardı. Aynı zamanda Konak Meydanı'nda deniz kenarında bulunan çok büyük bir ordu evi ve **Ankara Palas Oteli** önünden Konak Meydanı'na dönen **tramvaylar** bu görkemli binanın tamamlayıcı öğeleri olarak tarif edilmektedir. Kemeraltı Çarşısı'nın girişine gelindiğinde ise bugün bayilerin bulunduğu yerde genellikle emekli subayların oturdukları bir **Askeri Kiraathane** bulunurdu.

Anafartalar Caddesi girişini tanımlarken Halim Alanyalı tarafından yaptırılan **Ankara Palas Oteli**'nin İzmir'in tek ve en önemli otellerinden olduğunu belirten Çelikkaya otelin yanında ise **Polis Sağlık Merkezi** ve **Müteferrika** adı ile bilinen emniyetin soruşturma merkezinin yer aldığını hatırlamaktadır.

Çelikkaya İzmir'in siyasi hayatında önemli bir rol oynadığını düşündüğü **Ankara Palas Oteli** ile ilgili anılarını şu şekilde aktarmıştır: “...*Şimdi Demokrat Parti'nin kuruluşunda Ankara Palas'ta ilk toplantıda ben de vardım... O zaman talebeydim akademi 1 de... Ondan sonra partide görev aldım ama okuyordum... Ankara Palas Oteli'nde ilk toplantı yapıldı... O toplantıya Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü hepsi, geldi...Ankara Palas'ta Demokrat Parti kuruldu... 50 yılında bölge toplantıları başladı yapmaya.. Şimdi o toplantıda İzmir'in bütün iş adamları, tüccarları, üzüm ve incir tüccarları.... Oradaydılar. Adnan Demirci gazete sahibi o da ordaydı. Türkiye'nin bir numaralı psikiyatristi Fahrettin Adam... ordaydı... Ondan sonra Aydan Nazlı, üzüm tüccarı; ordaydı.O toplantıda İzmir' de Demokrat Parti nasıl yerleşecek onlar görüşüldü... Ocak teşkilatı, ocak teşkilatının kurulması, bu kuruluşun il tarafından yapılması ve böylece partinin Halk Partisi'nin Halk Ocakları gibi halka inen teşkilatının kurulması planları görüşüldü ve karara bağlandı. O toplantıdan sonra her mahallede mahallenin zenginleri bir Demokrat Parti Ocağı açtı. Böylece mahalle mahalle Demokrat Parti temel atmış oldu ve*

1955'e kadar bu teşkilat tamamen partiye hakim oldu... Ve o teşkilattan bir icazet almayan partide görev alamıyordu. Yani Halk Partisi gibi o yapı... Yani o toplantı, meşhur bir toplantıdır... Ben o toplantıda bulundum... O bina (Ankara Palas) Türk siyasi hayatının karargâhıdır. Sahibi Halim Alanyalı Demokrat partinin İzmir'de kurucularından oldu. Partiyi finanse ederdi, oteli ve salonu partiye, Demokrat Parti'ye tahsis etmişti. O çok önemli; ikincisi İzmir'in en merkezi yerinde olan bir oteldi. Devlet erkânı, yabancılar hep oraya giderdi. O bakımdan da önemi vardı. Birçok hükümet temaslarının yapıldığı merkez orasıydı. Yani İzmir'in siyasi hayatında Ankara Palas hükümetin çekim noktasıydı diyebiliriz..."

Anafartalar Caddesi'nin en önemli dükkanı İlhan Çelikkaya'ya göre **Süleyman Ferit Bey**'in muazzam güzellikteki **eczanesi** idi. Bu eczanede terazi vb. aletler ve özel ilaç hazırlama odası bulunurdu. Caddenin diğer cephesinde bugün **Gömlekçi Yusuf Uz**'un dükkanının bulunduğu köşede ise **Nezih Aktaş'ın Eczanesi** yer alırdı. Eczacı Nezih Bey ve abisi Esin Bey tarafından hizmet veren eczanede aynı zamanda özel olarak imal edilen **Aktaş Kolonyaları** da satılırdı.

Şekil 4.28 Hilal Eczanesi (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Aktaş Eczanesi'nin bulunduğu köşeden girilen **Birinci Beyler Sokağı**'nın (846 Sokak) başında meşhur **Ekmekçibaşı Lokantası**, biraz ilerisinde ise **Şükran Lokantası** yer almakta idi. İzmir'in bu en ünlü iki lokantası tüm ulemanın yemek yediği önemli noktaları. Şükran Lokantası'nın hemen önünde **Daladuru Otel** bulunurdu.

Birinci Beyler Sokağı'nda (846 Sokak) yer alan **Ekmekçibaşı Lokantası**'nın karşısında **Cabadak Mustafa'nın Meyhanesi**, meyhanenin karşısında ise **Matbaa** yer almaktaydı. Yine Birinci Beyler Sokağı'nda (846 Sokak) aile ile, eşler ile gidilebilen **Gönülşen Meyhanesi** bulunurdu.

O dönemlerde Kemeraltı'nın en önemli fonksiyonu İzmir'in **tıp merkezi** oluşu idi. **Birinci Beyler** (846 Sokak), **İkinci Beyler** (848 Sokak) ve **Üçüncü Beyler Sokakları** (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) boyunca sağlı sollu yer alan eczaneler, muayenehaneler, diş hekimleri, röntgen mütehassısları, laboratuvarlar bu tıp merkezini oluştururdu. Çelikkaya'nın hatırladığı en önemli uzmanlar **Röntgen Mütehassısları Halis Temel ve Fahri Işık**'tır. Hala tütün Fabrikası'nın (Gery Tobacco) arka taraflarında (Beyler Sokaklarının Arap Fırını Sokağı ile birleştiği alanda) ortopedik malzeme satışı yapan dükkanlar bu eski sağlık merkezinden kalan son izleri teşkil etmektedir.

Çelikkaya'ya göre Kemeraltı'nın bir diğer önemli özelliği ise fonksiyonların bir aradalığıydı. Örneğin gıda, ayakkabı, kuyumcu, sağlık vb. kullanım türlerini oluşturan meslek gruplarının bir arada oluşu Kemeraltı'nı özel kılmaktaydı.

Örneğin Havuzlubey Çarşısı girişinde beyaz eşyacılık yapan **Cihat Akçay** Kemeraltı'nın en sevilen tüccarlarından olup İzmir'de ses düzeni hazırlayıp satan tek kişi idi. Başdurak Camii çevresinde kos helva ve kandil helvası satan **Genç Osman lakaplı Helvacı Osman** ve ünlü **Kebabçı Akif** de çarşının önemli simalardandı. Yine aynı yörede o zamanlar sebze meyve hali olan derin bir çarşı içinden geçilerek **Ali Galip'in Şeker Fabrikası**'na gidilirdi. Kemeraltı kuyumcuları ona göre İzmir'in can damarıydı; Kemeraltı'nın en ünlü kuyumcusu ise **Zeki Çırpıcı** idi.

Alandaki farklı fonksiyonlardan biri de kültür-sanat olarak ön plana çıkmaktadır. Buna en güzel örnek Milli Kütüphane Caddesi üzerinde yer alan **Elhamra Sineması'dır**. Elhamra Sineması Kemeraltı'nın İzmir kültür hayatı için önemli bir değeri idi. Burada sinemanın aynı zamanda Münür Nurettin gibi önemli isimler konser verirlerdi.

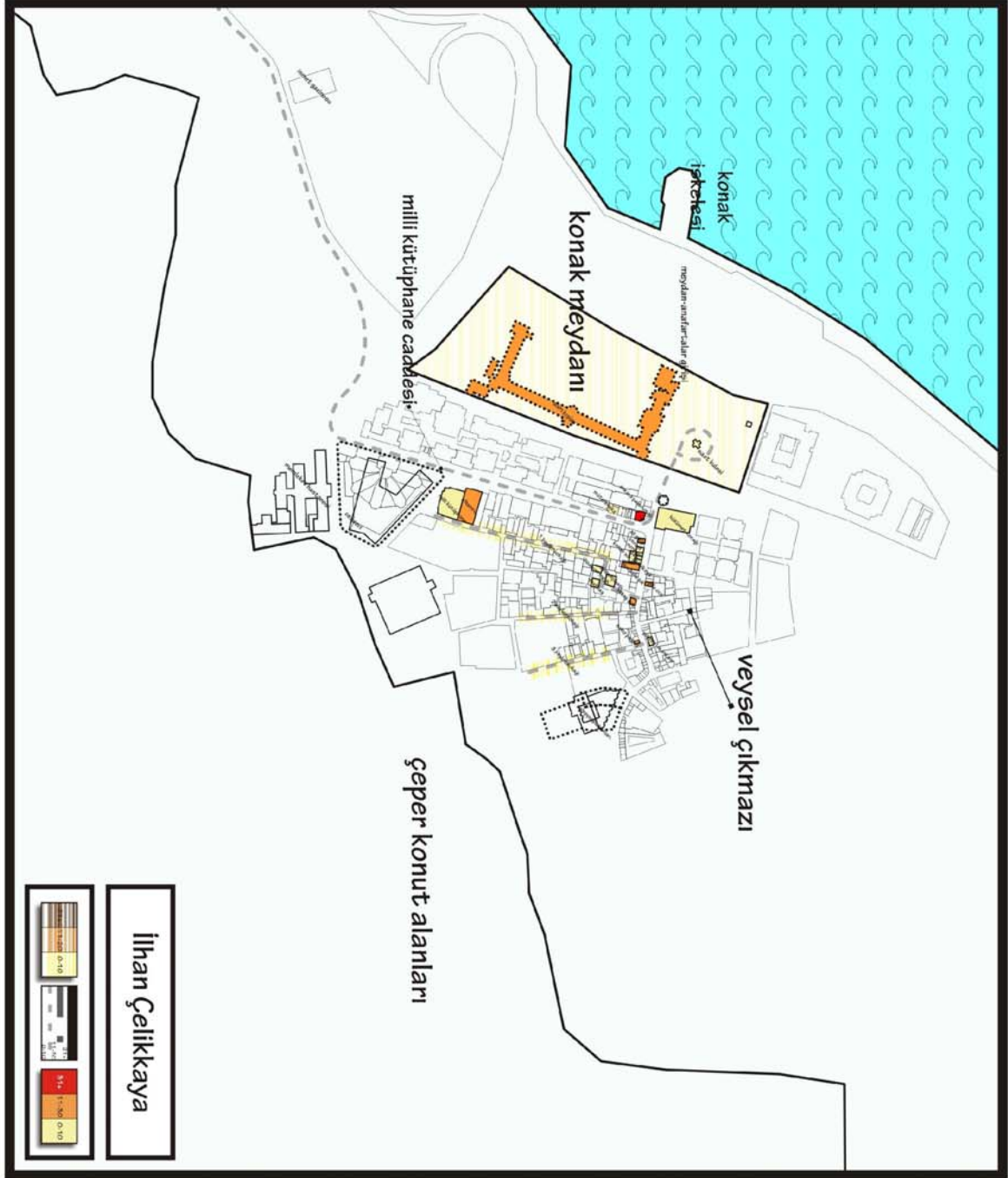
Anafartalar Caddesi'ne dönüldüğünde caddenin girişinde **Yusuf Uz'un Gömlekçi Dükkanı**'ndan sonra **Ali Bey'in Sakız Pazarı** adı ile bilinen 5-6 tane dükkan genişliğinde İzmir'in en büyük şarküteri bulunurdu. Bu dükkanda başka hiçbir yerde bulunamayacak sucuk, peynir, pastırma gibi ürünler yer alırdı.

Meşhur Ali Galip Pastanesi'nin hemen ilerisinde ise İstanbullu aktrislerin dahi ayakkabı ısmarladıkları **Kunduracı Mustafa Şık** sokağın önemli isimlerindendi. Yine **Ali Galip Pastanesi**'nin bitişiğindeki pasajın üst katında **Osman Kazmirci Sineması** yer alırdı ve zemin katta **kuyumcu dükkanları** bulunurdu.

- Düşünceler ve Öneriler

Çelikkaya'ya göre Kemeraltı İzmir'in tüm ekonomisinin hareket merkezi idi. Ancak ne yazık ki zamanla kentin diğer merkezleri güçlendikçe Kemeraltı kan kaybetmiş ve insan profili, hayat anlayışı ve tüketim alışkanlıkları değişmiştir. İlhan Çelikkaya Kemeraltı'nın bugünkü problemlerinin; önlemek bir yana teşvik edilen göç ve gecekondu süreçlerine bağlı kontrolsüz ve plansız kentsel gelişime ve bunun yanında diğer semtlerin geliştikçe kendi kendilerine yeter hale gelmiş olmalarına bağlı olduğunu belirterek anlatımını sonlandırmıştır.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.29 İlhan Çelikkaya Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.5 İsmail Gelgeç⁹

Şekil 4.30 İsmail Gelgeç

- Özyaşam Öyküsü

İsmail Gelgeç'in İzmir ile ilişkisi 1897 yılında dedesi ve babaannesinin Girit'ten İzmir'e göçmen olarak gelmesi ile başlamıştır. İsmail Gelgeç'in babası İzmir'de doğmuş ve Çeşme'de yaşamaya devam etmiştir. İsmail Gelgeç ise 1924 yılında Çeşme Ilıcalar'da dünyaya gelmiş çocukluk yıllarında Reisdere'de kendilerine ait kavun ve karpuz bostanlarının bulunduğu çiftlik evinde yaşamıştır. Sonraları ise babaanesi ile birlikte Alaçatı'da yaşamaya başlayan Gelgeç gençlik dönemlerine geldiğinde İzmir'de 1943- 1948 yılları arasında Basmane'de taksi şoförlüğü yapmıştır. Çalıştığı taksi durağı Basmane tren istasyonunun önündeki parkın içindedir. Süreç içerisinde İstanbul'da da taksi şoförlüğü işi yapan İsmail Gelgeç daha sonra İzmir'e dönerek evlenmiş ve Buca'da bulunan Amerikan Hava

⁹ 23 Mart 2009 tarihinde Geşgeç'in Hatay'daki evinde gerçekleştirilen 143 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpaz tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

Kuvvetleri'nde general şoförlüğü yapmıştır. İlerleyen zaman içinde de yurtdışına çalışan bir firmada tır şoförlüğü yapmıştır.

- İzmir Hakkında

Eskiden İzmir'de en beğendiği yer olarak Gazi Heykeli'nin arkasında bulunan evlendirme dairesi çevresini göstermektedir. Burada güzel bir çay bahçesi bulunurdu. Bununla birlikte bugünkü Hilton Oteli yönünde ağaçların arasında, ortasında havuzu olan güzel bir park da yer alırdı. Köşede ise bir gazino vardı. Gelgeç bu güzelliklerin günümüzde silinmesinden ötürü duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

- Kemeraltı Hakkında

Gelgeç Kemeraltı'nda, Kestelli yokuşu üzerinde İkiçeşmelik'e doğru çıkarken sağda üçüncü dükkan olan ve bugün hala aynı yerinde duran Yenigün Lokantası'nda askere gitmeden önce bulaşıkçı olarak bir süre çalıştığını belirtmiştir.

Kemeraltı'nın o dönemlerde kendileri için pahalı olduğunu bu nedenle mahalle dükkanlarından, Eşrefpaşa'daki dükkanlardan ve pazaryerlerinden alışveriş yapmayı tercih ettiklerini ifade etmiştir. Kendisinin hala Kemeraltı'ndan alışveriş etmeyi sevmesinden ötürü çeşitli ihtiyaçları için sıkça Havra Sokağı'na gittiğini belirtmiştir.

9 Eylül Kutlamalarını da anımsayan Gelgeç ve bu konuda Alsancak'tan başlayan etkinliklerin yapılan konuşmalar ve bando takımı eşliğinde yürüyüş ile Konak Meydanı'nda son bulduğunu söylemiştir.

Şekil 4.31 Anafartalar caddesinde 9 Eylül kutlamaları (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Konak Meydanı aklına geldiğinde ilk olarak **Saat Kulesi**'nin etrafından dönen **tramvayları** anımsayan Gelgeç, seferin Güzelyalı-Konak arası yapıldığını aktarmış ve **Sarı Kışla**'nın Bahri Baba Parkı'nın sonuna yani o dönemde var olan **İsmet Gazinosu**'na kadar devam eden devasa bir yapı olduğunun bilgisini vermiştir. Sarı Kışla'nın karşı sırasında **manavlar, taticılar, kahvehaneler ve askeri kıraathaneler** gibi birçok dükkan da yer alırdı. Daha sonra o bölgede **mezarlık** yerini **Bahri Baba Parkı** almış ve Gelgeç tanık olamasa bile Sarı Kışla yıkılmıştır. Bugün hala aynı yerde bulunan **Ordu Evi**'nin yerinde bulunan İsmet Gazinosu'nda **Hafız Burhan, Münir Nurettin Selçuk, Safiye Ayla ve Müzeyyen Senar** gibi sanatçılar sahne alırlardı. Ancak Gelgeç askeriye ile bağlantıları olmadığı için giremediklerinden bu sanatçıları Kordon'da çıktıkları eğlence mekanlarında izlediklerini anlatmıştır.

Gelgeç alanda bulunan önemli yapılardan da bahsetmiştir. Konak'ta bulunan **YKM**'nin arkasında **İzmir Belediyesi** yer alırdı, bitişiğinde **Elhamra Sineması** bulunurdu ve bu cadde üzerinden tramvayların işlerdi. Tramvaylar bugün **Yapı Kredi Bankası** olan noktadan ana caddeye çıkarlardı.

Gelgeç'in Kemeraltı denildiğinde ilk aklına gelen nokta Anafartalar Caddesi'ne girişten sonra yolun ikiye ayrılması ve sol tarafta bulunan **yemiş işletmelerinde** babasının çalışmış olmasıdır. Hatta küçüklüğünde babası ile birlikte birkaç kez buralara gittiğini de anımsamıştır. Bu yemiş işletmeleri anlatımında **Hükümet Konağı, Şükran Oteli, Çeşme Oteli** ve Hükümet Konağı arkasında duran **taksileri** de hatırlamıştır.

Kemeraltı'nda **Ali Galip Şeker Fabrikası, Veysel Çıkmazı**'nda sağ taraftaki **meyhaneler, Şifa ve Aktaş Eczaneleri, Şükran Lokantası ve Çeşme Oteli** Gelgeç için önemli noktalaradır.

Gelgeç için önemli olan Veysel Çıkmazı'nın köşesinde **tatlıcı** yer alırdı ve bu tatlıcının hemen yanında **Şükran Oteli** bulunurdu. Şükran Oteli'nin büyük bir avlusu ve içeride restoranı vardı. Otel çift katlı olduğundan avluya bakan ve dolaşılabilir bir balkona sahipti. Alt sırada da odalar aynı bir han gibi kullanılırdı. Gelgeç kısa süre önce gezmek amacı ile Kemeraltı'na gittiğinde oteli aynı durumda gördüğünü de belirtmiştir. Şükran Oteli'nden sonra yine bu konuma yakın bir otel de **Meserret Oteli**'dir. Meserret Oteli'nin sahibi **Çeşmeli Sünnetçi Ali Efendi** idi. Gelgeç kendi sünnetçisinin de bu kişi olduğunu aktarmıştır.

Gelgeç o dönemlerde Basmene Tren Garı çevresinde taksicilik yaptığından Çeşme'den ve kent dışından **Şükran Oteli**'ne birçok müşteri getirdiğini, çünkü dönemin en iyi otelinin Şükran Oteli olduğunu belirtmiştir. Daha sonra daha büyük otellerin de kurulduğunu söyleyen Gelgeç örnek olarak şu anda Yapı Kredi Bankası olan köşenin karşısında bulunan **Ankara Palas Oteli**'ni göstermiştir.

Ankara Palas Oteli'nin giriş kapısı **Milli Piyango gişesinin** hemen sol tarafında idi. Otele girilince diğer cephesinden çıkılabilmesi ilginçtir. Bu girişin biraz ilerisinde, meydana çıkmadan hemen önce bir **berber dükkanı** bulunurdu. Gelgeç kendisinin orada traş olmaya gittiğini söylemiştir. Ankara Palas'ın meydana bakan cephesinde **bir saatçi** dükkanının vardı ancak günümüzde o mağaza **fotoğrafçı**

olarak kullanılmaya devam etmektedir. Gelgeç genelde kentin farklı bölgelerinde çalıştığı için Kemeraltı'nda pek fazla kişiyi tanıma fırsatı bulamadığını ifade etmiştir.

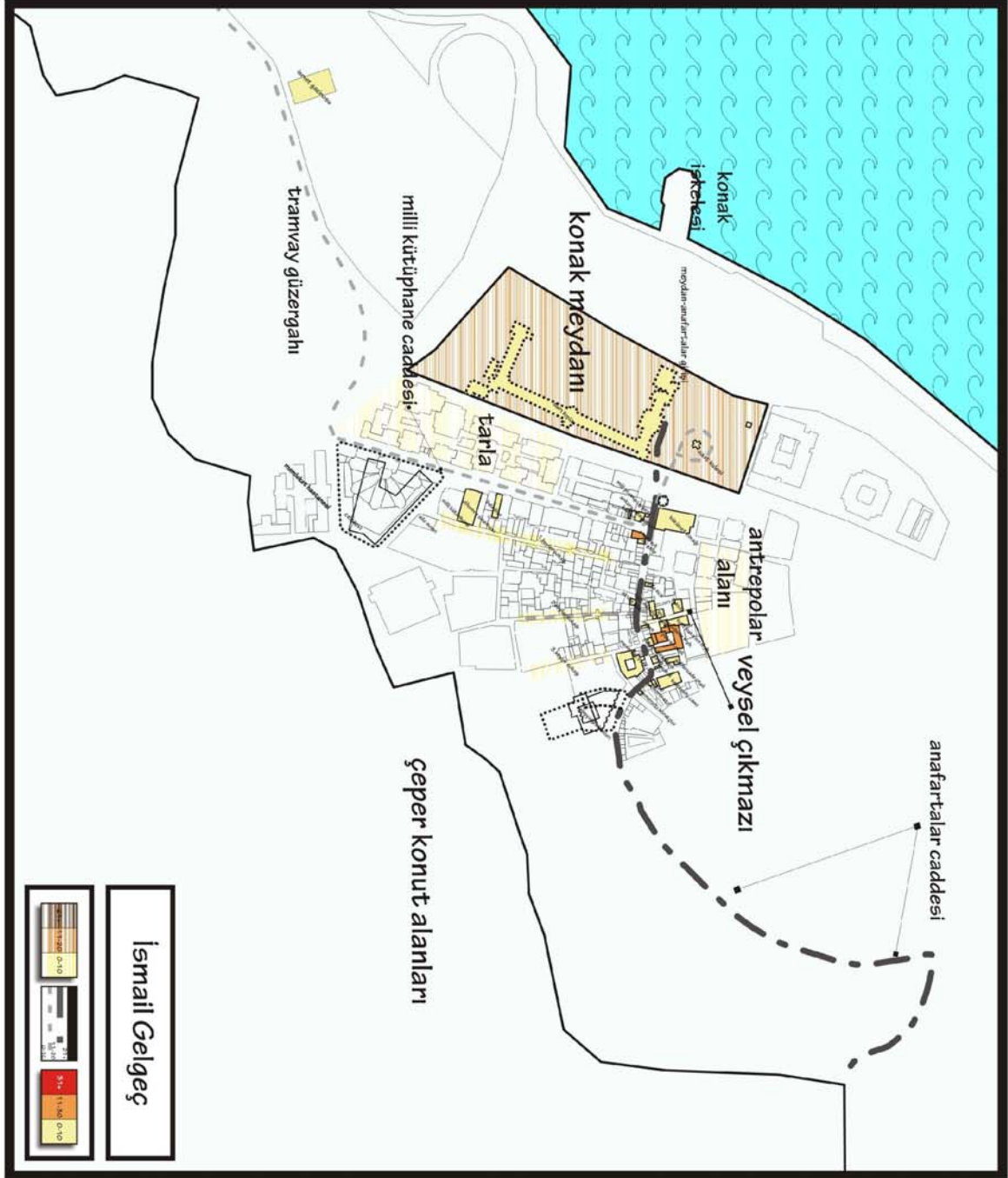
Gelgeç'in Kemeraltı'nda anımsadığı bir diğer otel yapısı ise İkinci Beyler Sokağı'nın (848 Sokak) girişinde hemen sağ tarafta bulunan **Çeşme Otelidir**. Bu otelin altında **kıraathaneler** bulunurdu. Ancak bu dükkanlar günümüzde çiçekçi olarak değişmişlerdir.

Gelgeç sözlerine Kemeraltı'nda kullandığı farklı bir fonksiyon olan sağlık fonksiyonu ile devam etmiştir. **Beyler Sokaklarında doktorlar** yer alırlardı. Gelgeç göz doktoru için oralara gittiğini söylemiştir. Üçüncü Beyler Sokağı (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) denildiğinde ise Gelgeç uzun süre terzi olan **Tahsin Tapçalap**'ı hatırlamıştır. İsmail Gelgeç'in terzi ile tanışması Nato'da çalışması dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde general şoförü olması nedeniyle bu göreve uygun kıyafetlerin diktirilmesi adına bu terziye yönlendirilmiştir. Bu tanışma sonrası terziliğinden memnun kalan Gelgeç eşi, çocukları ve annesinin tüm giysi ihtiyaçları için bu terziye gelmişlerdir. Gelgeç; Tahsin Tapçalap'ın çok iyi bir insan olduğunu özellikle vurgulamıştır.

- Düşünceler ve Öneriler

Eskiden Kemeraltı'nın her yerinde var olan ayakkabıcılar, mantocular ve tefrişçiler gibi imalathaneler şimdi sitelere taşınmış ve boş kalan dükkanlar artık satış mağazalarına dönüştürülmüştür. Gelgeç 1964 yılında Almanya'ya taşınmasının ardından eşi de 1966 yılında yanına gitmiş ve 1983 yılına kadar orada yaşamışlardır. Döndüklerinde ise Kemeraltı'nın büyük bir değişim geçirdiğini fark etmişlerdir. Buna örnek olarak terzilerin ve ayakkabıcıların sitelere gitmelerini, eskiden var olan imalathanelerin yerine hazır satışların aldığını göstermiştir.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.32 İsmail Gelgeç Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.6 Refik ve Savgöl Girgin¹⁰

Şekil 4.33 Savgöl-Refik Girgin ve Göksel Köksoy

- Özyaşam Öyküsü

Refik Girgin 1933 yılında Ödemiş'te dünyaya gelmiştir ve aslen Aksekilidir. Eğitimini orta ikinci sınıfa kadar sürdüren Girgin 1941 yılında İzmir'e gelir. Baba mesleği manifaturacılık olan Girgin bu geleneği devam ettirerek Mimar Kemalettin Caddesi'nde yaklaşık 30 sene Manifaturacılık yapar. Zaten İzmir'e taşınmalarındaki temel neden yaptıkları işi geliştirebilmek ve daha fazla maddi imkana sahip olabilmektir. İzmir'de atıldıkları iş hayatında başarılı olamama korkusu nedeni ile taşınmalarını takip eden 20 yıl Ödemiş ile ticari bağlarını koparmayan Girgin şu anda emeklilik hayatını yaşamakta ve Karşıyaka'da ikamet etmektedir. Anlatısı İzmir'in art bölgelerinden, çevre kasabalardan, köylerden İzmir'e yerleşen ailelerin İzmir'e, Kemeraltı'na ve kent yaşamına bakışlarının bir örneğidir.

¹⁰ 28 Mart 2009 tarihinde Girgin ailesinin Karşıyaka'daki evlerinde gerçekleştirilen 131 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpaz tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

- İzmir Hakkında

Ailenin İzmir'deki ilk ikamet yeri İzmir'e Anadolu'dan (Ödemiş, Tire, Menemen vb..) göç eden hemen hemen tüm aileler gibi Tilkilik'tir. O zaman bu mahalleler Türk Mahalleleri idi ve Museviler de genellikle Kokaryalı taraflarında ikamet ederlerdi (Güzelyalı'ya o dönemde Kokaryalı denmesinin sebebi denizin yosun kokmasıdır). Girgin Ailesi zaman içinde Namazgah'ta, Altın Ordu Kulübü çevresinde de oturmuş ve Mimar Kemalettin Caddesi'ndeki iş yerlerine daima yürüyerek gidip gelmişlerdir. Bir süre sonra Karşıyaka'dan ev almaya karar veren aile halen oturdukları İtalyanlara ait, iki katlı, portakal ve limon bahçeleri içindeki şaşalı köşkü satın almışlardır. Bu yer değişikliğinin nedenlerini şöyle Refik Girgin şöyle aktarmaktadır: *"...Tilkilik'te Osman Ağa Suyu denilen Şirinyer'den gelen su vardı... Karşıyaka'nın suyu daha güzel diye geldik... Yamanlar Suyu için, her evin bahçesinde Yamanlar Suyu vardı... Karşıyaka'da huzur vardı; klima, kalorifer yok.. Yüksek tavanlı evler, ağaçlar, sayfiye yeri gibi olduğu için Karşıyaka'yı seçtik..."*

Girgin ailesi bu dönemde ulaşım ile ilgili bir takım güçlükler çekmiştir. Otobüs sayısının az olması ve yollar kötü durumu nedenlerden ötürü Karşıyaka'da oturan ve diğer yakada çalışan kişiler ulaşım aracı olarak vapuru tercih ederlerdi. O zamanlar körfezin temizliğini hatırlayan Girgin vapurla geliş gidişleri sırasında bazı yolcuların denize atlayıp yüzerek vapurla yarıştıklarına tanık olduğunu anımsamıştır.

Şekil 4.34 Karşıyaka Vapuru (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

- Kemeraltı Hakkında

Girgin Kemeraltı'ndaki eski tanıdıklarının çoğunun şimdilerde hayatta olmadıklarını dile getirmiştir. Günümüzde eski dükkan sahipleri yerine tüm dükkanlar ya torunlarına ya da torunların çocuklarına kalmıştır. Girgin kendi mesleği olan manifaturacılık ile ilgili ise eskiden pamuklu mamul ve manifaturacılığın yaygınlığının artık yok olduğunu, ancak %1-2 sinin ayakta kalabildiği ve sektörün özellikle 1990 yılı sonrası bütünüyle konfeksiyon ve hazır giyime dönüştüğünü düşünmektedir. Girgin Mimar Kemalettin Caddesi'nde 1940'larda başladığı iş hayatını 1970 yılında noktalamıştır.

Refik Girgin Kemeraltı'nın bugün hala kıymetinden bir şey kaybetmediğini ve alışveriş eden nüfusun Alsancak'a kayarak yeni bir merkez oluşturmuş görünse de Kemeraltı'nın halen İzmir'in gözdesi olduğunu düşünmektedir.

Ona göre Kemeraltı'nın geçmişinde en iyi taraf hırsızlık gibi güvenlik problemlerinin olmamasıdır. Güven ve dürüstlük kavramlarının o dönemlerde en iyi şekilde hissedilirdi. Dükkan sahipleri dükkanlarının kapılarını kapatmadan bırakıp rahatça çıkabilirlerdi. 1950'lere kadar devam eden süreçte kişilerin birbirleri ile kurdukları dostane ilişkiler yaşamın her alanına egemendir. Ne var ki herkesin birbirini tanıyıp, birbirinin hakkına saygı gösterdiği bu dönemler artık tamamıyla değişmiştir.

O dönemde evlerinin tüm ihtiyaçları Kemeraltı'ndan karşılanır, özellikle Karşıyaka gibi uzak semtlerin o dönemde mahrumiyet bölgesi olması nedeniyle Kemeraltı vazgeçilmez bir ticaret merkezi konumundadır.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Girgin, Kemeraltı ile ilgili anılarına Konak Meydanı'ndan bahsederek başlamıştır. Süreç içerisinde Konak Meydanı'nda deniz doldurularak oldukça geniş bir alan elde edilmiştir. 1945 yıllarında **Konak Meydanı**'nın tamamen taş kaplıdır, **Saat Kulesi**'nin denize çok yakın bir mesafede yer almaktadır ve dalgalar zaman zaman binalara vurur. Vapurla Karşıyaka'dan gelirken görülen meydanın sağında kalan **Sarı Kışla** yapısı bulunurdu ve bu yapı çok devasa ve şaşalı görünürdü. Konak Meydanı

silüetinin hakim öğelerinden diğer ikisi **Devlet Hastanesi** ile **Cezaevi'dir**. Girgin'e göre hırsızlık, cinayet vb. güvenlik problemlerinin çok nadiren yaşanması nedeniyle zaten boş olan cezaevi o dönemlerde hiç kimse üzerinde huzursuzluk ve rahatsızlık yaratan bir unsur değildir. Kentte yalnız ticaret merkezinde değil konut alanlarında da anahtar paspas altı ya da pencere önüne bırakılır ve evlerden rahatça ayrılabilirdi.

Kemeraltı'na geçtiğinde ise Konak Meydanı yönünden girildiğinde ona göre en önemli nokta; bugün hala varlığını sürdüren **Ali Galip Şekercisi** idi. Öyle ki Girgin diğer bazı noktaları Ali Galip'e referansla aktarmaktadır. Ali Galip'in ilerisinde **Mustafa Şık**, ona gelmeden de **Ankara Palas Oteli** ve altında **Bilgehan Ayakkabıcısı** bulunurdu.

Refik Girgin'in eşi Savgül Girgin ise Kız Lisesi'nde okuduğu dönemde yine Kemeraltı'nda Ayakkabı **Sayacı** olan babasının dükkan komşusu olan **Mustafa Şık**'ın kendisinin velisi olmayı kabul ettiğini aktarmıştır ki Mustafa Şık dönemin önemli esnafları arasında sayılmaktadır.

Ali Galip'te oturup bir şeyler yemenin prestijli bir durum idi ve orada bir pasta yiyerek oturulduğunda insanlar bunu övünerek anlatırlardı.

Ali Galip'in ilerisinde yer alan Kemeraltı'nın en meşhur lokantası **Şükran Lokantası** ve **Şükran Oteli** idi. Girgin ailesi en özel misafirlerini bu lokantaya götürdüklerini ve giderken de en şık elbiselerini giydiklerini anımsamışlardır. Şükran Oteli'nin orta avlulu yapısı nedeniyle otel girişinin bu avlu içerisinden yapılırdı. Sokağa bakan cephe cemekânlar ile kaplı idi ve önünde büyük bir kahve yer alırdı. Şükran Lokantasının karşısında ünlü bir **turşucu** bulunurdu.

Kemeraltı'nın en farklı tatlarından bahsedilince **Dönerci Akif** öne çıkmıştır. Burası meşhur bir yer idi ve dükkan Salepçioğlu Hanı yönünde **Kemeraltı Karakolu**'na yaklaşık 10 metre mesafede yer alırdı. Girgin arada bir arkadaşları ile

dönerci Akif'in Lokantası'na kendi deyimi ile '*bir iki tek atmaya*' gittiklerini anımsamıştır.

Karakolun karşısında ve caminin bitişiğinde **helvacılar ve börekçiler** bulunurdu. Bu helvacıların devasa kalıplardan kestikleri helvaların yoğurtla yenildiği ilginç bir noktadır. Dönemin bir diğer önemli pastanesi olan **İmren Pastanesi** ise Hükümet Konağı'nı geçince Veysel Çıkmazı'nın köşesindeydi.

Yine Kemeraltı Camisi'nden **Salepçioğlu Hanı** yönüne gidildiğinde dönercilerin olduğu bölgede küçük gibi görünen dükkanların arka bahçeleri geniş mekanlar olarak kullanılırdı. Lokantalar insanları cezbedecek yemek kokularını aspiratörleri ile sokağa doğru verir, kokuların insanların ilgisini çekmesini sağlarlardı.

1933 doğumlu Savgül Girgin Kemeraltı tarihi açısından önemli bir olayı dile getirmiştir. Kendisi 16- 17 yaşlarında iken Yunanlılarla birlikte Tilkilik'in üstündeki Paslıçeşme Mahallesi'nde yaşamış olan annesinden dinlediği kadarıyla Atatürk'e **Meserret Oteli**'nde kaldığı sırada **Kemeraltı Sebili**'nin yakınlarında **suikast** düzenlemek üzere planların yapılmış olduğunu ancak bu kişilerin yakalanarak yargılandıklarını aktarmıştır. Annesinin anlattığına göre mahkumların darağaçları Namazgah'ta kurulmuş ve idam cezaları bu bölgede infaz edilmiştir. Bu nedenle **Meserret Oteli** Kemeraltı ve İzmir tarihi açısından önemli bir yapıdır.

Anafartalar Caddesi girişinde **Milli Kütüphane Caddesi**'ne dönülen köşede yer alan Ankara Palas Oteli de Kemeraltı'nın bir diğer önemli otelidir.

Kemeraltı'nda farklı bir ihtisaslaşmaya sahip olan Veysel Çıkmazı'ndan meyhaneler sokağı olarak söz edilmiştir. Yaklaşık 30 yıl öncesinde **Veysel Çıkmazı**'nda 2- 3 adet ufak meyhanenin yer alırdı. Bu meyhanelerde hususi yemek yerine ayaküstü ızgara, piyaz gibi içkiye eşlik edecek ayaküstü yemeklerin sunulurdu. Buralarda masalar yerine yalnızca üzerine içki (rakı) konacak tezgahlar yer alırdı ve bu mekanlar akşamcılarının uğrak yerleri idi.

Refik Girgin anılarını dile getirdiği bu dönemlerde dostluk-arkadaşlık ilişkilerinin çok yakın ve güçlü olduğunu, Kemeraltı'ndaki tüm ticarethanelerde bu müşteri esnaf arasında bu tür ilişkilerin kurulabildiğini belirtmiştir. Müşterilerin Kemeraltı'nda daima misafirperverlikle, itibarlı ve hoş karşılandığını aktarmıştır.

Savgül Girgin'in Anafartalar Caddesi ile ilgili olarak anılarından Kız Lisesi'nde okuduğu dönemlerde duruşmaları ve mahkeme ortamını izlemek üzere sınıf ile **Hükümet Konağı**'nın yanındaki **Adliye** binasına gittiklerini aktarmıştır. Girgin Adliye'nin ilerisinde ise, sigara saran kadın ve kızların çalıştığı **tütün mağazalarının** bulunduğunu hatırlamıştır. Hükümet Konağı'nın arka cephesinde de **büyük tütün mağazalarının** bulunduğunu ve 1950- 60 yılları arasında bu çok sayıda binanın yıkılmak istenilmesine rağmen ancak birkaç tanesinin yıkılabildiğini de sözlerine eklemiştir.

Yine İzmir Kız Lisesi yıllarında Savgül Girgin okuluna her gün tramvay ile gidip geldiğini ve şimdi eski filmlerde ne zaman tramvay görse o günleri özlemle hatırladığını aktarmıştır. **Tramvayların** kaldırılmasını akılsızlık olarak yorumlayan Girgin şimdi yeniden geliştirilmeye çalışılan tramvay projelerine "*o zaman niye kaldırıldı ki*" diyerek tepki göstermektedirler.

Girgin Ailesi Karşıyaka'da ikamet etmeye başladıkları dönemde İzmir'in simgelerinden olan Sarı Kışla'nın ilerisinde ise Münür Nurettin gibi ünlü bestekâr ve ses sanatçılarının konser verdiği ünlü **İsmet Gazinosu** yer alırdı. Girgin Ailesi, sessiz gecelerde Konak'ta seslendirilen şarkıları Karşıyaka'dan dinleyebildiklerini belirtmiştir.

Şekil 4.35 İsmet Gazinosu (Dağtaş, 2004, s.25)

Girgin geçmiş ile bugünün farklılıklarına da değinmiştir. Örneğin bugün **Kadın Doğum Hastanesi** olan yapı o dönem **Devlet Hastanesi** idi. Bunun yanında ise , **Elhamra Sineması** ve **Milli Kütüphane'nin** konumlanırdı. Elhamra Sineması'nın yanında ise **bir tütün mağazası** bulunurdu. Bu mağaza **Sevil Ailesine** ait idi ve bu yapı Nuri Sevil'in oğlu tarafından yıkılarak işhanı olarak yenilenmiş, bu binada **Sevil Mağazası** açılmıştır. Milli Kütüphane Caddesi'nde bir de **benzin istasyonu** vardı.

Bugün Devlet Tiyatrosu olarak kullanılan binanın bulunduğu yerde ise büyük bir gazino olan **Gül Gazinosu** bulunurdu. Girgin Ailesi nişan törenlerinin bu binada yapıldığını aktarmışlardır.

Savgül Girgin Kemeraltı'nda geçen günleri ile ilgili genç bir bayan iken arkadaşları ile çarşıya gittikleri zaman **Meserret Kahvesi**'nde oturup kahve içtiklerini ortasında havuzu bulunan ve meşhur dibek kahvesi sunulan avlu içindeki bu mekanın Meserret Oteli altında yer aldığını aktarmıştır. Meserret Oteli'nin dış cephesini çepeçevre dükkanlar sarardı, üst katta da avlu etrafını saran odalar bulunurdu. Şık koltuklar ve lacivert kadife perdelerin bulunduğu odalar çok büyük olmasa da temiz ve güzel idi ve servis (WC, banyo) kullanımları da vardı. Savgül Hanım burası hakkında, *“Atatürk konakladığına göre çok güzel bir otelmış”* yorumunu yapmıştır. Girgin ayrıca o dönem kadınlar ve çocuklar gündüzleri rahatça ve güvenlik içinde çarşıda dolaşabildikleri tespitini de yapmıştır.

Girgin Ailesi'nin diğer iş kolları arasında **Tuhafiye Mağazaları** içinde en iyi hatırladıkları mağaza aynı zamanda ahbaplık ilişkisi kurduğu Aksekili tüccar İkbal ailesidir ve **Ehram Mağazasının** sahipleridir. Bu iki ailenin aynı zamanda Karşıyaka'da oturduklarını ve hatta Karşıyaka'da ilk villa yapan kişinin Hüseyin İkbal olduğunu aktarmıştır.

Anlatılan dönemlerde İzmir'in bütün **doktorları, diş hekimleri ve laboratuvarları Beyler Sokaklarında** yer alırdı. Girgin Ailesi'ne göre İzmir'in en meşhur doktorları burada bulunduğu belirtilirken örnek olarak kendi doktorları olan **Dahiliye Uzmanı Refik Köymen** ve **Röntgen Uzmanı Rauf Tamer** ilk akla gelen isimler olmuştur. Savgöl Girgin ise akciğer mütehassısı **Feridun İzmirlioğlu** ile çok meşhur bir çocuk doktoru olan **Selahattin Tekant**'ı hatırlamış ve bu doktorların kentten olduğu kadar taşradan gelen hastalara da baktıklarını aktarmıştır.

Yine sağlık ile ilgili olarak Kemeraltı'nın en ünlü ve en büyük iki eczanesi **Eczacıbaşı'nın Şifa Eczanesi ve Aktaş Eczanesi** yine bu caddede yer alırlardı. Ehram Mağazası'nın karşıdaki **Şifa ve Aktaş Eczaneleri** ilaçların hazır satılmadığı ve hazırlanması için bırakıldıktan ancak 1- 2 saat sonra alınabildiği bir dönemde İzmir'de sağlık açısından önemli çabaların örneği olmuşlardır.

Yine önemli kullarımlardan biri olan ve Ali Galip Pastanesi'nin ilerisinde yer alan **Sümerbank**'ı kepenkleri kalkmayan kocaman bir mağaza olarak tarif eden Savgöl Girgin 2. Dünya Savaşı sırasında dar bir yerde insanların bu mağaza önünde uzun sıralar oluşturduğunu aktarmıştır. Çok küçük yaşlarında annesinin elinden tutarak gittiği Sümerbank mağazasının önünde sabah saatlerinde sıraya girdiklerini ancak sınırlı miktarda kumaş satılan (örneğin herkese en fazla 2'şer metre) **Sümerbank Mağazası'nı Mustafa Şık'ın Ayakkabıcısının** olduğu noktada anımsamıştır.

Anlatılan dönem içerisinde Kemeraltı'nda şipşakçılar olarak ifade edilen **Foto Can, Hamza Rüstem ve Foto Balım** gibi en ünlü ve en büyük fotoğrafhaneler yer alırlardı.

Günümüzden farklı olarak alışkanlıklara bağlı olarak kışın çok **şerbet** içilirdi. Kış aylarında yakın çevreden getirilen karlarla limonata, karadut vb. şerbetlerin karıştırılarak içilmesi de ilginçtir. Kemeraltı'nda meşhur şerbetçi padişah dönemlerinden kalma eski farklı kıyafetler ile dikkat çekerdi. Bu şerbetçilerden biri hala üçüncü beyler sokağının (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) köşesinde işletilmeye devam etmektedir.

Geçmişte Kemeraltı'nda bulunan önemli değerlerden olan toplanma mekanları anlatımda üzerinde durulan noktalar olmuşlardır. O dönemde kahve kelimesi yerine **kıraathane** denildiğini vurgulayan Girgin **Şükran Lokantasının** bitişiğinde **Ragıp Paşa Kıraathanesinin Ankara Palas Otelinin altında ise otelin kıraathanesinin** yer aldığını anımsamıştır.

Kemeraltı'nın kültürel aktivitelerin de mekanı olduğunu hatırlayan Girgin birçok unutulmaz filmleri izledikleri **Elhamra Sineması'nın**, öncesinde yeme-içme ile bütün düşünüldüğünü ve aile ile geçirilen bu vaktin onlar için çok özel olduğundan bahsetmiştir.

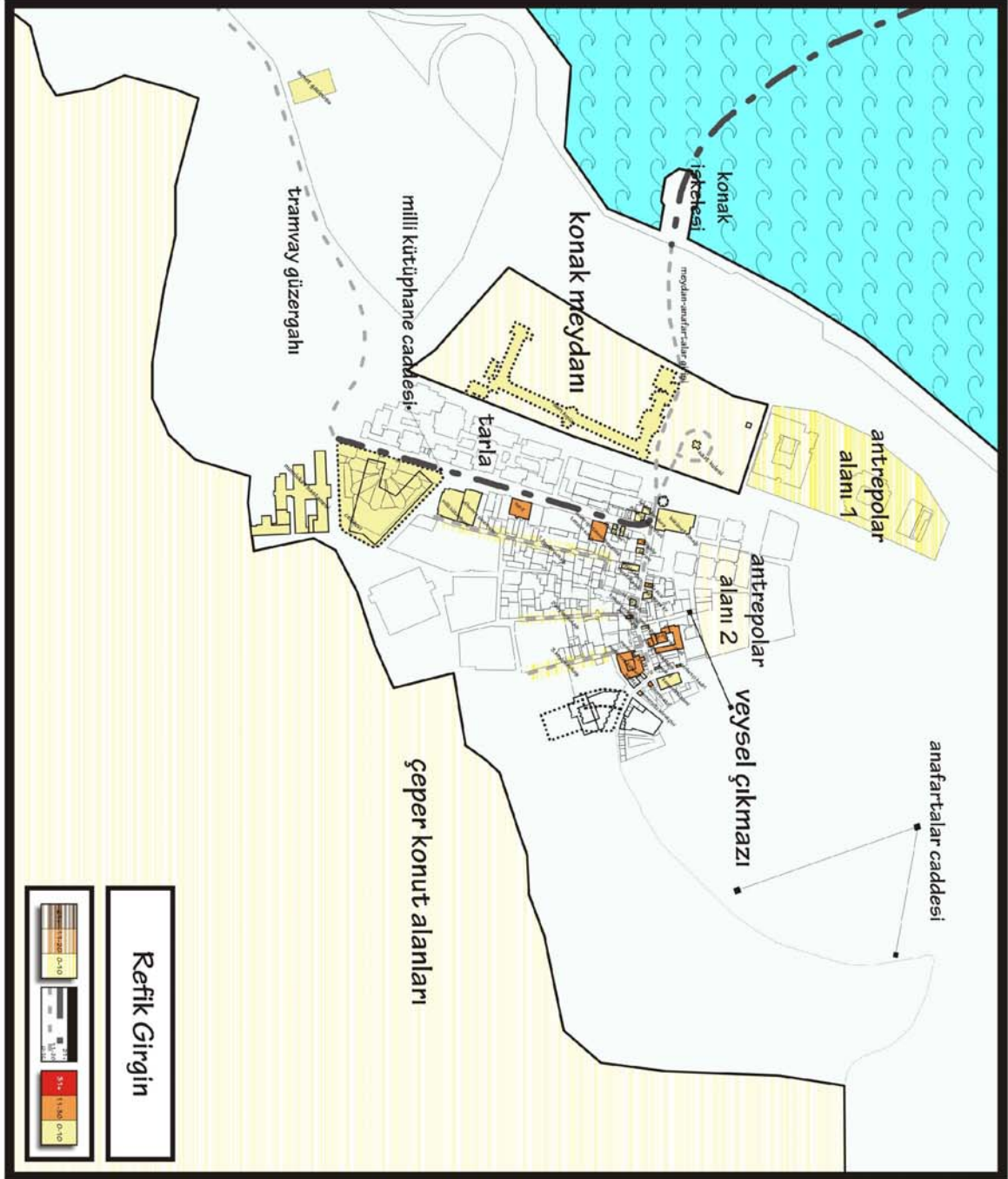
- Düşünceler ve Öneriler

Girgin Ailesi Kemeraltı'nın yapısının bozulmadığını ancak ticari merkezlerin Alsancak Kemeraltı gibi semtlere kayması, nüfusun artışı ve şehrin gelişmesi nedeniyle canlılığın söndüğünü düşünmektedir.

Kemeraltı'nın bozulmasının bir diğer nedeni ise taşınmaz değerinin önceden kestirilemeyecek hızda artmasıdır. Hatta bazı noktalar paha biçilmez hale gelmiştir. Kemeraltı en çok 1990 sonrası şaşılacak biçimde değişime uğramıştır. Girgin baba mesleğini devam ettiren çok az kişinin bugünlere kalabildiğini, bunun da Kemeraltı dokusunu ve özünü bozduğunu düşünmektedir.

Kemeraltı'nın artık eskisi gibi olmasının çok güç olduğunu düşünen Girgin, Kemeraltı'nın eskiden herkese hitap ettiğini, şimdi ise zenginlerin buraya gelmediklerini belirtmiştir.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.36 Refik Girgin Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.7 *Burhan Karpat*¹¹

- Özyaşam Öyküsü

Burhan Karpat 28 Aralık 1946 tarihinde İzmir'in Altay Mahallesi'nde doğmuştur. İlköğrenimini Topaltı İlkokulu'nda tamamlamıştır. Ailesindeki 7 kardeşten biri olan Burhan Karpat'ın babası 15, annesi ise 4-5 yaşlarında iken Yugoslavya Piriştine'den İzmir'e göç etmişlerdir. Bir diğer adı Topaltı olan Altay Mahallesi yıllarında Burhan Karpat'ın babası Havra Sokağı çevresinde ayakkabı tamirciliği yaparak geçimlerini sağlamıştır.

Anlattığı Kemeraltı öyküsü; tamamı çarşıda geçen çalışma hayatının yarısını cıracak diğer yarısını ise patron olarak geçirmiş bir İzmirli'nin anıları olması bakımından ilgi çekicidir.

- İzmir Hakkında

Karpat çocukluğu ve gençliğinde yaşadıkları ev hakkında “3- 4 tane odası olan müstakil, bize göre büyük bir bahçesi olan şirin bir ev” tanımını yapmıştır.

Eskiden Kadifekale'nin tamamı **bakla tarlası** ve bu mesire alanına bakla yemek ve pek çok İzmirlinin her pazar yaptığı gibi piknik yapmak için evlerde pişirilen yemekler ile birlikte gidilirdi. Kadifekale'deki mesire alanı hakkında Burhan Karpat'ın unutamadığı anısı, pazar günleri piknikçilere arkadaşları ile birlikte su satmalarındır.

Ailesini o dönemde çevredeki tüm aileler gibi fakir olarak nitelendiren Burhan Karpat devletin içinde bulunduğu durum nedeni ile imkansızlıklarla büyüdüklerini, ancak herkesin aynı durumda olduğunu dile getirmiştir. Buna örnek olarak da 1953 yılına kadar elektriksiz yaşamalarını göstermiştir. Elektriği kullanmaya başladıkları ilk günlerde hemen bir radyo satın almışlardır. Burhan Karpat “*radyoyu biz penceremizden, önümüz merdivendi, bazı zaman pencereye koyardık, sesini de son*

¹¹ 1 Nisan 2009 tarihinde Karpat'ın Göztepe'deki evinde gerçekleştirilen 132 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpat tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyon gerçekleştirilmiştir.

sese kadar açardık ki komşular da dinlesin haberleri...” diyerek mahallelerinde başka radyo kullanan kimsenin olmadığını dile getirmiştir. Bunun yanında ilk televizyonlarını 1971 yılında aldıklarını, ancak İzmir’de yayın olmaması nedeni ile 1 yıl Yunanistan yayınlarını izlediklerini gülümseyerek dile getirmiştir.

Burhan Karpat Topaltı semtinde yaşadıkları dönemi şu sözlerle anlatmıştır; *“hangi seneleri özliyorsunuz dersen, belki o zaman biraz mahrumiyet vardı ama bugünkünden güzeldi. Hava daha temizdi, İzmir'e bu kadar göç yoktu, İzmir'in belli semtlerinde insanlar oturuyordu, İzmir'i toplasanız avucunuzun içine; ben ilkokuldayken 325.000 nüfus sayımıydı. İzmir'in tamamının 325.000 kişinin yaşadığını düşünün...”*

Babasının 1945 yılında Topaltı semtinde satın aldıkları evlerinden 75 yılında Karantina semtine taşınmışlardır. Bu taşınmanın ona göre birincil nedeni eski evlerinde banyolarının ve termosifonlarının olmaması gibi evlerinin kendisine ilişkin bir takım fiziksel yetersizlikleri olduğunu vurgulayan Burhan Karpat, ikinci nedeninin ise Kadifekale semtinde yoğunlaşan göç olduğunu belirtmiştir.

- Kemeraltı Hakkında

İş hayatına 15 yaşında adım atan Burhan Karpat, ilk olarak Kemeraltı’nda bulunan **“Tuğra Mağazası”**nda çırak olarak çalışmıştır.

O dönemlerde Kemeraltı’nda 1972 yılına kadar öğle saatlerinde dükkanların zorunlu olarak 2 saat kapatılırdı. Bu uygulama belediye zabıtası tarafından çok sıkı şekilde denetim altında tutulurdu. Dükkanlar tentelerinin üzerlerinin örtülüp, her mağazada bulunan kapalıdır levhalarının asıldığını da aktarmıştır. Uygulamanın nedeni Karpat’a göre *“dükkanını güneş ile açıp güneş ile kapatan esnafların sosyal açıdan sınırlanmasının bir miktar giderilmesine”* dayanmaktadır.

Esnaf ve sokak satıcısı ilişkileri de bu 2 saatlik dinlenme süreleri sayesinde dengelenebilirdi; dükkanların kapalı olduğu saatlerde **işportacıların** Kemeraltı’na çıkmasına belediye tolerans gösterirdi. Ayrıca yine işportayı kontrol altına almak için

Büyük Salepçioğlu Hanı ve daha sonra Arap Hanı işportacılar çarşılarına dönüştürülmüş ancak bu girişim istenilen sonucu vermemiştir. Öğle tatillerinde birçok çalışan evine öğlen yemeğine gidip yemek sonrası kısa bir dinlenme ile işyerine geri döner ve hatta ufak tefek işleri var ise onları da halledebilirdi.

Burhan Karpaz ıraklık yıllarından sonra Kemahlı Hanı'nın girişinde 12 yıl kuruyemişçilik yaptığını belirtmiş, mağazaların sabah erken saatte açıldıktan sonra öğle saatlerinde 12.30 ile 14.00 arasında zorunlu olarak ara verildiğini, akşam saatlerinde ise mantoculardan Konak Meydanı'na doğru kademe kademe kapandığını dile getirmiştir. Kendisi kuruyemiş satışı yaptığından ve o bölgede sinema olduğundan 21.15 seansının girişine kadar dükkanını kapatmayan Karpaz, akşam saatlerinde Kemeraltı'nın arka sokaklarının çok tenha ve az ışıklı olduğunu bu nedenle de insanların gece saatlerinde bu alanlarda gezmekten çekindiğini aktarmıştır.

Karpaz rutin bir çalışma gününü şu şekilde anlatmıştır; *“sabahleyin sabah 8 gibi 8.30 gibi dükkanlar açılırdı. Birbirini tanıyan bir esnaf vardı. Şimdi zannetmiyorum öyle olduğunu... O dönemde sabahleyin biraz daha erken gidilirdi, dükkanını açan dükkanının önünü sulardı, süpürürdü, tertemiz hale getirirdi. Biz küçüktük ama daha büyüklerimiz, esnaflar birbirini davet ederdi, çay içilirdi, kahve içilirdi yani böyle herkes birbirinin derdini iyi bilirdi...”* Bununla beraber acil işi olanların dükkanlarını komşularına gözü kapalı emanet edebildiklerini eklemiştir. Bu sözler ile Kemeraltı'nda esnaflar arasında güven ilişkisinin de önemli bir gelenek olduğu vurgulanmıştır.

Ulaşım açısından Kemeraltı'nda o dönem 8:15 Karşıyaka Vapuru önemli idi; vapurun gelişi ile Kemeraltı'nda hareketlilik başlardı. Ayrıca **trolleybüs**ler de önemli bir ulaşım aracıydılar. Bu araçlar Konak-Güzelyalı arasında çalışırdılar ve son durak da Güzelyalı Parkı idi. Karpaz, Güzelyalı denildiğinde ise eski dönemlerde deniz banyolarının bulunduğunu ve Güzelyalı Parkı'nın deniz tarafında erkek ve bayan olarak ayrılmış bir plajın olduğunu anımsamıştır.

Ulaşım imkanlarının merkezi halindeki Konak Meydanı'nda Sarı Kışla'nın yıkılışı sonrası 5-6 kez denizin doldurulmuştur ve meydan genişlemiştir. Eskiden saat kulesi çevresinden Ballıkuyu, Kadifekale ve Çimentepe yönlerinde otobüsleri kalkardı. Daha sonraları ise şimdiki SSK bloklarının olduğu alanda çok sayıda minibüs park eder ve bekleme yaparlardı.

Karpat gençliğinde büyüklerinin sıklıkla İzmir ve İstanbul'un ticari kapasitelerini karşılaştırdıklarını ve İzmir'in ticari geleneği ve yüksek hammadde kapasitesi ile İstanbul'a oranla daha yüksek potansiyele sahip bulduklarını belirtmiş ve *"İstanbul yansa İzmir yapar, İzmir yansa İstanbul yapamaz"* sözlerini hatırlamıştır.

Yapısal olarak incelendiğinde eskiden Kemeraltı'nda işhanları gibi yüksek yapılar bulunmazdı. Büyük ve Küçük Salepçioğlu Hanları gibi insanların atlarını bağladıkları bu hanlar otel fonksiyonunda da kullanılırlardı. Özellikle de 9 Eylül kutlamaları gibi etkinlikler için İzmir'e gelenler bu hanlarda konaklama yaparlardı. Salepçioğlu Hanları'nın önlerinde bazı dükkanlar vardı. Bu uzun cephe üzerinde bir oyuncakçı, bir kara fırın, bir saatçi ve bir çakı-çakmak gibi ürünleri satan mağaza yer alırdı.

9 Eylül Kutlamaları'ndan büyük heyecan ile söz eden Karpat, İzmirliilerin o günleri bayram gibi kutladığını, geçit törenlerini, bu törenlerde önemli kuruluşların izleyenlere ürünlerinden dağıttığını dile getirmiştir. İzmir'e kent dışından gelenlerin %85'i Kemeraltı ve Basmane otellerinde kalırdı.

Yemek denildiğinde ise Kemeraltı'nda akla Emirler Çarşısı karşısında bulunan **Börekçi Fahri**'nin serpm böreği gelirdi. Bu börek zaman içerisinde tezgaha vurularak yapıldığından Çat-Pat Böreği olarak akıllarda kalmıştır. Kemeraltı'nda bulunan **Emirler Çarşısı** içerisinde Hamza Rüstem Fotoğrafhanesi, Gömlekçi İbrahim, Gani Abi'nin Matbaası ve Tornacı Cemal Usta gibi isimler yer alırdı.

Fonksiyonel çeşitliliğe bakıldığında da anlaşılabilceği gibi eskiden İzmir’de her iş Kemeraltı’nda biterdi. O zamanın olanaklarına göre oluşmuş düzen çok iyi işlerdi. Karpat buna örnek olarak deniz yolu ile gelen malların dağıtımını göstermiştir. Nakliyeciler olarak çalışan Rıfat Amca ismi ile hatırladığı kişinin, gelen malları özel olarak ürettirdiği torbalara koyarak at arabaları ile Kemeraltı içerisine dağıttığını, bugün yetersiz görünse de o zamanlar bu hizmetin stabil şekilde işlediğini sözlerine eklemiştir.

Zaman içerisinde İzmir’in farklı semtlerinde kurulan çarşılar nedeni ile Kemeraltı’nın giderek önemini yitirmiştir. Eskiden sadece Kemeraltı’nda bulunan ürünler şimdi kentin her yerinde bulunabilmektedir. Geçmişte **Özsüt Tathıcısı** Kemeraltı’ndaki ilk dükkanı yaz aylarında 3 ay kapatır ve tatlı satışı yapılmazdı. Günümüzde ise kentin her yerinde Özsüt Mağazaları’nın bulunmaktadır.

Kemeraltı’nın belli bir dönem sonrası giderek hızlanarak bozulmuş, Kemeraltı’nda eski samimi insan ilişkileri ve huzur kalmamıştır. Karpat yapılan müdahaleler ile Kemeraltı tarihinin bozulması ve aşırı kalabalığın yarattığı olumsuz etki nedeniyle 23 yıldır Kemeraltı’na uğramadığını söylemiştir. İnsan ilişkilerinin değiştiğini savunan konuşmasının ardından hoş bir anıyı aktarmıştır; *“Emirler Çarşısı’nda ben çocuktum, bir tane tuhafiyeci vardı içeride, sene 1961 senesi 62 senesi olabilir... Kom gömlek satılıyor, yani beyaz bir gömlek, naylondan, ama o günün en lüksü o... Her geçişimde o pasajın içerisinden (öğlen yemeğe gidiyoruz evimize) o dükkanın önünden geçiyorum, gömleğe bakıyorum... En sonunda dükkanın sahibi beni çağırdı, gel buraya dedi, sen nerede çalışıyorsun dedi, dedim Tuğra Mağazası’nda çalışıyorum. Kaç para haftalık alıyorsun dedi, 35 lira haftalık alıyorum dedim. Sen bu gömleğe her seferinde bakıyorsun, gömlek çok mu hoşuna gitti dedi. Güzel gömlek dedim. O zaman sana bu gömleği satalım biz dedi. Peki dedim ama bu gömlek 65 Lira, ama ben nasıl vereceğim ki buna, 35 Lira zaten haftalık alıyorum dedim. Her hafta haftalığını aldığımda 5 Lira getireceksin buraya dedi, bu gömleği alacaksın. Yani insanlar birbirini tanıyordu, herkes birbirini tanıyordu. Şimdi artık tanımıyor...”*

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Karpat'a göre Kemeraltı Konak Meydanı girişinde yer alan “**Çınar Ağacı**” ile başlar. Bu çınar ağacı İzmir'in 100 yılı aşkın bir süredir simgesidir; çınar birçok kuşak için en belirgin buluşma noktası olmuştur.

Kemeraltı'nın girişinde ilk olarak günümüzde de hizmet vermeye devam eden **Yapı Kredi Bankası** aynı yerinde bulunurdu. Bankanın önünde **Konak Taksi**'ye ait 5- 6 tane taksi durdurdu. **Milli Kütüphane Caddesi** sağ cephesinde **Emniyet**, tam karşısında da **Benzin İstasyonu** yer alırdı. Benzin istasyonunun daha sonra ortadan kalkarak o alanda **Ordu Pazarı** açılmıştır. Ayrıca emniyetin sol tarafında, sokağın köşesinde **Ankara Palas'ın** arka kapısı yer alırdı. Daha sonra burası **Yeni Konak Mağazası** olarak hizmet vermeye başlamış ve değişikliğe uğramıştır.

Milli Kütüphane Caddesi'nin önemli mekanlarından biri olan ve günümüzde opera ve bale sahnesi olarak hizmet vermeye devam eden **Elhamra Sineması** alanın önemli mekanlarından. Sinema her hafta yeni bir orijinal film ile perde açardı. Bu filmler İngilizce dilinde sunulduğundan daha çok Levanten müşteriler tercih ederlerdi. Elhamra Sineması hakkında bir diğer anekdot ise o dönemde salı ya da çarşamba günlerinden birinde “sosyete gecesi” tarzında bir konseptin olmasıdır. Gişe görevlisi bu tip gösterimlere gelenleri bire bir tanimasından dolayı her bilet almaya gelene her zaman aynı koltukları satardı. Elhamra Sineması'nda sinema gösterimlerinin dışında konser ya da tiyatro gibi etkinlikler olmazdı. O günlerde de Elhamra Sineması'nın hemen bitişiğinde **Milli Kütüphane** yer alırdı.

Yine yakın çevrede **Cezaevi** bugünkü katlı otopark alanında yer alırdı. Karpat cezaevi'ni bugün hala yüksek kulelerinde askerlerin nöbet tuttukları bir yer olarak gözünde canlandığını dile getirmiştir.

Karpat Milli Kütüphane Caddesi'nde **benzinci** sonrası **Elhamra Sineması** yönünde **Ahmet Sevil**'in dükkanına kadar ne olduğunu anımsamamaktadır. O dönemde bugün Barçın Mağazası olarak hizmet vermeye devam eden mağaza çok

katlı bir konfeksiyoncu idi. Bu yapı hiç bozulmadan günümüze ulaşabilmiştir. Sevil Mağazası'nın da farklı bir şekilde üreticilere reyon sattığını da ilginç bir ayrıntıdır.

Milli Kütüphane Caddesi'nden Anafartalar Caddesi'ne dönüldüğünde önemli mekanlar **Hükümet Konağı**, **Ali Galip Pastanesi** ve **Oska Pasajı**'nda bulunan **Konak Sineması**'dır.

Yine Kemeraltı'ndaki önemli mekan ve iş kollarından biri olan eczanelerden öne çıkanlar **Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Şifa Eczanesi** ve **Kemal Kamil Aktaş'ın Aktaş Eczaneleridir**. Bu eczanelerin konumları yanında ürettikleri özel kolonyaları da unutulmazdır. Aktaş Eczanesi'nin kapanmasından sonra bu mağaza **Yusuf Uz** tarafından işletilmiş ve **gömlekçilik** yapılmıştır.

Kendi içinde bir ihtisaslaşma göstermiş olan ve farklılığı ile öne çıkan Veysel Çıkmazı Burhan Karpat'ın Kemeraltı yıllarında ona göre **meyhaneler sokağı** olarak isimlendirilmiştir. Bu sokakta yer alan meyhaneler akşam dükkanını kapatan esnafın evine gitmeden önce ayaküstü bir şeyler atıştırıp içki içtiği yerlerdi.

Karpat Kemeraltı'ndaki işportacılar için "*dükkanların önlerinde sabit işportacılar vardı ve onlar sanki o dükkanlarda çalışır gibi (esnafa) yardım ederlerdi*" demiştir. Konak Sineması'nın olduğu yerde çakmak gazı satan **Kör Hafız** görmemesine rağmen Kemeraltı'ndaki her dükkanı bilirdi. Ayrıca **Veysel Çıkmazı**'nda da birçok işportacı vardı.

Şekil 4.37 Kör Hafız (Aksoy, 2002, s.439)

Veysel Çıkmazı'na gelindiğinde sokağa **girişte sol köşe otel** idi. Karpat bahsedilen otelin adını hatırlayamasa da sokak içinden girişinin olduğunu ifade etmiştir. Bu noktadan devam edildiğinde **Şükran Lokantası** ve aynı konumda güzel bir bahçesi olan **Şükran Oteli** bulunmaktadır. Yine Veysel Çıkmazı'na dönüldüğünde oradaki en meşhur meyhane sokağın sonuna doğru **Bodrum Meyhanesi** idi. Hemen yanında da meşhur **Nazlı Üzüm İşletmesi** bulunurdu. Karpat o dönemlerde yaşı uygun olmadığından Bodrum Meyhanesi'ne gidemediğini anlatmıştır. Çıkmazın sonradan açılarak çıkmaz olmaktan çıktığını da sözlerine eklemiştir.

Eskiden bu meyhanelerde çalışmış olanlar sonraları ortak bir meyhane açarlar. Ancak eski işletmeciler giderek Kemeraltı'ndan çekilmişlerdir. Karpat, buna örnek olarak Bodrum Meyhanesi'nin de aynı şekilde bir el değiştirme ile karşılaştığını ve sonraları **Birinci Beyler Sokağı**'na (846 Sokak) taşındığını ifade etmiştir. Bu

noktada Birinci Beyler Sokağı'nda (846 Sokak) ünlü **Ekmekçibaşı Lokantası** önemlidir. Bu lokantada çok güzel Girit yemekleri yapılırdı. Ekmekçibaşı ve Şükran Lokantası diğer lokantalardan ayrı bir yeredirler. Karpat bu lokantalar hakkında “...patronların yemek yediği yer diyeyim... Yani herkesin değil, işçilerin değil de patronların yemek yediği yer...” sözleriyle önemlerini vurgulamıştır. Ne yazık ki sonraları bu mekanlar silinmişler ve giderek yok olmuşlardır. Lokanta konusunda bir diğer mekan ise **Ankara Palas'ın altında** bulunan ve 60'a yakın çeşit ile hizmet veren bir **lokantadır** ancak Karpat adını anımsayamamıştır. Bu lokantalarda evde yapılmayan özel yemekler yapılırdı.

İmren Pastanesi de Veysel Çıkmazı'nın girişinde köşede idi. Daha sonra çıkmaza işportacılar ile girilir, ileride **Şükran Lokantası'nın** girişi, **Ay Lokantası**, **Ferit Abi'nin Meyhanesi** ve **Hacı Cemal'in Meyhanesi** bulunurdu.

Kemeraltı'nda yer alan diğer göze çarpan kullanımlardan **İkinci Beyler Sokağı'nın** (848 Sokak) köşesinde ünlü **Şerbetçi Osman** bulunurdu. Burada yaz aylarında şerbet, kış aylarında ise boza satılırdı. **Şerbetçi Osman**'ın ilginç lakabı ile akılda kalan bir oğlu vardı; **Canavar Mehmet**. Şerbetçi ailesi İkinci Beyler Sokağı'nın sonundaki caminin yakınında bir evde otururlardı.

Üçüncü Beyler Sokağı'na (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) gelindiğinde ise Anafartalar Caddesi'nin sol köşesinde bir **muhallebici** ve onun yanında da bir **fırın** yer alırdı.

Anafartalar Caddesi'e dönüldüğünde cadde üzerinde günümüzde de aynı yerinde olan **Kurukahveci Hüseyin Efendi**, **Meserret Oteli** ve **Kemeraltı Camisi**'ne dönüşte **Sümer Oteli** vardı.

Meserret Oteli'nin biraz ilerisinde ise Karpat'ın ilk çalıştığı mağaza olan **Tuğra Mağazası** vardı. Bu mağaza o dönemlerde en lüks kumaş mağazalarından biri idi. Konfeksiyonun olmaması nedeniyle herkes kumaş alırdı ancak yine de Kemeraltı'nın Konak tarafında bulunan Çetinkaya ve Ehram gibi mağazalar hazır konfeksiyon

ürünleri satarlardı. Ayrıca yine bu konfeksiyon mağazalarının yakınında bugünkü Rodi'nin hemen ilerisinde bulunan ayakkabıcı Pelin mağazası da vardı.

Kemeraltı'nda **tütün, incir ve üzüm işletmeleri** de bulunurdu. Bu işletmeler özellikle Kemeraltı Camisi'nden ötede, Salih Ağa İşhanı civarında toplanırdı. Bunların dışında en önemli incir işletmesi günümüzde Sema Sineması'nın bulunduğu yerde konumlanmış olan Barut Han'dı. Bu tip işletmelerde mevsimlik işçiler tarafından İzmir'in art alanından getirilen ürünler işlenip satışları yapılırdı. Konum olarak Sulumezar adı ile Konak Pier'in ilerisindeki bu bölgede Alsancak Limanı'na yanaşmayan araçlarının demirleyip limana mal taşıdığı bilgisini önemlidir.

Kemeraltı'nda bulunan sebil herkes tarafından bilinen önemli bir ayrıntıdır. Bugün **Bolulu Hasan Usta Tatlıları** olarak bilinen dükkanın olduğu bölümde **Gaffarzade Hanı** bulunurdu. Bu hanın sahibi olan **Hacı Fadıl** aynı zamanda Kemeraltı'nın bilindik yerlerinden biri olan Arap Hanı'nın da sahibi idi. Kemeraltı Hanları ihale ile meyve sebze vb satışı yapılan ve kentte hal fonksiyonunu üstlenen kullanımlardı.

O dönem ikamet etmek için öne çıkan İzmir'in nezih yerlerinden ikisi Arap Fırını Sokağı ve Altınpark çevresi idi. Karpat halasının da Arap Fırını Sokağı'nda bir eve sahip olduğunu söylemiştir. Karpat'a göre bu konut semtteki diğer evler gibi geniş, güzel, havuzlu ve 10 odalıdır.

Karpat Kemeraltı hakkında bireysel bir tespitini açıklamıştır. Ona göre Kemeraltı 3 farklı sınıfa ayrılmaktadır. **Birinci sınıf Konak Meydanı'ndan Kemeraltı Karakolu'na kadar olan bölüm**, ikinci sınıf karakoldan Başdurak Camisi'ne kadar olan bölüm ve üçüncü sınıf ise camiden mantoculara kadar uzanan bölümdür. Karpat bu ayrımı mağazaların sattıkları mal pahasına ve oradan alışveriş eden müşteri portföylerine göre oluşturmuştur. Kemeraltı'nın o dönemlerde, bu 3 sınıflı yapısı ile her kesime hizmet ettiğini de sözlerine eklemiştir.

- Düşünceler ve Öneriler

Kemeraltı günümüzde bile hala tek merkez olma özelliğini devam ettirmektedir. Kemeraltı bir tarihi çarşıdır ve onun değeri bilinmemektedir. Karpat bir müdahale yapılacak ise bunun yıkım ile değil, restorasyon çalışmaları ile ilerlemesi gerektiği görüşlerini paylaşmış, fonksiyon açısından araç girişi olanağı olmadığından çarşının üçüncü sınıf bir alışveriş merkezi durumuna geldiğini kabul etmiştir. Eskiden araç sahipliğinin az olması nedeniyle Kemeraltı'nda araç giriş çıkış sorunu yaşanmazdı; alanda bulunan bir taksi durağındaki 5 taksiden 2 ya da 3 tanesinin her gün işe çıkamayacak kadar az kullanılırdı. Araç kullanımının olmaması kentin dar sokaklı geleneksel merkez çevresinde yapılaşmış olmasına ve iş ev geliş gidişlerinin genellikle yürüyerek yapılmasına bağlanılabilir.

Kemeraltı eskiden kentin en fazla iş yapan alanı ve kentin her bölgesinden alışveriş için gelinen bir yer olması nedeni ile esnaflar için gözbebeği idi.

Burhan Karpat Kemeraltı'nda iki farklı dönem yaşadığını ve bu dönemlerden birinin çıraklık, birinin de patronluk dönemi olduğunu vurgulamıştır. Çıraklık dönemlerinde öğle aralarında yemek için evine, patronluk dönemlerinde ise Başdurak Camisi'nin yakınında bulunan Aşçı Murat isimli arkadaşının lokantasına gitmiştir. Bu lokanta hakkında yemeklerinin çok lezzetli olduğunu dile getirirken ayrıca bu lokanta sahibinin parası olsun olmasın herkesin karnını doyurduğunu da söylemiştir. Bu konuda verdiği örnek şöyledir; *“birgün bir çocuk yemeğe geldi. O kadar çok yemiş ki yani belki beş kişinin yediği yemeği yemiş, 12-13 yaşlarında bir çocuk. Murat Amca ne kadar bu dedi, geçmiş gün diyelim ki yedikleri bugünkü değerle 50 Lira ise 3 Lira dedi. Yani 3 Lira dedi. Çocuk 3 Lirayı verdi gitti, Murat dedim bu yedikleri 3 Liraya mı.. Yaa Burhan Abi dedi zaten haftalığı 15 Lira. Yani ben dedi 50 Lira yemek parası mı alacağım bundan dedi... Bakıyorum karnı aç, adam yemeklere bakıyor ama parası yok belli diyor...”* Günümüzde bu tip olaylar asla yaşanmamaktadır. Karpat ayrıca lezzet anlamında bu lokantanın iyi olmasını kullanılan bakır tencerelere ve yemeklerin maltızlarda pişirilmesine de bağlamıştır.

Karpat kendi hayatından yola çıkarak Kemeraltı hakkında ‘beddualı bir yer’ diye bahsetmiştir. Bunun nedeni ona göre arkadaşları ile birlikte çalıştıkları dönem içerisinde çok iyi para kazanmalarına rağmen daha sonra hiçbirinin bu şekilde hayatlarını sürdürememesidir. Kemeraltı günlerini kayıp günler olarak değerlendiren Karpat gençliğinde en güzel zamanlarının Kemeraltı’nda çalışarak geçtiğini vurgulamıştır. O dönemlerde her şartta çalışmak zorunda olduğunu belirtirken, zaten o dönemde üniversite mezuniyetinin kendilerine uzak olduğunu, bu nedenle ortaokul döneminde yaz tatillerinde başlayan çalışma hayatının mezuniyet sonrası devam ettiğini belirtmiştir.

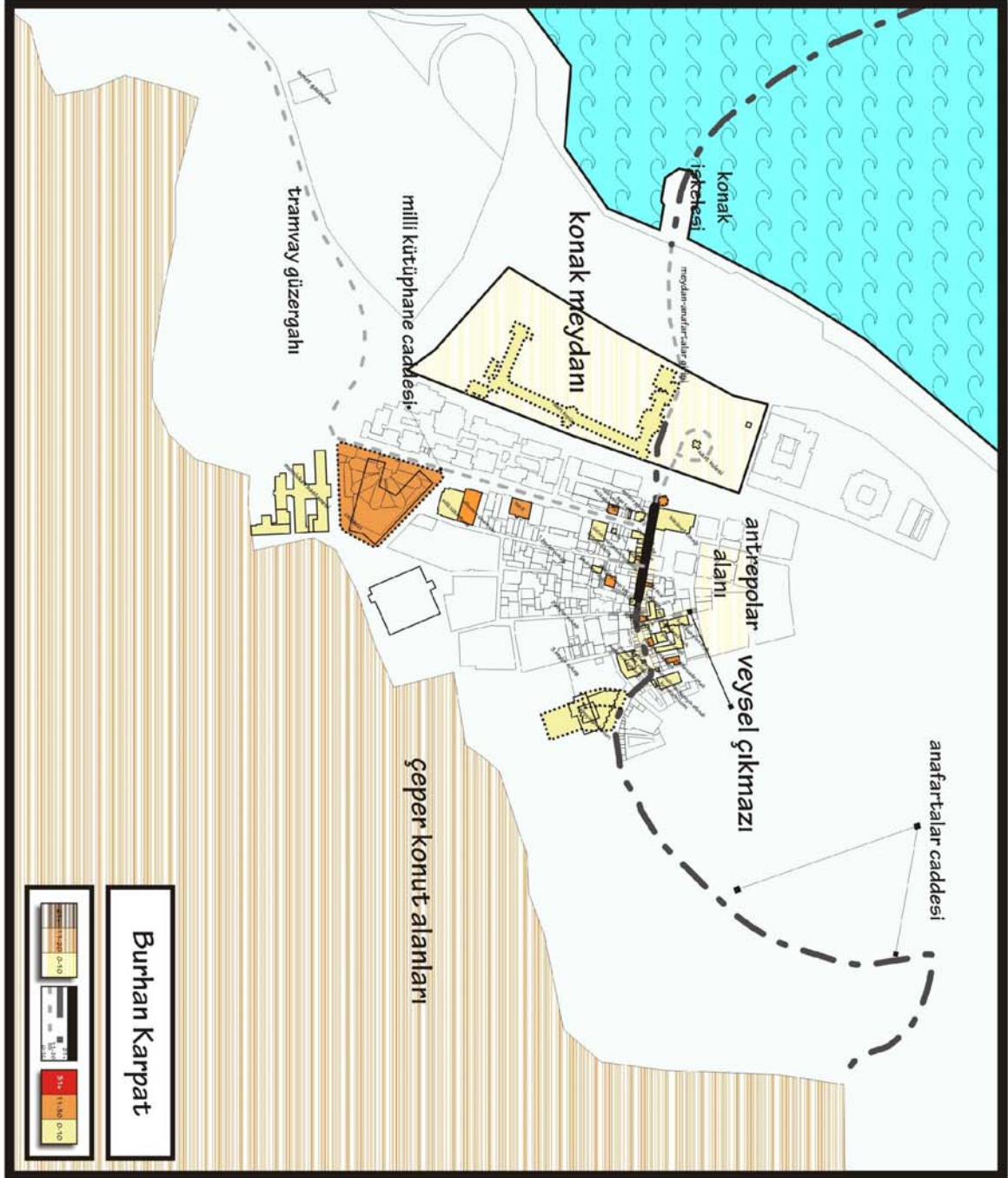
Artık Kemeraltı’nın turistik amaçlı kullanılmalıdır aksi halde eski dinamizmine dönüşü imkansızdır. Gerçek esnaflık eskiden yaşanmıştır. Artık atılan her adım para kazanmak amaçlıdır. Karpat aynı tür ürünler satan ya da hizmet veren mağaza sahiplerinin o dönemlerde kendileri gün içerisinde siftah yapmışlar ve komşuları yapmamış ise gelen müşterilerini komşularına yönlendirdiklerini de güzel bir enstantane olarak aktarmıştır. Karpat’a göre yalnızca esnaflar arasındaki bağlar değil esnaf ile müşteriler arasındaki güçlü bağ da bugün yerini güvensizliğe bırakmaktadır. Bu konuda aktardığı örnek şöyledir; *“Şimdi ben çerezcilik yaparken adamın bir tanesi geldi. bana bir karışık yapar mısın dedi, 1 kg kadar. Olur dedim, karıştırdım. Verdi 25 kuruşu adam, Allah bereket versin dedim ben, aldım parayı koydum. Adamdan sonra diğer bir müşteri daha geliyor. Kemeraltı dediğim gibi yoğunluklu bir çarşı, hele hele bizim yaptığımız iş, o zaman çerezci de yoktu yani... Biraz durdu kapıda, dükkan da küçük zaten içeriye giriş çıkış yok gibi bir şey. Adam abi 1 kg. daha istiyorum, özür dilerim dedi. Neyse aldık bir daha şey yaptık, 25 kuruş yine. Verdi, Allah bereket versin dedik. Ondan sonra adam dedi ki biz bugün düğün için geldik dedi buraya Çeşme’den. Kuyumcularda 5000 Lira harcadım, oradan şunu harcadım, buradan bunu, hepsine helali hoş olsun dedi, ama içinde sadece sen 25 kuruşluk şey sattın Allah bereket versin dedin dedi.”*

Uzun süre çalışmış olduğu **Kemahlı Han**’ın tarihi özellikle güzel bir yapı olduğunu da belirten Burhan Karpat, bu hana Türkiye ziyareti sırasında Nato Genel Sekreteri Joseph Luns’un getirildiğini anımsamaktadır. Hanın içerisindeki kahvenin

ortasında mermer bir havuz ve 100- 150 yıllık aynalar bulunduğunu, hatta aynalardan birinin içerisinde kurşun geçmiş şekilde aynen muhafaza edildiğini de eklemiştir. Han hakkında önemli bir bilgi Atatürk'ün de bu hana gelmiş olmasıdır.

Turistik amaçlı kullanım ile Kemeraltı'nın daha iyi duruma geleceğini savunan Burhan Karpat alan içerisinde dükkanların küçük olmasının bu yönde dezavantaj sağladığını, bu büyüklükteki dükkanların çoğu alan için yetersiz kaldığını dile getirerek kendisine göre Kemeraltı'nın hiçbir şekilde kurtulamayacağını belirtmiştir. Karpat sözlerine Kemeraltı ve İzmir ilişkisini "İzmir avucumuzun içi ise Kemeraltı da avucumuzun ortasıdır" diyerek son vermiştir.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.38 Burhan Karpaz Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.8 *Gazanfer Karpat*¹²

Şekil 4.39 Nuriye ve Gazanfer Karpat

- **Özyaşam Öyküsü**

Gazanfer Karpat, 1947 yılında İkiçeşmelik'te Şerif Ali Çıkmazı'nda doğmuş ve 1964 yılına kadar da burada yaşamıştır. İlkokulu Arap Fırını Caddesi üzerindeki Ülkü İlkokulu'nda okur, daha sonra da Ülkü İlkokulu yıkılınca eğitim-öğretim Dumlupınar İlkokulu binasında devam eder. Eğitim hayatının ardından Kemeraltı ile ilişkisi meslek hayatına atılması ile başlar. Gazetecilik hayatına adım attığı ilk yıllar Kemeraltı'nda Demokrat İzmir Gazetesi'nde geçmiştir. Anlatısı 70'li yıllarda İkiçeşmelik'in ve ardından Kemeraltı'nın çözülme öyküsünü yansıtmaktadır. Karpat çalışma hayatını halen Hürriyet Gazetesi'nde Fotoğraf editörü olarak sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

¹² 26 Mart 2009 tarihinde Karpat'ın Esentepe'deki evinde gerçekleştirilen 174 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpat tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyon gerçekleştirilmiştir.

- İzmir Hakkında

Karpat, çocukluk döneminde özel araç veya mahalle aralarına girebilen otobüs olmaması nedeniyle okula kardeşleri ile hep yürüyerek gidip geldiklerini anlatmıştır. Okula giderken hergün İsmet İnönü'nün doğduğu evin önünden, **Mekke Yokuşu** denen sokaktan gidip geldiklerini ve bu yokuşa kendi aralarında 107 Merdiven dediklerini anımsamaktadır. Oturdıkları İkiçeşmelik **Şerif Ali Çıkmazı** sokağının yakınında İkiçeşmelik Camisi'nin yanında ufacık bir şadırvanları olduğunu, buradan bol su aktığını, çıkmaz sokağın ucunun daha sonra Kadifekale-Ballıkuyu tarafına açıldığını ifade etmiştir.

Gazanfer Karpat, oturdıkları mahallenin tam bir Türk mahallesi olduğunu, mahallelerinde Tanık ailesine mensup bir aile olduğunu, o zamanlar İzmir' in çok ünlü kabzımallarından İlyas Öztin ve oğlu Ahmet Öztin'in de mahallelerinde yaşadıklarını ve bu kişilerin hala kabzımallık yaptıklarını, bunların yanında Dr. Eyüp Sabri Akyürek' in de aynı mahallede bulunduğunu yani mahallelerinde gelir düzeyi yüksek ailelerin oturduğunu söylemektedir.

İkiçeşmelik'in alt taraflarında Yangın Yokuşu denen yerlerde Roman vatandaşların oturduğunu, daha altta da İzmir'deki Yahudi ailelerin bulunduğu yerler olduğunu anlatmıştır. Oturdıkları mahallenin tam bir Türk Mahallesi olması nedeniyle geleneksel olarak Türk örf ve adetlerini sıkı komşuluk ilişkileri içinde yaşadıklarını aktarmıştır. Gazanfer Karpat sıcak günlerde akşamüzerleri kadınların evlerin önünde oturduklarını, çaylar, kahveler içildiğini, kısacası yaşadığı dönemde İkiçeşmelik'in çok harika bir semt olduğunu belirtmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda ayakkabıcı esnafın buralarda imalathane açması nedeniyle eski neşesi kalmadığını vurgulamıştır. Oturdıkları Şerif Ali Sokağı'nın ve bağlı bulunduğu İkiçeşmelik Caddesinin o zamanlar çok dar olduğunu, istimlaktan sonra biraz genişlediğini belirtmiş, fakat istimlakın bir çok nitelikli binanın yıkılmasına neden olduğunu eklemiştir.

Karpat, İkiçeşmelik'in en güzel yıllarında, cadde boyunca evden çok dükkanlar, fırın, bakkal, tekel bayii gibi gündelik ihtiyacı karşılayan ticarethaneler olduğunu, eğlence yeri olarak da meşhur Tan Sinemasının bulunduğunu belirtmiştir.

Oturdukları evi ise şöyle anlatmıştır; “...Bizim evimiz sokaktan girdikten sonra (Şerif Ali Çıkmaz) ilk sola dönüyor, sonra ileri gidiliyor, tekrar sağa gidiliyordu. Bizim sokağımız da çıkmaz sokaktı. Evimiz tek kattı ama altı bodrum, üste merdivenle çıkılıyordu. Bahçe kapısından üç beş basamakla çıkılıyor ve bir avlu onun tam karşısında yüksekçe bir bahçe, onun arasından evin alt bodrumuna iniliyor, evin oturduğu yer, kiler gibi kullanılıyor. Dört tane oda vardı yan yana, ondan sonra mutfak, banyo... Ön tarafta bir tuvalet vardı evin dışındaydı, kapı girişinde hemen kapının arkasında... Evimiz büyük ve güzel bir evdi. Babam manavdı, annem ev kadını, ben ve ablam sonra kardeşlerim o evde doğduğumuz için büyük anılarımız var...” Karpat çocukluğunda İkiçeşmelik'te okullar yaz tatiline girince mahalle aralarında kovalarda gazoz satmaya çalıştıklarını, satamayınca da arkadaşları ile hepsini içtiklerini gülümseyerek hatırlamaktadır

- Kemeraltı Hakkında

Ülkü İlkokulu'nu bitirdikten sonra Karataş Ortaokulu'na, sonra da Namık Kemal Lisesi'ne giden Karpat, lise öğrencisiyken Ege Basın Ajansı'nda, bir yıl sonra ise Demokrat İzmir Gazetesi'nde çalışmaya başlamıştır. Demokrat İzmir Gazetesi'nin Milli Kütüphane Caddesi'nde, Elhamra Sineması'nın yakınında yer aldığını hatırlamış, günümüzde hala Tapu Müdürlüğü olarak kullanılan binanın yanında yer aldığını anımsamıştır. Demokrat İzmir Gazetesi'nde bir yıl çalıştıktan sonra Yeni Asır Gazetesi'ne geçmiş, bu arada okula da devam etmiştir. 1966- 1968 yılları arasında askerliğini yapmış, döndükten sonra 1974 yılında ailesi ile birlikte İkiçeşmelik'ten ayrılma kararı almış ve Hatay tarafına taşınmıştır. Oradan ayrılmalarının nedenini mahallelerinin karışmaya başlaması ve huzursuzluk yaratan olayların artması olarak ifade etmektedir.

İkiçeşmelik yıllarında önce okulu için sonra da Demokrat İzmir’de çalıştığı yıllarda dolu dolu 10 yıl boyunca sabah işe ya da okula giden Karpas öğle saatlerinde eve, sonra tekrar işe ya da okula, akşam yine eve olmak üzere günde 4 kez Mekke Yokuşu- Arap Fırını güzergahını yürüyerek geçtiğini dile getirmiştir. Bu yol üzerinden onu en etkileyen olay her sabah önünden geçtiği **Devlet Hastanesi**’nin yan sokağında bulunan gasilhanenin önünde yakını ölmüş kişilerin yaşadıkları acıya tanık olmasıdır.

Şekil 4.40 Devlet Hastanesi (Devlet Hastanesi Arşivi)

Karpas’ın babasının ilk dükkanı o zamanlar İzmir’in en önemli caddelerinden biri olan Kestelli caddesinde bulunurdu. İkiçeşmelik’ten Kemeraltı’na gitmek üzere genellikle bu yol kullanılırdı. Bu çevrede bulunan **Çivici Hamamı, Yusuf Rıza Anaokulu ve İzmir Deri Hastalıkları Dispanseri** İzmirli için önemli noktalar idi. Başhekimi’nin Bahattin Bey olduğu dispanserde 2. Dünya Savaşı’ndan sonra şeker eksikliğinden patlak veren uyuz hastalığı nedeniyle yüzlerce insanın tedavi edilmiştir. Karpas çocukluğunun büyük bir kısmında Kemeraltı ile iç içe olduklarını ifade etmiştir. O zamanlar tüm ihtiyaçlar için Kemeraltı’na inilirdi, özellikle de bayanların konfeksiyonun bugünkü kadar rahat bulunmadığı için genellikle kumaş olarak giysiler dikilirdi veya terzilere diktirilirdi.

Geçmişte Kemeraltı'ndan hatırladığı güzel tatlara değinen Karpat, yufkanın tezgaha çarparak açıldığı için **patpat böreği** denilen börekleden bahsetmiştir. İzmir için özel anlam ifade eden boyoz ise bir Yahudi böreği idi. Karpat çocukluğunda boyozun mutlaka tahinle pişirildiğini ve yalnızca Havra Sokağı'ndaki fırınlarda bulunabildiğini belirtmiştir. Kemeraltı'nda çok sayıda han bulunurdu ve eşekler ya da at arabaları ile taşınan meyve ve sebzesinin buralarda satışa sunulurdu.

Kemeraltı'na geçmişte hareket getiren aktivitelerden en büyüğü 20 Ağustos – 20 Eylül arasında İzmir Fuarı açık olurdu. O tarihlerde, Eylül ayının başlaması sonrası uzun süreli yağışların olurdu, altyapı yetersizlikleri nedeni ile de bu yağışların yaşamları olumsuz etkilerdi.

Kemeraltı'nda yaşanan en büyük etkinlik ise **9 Eylül kutlamaları** idi. Kutlamalar sabah saatlerinde Hükümet Konağı'na süvari girişi ile başlar, akşamüstü ise asker, esnaf, kurum ve kuruluşların da içinde yer aldığı ve Basmane'den başlayıp Kemeraltı üzerinden devam edip Konak'ta biten kortej geçişi ile biterdi. Bu sözü edilen kortejin geçtiği yol üzerinde aşırı derecede kalabalık olurdu.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Kemeraltı'na girildiğinde sağ tarafta **Ankara Palas** oteli yer alırdı. Otelin altında ise girişinin hemen sağ tarafında **Uğrak Kafe** isimli bir kafe bulunurdu. Karpat burası hakkında “*dönemin Mc Donalds’i*” ifadesini kullanmıştır. İki yol cephesine de bakan kafede en çok sahanda yumurta ve sandviç yapılırdı. Ankara Palas'ın yanında **Halim Alanyalı Geçidi** ve geçidin içinde **Halil Usta'nın meşhur lokantası** yer alırdı. Geçidin sonundan **Milli Kütüphane Caddesi**'ne ulaşılabilirdi. Kemeraltı Caddesi'nin güney cephesi boyunca meşhur **Ayakkabıcı Çatalkaya** ve Birinci Beylere (846 Sokak) açılan **Oska Pasajı** ve **Konak Sineması** sıralanırdı. Oska Pasajı'ndan Birinci Beyler Sokağı'na (846 Sokak) çıkılınca sol tarafta bugün hala varlığını sürdüren **Verem Savaş Dispanseri** konumlanmıştı. Sinema nedeniyle gece geç saatlere dek açık olan Oska Pasajının içinde **gömlekçiler** ve **bir sandviççi** vardı. Konak Sineması'nın hemen karşısında **Vilayet binasının** iki adet giriş kapısı bulunurdu; bunlardan bir tanesi ile **Emniyet Müdürlüğü**'ne girilirdi. Vilayet binası

1970'lerde yanmış, ancak daha sonraki yıllarda ise aslına uygun biçimde restore edilmiştir.

Ankara Palas'ın tam arka tarafında bulunan **Müteferrika** binası Emniyet Müdürlüğü'nün bir kolu idi; Asayiş Şubesi ve Narkotik Müdürlüğü Müteferrika içinde çalışırdı. **Demokrat İzmir Gazetesi** 1959 yıllarında zamanın Demokrat Parti iktidarına muhalefet ettiği için yakılma girişimi ile karşı karşıya kalmış, bunun üzerine **Milli Kütüphane Caddesi**'nde günümüzde LCW mağazası olarak hizmet veren yapıya taşınmıştır. Demokrat İzmir Gazetesi ile **Foto Balım** arasında **bir benzin istasyonu** ve **meyhane** bulunurdu, **Tapu Dairesi**'nin altında **taksi durağı**, Demokrat İzmir Gazetesi'nin tam karşısında ise otobüs durakları yer alırdı. SSK blokları yapılmadan önce boş duran alan **kömürlük** adı ile anılan boş bir depo alanı idi ve taksi duraklarının yer aldığı bu boş alandan doğrudan Halim Alanyalı Pasajı'na girilebilirdi.

Karpat Milli Kütüphane Caddesi'ni ulaşım imkanları açısından incelemiştir. Buna göre **Saat Kulesi** yönünde tek yön gidiş idi ve bu nedenle taksi duraklarına ait araçlar sadece bu yönde hareket edebilirlerdi. Ayrıca kömürlük adı ile anılan boş alan eski adı ile aynı kullanımda idi. Karpat kendi yaşadığı dönemde bu alanın tamamen boş olduğunu, yine aynı dönemlerde alanda üst geçidin olmadığını ve trafik işaretleri kullanarak hareket edildiğini de vurgulamıştır.

Adı değişse de günümüzde de Milli Kütüphane Caddesi'nde bulunan saatçi eskiden orta boylu, esmer, saçlarını arkaya tarayan karizmatik ve kibar bir insan olarak tarif ettiği Zaharof idi. Karpat kendisinin buradan alışveriş yaptığını aktarmıştır. **Zaharof'un Saatçi Dükkanında** Seiko, Tissot, Omega ve Longines gibi kentte nadir bulunan markalar da satılırdı. Evlendiği yıllarda damatların geline saat alması geleneği olduğundan bahseden Karpat eşine ilk hediyesi olan saati Zaharof'tan satın aldığını da anımsamıştır.

Milli Kütüphane Caddesi'nde kentin ünlü fotoğrafhanelerinden üçü olan **Foto Can** (daha sonraları Can Döner'in bulunduğu yer), **Foto Balım** ve **Nuri Rüstem'e** ait küçük bir dükkan vardı. Foto Balım'ın sahibi olan Ali Balım'ı, oğulları olan ve şu an Foto Balım'ı işleten Esat ve Nuran Balım'ı, sohbet etme fırsatları olmasa da Hamze Rüstem'i ve oğullarını tanıdığını belirten Karpaz bu insanların İzmir'de fotoğrafçılığın lokomotifleri olduğunu, sadece profesyonellerin değil amatörlerin de bu mağazalardan yararlanabildiğini sözlerine eklemiştir.

Milli Kütüphane Caddesi'nde, Halim Alanyalı Pasajı'nın girişinde eskiden **Berber Muhsin** yer alırdı. Sonraları bu dükkanı eski çırak olan Adnan Bey'in işletmiştir. Günümüzde bazı meslekler önem kazanırken bazı meslekler önemini yitirmektedir. Karpaz örnek olarak jiletin piyasaya çıkışı ile her erkeğin kendi evinde traş olabildiğinin bir devrim olduğunu ancak bu sebeple berberlerin, hazır giyim artması ile de terziyelerin azaldığını dile getirmiştir.

Kemeraltı'na Saat Kulesi yönünden girildiğinde sağ köşede **Ali Galip Lokumcusu**, hemen yanında **Çatalkaya Mağazası**, karşı cephede ise sırası ile **Hükümet Konağı**, **Ragıppaşa Kırathanesi** ve **Şifa Eczanesi** yer alırdı. Ragıppaşa Kırathanesi tüm cephe boyunca uzanırdı ve kentte ilk bilardo masaları burada bulunurdu. Tekrar karşı cepheye geçildiğinde ise sırası ile devam edildiğinde ilk önce ayakkabıcı **Mustafa Şık Mağazası** ardından da hemen bitişiğindeki **Ehram Mağazası** konumlanıyordu.

Şekil 4.41 Anafartalar Caddesi Girişi (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Ali Galip Lokumcusu'nun hemen ilerisinde yer alan Oska Pasajı geçildiğinde kısa bir mesafe sonra Birinci Beyler Sokağı'nın (846 Sokak) içerisine sağ köşede İzmir'in o zamanlar ünlü 3- 4 lokantasından biri olan **Ekmekçi başı Lokantası** bulunurdu. Bu lokanta 2 katlı idi, giriş katı erkekler, üst katı ise kent dışından ya da Kemeraltı'na ailesi ile gelenler tarafından kullanılırdı. Kemeraltı'nın İzmir'in en meşhur lokantalardan bazılarını barındırmasının Konak'ın tek kent merkezi olması nedeniyle doğal olduğunu savunan Karpat ayrıca bu alanda meşhur bir diğer önemli lokantanın **Şükran Lokantası** olduğunu da dile getirmiştir. Şükran Lokantası Hacı Hasan Han içerisinde bulunurdu ve biri Kemeraltı diğeri ise **Veysel Çıkmazı**'ndan olan iki girişi vardı. Ekmekçi başı Lokantası'nın bulunduğu **Birinci Beyler Sokağı'nın** (846 Sokak) Kemeraltı girişinde sağ tarafta da yine önemli bir dükkan olan **Aktaş Eczanesi** yer alırdı.

Kemeraltı'nda önemli kullanımlardan bir diğeri de **İkinci Beyler Sokağı'nın** (848 Sokak) girişinde bulunan **şerbetçi** idi. Sahibi Osman Bey olan şerbetçinin İzmir'in en iyisi olduğunu vurgulayan Karpat Osman Bey'den sonra dükkanın oğullarına kaldığını, ancak Kemeraltı'nın kira değerlerinin yüksek olması nedeniyle

oğullarının işi devam ettirmek yerine burayı kiraya verdiklerini de sözlerine eklemiştir.

Karpat, Kemeraltı'nda yine üzerinde durulması bir yer olarak Veysel Çıkmazı'ndan söz etmiştir. Çıkmazı'n girişinde sağ köşede dönemin ünlü pastanelerinden olan **İmren Pastanesi** önemli bir buluşma noktası özelliğindedir. Kemeraltı'na doğru devam edildiğinde sırası ile **Şükran Oteli** geçildiğinde **bir eczane** daha bulunurdu.

Aktaş Eczanesi'nin hemen yanında ise **gömleği Yusuf Uz**'un dükkanı vardı ve o dönemde konfeksiyon az olduğundan gömlekler özel olarak dikilirdi. Ayrıca Veysel Çıkmazı'na gelmeden önceki arada çok güzel kazaklar satan ve Karpat'ın buradan alışveriş yaptığı **Yahudi bir konfeksiyoncu** konumlanırdı.

Kemeraltı'nda yer alan oteller içerisinde en iyilerinden olan **Meserret Oteli**'nin ortasında havuzu vardı, üst katlarında bürolar, alt katında ise bir zamanlar simitçi yer alırdı. Ancak buradaki dükkanların zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Karpat Meserret Oteli'nden övgü ile bahsetmiştir. Meserret Oteli'nden sonra **Kemeraltı Karakolu, Kurukahveci Hüseyin Efendi, Kemeraltı Camisi, su sebili, meşhur dönerci Atıf Gönülşen, Kemeraltı Börekçisi** ve karşı sırada **Petek Döner sıralanmakta idi.**

Meserret Oteli'nin daha ilerisinde **Öztatlar Tuhafiye, Ehram ve Özsüt Tatlıcısı** yer alırdı. Öztatlar Tuhafiye'de bazı konfeksiyon ürünleri satılırdı. Örneğin satın alınan bir Öztatar gömleği önemle anlatılırdı. Öztatlar Mağazası karşında bulunan Özsüt Tatlıcısı'nda özel kaymak ile servis edilen çeşitlerden kazandibi, ekmek kadayıfı ve peynir tatlısı satılırdı, sunum pek güzel olmasa da tatların harika bulunduğunu belirten Karpat **Sefer Usta**'yı kırmızı yüzlü, çilli ve çok asabi bir insan olarak tarif etmiştir. Ayrıca Sefer Usta'nın kendilerinin iyi ahababı olduğunu vurgulayan Karpat muzip gazeteci arkadaşları ile buraya gittiklerinde Sefer Usta'nın "yine mi geldiniz siz" dediğini de hoş bir enstantane olarak anlatımına eklemiştir. Özsüt Tatlıcısı'nda ürünler öğle saatlerine doğru hazırlanır ve çok kısa bir süre

içerisinde tüketilirdi. Sefer Usta belli bir çizgide hayatına devam ederdi. İstese işlerini çok geliştirebilecek durumda idi.

Veysel Çıkmazı ise Şükran Oteli'nin hemen gerisinde konumlanırdı ve burada **7-8 adet meyhane** bulunurdu. Bu çıkmaz sonraları açılmıştır. Gazanfer Karpat Yeni Asır ve Ekspres gazetelerinde çalıştığı yıllarda **Veysel Çıkmazı**'ndaki meyhanelere her akşam Hüseyin Baradan, Levent Bimen ve Mehmet Ali Okumuş gibi İzmir Basını'nın önemli isimleri olan dostları ile birlikte gittiklerini dile getirmiştir. Burada bulunan mekanlardan birisi **Ay Lokantası** idi. Çıkmazdaki mekanların asla düşük sınıf değildi, içki içilebilen, temiz ve herkesin birbirini tanıdığı güzel yerlerdi. Geçmişte Veysel Çıkmazı'ndaki mekanlara akşam saatlerinde gidilirdi, ancak o zamanlar bugünkü durumun aksine genellikle ilgili hiçbir sorunun yaşanmaz idi.

Veysel Çıkmazı'nda bir gece Levent Bimen, Mehmet Ali Okumuş ve babası araba galerisi işleten Canip isimli arkadaşları ile yemek yiyip içki içtikten sonra geriye arkadaşı Canip'in babasının galerisine ait bir araba ile geri dönmek için yola çıktıklarını, arabayı ise Mehmet Ali Okumuş'un kullandığını, Mekke Yokuşu'nun girişinde bulunan keskin virajı alamayıp tam karşıda bulunan tatlıcı dükkanının içine girdiklerini ve hemen oradan kaçtıklarını, bir süre de o yolu kullanmadıklarını hoş bir anı olarak aktarmıştır.

Beyler Sokakları'nda sağlık fonksiyonu ağır bassa da burada ayrıca terziler de bulunurdu. Bu sokaklarda o dönemin önemli işlerinden biri olan örücüler de vardı, örücüler içerisinde en önemlisi Kemeraltı'ndan **Üçüncü Beyler Sokağı**'na (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) girişte sağ tarafta bulunan **Örücü İbrahim** idi. Geçmişte yırtılan ya da yanan giysiler klasik yama yerine örücüler tarafından tamir edilirdi, bu yöntem ile hem daha sağlıklı sonuç alınır hem de oldukça hesaplı bir uygulama gerçekleşirdi.

Karpat Kemeraltı'nda kendisini en fazla etkileyen yer olarak **Şifa Eczanesi**'ni göstermiştir. Şifa Eczanesi'nde "çelebi bir adamdı" diye bahsettiğin **Süleyman Ferit Eczacıbaşı**'nin koltuğunda oturduğu, bu sırada çalışan 5-6 kalfanın doktor tarafından

karışım oranları gönderilmiş olan reçeteleri hazırlamakla meşgul olduklarını hatırlamaktadır. Eczane içerisinde muhteşem oyma mobilyalar, vitrin ve kapılarda bizoto kesimli kumlama yapılmış çok özel camlar bulunurdu. Karpat çini işlemeli kapların üzerinde içeriklerin yazdığı, hafif ve ağır zehirler yazılı dolaplardan çok etkilendiği ifade etmiştir. Çalışanlar bembeyaz gömlekler ve şık kravatları ile hizmet verir, sulfata adı verilen ilaçlar bir-iki saat içinde hazırlanıp teslim edilebilirdi. Şifa Eczanesi Karpat'a göre Kemeraltı'nın en önemli kullanım birimidir.

Karpat küçüklüğünden gelen bir anısını da paylaşmıştır. O, ablası ile birlikte boğmaca hastalığı geçirdiklerini ve bu dönemde Beyler Sokağı'nda kendi deyimi ile "kale gibi" bir muayenehanesi olan kentin en önemli doktorlarından **Selahattin Tekand**'a annesi ile gittiklerini anımsamıştır. Yapılan muayene sonrası Tekand annesine iyileşmeleri için çocukların 10 gün boyunca her gün denize gitmeleri gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine anneleri ile birlikte hergün İkiçeşmelik – Mekke Yokuşu – Arap Fırını – Devlet Hastanesi güzergahını takip ederek Konak İskelesinin yanında deniz kıyısına geldiklerini, burada deniz havası aldıklarını ve o zamanlar çok temiz olan deniz suyu ile ellerini yüzlerini yıkadıklarını hatırlamıştır. Bu tedavinin sonucunda ise kısa bir süre içerisinde iyileştiklerini anlatmıştır. Deniz suyunun insanları tedavi edebilecek kadar temiz olduğunu, yüzmek için de hiç şüphe duyulmadığını vurgulamıştır.

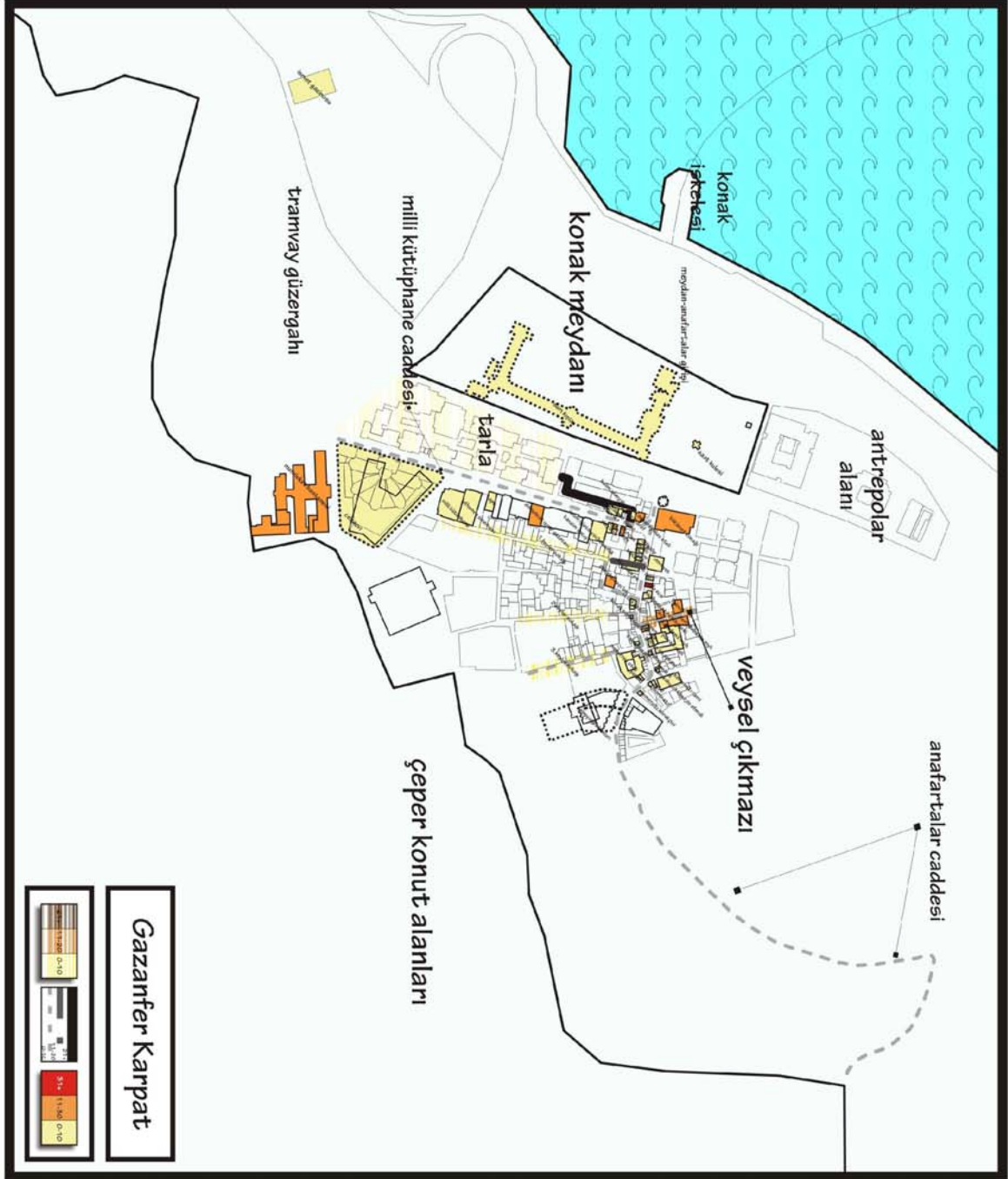
Gazanfer Karpat'ın eşi Nuriye Karpat da Kemeraltı denildiği zaman daha çok alışveriş ettiği mekanları anımsamıştır. Bunlar arasında nişan alışverişi yaptıkları **Galeri Nur**, yılan derisi ayakkabı ve çanta satması ile ünlenen **Daruga Mağazası**, **Çarık ve Nazan Mağazaları** ilk anda hatırlananlar olmuştur. Çocukları ile Kemeraltı'na özel günler öncesi alışverişe gittiklerinde ise alışverişlerini yaptıktan sonra mutlaka **Petek Döner**'de yemek yediklerini sözlerine eklemiştir.

Gazanfer Karpat eskiden esnaf ile müşteriler arasında hoş bir ilişki olduğunu, müşterinin iyi hizmet ve güleryüz ile karşılandığını, çıkışta ise "**şeref ikballe**" sözü ile uğurlandığını dile getirmiştir. Esnaf müşteri arasındaki bu güzel ilişkilerin 70-75 yıllarından sonra bozulduğunun altını çizmiştir.

- Düşünceler ve Öneriler

Karpat'a göre Kemeraltı'nın günümüzde eski önemini yitirmesinin en önemli nedeni gelişen kentin her semtinde yeni bir çarşının oluşması ve ihtiyaçların buralarda karşılanması dolayısıyla da Kemeraltı'na geliş gidişlerin azalmasıdır. Bunun yanında Kemeraltı'nın eski ve kendine has dokusunun da giderek zarar gördüğünü, günümüzde yapılan cephe düzenleme çalışmalarının bu anlamda başarılı olduğunu, göze hoş geldiğini, ancak bu müdahalenin tek başına yetersiz kaldığını ifade etmiştir. En önemli nokta Kemeraltı ruhunun geri getirilebilmesidir ve bu bağlamda eski dürüst ve Kemeraltı'nı Kemeraltı yapan esnafların buralara döndürülmesinin çok zor olduğunu düşünülmektedir.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.42 Gazanfer Karpaz Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.9 Sancar Maruflu¹³

Şekil 4.43 Sancar Maruflu

- Özyaşam Öyküsü

Sancar Maruflu 1948’de İzmir’de doğmuştur. Gazeteci ve aynı zamanda Stratejik İletişim ve Organizasyon Sistem Uzmanıdır. 48 civarında Sivil Toplum Örgütü ile yöneticilik ilişkisi bulunan Maruflu halen İzmir konulu programları ile televizyon ve radyodan İzmirliyle ulaşmaktadır. Anlattığı Kemeraltı öyküsü, 1950’li yılları yansıtmaktadır.

- İzmir Hakkında

Maruflu’ya göre **üç din iç içe** geçtiği İzmir’de tarih boyunca farklı bir toplum yapısı, farklı bir yaşam biçimi hüküm sürmüştür. Köklü bir tarihe sahip kentin tarihine ilişkin ortaya çıkarılabilen buluntular da ne yazık ki gerçekte var olanın çok küçük bir bölümünü kapsar. Maruflu tarih boyunca ortaya çıkarılan bazı arkeolojik değerlerin şehrin gelişimine engel olmaması adına, saklandığını belirtmektedir.

¹³ 13 Nisan 2009 tarihinde Kahramanlar’daki ofisinde gerçekleştirilen 142 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy- Gökhan Karpat tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

Örneğin Maruflu; Şifa Eczanesi'nin arka tarafında ortaya çıkan bir takım buluntuların herkesten saklandığı gerçeğine tanıklık etmiştir.

- Kemeraltı Hakkında

Sancar Maruflu Kemeraltı ile ilgili düşüncelerini genellikle belli kültürel gruplamalar yolu ile aktarmaktadır. Buna Kemeraltı'nın ihtisaslaşmış ticari gruplaşmaya elverişliliği de yardımcı olmaktadır. Maruflu Kemeraltı hakkındaki düşüncelerini aktarmaya **otel kültürünün** önemine dikkat çekerek başlar. İzmir'de bir ay devam eden, Egeli üreticinin ürünlerini teşhir edip, satış yaptığı ve İzmir halkı için apayrı bir 'heyecan fırtınası' olan **Fuar dönemleri**, Kemeraltı Çarşısı'nı her zaman yakından etkileyen bir aktivitedir. Fuara çevre kent ve kırsal bölgelerden gelen Egeli üreticiler, Fuar dönemi boyunca **Kemeraltı Otelleri**'ne yerleşir. Aileler gündüz saatlerinde İnciraltı plajlarında vakit geçirirken akşamları ise Fuar'daki çay bahçelerinde eğlenirler. Maruflu o günleri şu şekilde aktarmaktadır: *“Çocuklar, aile çay bahçesine oturuyor, evin beyi nargilesini içiyor, hanımlar hazırlamış oldukları dolmaları yayıyorlar, yemekler yeniyor... Akşam Fuarda herhangi bir yere gidiliyor... Ankara'dan devlet tiyatrosu, İstanbul'dan şehir tiyatroları gelmiş; Toto Karacalar (gelmiş) ... Ondan sonra, eğlence grubu gelmiş, sirk gelmiş... Bir sürü şey... Her gün böyle, yaşam bu...”* Fuar için ayrılan 15- 20 günlük gezme eğlenme dönemi, yalnızca otelleri değil Kemeraltı'ndaki tüm aktiviteleri önemli ölçüde etkiler. Fuar dönemlerinde Kemeraltı'ndaki heyecan ve renk artar; çarşının yalnız gündüz saatleri değil geceleri de hareketlenir.

Şekil 4.44 Fuar Dönemlerinde Kemeraltı'ndan Bir Görünüm (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Marufly'ya göre sokakları **havagazı lambalarıyla** aydınlanan **İzmir'in konut mahalleleri** olan Deve (Çıkmaz) Yokuşu (431 Sokak), Arap Fırını Sokağı (442 Sokak), Asmalı Mescit, Mekke Yokuşu (842 Sokak/İnönü Sokak) o günlerde Kemeraltı için hem bir kontrol mekanizması oluşturmakta hem de gecesini ve gündüzünü ile önemli bir canlılık yaratmaktadır. Bu konut alanları günümüzde büyük ölçüde ticaret ve imalathane fonksiyonuna dönüşmüş olup gece saatlerinde güvensizlik ve kasvet hissi yaratmaktadır.

Şekil 4.45 Kadifekale ve Türk Mahalleleri (www.wowturkey.com)

Maruflu'nun Kemeraltı'nı bölgeleme yoluyla aktardığı anlatımında en güçlü vurgu yaptığı alanlardan birisi de Konak Meydanı ve meydan öğeleridir. Tarihsel bağlantılarının ve anı değerinin bilinmemesi nedeniyle bugüne değin yapılan tüm planlama müdahalelerinin **Konak Meydanı**'nın tarihselliğini yok ettiğini dile getiren Maruflu, Konak Meydanı tasarımının İzmir'e "yabancı bir el"de şekillenmesini hata olarak yorumlamaktadır. Bunun yanı sıra **Hasan Tahsin Heykelini** "*bir gazetecinin eline silahı yakıştıramıyorum*" sözleriyle eleştiren Maruflu; Konak Pier yönünden gelen Yunan birliklerine karşı Hasan Tahsin'in karşı yönden, yani Sarı Kışla yönünden bahsi geçen ateşlemeyi yaptığını, bu nedenle de olayın tarihselliği bağlamında heykelin durması gereken noktanın da yanlış olduğunu vurgulamaktadır.

Sancar Maruflu Konak Meydanı'na ilişkin değerlendirmesini tarihi **Saat Kulesi** ile sürdürürken Saat Kulesinin tarihselliğinin altında o meydanda yaşananların da anlatılması gerektiğini ifade etmekte ve düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: "*Orada yani ne bileyim (Saat Kulesi) isyanlar görmüş, başkaldırıları görmüş, idamlar görmüş, ama mutluluklar da yaşamış... Mesela Atatürk'ün vapurdan gelip önünden geçtiğini görmüş, mesela Türk askerinin Sarı Kışla'ya, Hükümet Konağı'na Türk bayrağını çektiklerini görmüş... Ondan sonra mitingler görmüş, siyasi olaylar görmüş, bu arada sevgililerin buluşmasını görmüş mesela... Yani herkesin randevu mekanı olmuş...*" Maruflu'ya göre Kemeraltı'nın fiziksel mekanının derininde gizlenen öyküsünü ortaya çıkaracak bu tür yaklaşımlar olmadığı sürece yapılan çalışmalar eksik kalacaktır.

Sancar Maruflu'ya göre Kemeraltı'nı tarif eden en önemli güzergahlardan biri de şüphesiz Milli Kütüphane Caddesi'dir. Maruflu **Milli Kütüphane Caddesi'nin** öyküsünü şöyle anlatmaktadır: "Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Şakir Efendi'den kalan arsayı Milli Kütüphane yapılması için yıllar önce bağışlamış ve Milli Kütüphane kurulmuştur. Süleyman Ferit Bey'in İstanbul'a gittiği bir tarihte, İzmir şehir meclisi toplanır ve Milli Kütüphane Caddesinin Süleyman Ferit Bey Caddesi olarak isimlendirilmesi kararını alarak caddeye yeni bir tabela asar. Süleyman Ferit Bey'in dönüşünde de caddede bir açılış töreni yapılması kararlaştırılır. Ne var ki, Süleyman Ferit Bey gelir gelmez bu tabelayı görür ve acilen eski tabelayı buldurtur. Bir

merdivene çıkararak, eline aldığı keser ile yeni tabelayı söker, tekrar Milli Kütüphane Caddesi tabelasını yerine asar. Şehir meclisi olarak kendisine uygun görülen bu jesti neden kabul etmediği sorulduğunda ise şöyle der “*Bu memleket içinde Süleyman Ferit’ten her zaman vardır ama Milli Kütüphaneler yenidir ve yeni beyinlere insanları yerleştirebilir... Burası Milli Kütüphane Caddesi olmalı ki, herkes bu caddede bir Milli Kütüphanenin olduğunu bilmeli...*” der ve bu jesti reddeder. Böylesine değerli bir öyküye sahip olan caddenin bugünkü adının ‘Nadir Nadi Caddesi’ olmasını ve caddede Nadir Nadi büstünün kullanılmasını eleştiren Maruflu “*koskoca Nadir Nadi’ye eğer İzmir, oradan başka isim verecek bir yer bulamıyorsa çok ayıptır*” sözleri ile caddeye ilişkin düşüncelerin ifade etmektedir. Aynı zamanda sokaklara numara verme konusunda da çok yanlış uygulamaların yapıldığını düşünen Maruflu, Behçet Uz ile yakın kişisel ilişkileri vasıtasıyla cumhuriyetin ilk yıllarında sokaklara isim vermenin önü alnamaz bir mesele haline geldiğini öğrenmiştir. Behçet Uz’un o dönemde, küllerinden yaratılan bir kentte ilgilenilmesi gereken onca sorun varken kişisel yakınlıkları kullanmak isteyenlerin talepleri ile uğraşmamak adına sokaklara numara verilmesi kararını aldığını ve hatta efsanevi başkanın daha sonraları bu durumdan duyduğu pişmanlığı ve üzüntüyü dile getirdiğini aktarmaktadır.

Milli Kütüphane Caddesi’nin aynı zamanda eski **Tramvay Caddesi** olduğunu belirten Maruflu, tramvay güzergahını ve bu hattın anılardaki yerini işaret eder: “*...Mithat Paşa Caddesi’nden gelen tramvaylar Milli Kütüphane Caddesi’ni takip ederek Hükümet Konağı’nın yan tarafından Saat Kulesi etrafına doğru döner, oradaki durakta durur. Yolcularını alır, vapurdan gelenleri alır, tekrar dönüp Mithat Paşa’ya çıkar. Yani güzergahı budur. Bunun gibi bir ring seferinin, eski İzmirliilerin hatıralarında önemi büyüktür...*” Maruflu Tramvay hattının kaldırılmasından sonra iki adet tramvay vagonunun bir süre Hükümet Konağı’nın yan tarafında kaldığını anımsamaktadır. Maruflu, tramvayın korunması gereken bir renk olduğunu ifade etmektedir.

Maruflu Kemeraltı ile ilgili anılarını aktarmaya çocukluğunda tattığı eşsiz lezzetlerin ve bu lezzetlerin yaratıcısı Şerbetçibaşı Kadri'nin öyküsü ile devam eder: *“Saat kulesinin, Padişah II. Abdülhamit'in (tahta çıkışının) 25. yıl dönümü onuruna tören yapılıyor İzmir'de... Saltanat gemisi geliyor İzmir'e, Saat Kulesi'nin açılış töreni düzenleniyor. Padişahın sefirler dairesi geliyor, ondan sonra Padişah İzmir'e Mızıka-i Hümayunu gönderiyor. Bir de Maliye ve Maarif Nazırını gönderiyor İzmir'e... Şerbetçi Kadri İzmir'e Saat Kulesi'nin açılışı nedeniyle getiriliyor, Padişahın şerbetçibaşısı (olarak)... Hükümet Konağı'nın bahçesinde kazanlarla etli pilavlar yapılıyor, zerdeler veriliyor, şerbetler yapılıyor işte... Şerbetleri Şerbetçibaşı Kadri Usta yapıyor. Ondan sonra İzmir'i çok seviyor ve İzmir'de kalıyor. Bir akrabalarını buluyor ve Kemeraltı Camii'nin karşısında bugün Antalya Börekçisi'nin olduğu yerde dükkan açıyor kendi. Oraya yerleşiyor...”*

Maruflu “Saray Şerbetleri”nden taze ve mevsimine göre üretilmiş demirhindi, limonata, kızılıcık, vişne, şeftali gibi türleri hatırlarken; saray usulü “Keşkül-ü Fukara”, “Aşure” ve emsalsiz eşkenar dörtgen şeklindeki “Cevizli Baklavası”nın da çok meşhur olduğunu eklemektedir. İzmirlilerin şerbetçinin önünde sıraya girdiklerini hatırlayan Maruflu şerbetçiyi ve Kemeraltı pastanelerini, “İzmir'in küçük Markiz'leri” ifadesi ile tanımlamaktadır.

Şekil 4.46 Şerbetçi (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Kadri Usta'yla babasının ahbabı olması nedeniyle tanışan, ancak Kadri Ustanın oğlu Niyazi Usta'nın mesleği sürdürdüğü dönemde dükkanı daha net hatırlayan Maruflu, Şerbetçi Dükkânı'nın detaylarını şu şekilde tarif etmektedir: *"...Her taraf mermer, mermer dibekler var... O dibeklerin içine kızılıklar konuyor, çekirdeklerinden ayrılıyor... Sırf bu iş için Buldan'dan getirilen özel dokuma tertemiz tülbentlerden süzülüyor, belli bir kıvamda su ile karıştırılıyor... Çok özel şişeleri vardı, çok güzel şişeler... O içine konur, tertemiz görünür kırmızı renk, kızılık rengi, o demirhindi rengi... Şimdi o söylediğim şişeler içinde büyük dev buzlar bulunan çember şeklinde kazanların içine konur, şişeler döndürülüp çıkartılırdı... Orda büyük doyumluk bardaklara konur... Niyazi Bey ölünce, çocukları bir süre devam ettirdiler, baktılar, yapamadılar... Ondan sonra müteahhit güzel tekliflerde bulundu, hoşlarına gitti, verdiler. O malzemeler ne oldu bilinmiyor... O güzelim eski saray malzemeleri, İstanbul'dan buraya getirilmiş piring, özel yapılmış o cam şişeler, kavanozlar hepsi gitti... Şerbetçi Kadri Usta'nın özel kıyafeti ile padişaha şerbet sunarken resmi vardı.*

(Padişah) ‘Şerbetçibaşı, misafirlerimizi ağırla bakalım’ (dediğinde)... Gelirmiş, eğilirmiş (güğünden) bizzat kendisi ikramını yaparmış sarayda...”

Maruflu'nun belleğindeki Kemeraltı silüetinin önemli unsurlarından biri olan **Cezaevi** bugünkü Konak Katlı Otoparkı'nın bulunduğu noktada yer almaktadır. Ama bu silüetin en görkemli ve unutulmayacak denli güçlü ögesi Sarı Kışla'dır.

Kemeraltı'nı bu kadar baskın bir çizgi ile tanımlayan Sarı Kışla'nın izlerinin yeterince yaşatılmadığını düşünen Maruflu ulaşım bakımından önemli bir düğüm noktası olan Konak Meydanı'nda aslına, tarihselliğine ve görkemine uygun bir biçimde, **Sarı Kışla** binasının bir bölümünün yeniden inşa edilerek kültür merkezi olarak değerlendirilebileceğini çeşitli dönemlerde görev yapan Belediye Başkanlarına önerdiklerini; ancak buna bir cevap alamadıklarını da aktarmaktadır.

Anlatısında Maruflu Kemeraltı'nı yalnız yapı ve sokakları ile değil sokak özellikleri ve altyapı sistemleri bakımından da irdelemektedir. Ona göre Efes'te yer alan altyapı sisteminin benzeri bir sistemi Kemeraltı'nda yapılmıştır. **Altyapı sistemi** yolun ortasındaki kanal, yan bağlantılar ve yol sistemi ile bütünleşir, bu sistem yağmur suyunu deşarj ederek fosseptiklere yönlendirirdi. Maruflu ilerleyen zamanlarda denize verilen atıkların İzmir Körfezi'nde geri dönüşü olmayan bir kirliliğe yol açtığını da vurgulamaktadır.

Konakta **düz taşlardan** oluşan **sokak kaplamaları** insanın rahat yürüyebildiği büyük taşlardan oluşur, hatta yağmurdan dolayı yerinden oynayan taşları takip edip yerine yerleştirmekle görevli kişiler bulunurdu.

Kemeraltı kültürü ile iç içe yaşamış bir İzmirli olarak Maruflu için eski zamanlara ait en unutulmaz olaylardan biri Altınpark'tan başlayarak Konak'a kadar gelen **Ramazan eğlenceleri**ydi. Hafız Burhan gibi önemli isimlerin de iştirak ettiği bu dönem, gece ile gündüzün birleştiği bir çizgidir ona göre. Gündüz günlük yaşantı ve alışveriş devam ederken, gece evlerde veya büyük han yapılarının bahçelerinde düzenlenen toplu iftar sofralarında yenen yemeğin ardından camilere gidilirdi. Cami

çıkışlarında ‘o günün akdinin tamamlandığı’ nı işaret eden ‘akide şekerleri’ dağıtılır; sonrasında ise toplu olarak ‘kahvelerde, kıraathanelerde’ toplanma saatleri gelirdi. Bu toplanma mekânlarının üst katlarında hanımlar, alt katlarında ise erkekler eğlenir, nargileler içilir, tulumba tatlıları, lokmalar, baklavalar yenir, şerbetler içilirdi. Kimi zaman İstanbul’dan orta oyunları, hanendeler gelir; kukla, Karagöz Hacivat gösterileri olur; eğlenceler yapılırdı İzmir’de. Kemeraltı’nın hemen çeperindeki konut alanlarında yaşayan aileler, bu belirli toplanma yerlerinde buluşurdu. Maruflu’ya göre gece saatlerinde bayan ve erkeklerin ve hanımların birlikte katılabildiği bu eğlenceler, İzmir’in sosyal kültürel yaşamının kadın erkek eşitliği zemininde pek çok kentten ilerde olduğunun göstergesidir.

Ona göre İzmir, bu konuda Osmanlı özünü koruyan, ama yabancılarla olan yakın ilişkiler nedeniyle de alafrangalaşma gösteren bir dokudur. Dini düşüncenin ön plana çıktığı aylarda dahi insanların, örneğin oruç tutma geleneğini inancın yanı sıra, o coşkuya ortak olmak amacıyla yerine getirdiğini belirtirken şu cümleleri de ekliyor: *“öyle de enteresan ki Yahudi komşun da oruç tutuyor seninle beraber... Sen kalkıyorsun onun Hamursuz Bayramı’nı paylaşıyorsun. Bütünleşiyorsun onunla... Artı Hıristiyan dostlarına da aynı şekildesin...”* Maruflu İzmir’in işgal yıllarının, baskının, hezeyanların, duygusallığın ve kışkırtmaların İzmir’deki bu bütünleşmeyi yok ettiğini vurgulamaktadır. Rum meyhanelerinin, Yahudi meyhanelerinin, Değirmen Dağına özel Kırım kültürünün İzmir’de şimdiye dek yeterince dikkate alınmamış değerler olduğunun altını çizmektedir.

Kemeraltı anlatısına son olarak Kemeraltı’nı çepeçevre saran konut alanları ile ilgili anımsadığı detayları aktararak son vermektedir. Kemeraltı’na en yakın ve en güçlü ilişki kuran (iç kabuk) mahalleler Devlet Hastanesinin arkasındaki Arap Fırını Sokağı çevresinden başlamaktadır. Çocukluğunda bu sokaktaki evlerde yaşama şansı bulan Marflu Arap Fırını sokağı ve çevresinde hatırladığı yapı, yapı detayı ve kullanıma ilişkin belleğinde yer eden noktalardan en detaylı hatırladığı Egeli’nin evi olarak bilinen bir muhteşem bir konaktır. Konak sahibinin bir oda dolusu kanarya beslerdi. Eve mermer bir merdiven ve ihtişamlı bir kapı ile girilirdi. Arnavut kaldırımlı sokağa bakan bu yapıdan içeri girildiğinde sizi bir avlu karşılardı. Avluda,

mermer bir havuz ve sadece kanaryaların bulunduğu kafes ve teller ile yapılmış büyükçe bir oda yer alır, kanarya sesleri avluda büyümlü bir atmosfer oluştururdu. Mekanın kullanımına ilişkin ise şu detaylar hatırlanmaktadır; *“Ana mekanda kendileri yaşıyordu. Ana mekanın yanında yan mekanlar vardı; hizmetçiler, halayıklar yaşıyordu. Ahırda adamın faytonu, at arabası vardı... Hamamları, bir de mutfak vardı; gusülhaneler çalışıyordu... Havagazı ile ısınma sistemi yapmış, şofben sistemi yapmıştı mesela... Kuzineler vardı. Yemekler kuzinelerde yapılıyordu...”*

Maruflu, yine iç çeperdeki konut alanlarında Beyler Sokakları'nın Arap Fırını Sokağı'na yakın bölgelerinde; kemerli pencereleri ve ikonaları olan, yeşil boyalı olduğunu hatırladığı tarihi bir binada meşhur **Rumelili Aşureci** bulunduğunu, yine aynı bölgede meşhur **Rumeli Çorbacısı**, ünlü **börekçiler**, yalnızca **poğaç**a yapılıp satılan ünlü fırınlar bulunmakta olduğunu hatırlamaktadır. Bu tek çeşit ürün ile ün kazanan işletmeler daha sonraları iş geliştirme adına modern pastaneciliğe dönüşerek özgünlüklerini kaybetmiş, ürettikleri 'yalnız ona özel ürün' diğerlerinin arasında kaybolmuştur.

Bunun yanı sıra Maruflu, müşterek kullanılan ıslak hacimlerin etrafında sıralanan odaları ile farklı bir kültürün izlerini taşıyan '**aile evleri**'nden söz etmektedir. Milli Kütüphane civarında, ve nispeten dış çeper olarak tarif edilebilecek Karataş ve Basmane'de konumlanan '**aile evleri**'nin İzmir'de Yahudi kültürüne ait özgün bir mekan organizasyonu olduğunu, buna rağmen kısa süre içinde hepsinin yok olmasına engel olunamadığını sözlerine eklemektedir.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Maruflu'ya göre Kemeraltı Anafartalar Caddesi'nin en önemli özelliği bir '**geçiş yolu**' olmasıdır. İzmir'de Fevzi Paşa, Gazi Bulvarı, Varyant gibi önemli ulaşım bağlantı yollarının açılmadığı dönemlerde Kemeraltı'nın en önemli ulaşım aksı olduğunu düşünmektedir. Ona göre İzmir'e dışarıdan gelen biri Kapılar- Basmane- Çorakkapı Cami- Anafartalar Caddesi güzergahını izleyerek Konak'a (kent merkezine) ulaşırdı. Basmane'den başlayarak Konak'a kadar uzanan Anafartalar Caddesi, kent içi ulaşım bakımından tek alternatifsiz aks olduğu için yaya ve

taşıtların tümü bu yolu kullanmak durumunda kalırdı. Öyle ki; Basmane İstasyonu'nda inecek olan Atatürk'ün, İzmir'e girmek için kullanmak mecburiyetinde olduğu tek yolun Anafartalar Caddesi olması nedeniyle **Atatürk'e hazırlanan suikastın planları** da yine bu caddede gerçekleştirilmiştir. Anafartalar Caddesi üzerinden geçerek Kemeraltı Cami'sinden Konak Meydanına doğru ilerleyeceği düşünülen Atatürk'e gerçekleştirilmesi planlanan suikast Maruflu'ya göre İzmir kent tarihi açısından önemli ve çok ciddi bir olaydır. Maruflu Anafartalar Caddesi'nin yalnız bir geçiş mekanı olarak kent için önemini bu anlatım ile vurguladıktan sonra çalışma alanına ilişkin yapıları, kullanım türlerini, alanın sosyal kültürel yapısını, alanla özdeşleşmiş kişileri, efsaneleşen olayları belleğinde yer ettiği şekli ile aktarmaktadır.

Ona göre tarih boyunca sahne olduğu hareketliliğe rağmen yaşadığı dönemde caddedeki güven ve aidiyet son derece üst noktadadır. Maruflu onda güven ve aidiyet algısını yaratan anılarını; ismi Kemeraltı ile özdeşleşen Cevat Şakir ile ilgili dilden dile dolaşan hikayeleri bizzat yaşama şansı bulan biri olmanın mutluluğu içinde şu şekilde dile getirmektedir: *“Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir oraya geliyor, ondan sonra Hükümet Konağı'nın ordaki ağaca (çınar ağacına) filesini asıyor, gidiyor Kemeraltı'na... Herkese “merhaba” diye diye en son Veysel Çıkmazı'na geliyor. Herhangi bir lokantayı seçiyor o gün, nereye oturacaksa... Belli bir saat orda kalıyor, demleniyor. Eşiyle ahabıyla sohbet ediyor. Ondan sonra çıkıyor oradan, (çınar ağacından) alıyor filesini, tramvaya biniyor, evine gidiyor. Şu güvene bakın...”* Söz Cevat Şakir'den açılınca Maruflu, 'kitapçıların', önemli yazar ve çizerlerin de **toplanma noktası** olarak tanımladığı Kemeraltı (**Veysel Çıkmazı**)'nda bu dönemde önemli bir hareketlilik yaşadığını da eklemektedir. **Veysel Çıkmazı'nın** meyhane kültürünü yaşatan önemli bir koridor olarak tarif eden Maruflu, çıkmazdaki en meşhur içkili lokantaların, **Ay Lokantası** ve **Ferit Baba'nın Yeri** olduğunu vurgulamaktadır.

Şekil 4.47 Ferit Babanın Yeri (Örs, 2001, s.65)

Maruflu'nun anılarında Kemeraltı, aynı zamanda önemli bir yeme içme mekanıdır. Ona göre **Şükran Oteli ve altında yer alan Şükran Lokantası** İzmir'in '*belli başlı insanların geldiği*', kaliteli yemek yediği bir mekandı. Şükran Lokantası'nın arka tarafında içkili meyhane bölümü yer alırdı. Bu kullanım için yaz aylarında otelin avlusunda yer alan havuz başı masaları, kışın da hanın arka tarafına bakan iç kısım kullanılırdı. **Şükran Lokantası**'nın ön cephesine bakan bölümü ise '*kaliteli, lüks bir yerdi*'. Hanımların, ailelerin bir araya geldiği ayrıca otelde kalanların kullandığı bir mekândı. **Şükran Oteli** kullanıcı profili bakımından oldukça yüksek standartta bir kullanımdı. Bugünkü durumu ile ilgili hislerini Maruflu şu sözlerle ifade eder: "*Güzelim Şükran Lokantası'na, Şükran Oteli'ne o kadar üzülüyorum ki, kahroluyorum öyle görünce...*"

Kemeraltı'nın girişinde ünlü **pastaneler** yer almaktadır. Maruflu **Ali Galip Pastanesi** ve **İmren Pastanesi**'nin devamlı müşterilerinin bulunduğunu hatırlamaktadır. Kemeraltı'nın pastane kültürünün en farklı örneklerinden **İmren Pastanesi**, Veysel çıkmazı girişindeki köşede yer alırdı. Maruflu, İmren Pastanesi'ni tavuk suyu çorba, tavuklu pilav, su böreği, muhallebi çeşitlerinin de bulunması nedeniyle 'İstanbul tipi pastane' biçiminde tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra Ege'ye özgü kaymaklı ekmek kadayıfı, dondurulmuş pasta olarak tarif ettiği Adisebaba,

şerbet gibi ürünlerin de bulunduğunu eklemektedir. İmren Pastanesi nerdeyse 24 saat açıktı.

İzmir'in en ünlü ve en önemli lokantalarından biri olan **Ekmekçibaşı Lokantası** ise **Birinci Beyler Sokağı**'nda (846 Sokak) yer almaktaydı. İzmir'de Cumhuriyetin ilk yıllarında “kadınların da gidip yemek yedikleri”, bunun yanında “enginar dolması, bakla gibi çok nadide yemeklerin bulduğu”, İzmir'in belli başlı ailelerinin gittiği en önemli noktalardan birisiydi Ekmekçibaşı Lokantası...

Maruflu, Milli Kütüphanenin yan tarafında yer alan **Elhamra Sineması**, **Konak Sineması**, daha sonraları ise **Şan Sineması'nın**, İzmir kent kültüründe Türk mahallelerinin sosyalleşmesindeki önemli yerini vurgulamaktadır.

Maruflu'ya göre **Kemeraltı kıraathaneleri** de kent kültürü açısından önem taşır. İzmir'in en tanınmış kişilerinin kullandıkları kaliteli ve temiz kıraathanelerden çoğu, bu caddede yer almaktadır. Örneğin Kemahlı Oteli'nin altında yer alan **Kemahlı Kıraathanesi**, **Güzel İzmir Kıraathanesi**, **Ragıp Paşa Kıraathanesi**, **Ali Paşa Kıraathanesi** bunlardan bazılarıdır. Kısacası 'otel' kullanımlarının altı genellikle 'kıraathane' kullanımıdır ve bu kullanım belli bir kültürü yansıtmaktadır. Kiminde nargile içilen, kiminde bilardo oynanabilen farklı nitelikte toplanma alanlarıdır.

Marufluya göre Kemeraltı'nda bugün kaybolan en önemli kullanımlardan birisi '**kitapçılık**'tır. İstanbul'da Beyoğlu, Babı Ali, Cağaloğlu gibi semtlerde kaliteli kitap satarak üniversite gençliğini kendine çeken, gazetecilerin toplanma mekanı olan ünlü kitapçılara özdeş nitelikte kitapçıların, İzmir'de de Kemeraltı'nda Veysel Çıkmazı yakınında yer seçtiğini belirterek; **Taga Kitabevi**, **Yavuz Kitabevi** ve **Doğan Kitabevi** gibi kitapevlerinin İzmir kültür hayatı için önemini vurgulamaktadır. *“Şimdi öyle enteresan ki, mesela İzmir'in bu yazarçizer takımı, entelektüel aydın takımı belli bir saatte önce **kitapevlerinde** toplanırlar. Yeni çıkan kitaplardan bahsedilir, şiirler okunur, şiir seansları yapılır. Ondan sonra topluca o civardaki içkili mekanlara gidilir gruplar halinde... O grubun oraya geliş saati erken*

saatlerdir; 17.00 ile 19.00 arası mesela... 19.00'dan sonra akşamcılar gelir. Son tramvaya göre, son trolleybüse göre veya son vapura göre ayarlanır çıkış saati”.

Maruflu'ya göre Kemeraltı'nda **Şifa Eczanesi, Aktaş Eczanesi, Kipman Eczaneleri** gibi önemle incelenmesi gereken, tarihi ve simgesel eczane kullanımları bulunurdu. Babasının ahbabı olan Süleyman Ferit Bey'in Şifa Eczanesi'nin tasfiyesi döneminde yaşananları bugün gibi hatırlamakta ve şu şekilde aktarmaktadır: *“Şimdi bunlar eczaneyi kapatmışlar ve bir moda firmasına vermişler binayı. Moda firması ben bunları (içindeki malzemeleri, mobilyaları) istemem deyince ihtisaslı bir usta gidiyor oraya, hepsini söküyor. Rastgele de sökebilirdi, (neyse ki) adam itina ile sökmüş. Ancak (değerinin farkında olacak ki) battaniyelere, kumaşlara sarıyor. Öyle sararak Eczacıbaşılarının deposuna onları koyuyorlar. Sonra biz bu olayı (EXPO sergisi için Şifa Eczanesi'nin yeniden düzenlenmesini) gündeme getirdiğimiz zaman oraya gidildi onlar ordan bulundu çıkartıldı. Memleket Hastanesi'nden de bazı şeyler alındı, kavanozlar alındı. Bu eczaneye ilgili şu anda Yeşilyurt'taki Devlet Hastanesi'nde bazı okkalar var. O okkalar o kadar güzel ki, harika bir seramik yani hepsi duruyor, ilaç kavanozları hepsi duruyor...”*

Süleyman Ferit Bey'in '**Altın Damlası Kolonyası**' ile Kemal Kamil Bey'in '**Gizli Çiçek**' kolonyası arasında söz edilen tatlı rekabete dikkat çekmekte ve bu konu ile ilgili bir anısını şöyle paylaşmaktadır: Maruflu, İzmir'in ve Cumhuriyet tarihinin en önemli isimlerinden Latife Hanım ile görüşmek üzere İstanbul'a gittiği bir dönemde Latife Hanım'ın kokusunun anneannesinin kokusu olan '**Altın Damlası**' olduğunu fark eder ve bir sonraki görüşmelerinde Latife Hanım'a Süleyman Ferit Bey'in Altın Damlası Kolonyası'ndan götürür. Maruflu, Latife Hanım'ın mutluluğunu, tarifsiz memnuniyetini hayatı boyunca unutamayacağını aktarmıştır. Altın Damlası Kolonyası'nın özelliğinin, içine konan altın tozu olduğunu da ekleyen Maruflu çok farklı bir formülü, farklı bir kokusu olan bu kolonyaların çok kısıtlı bir biçimde imal edilmeye devam edildiğini belirtmektedir.

Maruflu anlatısına Kemeraltı otelleri ile devam eder. Çocukluğunda özellikle Fuar dönemlerinde misafirlerini **Meserret Oteli'nde** ağırladıklarını hatırlayan Maruflu misafirlerin otele yerleşmeleri esnasındaki şu detaylardan bahsetmektedir: “*Şimdi misafirler gelirdi, Konak Meydanı'nda inerdi. Yoldu orası, caddeydi... Orada inerlerdi. Hamallar vardı, tahta seyyar arabaları... O arabalara o bavullar konur, Kemeraltı içine taşınır, Şükran Oteli'ne yerleşilir mesela...*” Maruflu bir ay boyunca otelde kalan yakınlarının bir süre sonra kendilerini Şükran Lokantası'nda konuk etmeye başladıklarını da eklemektedir.

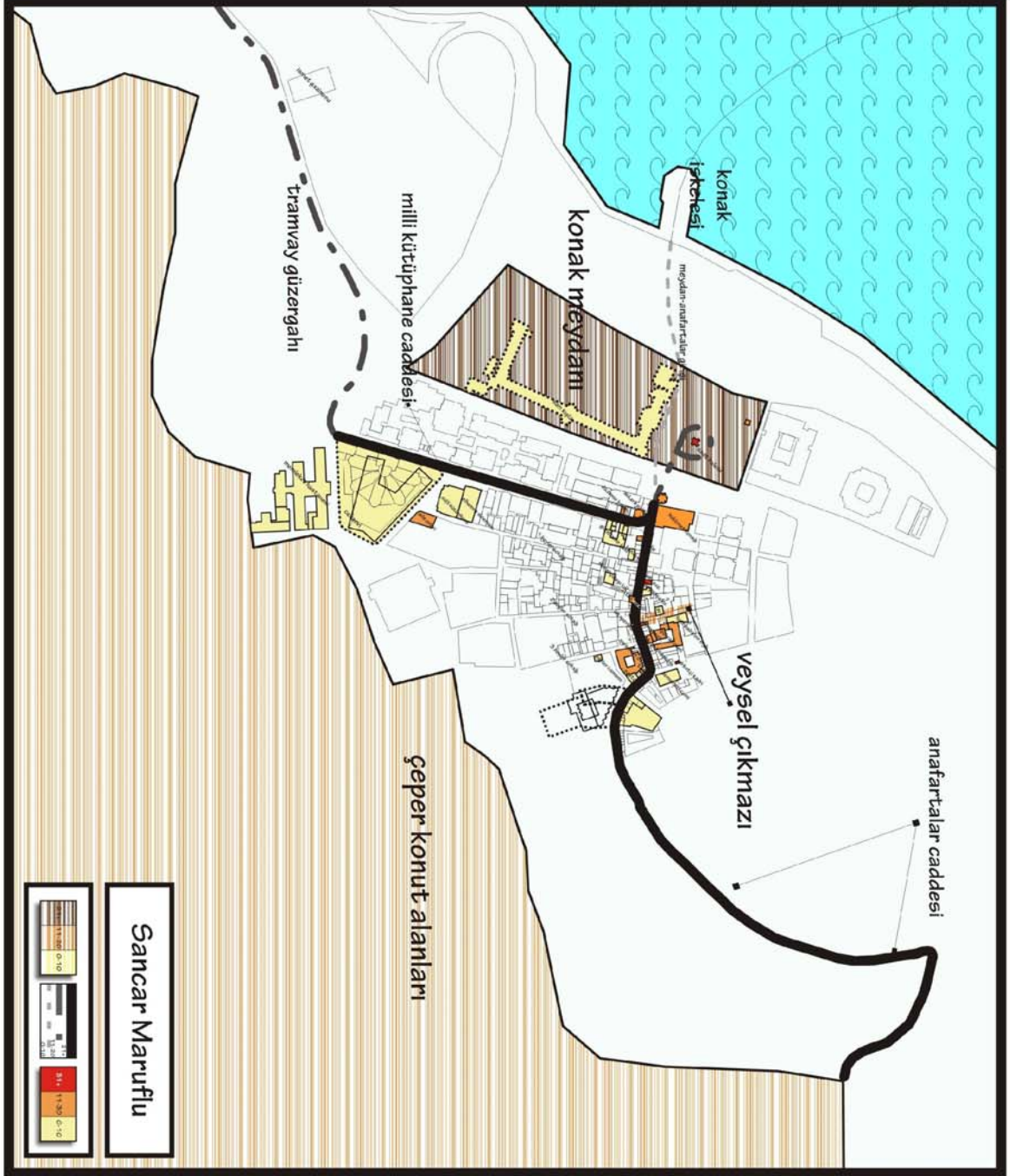
Meserret Oteli ve **Ankara Palas** da aynı niteliktedir. Ancak diğer otellerde tuvalet banyonun ortak kullanım olmasına karşın Ankara Palas'ın bazı odalarında banyo ve tuvaletlerin oda içinde bulunması nedeni ile Ankara Palas Oteli'nin daha modern kabul edildiği ve diğerlerinden ayrıldığı belirtilmektedir.

Herkesin benzer bir yaşam sürdüğü bu yıllarda ramazan ayında bu eğlence ve yiyecek zenginliğinden faydalanamayan gayrimüslimlere yardımcı olmak adına Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Şerif Remzi Reyent başta olmak üzere İzmir'in belli başlı aileleri tarafından '**Kemeraltı Esnafı Fakirlere Yardım Derneği**' kurulmuştur. Sonraları ihtiyaç derneği haline gelen bu dernek 63 yıldır faaliyetlerini sürdürmektedir.

- Düşünceler ve Öneriler

Maruflu Kemeraltı ve Anafartalar Caddesi özelinde düşüncelerini ve çözüm önerilerini de ifade etmektedir. Ona göre kentin hızlı gelişimine ayak uyduramayarak yeni ekonomik süreçlerde sırf nostaljik nedenlerle devam ettirilemeyecek duruma gelen Kemeraltı kültürü, devlet tarafından desteklenmeli, korunmalı ve yaşatılmalıdır. Ona göre Kemeraltı'nda yaşanan dönüşüm, genel anlamda tüketim alışkanlıklarının ve ekonomik sistemin değişimine dayanmaktadır. Bu nedenle de örneğin 'meyhane kültürü' gibi kentlinin anılarında özel yere sahip değerlerin yaşatılmaları için çaba gösterilmelidir.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.48 Sancar Marufli Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.10 Rafael ve Hayim Palombo¹⁴

Şekil 4.49 Rafael Palombo, Göksel Köksoy Karpaz ve Haim Palombo

- Özyaşam Öyküsü

Musevi asıllı olan Palombo ailesi 1490-1500'lerde İspanya' da yaşamakta iken bu yıllarda İspanya' da başlayan Hıristiyanlık baskısı ile dinlerini terk etmeye zorlanmışlardır. Bunu kabul etmek istemeyen Museviler çareyi Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik kentlerine göç edişte bulmuşlardır. İspanya'dan göç eden Musevi ailelerden biri olan Palombo Ailesi 1500'lerin başında İzmir'e yerleşmiş, Kemeraltı Havra Sokağında ikamet etmeye ve ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Ailenin göçünden günümüze kadar geçen 500 yıllık sürede yaklaşık 25 nesil burada yaşamaya devam etmiştir.

¹⁴ 8 Nisan 2009 tarihinde Polombo kardeşlerin Abacıoğlu Hamı'ndaki ofislerinde gerçekleştirilen 143 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpaz tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

Rafael Palombo 1944 yılında, İzmir Musevilerinin %95' inin yerleşmiş olduğu Çankaya semtinde bulunan Lale Sineması civarında dünyaya gelir. 1946 yılında Palombo ailesi Mektupçu semtine taşınır. 1968 yılında evlenen Rafael Palombo, o tarihten beri Alsancak semtine yaşamaktadır. Rafael Palombo'nun bir kız, bir erkek olmak üzere iki çocuğu vardır.

- İzmir Hakkında

Rafael Palombo İzmir için *“değişik bir şehir, alışmaktan öte bağımlılık yapan bir şehir”* ifadesini kullanmaktadır. Tıpkı 1960'larda Türkiye'den Almanya'ya yaşanan büyük göç hareketleri gibi, 1948 yılında İsrail'e önemli sayıda Musevi göçünün olduğunu, yeni kurulmuş üstelikte din bağının olduğu bir ülkede daha rahat yaşama düşüncesi ile Türkiye'de ve İzmir'de yaşamakta olan Musevilerin hayatlarında bir farklılık arayışı ile göçtüklerini anlatmıştır. Gidenlerin %95'inin orada kendilerine bir düzen kurduklarını, belki %5'inin geri geldiğini belirtmiştir. Ancak özünde, karşılıklı hoşgörüyeye dayanan ilişkiler temelinde Musevilerin Türkiye'de yaşamaktan hiçbir zaman rahatsızlık duymadıklarını vurgulamıştır. İzmir'de eskiden 35.000 Musevi nüfus bulunurken bugün bu sayı ancak 1.200 kişidir. Palombo 4 milyonluk şehirde, varlıklarını *“bir çuval pirinçte iki tane taş gibi”* sözleri ile tasvir etmiştir.

Palombo gençlik döneminde uzun bir süre Mektupçu'da oturmuştur. O dönemde evlerin tümü iki katlı ve Rum yapısı idi. Alt katlarında iki oda, bir hol, bir mutfak, orta katlarında ise bir müstemilat odası veya hizmetçi odası, üst katlarında ise dört oda ile bir hol bulunurdu; evlerin arka ve ön taraflarında cumbalı balkonlar bulunurdu, bütün evlerin mimarisi aşağı yukarı birbirine benzerdi. Palombo'nun çocukluk yıllarında komşuluk ilişkileri oldukça güçlü idi. O dönemde yalnız aynı mahallede değil daha uzak çevrede dahi olsa herkes birbirini çok iyi tanırdı. Mektupçu'dan Kemeraltı kent merkezine tek ulaşım aracı olan tramvayda tüm ahbaplar birbirini görürdü, güvenlik ve huzur içinde yaşarlardı.

Babası şu anda hala çalışmayı sürdürdükleri Abacıoğlu Hanı'na 1928 yılında gelmiştir. Önceleri kuru meyve ticareti yaparken (badem, ceviz), zamanla kuru meyve komisyonculuğu ve havyar işine geçtiklerini, ihracatçılara mal temin

ettiklerini belirtmektedir. Zaman içerisinde Kemeraltı Hanlarından bazıları sebze hali olarak işlev kazanmıştır, 200.000 nüfuslu olan İzmir'in ihtiyacı olan sebze o yıllarda buradaki üç dört handan karşılanmaktadır.

Palombo, Musevilerin ünlene ticari gelenekleri bağlamında çalışma hayatının başlangıcı ile ilgili şunları aktarmaktadır; “...Bizim eski Musevi ailelerindeki adetlerde çocukları çok küçük yaşlarda işe alıştırırlar. Yedi yaşından sonra okul tatillerinde evde boş durmak yerine çalışmaya başlıyorduk. Mutlaka sizi çırak olarak bir yere verirler, ama onun parasını da babanız ona öder. Mesela 2,5 lira baba iş sahibine verir. Hafta sonunda o da çocuğa verir...”

Kendisi eğitim hayatının Asansör Semtinde bulunan Sinagogun tam karşısında yer alan Musevi İlkokulu'nda başladığını, ortaokulu zamanında sınavla girilen tek okul olan Ticaret Lisesi'nde okuduğunu belirtmiştir. O dönemlerde Ticaret Lisesi'ni bitiren kişilerin bir yüksek okul bitirmişçesine ya bankalarda ya da iyi bir ticarethanede kolaylıkla iş bulabildiğini aktarmıştır. Palombo 24 aylık askerliğin ardından 1968'de evlenmiş ve aile geleneği olan işi yapmayı sürdürmüştür.

- Kemeraltı Hakkında

Palombo'nun gençlik dönemlerinde Kemeraltı Caddesi üzerinde Musevi tüccarlar bulunurdu. İzmir'de nüfus 200.000 iken 30.000-35.000 Musevi nüfusun yaşardı. Bu rakama göre her dört kişiden birinin Musevi idi ki bu da azımsanmayacak bir miktardır. Esnafların da %20-%30'u Musevi idi. Özellikle de kuyumcular çarşısındaki esnafların %90'ı, Havra Sokağı esnaflarının %95'i Musevi idi. Manavından tenekecisine kadar bütün meslek dallarında çalışabilen Museviler Kemeraltı'na yakın semtlerde otururlar, ve bu nedenle sıklıkla burada çalışırlardı.

Kendisinin çocukluk dönemlerinde hatırladığı en ilginç uygulamanın öğle saatlerinde dükkanların kapatılması zorunluluğu olduğunu vurgulamıştır. Bu saatlerde gizlice satış yapan esnaflara belediye görevlileri tarafından ceza verilirdi. Bu nedenle herkes öğle tatilini evine yemeğe giderek, evine gidemeyenler ise evin küçük çocuğunun getirdiği sefer taslarında yemek yiyerek geçirirlerdi. Her gün

lokantada yemek yemek pahalı olması nedeniyle o günün şartlarında müsriflik olarak algılanırdı ve herkes yemeğini yanında getirirdi.

Anlatılana göre eskiden dükkanlar sık sık el değıştirmezdi. Bu nedenle esnaflar aynı işi aynı yerde uzun yıllar yaparlardı. Bu durum müşterilerin esnafa, esnafın da müşterilere alışmasını sağlar, karşılıklı itimat ve güven ilişkisi kurulurdu.

Palombo kentteki eğlenceler hakkında da bilgi vermiştir. Geçmiş dönemlerde İzmir Fuarı'nın açıldığı 20 Ağustos- 20 Eylül tarihleri arasında kent nüfusu artardı. Yazın Fuar'daki bahçeler eğlence yerine dönüşürdü. Çevre şehir ve kasabalardan insanlar İzmir'e gelmek için **9 Eylül'** ü beklerdi. Palombo'ya göre **9 Eylül İzmir için "bayramdan öte bir şey"dir**. Kemeraltı esnafı kutlamanın olacağı günlerde sabahın yedisinde gelip, ailesi ve yakınları ile birlikte dükkanın önünde **korteji** izlemek üzere yerini alırdı. Genellikle o gün iş yapılmaz ve mutlaka **resmi geçit** töreni izlenirdi. Korteje katılan firmalar halka sabun, bisküvi vs. ürünlerini atarlardı. Saat 13.00'te başlayacak merasim için insanlar sabahın 08.00'ünden itibaren yerlerini alırlardı.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Palombo iş yerine ulaşmak için **Hükümet Konağı'ndan Kemeraltı Camisi'**ne doğru devam eden Anafartalar Caddesi girişinden 7 yaşından itibaren her gün gidip gelmiştir. Mektupçu'da oturdukları yıllarda hana gelmek için Konak'a kadar tramvaya binen Palombo, Konak'ta "İzmir'in en lüks otellerinden biri" olarak ifade ettiği **Ankara Palas Oteli'**nin önünde tramvaydan indikten sonra bu güzergahı geçerek hana ulaşmıştır.

Anfartalar Caddesi'nin girişinde, sol tarafta Hükümet Konağı binası bulunurdu. Büyük bir yangınla harap olan bina 1975-1980'lerde tekrar eski haliyle restore edildi. Caddenin girişinde Ankara Palas Oteli'nin yanında İzmir'in en meşhur ayakkabıcılarından olan ve çocuk ayakkabısı satan **Ayakkabıcı Nedim** yer alırdı. Ayakkabıcının yanında **iki tane bayi** bulunurdu. Palombo bu bayilerin Kemeraltı'nın en eski dükkanlarından olduğunu anlatmaktadır. Kemeraltı Caddesi'nde o

yıllarda yaptığı işi hala aynı yerde devam ettiren ve bugüne kalabilen nadir dükkanlardan bir diğeri ise **Ali Galip Pastanesi**'dir.

Ali Galip Pastanesi'nin yanında **Çatalkaya isminde lüks bir tuhafiyeye mağazası** bulunurdu. Biraz ileride ise **Işık Tuhafiyeye Mağazası** vardı. Giyimim %90'ının ısmarlama olarak elde edilebildiği dönemde lüks konfeksiyon ürünleri satan bu mağazalar İzmir için önemlidir. Giyimim yanı sıra iyi bir ayakkabı sahibi olmak için de ayakkabıcılarda ölçü aldırılıp özel yaptırılabilirdi ancak hazır ayakkabının 30 Lira olduğu bu dönemde ısmarlama ayakkabı 60 Lira idi.

Caddede biraz ilerlendiğinde Birinci Beyler'e (846 Sokak) sapan sokağa gelindiğinde İzmir'in en meşhur lokantalarından **Ekmekçi başı Lokantası** bulunurdu. Palombo bu lokantada yemek yemenin bir ayrıcalık olduğunu aktarmıştır.

Birinci Beyler (846 Sokak), **İkinci Beyler** (848 Sokak) ve **Üçüncü Beyler Sokakları** (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) sağlık fonksiyonu ağırlıklı sokaklar idi. O dönemde doktor, röntgen uzmanı, laboratuvar, tahlilci vs. hepsi bu bölgede toplanırdı ve İzmir'in başka hiçbir yerinde doktor bulmak olanağı yoktu. Zaman zaman doktorlar ayağa kalkamayan hastalar için çantalarıyla beraber evlere de giderlerdi.

Anafartalar Caddesi'nin önemli renklerinden biri de **Şifa Eczanesi** idi. Tam Şifa Eczanesi'nin yanında **Türkiye Jokey Kulübü'nün** at yarışı oynattığı bir mekan bulunurdu. Daha ilerde **Meserret Oteli**, giriş kapısının yanında ise **kuru kahveciler** yer alırdı. Kemeraltı Caddesi'nde çok sayıda **kıraathane** kullanımı vardı.

Şekil 4.50 Meserret Oteli (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Şifa Eczanesi'nden Kemeraltı içlerine doğru ilerlendiğinde sol tarafta yer alan çıkmaz burada farklı bir ihtisaslaşmayı barındıran özellikteydi. **Veysel Çıkmazı** İzmir'in enteresan yerlerinden biri olarak değerlendirilirken, burası saat 15.00'ten sonra aileler değil sadece erkekler içki almak üzere gittiği bir yerdi. İkinci Beyler (848 Sokak) ile Üçüncü Beyler Sokakları (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) arasında **Sakız Pazarı** adında İzmir'in en lüks şarküteri bulunurdu. Palombo, İzmir'e mübadele ile çok sayıda Sakız Adası göçmeni geldiğinden tahmin edebildiği kadarıyla şarküteri sahibinin Sakızlı olabileceğini de sözlerine eklemiştir.

Biraz daha içlere ilerlendiğinde varılan, alandaki önemli otellerden biri olan **Meserret Oteli** Kemeraltı'ndaki yapıların en büyüğüdür, geniş bir cephesi ve çok çeşitli zemin kat kullanımları vardır. Otelin altında köşede **Birlik Pastanesi**, onun yanında da meşhur bir kuru kahveci bulunurdu. Meserret Oteli'nin tam karşıda ise

Kemeraltı Karakolu yer alırdı. Karakol binasının iki yanında İzmir'in en lüks lokantalarından **Şükran Lokantası** ve **Şükran Oteli** bulunurdu. İzmir'de iyi bir yemek için mutlaka Kemeraltı'nın tercih edildiğini belirten Palombo özellikle cumartesi akşamları varlıklı ailelerin **genellikle** Şükran Lokantası'na gittiklerini hatırlamaktadır. Caddenin köşesinde bugün **kuruyemişçinin** (Kurukahveci Hüseyin Efendi) bulunduğu yerde daha önce bir **kırtasiye** konumlanırdı ve burası İzmir'in en lüks kırtasiyesi idi.

İzmir için eğlencenin ve sosyal hayatın merkezi de Kemeraltı idi. Özellikle de **Elhamra Sineması** herkesin anılarında önemli yere sahiptir. Palombo bugün aynı biçimde korunan sinema ile ilgili anılarını şu sözlerle dile getirmiştir: “...*Cumartesi akşamı yapılabilecek en lüks şey 21.15'te sinemaya gitmek, oradan çıktıktan sonra bir kafeye gidip oturmak... O zaman da sinemalarda her hafta sinemaların değişme günleri değişti, Elhamra hep Perşembe değiştirdi... Perşembeden perşembeye her haftaki filme sanki abone gibiydiniz. Oraya gittiğiniz zaman hep aynı insanlar, aynı kişiler... Perşembe veya cumadan biletinizi alırsanız girebilirsiniz yoksa gidersen orda 21.15'e iki tane balkon ver, 'bu çok arka' dediğinizde, o da 'ister al ister alma' derdi. Aşağı yukarı 500 kişi alır mıydı almaz mıydı öyle... Tabloları var duvarlarda gördünüz mü bilmem... Elhamra sinemasının salonunda da localar vardı, 4 kişilik. O localara girmek bir imtiyazdı... Zaten biz ayakta seyrederdik çocukluğumuzda filmi... Sonra başlardık bağırmaya, 'satılık yer var' diye... 'Ne kadar' bilet 25 kuruş, 10 kuruşa satardık... Eğlence oydu...*”

Rafael Palombo'nun ağabeyi Hayim Palombo Konak'ın meşhur mağazalarının Işık Mağazası, Ehram Mağazası, Ayakkabıcı Mustafa Suphi'yi, Eczacıbaşı'nın Eczanesini, bir de Aktaş kolonyalarını, Üçüncü Beyler Sokağı'nın (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) başındaki Birlik Pastanesi'ni, Veysel Çıkmazı'na girerken Etiman Pastanesi'nin olduğunu, bütün kırtasiyecilerin Konak Meydanı ile Karakol arasında yer aldığını anımsamıştır. Merkezin dışında kalan muhitlerde en fazla günlük ihtiyacı karşılayabilecek bir bakkal bulunurdu. Bunun dışında halk her türlü ihtiyacını gidermek üzere Kemeraltı'na gelmek zorunda idi. Peynir, helva, radyo, buzdolabını gibi çok çeşitli ürün yelpazesi ile bir evin ihtiyacının tamamı

Kemeraltı'nda karşılanabilirdi. İzmir'deki nüfus patlaması 1960'lı-70'li yıllardan sonra, İhsan Alyanak'ın Belediye başkanlığı dönemden sonra yaşanmış ve bu dönemden sonra belediye başkanlarının oy kazanmak üzere plansız göç alımına göz yummuşlardır.

Palombo ailesine göre 1970'lere kadar olan süreç Kemeraltı'nın en güzel dönemleri idi. Bu tarihten sonra Kemeraltı ekonomik, sosyal ve mekansal anlamda büyük bir çöküntü yaşamıştır. Palombo'nun eskiden ulaşılması zor bir yer olarak tanımladığı Kemeraltı'nda her zaman en iyi ürünler yer alırdı, çarşı üst gelir grubuna hitap ederdi ve özellikle caddenin **“Konak Meydanı'ndan Karakol'a kadar”** uzanan giriş bölümündeki mağazaları lüks tüketim ürünlerini satışı sunarlardı. Eski esnaflar ürünlerinin kalitelerine paralel olarak daha iyi hizmet sunabilmek adına giyimlerine özellikle çok dikkat ederlerdi. Hepsi beyaz önlük ile çalışmaya gayret ederdi. Kemeraltı'nın ünlü simalarından Ferit Eczacıbaşı kravatı ve takım elbisesi ile en güzel giyinen simalardan biriydi. Eczacılar doktorlar tarafından gönderilen reçeteleri bizzat hazırlar bu nedenle de eczanelerinden pek ayrılmazlardı.

O dönemlerde kentte sağlık alanında hizmet verende Devlet Hastanesi, Fransız Hastanesi, Musevi Hastanesi gibi ancak 4- 5 tane hastane bulunurdu. Dolayısıyla tüm İzmir'de sağlık sektöründe çalışan doktor ve eczane sayısı da kısıtlıydı. İnsanlar maddi imkansızlıklar nedeniyle doktor ve oldukça olan pahalı ilaç olanaklarından kısıtlı şekilde yararlanabilirlerdi. Bu sebepler ile dönemin eczacıları ve doktorları iyi tanınan ve çok popüler kişilerdi.

- Düşünceler ve Öneriler

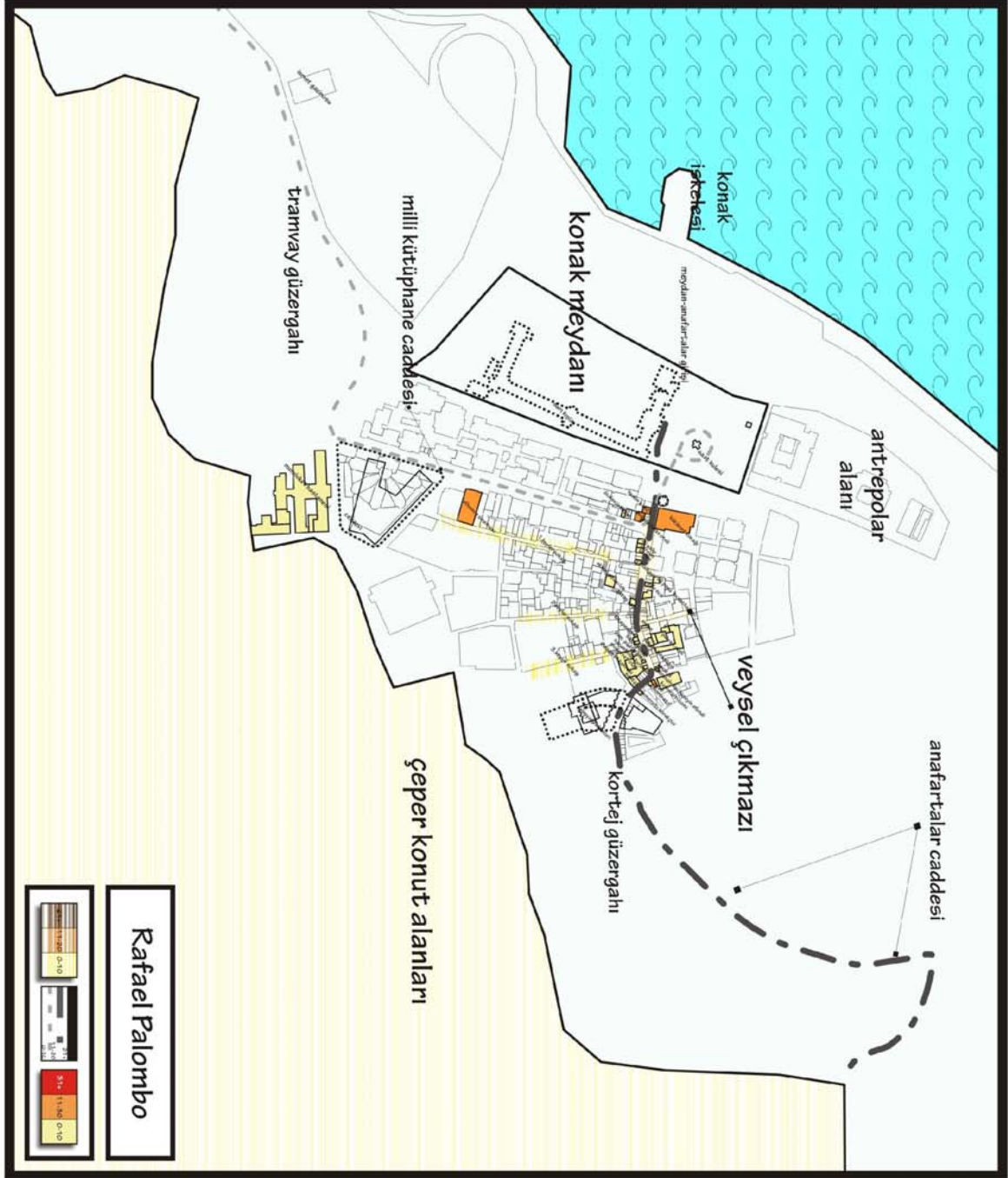
Palombo 1980 yıllarına kadar “300.000 nüfuslu bir şehirde tek merkez olan Kemeraltı'nda dükkan sahibi olmak, kalbur üstü insan olmaktı” demiş ancak çarşının Özal dönemi ile birlikte bozulmaya başladığını eklemiştir. Şehir kabuk değiştirmektedir ve bu değişimin temel nedeni kente entegre olamayan iç göç nüfusudur.

Günümüze kadar alışveriş alışkanlıkları değişmiş ve özel araç ile gelip alışveriş yapmanın zor olması nedeniyle; Kemeraltı günümüzde yalnızca nostaljik nedenlerle özleyenlerin gezinti yeri haline gelmiştir. Kemeraltı Caddesi'nde eskiden beri değişmeden kalabilen çok az yapı vardır, ancak Anafartalar caddesinin orijinal özelliklerini büyük ölçüde kaybetmemiştir. Palombo yeni esnaf profilinden, işporta tezgâhlarından ve sokak çığırkanlarından da oldukça rahatsızlık duymaktadır... 50 yıllık Kemeraltı çocukları olan Palombo kardeşler duygularını şu sözlerle ifade etmektedir: *“...Bir giriyorsunuz çağı değişmiş, adam kulağımın dibinde bağıyor... Kızıyorsun, bir şey de yapamıyorsun... Bir sürü çapulcu, iki tane genç kız geçince kulağının dibine rahatsız edecek şekilde bağıyorlar... Benim 15- 16 yaşında bir kızım olsa Kemeraltı'na inme, ne işin var derim... Sokak özelliğini öyle bir kaybetmiş ki... Adam bana (hergün) “kot istiyon mu abi!!” diye bağıyor. Halbuki günde on defa önünden geçiyorum. Bir kere benim ayağıma bakma da gözüme bak, bir kendini tanı...”*

Üretim biçimlerinin fabrikasyona dönüşmesi ile Kemeraltı'nda geleneksel tarzda üretilen ürünlerin satış potansiyeli düşmüştür. Palombo buna örnek olarak helvacılık yapan komşularının eskiden ayda 400 veya 500 kilo helva imal ederken, şimdi ayda ancak 40 kilo satabildiğini göstermiştir. Palombo günümüzde, eskiden beri ticaretle uğraşan esnaflar bile çok sıkıntılı bir dönem geçirmekte ve bu nedenle yeni ticarete atılacak kişilerin tutunabilmelerinin artık çok daha zorlaştığını düşünmektedir.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Rafael ve Hayim kardeşlere göre şehrin 300 yıllık ticaret merkezi olan Kemeraltı'nın ticari hayatı hiçbir zaman yok olmayacaktır. Ancak bunun için çağırıcıların, seyyar esnafın, sokaklara taşan tezgahların mutlaka ortadan kaldırılması gerekmektedir. Palombo kardeşler Kemeraltı'nın işporta nüfusunun bir oy potansiyeli olarak görüldüğünü bu nedenle de bilinçli olarak ortadan kaldıramadığını düşünmektedir.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.51 Rafael Palombo Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.11 Edip Şen¹⁵

Şekil 4.52. Edip Şen ve Göksel Köksoy

- Özyaşam Öyküsü

Edip Şen 1945 yılında İzmir İkiçeşmelik'te dünyaya gelmiştir. Çocukluğu bir Yahudi Havrası'nın yanında olan evlerinde geçen Şen ilkokula Kestelli'de bulunan İstiklal İlkokulu'nda başlamış, 3. sınıf sonrası öğrenimini Necatibey İlköğretim Okulu'nda sürdürmüştür. Babası terzi, annesi ise ev hanımı olan Şen ortaokul mezunudur. Dedesi saatçi olduğundan Abacıoğlu Han'ındaki dükkanında 7 yaşında başlayan çıraklık serüveni 15 yaşından sonra bilfiil çalışma ile devam etmiştir. Meslek olarak saatçiliğin aslında tercihi olmadığını ancak kazancının iyi olması nedeniyle seçiminin bu yönde olduğunu vurgulamıştır.

¹⁵ 4 Nisan 2009 tarihinde Abacıoğlu Hanı'nda gerçekleştirilen 117 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpaz tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

- İzmir Hakkında

Yahudilerin alanda birbirine çok yakın 13 adet Sinagogları vardır. Şen bunun Osmanlı'nın çok hoşgörülü bir yapıya sahip olduğunu ipuçlarını bizlere gösterdiğini belirtmiştir. Şen ayrıca iş hayatının ilk yıllarında Kemeraltı'nda çalışan esnafların çoğunun gayrimüslim olduğunu vurgulamıştır. Söz konusu azınlıklardan Yahudiler özellikle komisyonculuk yaparlar, bunun dışında da hemen hemen her iş kolunda faaliyet gösterirlerdi. Kimse birbirinden rahatsızlık duymaz, herkesin birbirini çok iyi tanır, Müslümanlar Yahudi dostlarıyla aynı dili konuşur, aynı kültürü yaşayıp paylaşırlardı.

Geçmişte Karataş'ta bulunan Yahudi Havra'sının sokağında dedesinin 2 katlı evinde oturan Şen ailesi 77 yılına kadar bu evi muhafaza edebilmiştir. Bu yapıların 100 yaşından fazla olduklarını ve fiziki yetersizlikleri nedeniyle masraflarının çok olduğunu belirten Şen 1977 yılında kendilerine gelen apartman teklifinin maddi açıdan çekiciliğine kapılarak bu evi müteahhide verdiklerini şimdilerde ise bu karardan pişmanlık duyduklarını aktarmıştır.

Kentin dağılımına ve ulaşım imkanlarına göre eskiden çalışanların %80'i evlerine yürüyerek gidip gelirler yani İkiçeşmelik ve Uzunyol (427 Sokak) civarında ikamet ederlerdi. Ancak 60'larda olan Musevi ve Yahudi göçü ile birlikte Alsancak, Mithatpaşa ve Hatay'ın nüfusu artmıştır. Şen İkiçeşmelik'in iyi bir muhit olduğunu "*Eczacıbaşı bile İkiçeşmelik'te otururdu*" sözü ile anlatmaktadır.

- Kemeraltı Hakkında

Şen iş hayatına ilk adımını attığı 200 yıllık Abacıoğlu Hanı'nın eskiden sebze-meyve hali olduğunu belirtmiş; hana malların akşamüstü saatlerinde at arabaları ve develer ile getirildiğini, malları getiren kişilerin ise hanın üst katında konakladıklarını eklemiştir. Hanın günümüzde hala ayakta kalabilmiş olmasından mutluluk duymaktadır.

Rutin bir çalışma gününü aktaran Şen dükkanlar sabah saat 08:00'de açıldıktan sonra temizlik yapıldığını, temizlik sonrasında ise 3-5 kişilik gruplar halinde her gün

bir dükkanda yapılan keyifli bir kahvaltı ile güne başladığını dile getirmiş ve kahvaltının ardından kapanış saati olan 19.30-20.00'a kadar her esnafın müşterileri ile haşır neşir olduğunu anımsamıştır.

Uzun zamandır kentin güzide bir alanında çalışmalarını sürdüren Şen bugüne kadar gördüğü kadarı ile gelmiş geçmiş tüm belediye yönetimlerinin kentin değerlerini koruyamadıklarını ve katledilmelerine seyirci kaldıklarını belirterek, Kemeraltı'nın 60'lı yıllardan itibaren bozulmaya başladığını ifade etmiştir.

Kemeraltı'nın kent için önemini vurgulayan Şen, geçmişte kentte tek merkez ve tek çarşı Kemeraltı idi demiştir. Bu nedenle tüm İzmir halkın alışveriş için buraya gelir, dolayısıyla da alışveriş eden insan profili çok farklıdır. Şen buna örnek olarak da düğün hazırlıkları için İzmir semtlerinden değil, Manisa ve Denizli gibi Ege illerinden dahi insanların alışveriş için Kemeraltı'na geldiklerini sözlerine eklemiştir.

Kemeraltı hakkında o zamanlar söylenen "beşikten mezara kadar" tabiri yeni doğan bir bebeğin ihtiyaçlarından ölüm ve cenaze ihtiyaçlarına kadar akla gelebilecek her ürünün bulunabileceği bir yer olması anlamında kullanılırdı. 270 hektar alan üzerinde kurulu olan Kemeraltı'nda, günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerden olan marangoz, ayakkabıcı, keçeci, şerbetçi, kalaycı vb. dahil olmak üzere yaklaşık 1.000 çeşit meslek dalı faaliyet gösterirdi.

Kemeraltı'nda bulunan 14.000'e yakın sayıda dükkandan günümüzde yaklaşık 10.000 tanesi hala faaldir. Şen yaptığı kısa hesap ile bu alanda 40.000 civarında kişinin çalıştığını, ayrıca her gün Kemeraltı'ndan 150.000 ile 250.000 kişi arasında insanın geçtiğini sözlerine eklemiştir. İlettiği sayısal bilgilerin önemine değinen Şen güzel sunumlar yapıldığı takdirde bu potansiyelin çok verimli şekilde kullanılabilceğini de belirtmiştir.

Şen'e göre Kemeraltı Çarşısı dünyadaki tüm diğer çarşılardan çok farklı bir çarşıdır ve hiçbir zaman sıradan bir hale gelmeyecektir. Şen, Kemeraltı Çarşısı'nı vazgeçilmez yapan neden olarak 7.000 yıllık Agora'nın yanında bulunan, 1.000

yıllık, çok büyük ve farklı konseptte sahip olmasını göstermektedir. Şen büyüklük bakımından incelendiğinde dünyada dahi örneğinin bulunmadığını sözlerine eklemiştir.

Örneğin İstanbul'da bulunan Tahtakale Kemeraltı'na göre farklı bir yapıdadır. Orada toptancılık üzerine bir düzen vardır. İstanbul'da Mısır Çarşısı, Tahtakele gibi geleneksel çarşıların ayrı ayrı yerlerde bulunmalarına karşın Kemeraltı'nda tüm meslek dallarının iç içe olması, toptancı ve perakendecilerin de bir arada oluşu fark yaratmaktadır. Ancak günümüzde Kemeraltı'nda yaşanan başta ulaşım problemi olmak üzere bazı sorunlar nedeni ile bu gruplarda parçalanmaların görülmektedir. Bu parçalanmalara örnek olarak Gıdacılar Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısı gibi çarşıların dışarıda kurularak bu meslek gruplarına ait birimlerin taşınması gösterilebilir. Sözü edilen taşınmalar sonrasında yerler hala boş olarak kalmıştır. Oysa ki belediye tarafından bu alanların tekrar canlandırılmasına yönelik çalışılması gerekmektedir.

Şen bireysel gözlemlerine göre Kemeraltı'nın her 20 yılda bir kabuk değiştirdiğini ve günümüzde yine bu sancılı kabuk değişimlerinden birinin yaşandığını dile getirmiştir. Ancak her kabuk değişimi sonrasında olduğu gibi yarınlara da güzellikler getireceğinden ümitli olduğunu vurgulamıştır.

Ona göre Kemeraltı'na negatif enerji mal sahipleri tarafından verilmiş ancak değişimlerin de yine mal sahiplerinin etkisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu mal sahiplerinin Kemeraltı'na kötülük olarak kötü esnaflara kira olanağı sağlamaları, gelenlerin ise yola taşma ve kiralari ödemedi kaçma gibi yanlışlar yapmaları önemlidir. Şen Kemeraltı'nda devletin istemesi halinde **çıgırkanların** önüne geçilebileceği, **yola taşmaların** ortadan kaldırılabilceği, hatta bu uygulamaların istenirse sadece 1 saat gibi kısa bir sürede yapılabileceği belirterek bu şekilde kabuk değişiminin tamamlanarak Kemeraltı'na asıl sahiplerinin döndürülebileceğini ifade etmiştir.

Her ne kadar değersizleştii denilse de Kemeraltı'ndaki dükkan fiyatları alan cinsinden Gül Sokak ile karşılaştırılırsa, Kemeraltı'nın birim fiyatlarının çok daha fazla olduğu görülür. İnsanların göçmen, çingene gibi farklılık taşıyan insanları gördüklerinde önyargılı davrandıkları, her yerin Gül Sokak'taki gibi elit bir yapıda, steril olmasını istedikleri bir gerçektir. Ancak Kemeraltı homojen değil karmaşa ve farklı kesimlerden oluşan insan mozaığının bir yansımasıdır ve bu da onu güzel yapan bir özellik olarak algılanmalıdır.

İzmir'in günümüzde dibe vurduğunu belirten Şen duvarın ötesinin görmenin gerekliliğini ve gelecekte umutlu olduğunu önemle belirtmektedir.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Edip Şen'in Anafartalar Caddesi denildiğinde ilk aklına gelen nokta, eskiden mimar, mühendis gibi meslek dallarından oluşan elit grupların **Meserret Oteli**, **Şükran Oteli** ve **Şırnak Hanı**'na gelerek söyleşi yapmaları, tavlama oynamaları ve eğlenmeleridir. Ancak şimdilerde böyle dostluklar kalmamıştır. Bu tip toplantı alanları olan Kemeraltı sadece İzmir'in değil, tüm Ege'nin merkezi idi. Şen çevre illerden insanların Kemeraltı'na alışveriş yapmanın ötesinde yalnızca buraları görmek amacı ile dahi geldiklerini belirtmiştir.

Anafartalar Caddesi'nin meşhur bir siması olan **Kör Hafız** adı Kemeraltı hatta İzmir için önemlidir. Kör Hafız'ı o dönemde tüm İzmir tanırdu. **İrmak Geçidi** yanında günümüzde De Facto olan dükkan arasında kalan 1 metrelik duvarın önünde taburesinde oturarak önündeki tablasında bulunan çakmak gazını satardı. **Dr. Süreyya Kafesçioğlu** tarafından yapılan Kör Hafız heykelinin satış yaptığı yere dikilmesi düşünülse de işportacılara kötü örnek olabileceği gerekçesi ile kullanılmamıştır. Ayrıca eskiden Kemeraltı sırtlarında taşıma usulü ile **şerbet**, **boyoz** ve **kavun çekirdeğinden üretilen sübye** adında içecek de satılırdı.

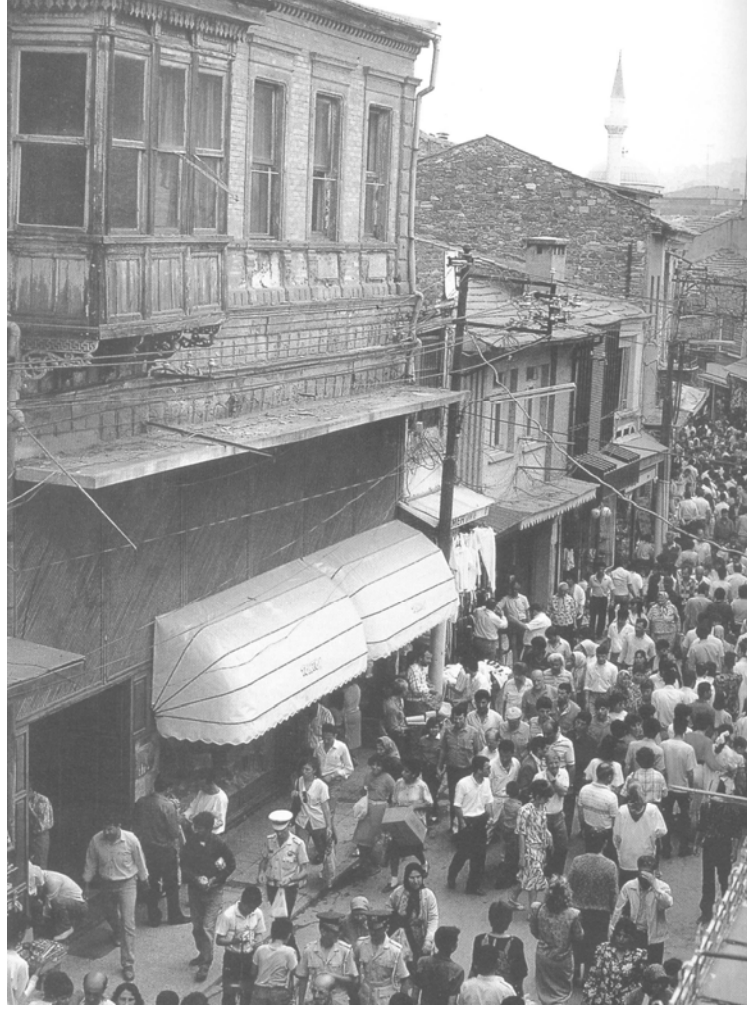
Anafartalar Caddesi'ne girildiğinde sağ cephedeki dükkanlar çift, sol taraftakiler ise tek sayılarla numaralandırılırdı. Dükkan sahipleri caddeden geçen her esnafın nerede çalıştığını bilir, herkes birbirini çok iyi tanırdu. Ayrıca Kemeraltı girişinde **Ali**

Galip, Mehmet Irmak ve **Kazım Enhoş** ünlü dükkan sahipleriydiler. Enhoş denildiğinde bayan giysi ve parfümleri bu dükkanda satılırdı. **Saatçi Zaharof** 70 yıllık bir işletme idi. İki ortaktan biri (Zaharof) Filistin'e gitmiş ve burada kalan diğer ortak olan **Kemal Ünlüer** ise hala mağazayı çalıştırmaktadır. Zaharof'un hemen yanında 60 yıldan beri hala aynı yerde bulunan ünlü bir **bilet gişesi** de vardır.

Yine Anafartalar Caddesi üzerinde Kemeraltı Karakolu'nun sırasında, **Veysel Çıkmazı**'ndan 7-8 dükkan önce şu anda Yards Mağazası olan konumda bir **gıda pazarı** bulunurdu. Bu mağazanın sahibi **Münir Usta** adında birisi isi. Şen günümüze kadar dükkanın genişletildiğini ancak bu binaların han yapıları olmalarından ötürü özelliklerini kaybettiklerini ifade etmiştir.

Şen'e göre Veysel Çıkmazı' İzmir'in bir simgesidir. Burası esnafların iş çıkışı iki duble içki içtikleri simgesel bir konumdur. Şen'in çıkmazda hatırladığı en önemli mekanlar "**Ferit Baba, Teknal, Karadeniz ve Ay Meyhaneleri**"dir. Bunların yanında **Bodrum Meyhanesi, Şükran Lokantası ve Şifa Eczanesi** önemli dükkanlardır. Ayrıca **Ragıp Paşa ve Kurukahveci Hüseyin Efendi** de Kemeraltı için önemlidir. **Karakol** yakınında günümüzde **Çarşı Cafe** olarak hizmet veren konumda eskiden **tütün depoları** bulunurdu ve bu iş yerlerinde yüzlerce insan çalışırdı.

Yine Anafartalar Caddesi ile bağlantılı olan **İkinci** (848 Sokak) ve **Üçüncü Beyler Sokakları**'nda (Dr. Faik Muhittin Adam Caddesi) sağlık sektörüne yönelik olarak **doktorlar ve laboratuvarlar** bulunurdu ve önemli eczanelerden **Şifa ve Aktaş Eczaneleri** de bu konuma yakın idiler.

Şekil 4.53 Anafartalar Caddesi (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Anafartalar Caddesi gibi alanda bulunan bir diğer önemli cadde olan **Milli Kütüphane Caddesi**'nde ünlü **Elhamra Sineması** ve günümüzde Barçın Spor binasında bulunan **Sevil Mağazası** bulunurdu. Eskiden Kemeraltı'nda standart işportacılar vardı. Bu **işportacılar** günde 3-4 saat çalışan ve 50'yi geçmeyen sayıdaydılar. Dükkanlarda satılmayan malları satar ve bu işi adabı ile yaparlardı. Onlardan hiç kimse rahatsız olmazdı.

Kent için en büyük kutlamaların düzenlendiği **9 Eylül kutlamalarında** kortej Anafartalar Caddesi'nden geçer, yine aynı tarihlere denk gelen İzmir Fuarı için çevre yerleşmelerden kente gelenler Kemeraltı'nı gezmeden geri dönmezler ve kent dışından gelenler Basmane'deki otellerin yanında Kemeraltı'ndaki **Ankara Palas, Şükran Oteli ve Meserret Oteli** gibi otellerde konaklamayı tercih ederlerdi.

Kent içinden ya da kent dışından, tüm düğün hazırlığı yapan kişiler Kemeraltı'na gelirlerdi. Düğün alışverişi için Kemeraltı'na gelen gruplar yaklaşık 20-30 kişiden oluşurdu. Bu gruplar öğle yemeği için genellikle **Dönerci Akif'e** giderler, eğer maddi durumları iyi ise otellerde konaklamayı tercih ederlerdi.

Geçmişte televizyon öncesinde kentte önemli bir **sinema kültürü** vardı ve kentte sinemalar Kemeraltı'nda toplanmıştı. Bu süreç 80'li yılların sonlarına kadar yine burada sürmüştür.

- **Düşünceler ve Öneriler**

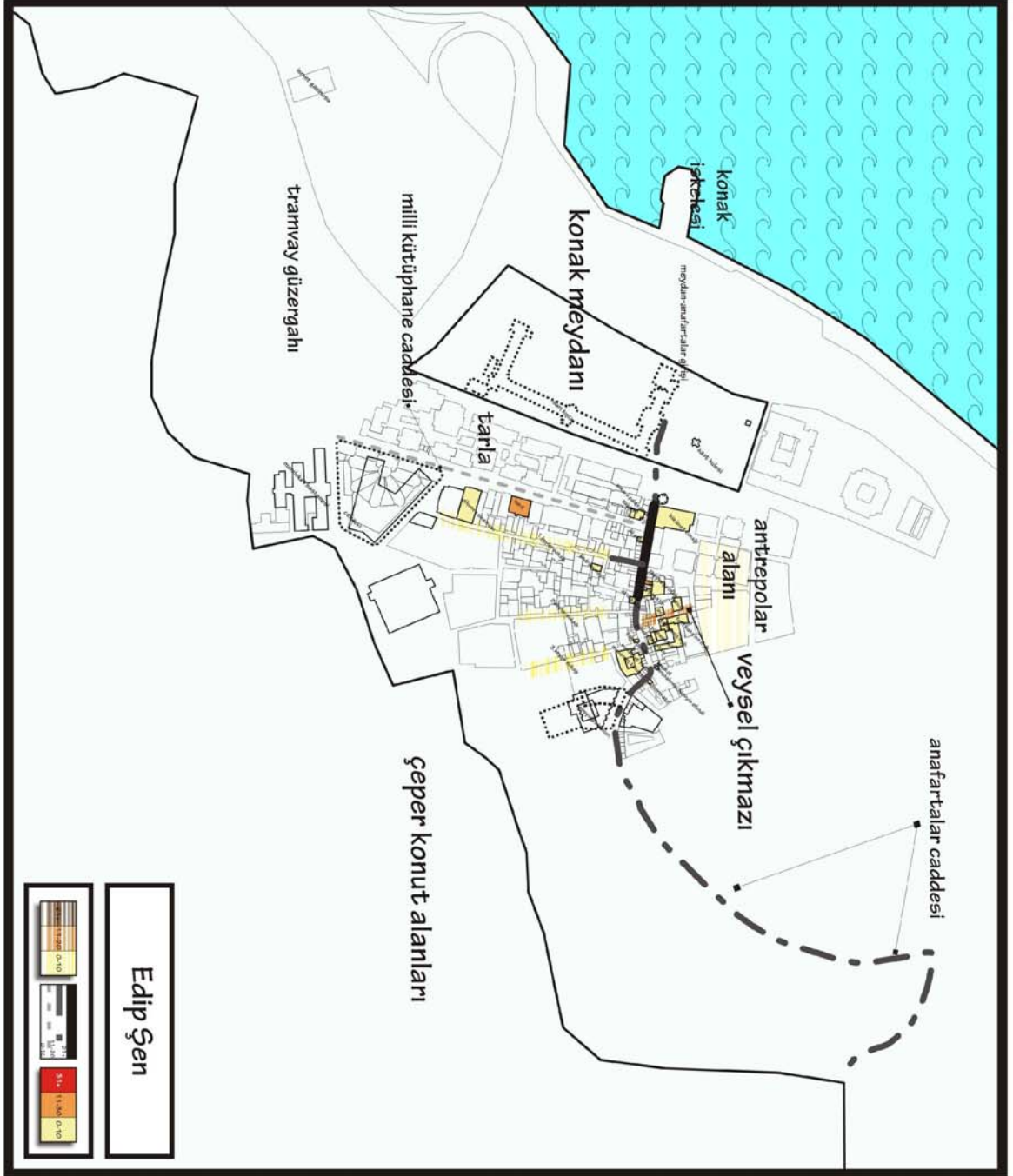
Kemeraltı'nda 12 Eylül öncesine kadar hiçbir güvenlik sorunu yaşanmazdı ve geceleri burada korkmadan gezilebilirdi. Bayanlar esnaflar tarafından korunurdu ve esnaf ile müşterileri iyi iletişime sahiptiler. Bu iki kesim birbirlerinin sorunlarını bilirlerdi. Esnaflar bugünkü gibi materyalist düşüncede değillerdi. Günümüzde esnaf müşteri ilişkisi giderek dejenere olmaktadır. Şen eski dönemlerde 2 adet zabıta görevlisinin bile çarşıdaki düzeni sağlamada yeterli olduğunu çünkü kurumların çok etkin olduğunu dile getirmiştir. En hızlı kabuk değiştirme 1980 yılında **göçü** takiben gerçekleşmiştir.

Şen günümüzde sürekli yakınılan **işporta** hakkında son 4 yılda Cumhuriyet Tarihi'nin en yoğun işporta trafiğine ulaşıldığını ve bu konunun aslında belediyelerin sorunu olduğunu dile getirmiştir.

Şen 1980 sonrası yaşanan büyük değişimlere rağmen günümüzde hala tüm içeriği ile özgün ve lezzetli bir Kemeraltı'nın yaratılabileceğine inanmaktadır. Vapur, metro ve otobüs gibi tüm toplu ulaşım imkanlarının kesişim noktasının Kemeraltı olduğunu çıkarımını yapmıştır.

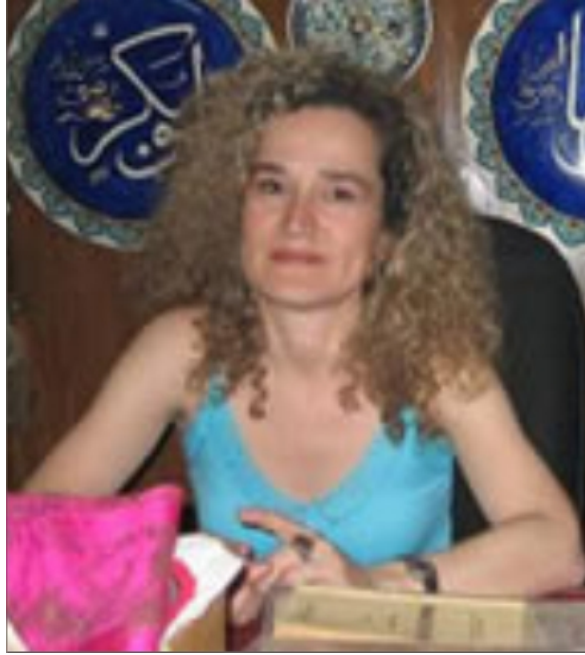
İzmir'in geçmişten günümüze kadar korunarak gelebilmesi halinde günümüzde çok daha farklı bir silüete sahip olabileceğini vurgulayan Şen Kemeraltı'nın İzmir içerisinde özel bir yer olduğunu, kendine has ruhunu yakalayarak yeniden canlandırılabilceğini sözlerine eklemiştir.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.54 Edip Şen Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

4.1.12 Aybala Yentürk¹⁶

Şekil 4.55 Aybala Yentürk

- Özyaşam Öyküsü

Aybala Yentürk 1967 yılında İzmir’de dünyaya gelmiştir. Babasının işi nedeniyle sadece iki yıl Paris’te yaşaması dışında tüm hayatı İzmir’de geçmiştir. Öğrenim hayatı Kahramanlar İlkokulu’nda başlayan Yentürk sırası ile Alsancak Ortaokulu, İzmir Kız Lisesi ve son olarak da Ege Üniversitesi Gıda Mühendisliği Fakültesinde’nden mezun olmuştur. İzmir’i çok sevdiğini ve üniversite eğitimi için dahi buradan ayrılmak istemediğini aktarmaktadır. Yentürk eşi ile birlikte halen Kızlarağası Hanı’nda Kumpanya İzmir adlı bir koleksiyon dükkanı işletmektedir.

- İzmir Hakkında

En genç anlatıcı olmasının yanında çocukluğu ve gençliği 70’li yıllara denk gelen bir bayan olarak Yentürk’ün çizdiği tablo diğer anlatılarda dönüşümün başladığı noktayı tamamlar niteliktedir. 1970’li yıllarda Kahramanlar semtinde ailesi ile yaşayan Yentürk Kemeraltı’na gidiş gelişleri için en konforlu ulaşım aracı olan

¹⁶ 23 Nisan 2009 tarihinde Kızlarağası Hanı’nda gerçekleştirilen 114 dakikalık Sözlü Tarih görüşmesi; Dijital Ses Kayıt cihazı ile Göksel Köksoy ve Gökhan Karpat tarafından kaydedilmiş ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir.

dolmuşları tercih ettiklerini aktarmaktadır. O dönemlerde dahi ulaşım araçlarının azlığına dikkat çeken Yentürk vapur, otobüs, dolmuş gibi toplu taşıma araçlarında herkesin birbirini tanıdığını dile getirmekte hatta annesinin Karşıyaka’da yaşadığı yıllarda söylediği “*Karşıyaka vapurunda herkesin yeri bellidir*” cümlesini aktarmaktadır.

Annesinin Giritli, babasının ise Acıpayamlı olduğunu ancak babasının uzun yıllara dayanan çalışma hayatı ile birlikte artık kendilerini yalnızca İzmirli olarak tanıttıklarını vurgulamaktadır. Yentürk’ün annesi Karşıyaka ve Bayraklı semtlerinde büyümüştür. Çok iyi bir yüzücü olan annesinin körfezin tertemiz sularında yüzerek Karşıyaka’dan Kordon’a geçtiği anısını da paylaşmıştır. Bu anekdot pek çok açıdan ilgi çekicidir.

- **Kemeraltı Hakkında**

Yentürk’e göre İzmir Kemeraltı’nın çevresinde şekillenmiştir ve bu ticaretin etkisidir. Geçmişte Kemeraltı dışında kentte Alsancak dahil başka alışveriş merkezi yoktur. Bu nedenle de giyim ve gıda gibi zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında Kemeraltı herkese uygun fiyatları ve sınırsız ürün seçenekleri ile İzmirlilerin beklentilerini uzun yıllar fazlası ile karşılamıştır.

Yentürk’ün gençliğinde henüz yaygınlaşmamış kot pantolonun Kemeraltı’ndaki Vena dışında bir yerden alınamayacağını ifade etmektedir. Yentürk hayatında alışveriş edildiğini hatırladığı ilk zamanlardan itibaren tüm giysi ihtiyaçlarının buralardan alındığını dile getirmiştir. Özellikle de Kızlarağası Hanı çevresinde bulunan Musevi esnaflardan çok fazla giyim alışverişinin yapıldığını da anımsamaktadır.

Geçmişte giyim dışında gıda ihtiyaçlarının da karşılanabildiği tek yer Kemeraltı idi. Yentürk annesinin günümüzde dahi yassı kadayıf satın aldığı dükkanın aynı olduğunu aktarmaktadır. Kemeraltı’na alışveriş için gelindiğinde şimdiki kadar sık bulunmayan dönercilere gidilir, mutlaka döner yenirdi. Kemeraltı girişinde **Dönerci Atıf** bu anlamda önemli bir isim idi. Yine Kemeraltı’na gelindiğinde Özsüt Tatlıcısı

olan Sefer Usta'nın küçük dükkanına uğranırdı. Orada her gelen ayakta sırada bekler ve kalkan kişinin yerinin hemen dolardı. Yentürk kendisinin de Sefer Usta'nın elinden kazandibi yeme şansı bulduğunu sözlerine eklemiştir. Ailesi ile Kemeraltı'na gittikleri zamanlarda her zaman dondurma yediklerini ve karadut şerbeti içtiklerini anımsamaktadır.

- Anafartalar Caddesi Hakkında

Yentürk Anafartalar Caddesi hakkında anlatımına Konak Meydanı'ndan başlamıştır. **Konak Meydanı'nda kıyıda çay bahçeleri** vardı. Meydana bakan **Ankara Palas Oteli'nin** lobisinde de bir **kafe** bulunurdu. Meydandaki bu çay bahçelerinden birisinin adı da **Atıf idi**.

Yentürk ailesinden anımsadığı kadarıyla geçmişte gıda konusunda her şeyin Kemeraltı'ndan alındığını ayrıca günümüzde de kendi beğenisine hitap eden en güzel ürünlerin yine Kemeraltı'nda bulunduğunu belirtmektedir. Eskiden esnafların her zaman birbirlerinden en iyi ürünleri satın aldıklarını ve birbirlerine en lezzetli, en taze gıda ürünlerinin satış noktaları hakkında önerilerde bulduklarını da anlatımına eklemiştir.

Ona göre simge isimlerden biri olan, Kemeraltı'nın girişinde bulunan **Kör Hafız** Caddenin en unutulmaz simalarından idi. Çakmak taşı ve çakmak gazı satardı. Yine bu alanda olduğunu sonradan öğrendiği **Şifa Eczanesi'**ni önemle vurgulayan Yentürk yaşı nedeni ile eczaneyi anımsamadığını ancak yaptığı araştırmalar ile bilgi sahibi olduğunu da sözlerine eklemiştir. **Süleyman Ferit Eczacıbaşı** önemli bir üretici ve ilk Müslüman eczacılardan biriydi. Eczanesinde sayısız ilaç üretilmiştir. En önemlisi de üst katında çalıştırdığı doktorlar hastaları muayene eder, reçete yazar ve bu ilaçlar eczanesinden temin edilirdi. Yani eczaneyi bir poliklinik gibi işletirdi. Bayanlar için çalıştırdığı bayan diş tabibesi de önemli bir detaydır. Alanda en az Ferit Eczacıbaşı kadar değerli diğer eczacı ise esprili kişiliği ile tanınan **Kemal Kamil Aktaş** idi. Öyle ki Kemal Kamil Bey bir gün gazeteye kendi ölüm ilanını verir, ertesi gün ise bir gün önceki haberin 1 Nisan şakası olduğunu belirten yeni bir

ilan daha verirdi. Ayrıca Aktaş Yenigün Dergisi'nde de yazardı ve kentin çok renkli simalarından biriydi.

Yentürk Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan ve kentin en önemli otellerinden biri olan **Şükran Oteli**'nin girişinde ya da köşede yer alan **fırından** küçüklüğünde annesinin peksimet ve susamlı tatlı kurabiye satın aldığını ve bu ürünün İzmir'in başka hiçbir yerinde satılmadığını belirtmektedir. Ayrıca geçmişte sağlık hizmetlerinin sağlandığı Beyler sokaklarında yakın zamana dek ailesinin **göz ve diş doktorlarının** bulunduğunu belirtmektedir.

Kemeraltı'nda Şükran ve **Ankara Palas Otelleri'nin yanı sıra, Meserret ve Gaffarzade** Otelleri de önemli otellerdi. **Veysel Çıkmazı** da Kemeraltı'ndaki özel bir konumdu ve burada bir de **hamam** bulunurdu.

Yentürk kendisinin de alışveriş yaptığı ve önemli olarak nitelendirdiği bazı mağazaları da anlatımına eklemiştir. Kemeraltı'nın girişinde **Galeri Nur, Zapçioğlu** ve **Mustafa Şık**'ın mağazaları bulunurdu ve o dönemlerde çanta ve ayakkabılar takım olarak bu mağazalardan satın alınırdı. Galeri Nur zamanla Kemeraltı'ndan Alsancak'a taşınmış, bir süre ikili devam eden mağaza sonraları Kemeraltı'ndan vazgeçmiştir.

Yentürk'ün gözlemlerine göre 70li yıllar ilerlerken alışverişin de yüzü değişmeye başlamaktadır. İzmir'de, içerisinde "alışveriş arabalarının" gezdiği ilk market olan **Yeni Karamürsel Mağazası**'nin açılışı yoğun ilgi ile karşılanmıştır. Yine yakın bir konumda bulunan **Ordu Pazarı** asker ve yakınları tarafından kullanılırdı ve benzer bir alışveriş sistemi orada da geçerli idi.

O dönemde Kemeraltı'nda şehir merkezi mantığında bir düzen ve bir merkezde yer alacak dükkan türlerinin tümü Hükümet Caddesi bölümünde bulunurdu. Genel kanının aksine Müslim-gayrimüslüm esnafların bir aradalığı da burada idi.

Yentürk gözlemlerine göre, lise yıllarına başlaması ile Kemeraltı'nın popülaritesini yitirdiğini, arkadaşları ile gezmek ya da eğlenmek amacı ile Kemeraltı'na gelmeyi tercih etmemelerine karşın; alışveriş için alternatifsiz olmaya devam ettiğini aktarmaktadır.

Kendisinin ilgilendiği ve alışveriş yaptığı noktalardan olan eskiden **kitabevlerinin** bulunduğu sırada **Aydın Kitabevi** önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca bu kitapevinin bir bayisi de **Milli Kütüphane Caddesi**'nde yer alırdı.

Kemeraltı geçmiş dönemlerde pahalı bir alışveriş merkezi olmasa da Anafartalar Caddesi'nin giriş bölümü şık mağazaları ve arz ettikleri ürünlerin İzmir'in başka hiçbir yerinde bulunamayacak kadar özel olması nedeniyle lüks kabul edilirdi ve pahalı bulunurlardı.

- Düşünceler ve Öneriler

Kemeraltı çığırtkanları geçmişte de bulunmaktaydı. Ancak günümüzdeki gibi insanları rahatsız edici olmadığı gibi zeka kokan esprili sözler kullanırlardı. Yentürk yakın arkadaşı olan Sadık Yemni'nin bu konuda yazdığı bir yazıdan bir bölüm okumuştur: “Allı verelim, morlu verelim, olmazsa sarılı-verelim abla” ve “altı kere altı otuz altı, burası Kemeraltı, yay gibi uzarım fiyakanı bozarım” gibi tekerlemeler söylenmektedir. Kendi çocukluk döneminde rahatsız edici çığırtkanların ve yola taşmaların olmadığını dile getiren Yentürk günümüzde bu konuların Kemeraltı'nın en büyük problemlerinden olduklarını ve çığırtkanlar konusunda Sadık Yemni'nin verdiği gülümseten örneklerin devam etmesini dilediğini de ifade etmektedir.

Yentürk'e eskiden Kemeraltı'nda olup da kentin hafızasında önemli yer tutan dükkanlar oldukları gibi korunmalıdır. Ancak bu imkan ortadan kalkmıştır. Bu nedenle de bu özel kullanımların korunmasında yerel yönetimlerin güç kullanmaları gerekliliği söz konusudur. Kemeraltı'nda yapılan canlandırma çalışmalarını takdir eden Yentürk ancak bu çalışmaların yeterli olmayacağını da dile getirmektedir. Tüm çalışmaların çok ayaklı olarak yürütülmesi ve bir bütün olarak ele alınması gerekliliğini ifade etmektedir.

Kemeraltı'nda eskiden kullanılan **sokak adları** çok hoş öykülere, anlamlara sahiptir. Günümüzde numaralandırılmış sokakların tabelalarında bu isimlerin de kullanılması gerekmektedir. Kestanepazarı, Şekercileriçi gibi isimler günümüzde de İzmir'liler tarafından kullanılırken, İzmir'i tanımayan biri için bu durum zorluk yaratmaktadır.

Yentürk Kemeraltı Kızlarağası Hanı'ndaki dükkanında çalışmaya başladığı yıllarda kentin çok farklı kesimlerden göç aldığını gördüğünü ve kente uyum sağlayamayan göçmenlerin tamir edilemez bir yara açtığını sözlerine eklemektedir. Bu konuda bazı akademik çalışmaların yürütüldüğünü ama bu çalışmaların halka yönelik ayaklarının güçsüz olması nedeniyle gerçek başarıyı yakalayamadıklarını ifade etmektedir.

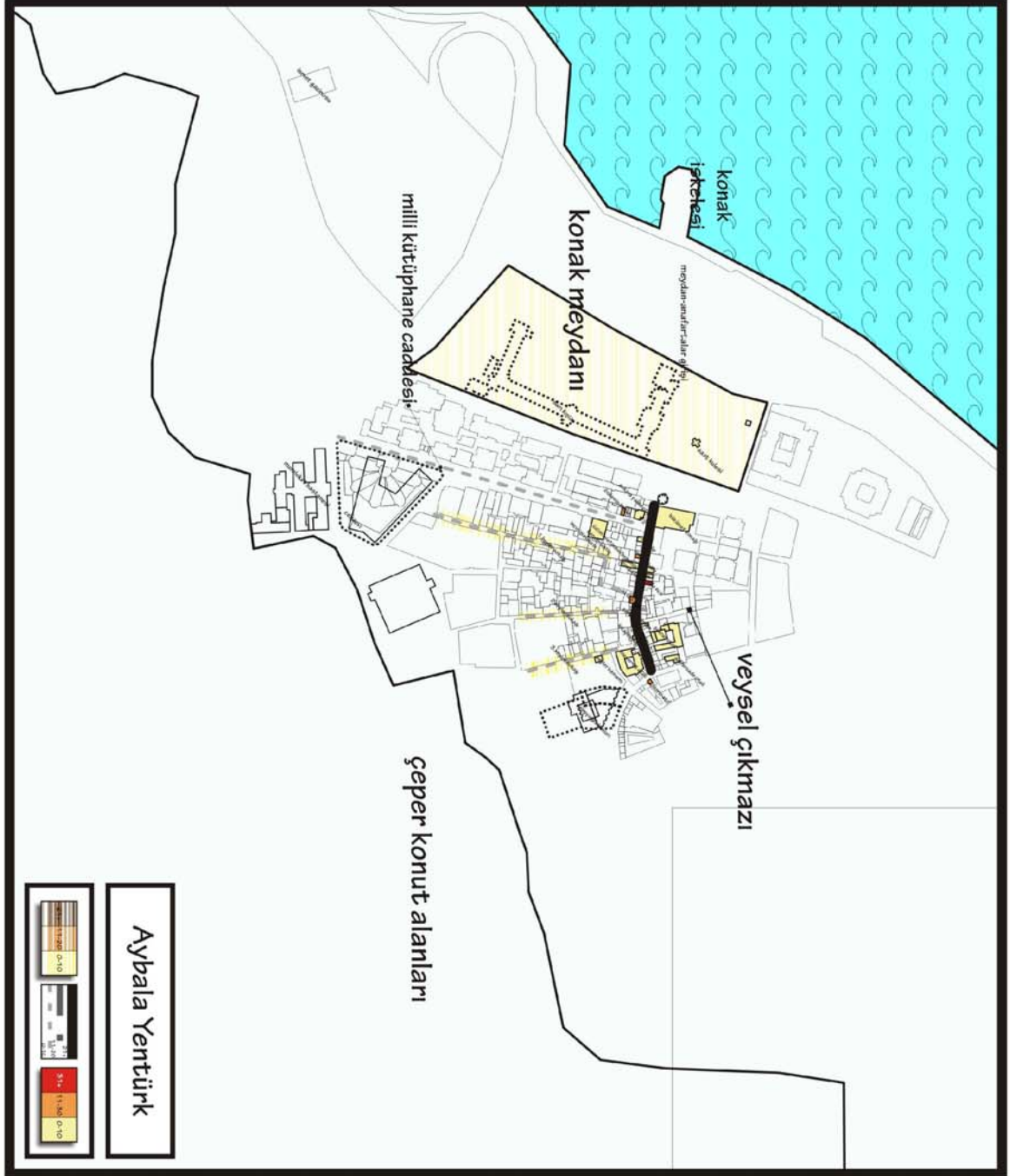
Kemeraltı'na kan kaybı yaşatan en önemli sorun günümüzde gece saatlerinde yaşanan güvenlik problemidir. Yentürk'e göre burayı kurtaracak hamle akşam saatlerinde kullanımının sağlanmasıdır. Örnek olarak alanda içkili yerlerin akşam saatlerinde ve hafta sonu da hizmet vermeleri önerisinde bulunmaktadır.

Kemeraltı'nda toptancılar ile perakende satıcıların bir arada bulunması da ayrı bir sorun yaratmaktadır. Bunun nedeni ise özellikle hafta sonlarında alana düzenlenen turistik geziler sırasında açık olan perakende dükkanların yanında çok miktarda kapalı toptancı mağazası olmasının buranın atmosferini çok kötü etkilemesidir. Bir diğer açıdan bakıldığında ise ürün satışında da sorunlar vardır. Perakende dükkanların yanında toptancıların da satış yapmaları, hem de bu satışları toptan fiyat avantajı ile yapmaları; esnafların gelir oranları arasında ciddi bir dengesizlik yaratmaktadır.

Kemeraltı'nın çözülmesi, 1980'li yıllardan itibaren kentin diğer semtlere yayılma süreci ile başlamıştır. Birçok insan artık zorunlu ihtiyaçlar dışında Kemeraltı'nı tercih etmemektedir. Yentürk kendi işyeri (koleksiyoncu) benzeri farklılığa sahip kullanımların veya popüler mağazaların buraya gelen insanların sayısını arttırdığını

bu tip ilgi çekebilecek kullanımların artırılmasının Kemeraltı'nın eski günlerine dönmesinde çok etkili olacağını ifade etmektedir.

Sözlü Tarih Anlatılarına Ait Bellek Haritaları

Şekil 4.56 Aybala Yentürk Sözlü Tarih Anlatısına Ait Bellek Haritası

BÖLÜM BEŞ

BİLİMSEL TARİH VE SÖZLÜ TARİH ARAŞTIRMALARININ SENTEZİ

Çalışmanın başında kavramsal yaklaşımlarda da belirtildiği gibi Sözlü tarih ile belgelere dayanan tarih arasındaki en önemli farklardan biri sözlü tarih görüşmelerinin bu tarihi olayların yaşandığı dönemde değil daha sonra ve belleğe referansla yapılmalarıdır. Sözlü tarihin geçmişte yaşanan olayları öznel, güncel ve anlatıya bağlı yapısı tarihin bireyler tarafından günümüzde nasıl anlaşıldığını, yorumlandığını ve yaşandığını anlamayı sağlar. Sözlü tarih Neyzi'ye göre karma bir tür (genre) olarak görülmelidir; çünkü hem sözlü tarih anlatıları, hem de bu anlatıların yorum süreci, gerek güncel gerekse tarihsel kaynakların karşılıklı katkı sağladıkları bir süreçtir. (Neyzi, 2004, s.10). Bu çerçevede çalışmanın başında bilimsel tarih ile sözlü tarihin birbirlerinin eksik noktalarını tamamlayan yapısı ile ortak çalışması gereken iki disiplin olarak görülmesi gerekliliği nedeniyle bilimsel tarih ile sözlü tarih verilerinin ortaklaşa oluşturduğu final tablonun kentsel tasarım müdahale önceliklerinin belirlenmesinde yönlendirici olması gerektiği öngörülmüştür. Kullanılan teknik bilimsel (klasik) tarih araştırmalarını dışlamamakta aksine literatür taraması sistematize edildikten sonra sözel bilgi –varsa- literatürde yer alan boşlukları tamamlamaktadır. Bu süreçte literatür ve sözlü tarih zaman zaman çakışmakta, zaman zaman da birbirlerinin aksi yönde sonuçlar ortaya koymaktadır.

Anafartalar Caddesi kapsamında yapılan araştırmada klasik tarih kaynaklardan elde edilen verilerin mekansal yansımaları ortaya çıktığında Literatürde Kemeraltı tarihine ilişkin yapılan atıfların ortaya koyduğu mekansal vurgular ile sözlü tarih çalışmasından ortaya çıkan 12 farklı anlatının ortaya koyduğu verilerin gerçekliklerinin birbiri ile örtüşmediği belirlenmiştir.

Belgeye dayanan kaynaklar gruplarının verilerinde pek çok kez istatistiki duplikasyon olarak tanımlanabilecek, birbirini sıklıkla tekrar eden atıflar görülmektedir. Belgeye dayanan literatür kaynakları alandan ya yüzeysel biçimde bahsetmekte, ya da her noktaya aynı şiddette vurgu yapmaktadır. Sözlü Tarih çalışmasında ise 12 farklı kişinin oluşturduğu, yeni, özgün, daha önce hiç

kullanılmamış mikro-tarih verileri söz konusudur. Belgeye dayanan verilerle özneye dayanan veri gruplarında ortaya çıkan mekansal bilgi çoğu nokta/ alan/ güzergahta birbiri ile çakışmamaktadır.

Başta hedeflenen ortak tablonun oluşturulmamasının daha doğru bir yöntem olması ve sözlü tarih ile bilimsel tarih verilerinin ayrı ayrı izlenerek yorumlanabilmesine olanak sağlaması nedeniyle bu iki tablo ayrı ayrı irdelenmiştir.

Çalışmanın amacı, yapılan 12 adet sözlü tarih görüşmesi ve 12 adet Tarihsel Kaynak verilerinin ortaya çıkan toplam verilerinden bir Kemeraltı strüktürü ortaya koymak değildir. Farklı özellikleri nedeniyle seçilen (Opportunity Sampling) bu 12 kişi ile yapılan görüşme, sözlü tarihin öznel yapısı gereği farklı 12 kişi ile yapıldığında farklı sonuçlar ortaya çıkarabilirdi. Benzer biçimde rastgele seçilen farklı 12 adet literatür kaynağı ile bilimsel tarihin anlattığı Kemeraltı, farklı bir tablo çizebilirdi. Bu çalışmada nasıl sözlü tarih kaynak kişilerini sınırsız sayıda çoğaltmak mümkün ise, literatür verileri de benzer biçimde çoğaltılabilir ve farklı bir Kemeraltı strüktürü oluşturulabilir. Bu çalışma ile ortaya konmak istenen hipotez kentsel tasarımcıların tarihsel nitelikli alanlarda bugüne dek yapıldığı gibi çoğunlukla birbirini tekrar eden, insansızlaştırılmış bilimsel veri kaynaklarından, gözleri farklı bir odağa çevirmenin de mümkün olduğudur.

Sözlü tarih çalışmaları ve verileri çoğaldıkça ve yaygınlaştıkça, ortak bir geçmişli paylaşan bireysel hafızanın ortak anılar biriktirdiği görülecektir. İnsanlar için kentsel mekanda, nesnesi hatta izleri dahi kalmamış bazı bellek verileri, az sayıda kaynak kişi ile yapılmış olsa da bireysel bellek ürünlerinin üst üste çakışarak kolektifleştiği görülmektedir. Ortaya çıkan sonuçlar kentsel tasarımın kentin asıl sahiplerine, kentlilere ve kentli belleğindeki gerçeğe daha yakın bir duruş sergilemesi gerekliliğine dair öngörüğü desteklemektedir.

Ortaya çıkan veriler Sözlü Tarih Yaklaşımını kentsel tasarımda yeni bir araç olarak öne çıkarmakla birlikte tarihsel alanlara ilişkin müdahalelerde tek başına yeterli bir dayanak olamayacağının da altını çizmek gerekmektedir. Sözlü tarihin

hem anlatı hem de yorumlama aşamalarında oluşacak kaygan zemin, ancak kentin tarihsel gelişimi hakkında bilgi sahibi olunması ile sağlamlaşabilir.

5.1 Bellek/Atıf Haritalarının Hatırlanma Parametreleri

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi mekan insan belleğinde nokta, güzergah ve alan olarak şekillenmekte ve ifade bulmaktadır. Bu nedenle değerlendirilen Bilimsel Tarih kaynakları ve gerçekleştirilen Sözlü Tarih Görüşmelerinde, noktaları tanımlayan unsurlar genellikle yapıyı tarif etmektedir. Her “nokta” belirlenen hatırlama parametreleri ile aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır ve hatırlama şiddetine göre 0/ 1/ 2 ya da 3 puan almıştır.

“**Nokta**” için Hatırlanma Parametreleri 5 temel gruba ayrılmıştır:

- Sosyal- Psikolojik Unsurlar

Sosyal Psikolojik Unsurlar kapsamında bir olay referansı, travma, ritüeller, kişisel nedenler, alışkanlıklar gibi nedenlerle bir yapıya atıfta bulunulabilmektedir.

- Fiziksel-Mekansal Unsurlar

Yapılar, cephe özelliği, renk, kat sayısı, merdiven, süsleme, yapı girişi, avlu, ikinci kat özellikleri, konumu ve silüeti nedeniyle hatırlamakta/atıf almaktadır.

- Fonksiyonel Unsurlar

Fonksiyonel Unsurlara bakıldığı zaman anlatıcıların/kaynakların bir yapıya uzun yıllar boyunca aynı konumda sabit bir kullanım olması nedeniyle, ya da tam tersi değişen bir kullanım olması nedeniyle, herkesin kullanabildiği bir yer olması nedeniyle, ya da çok az kişinin kullanabileceği kadar lüks olması nedeniyle atıfta bulunduğu belirlenmiştir.

- Duyumsal Unsurlar

Bazen bir yapı anlatımında duyumsal unsurlar öne çıkmaktadır. Algının beyinde oluşumunda temel faktörlerden olan işitme, duyma, koku ve tat hafızası bir mekanı tanımlamada da önemli rol oynamaktadır.

- Diğer Unsurlar

Diğer unsurlar başlığı altında ise, önceki gruplamalara uymayan ve kendi başına bir grup oluşturamayacak tüm diğer unsurlar ele alınmıştır. Bunlar, bir yapının İzmir'e özgü bir kullanım olması, İzmir'de ilk ve tek olması, İzmir kültüründen farklı olması, topluma yön veren bir niteliğinin olması, siyasi bağlantılarının olması, tanınmış bir kişi ile özdeşleştirme, ilginç bir ismi olması, sahibinin işletmecisinin renkli kişiliğe sahip olması, sokak satıcıları, kaybolan bir değer olması, arz ettiği ürün, simgesel değere sahip olması, kulaktan kulağa dolaşan öykülerdir.

Her "**Güzergah**" için belirlenen hatırlanma parametreleri ise şöyledir:

- Sosyal Psikolojik Unsurlar

Nokta algısında da olduğu gibi insanlar/kaynaklar bir güzergahı da olay, travma, ritüeller, kişisel nedenler ve alışkanlıklar nedeniyle hatırlamaktadır

- Fiziksel-Mekansal Unsurlar

Bir Güzergahı hatırlamaya yardımcı olan fiziksel mekansal özellikler zemin yapısı, altyapı özellikleri, darlık-genişlik algısı, aydınlatma özellikleri, simgesel öğeler ve peyzaj özellikleri olarak tanımlanabilir.

- Fonksiyonel Unsurlar

Güzergahlar genellikle kendisine cephe veren yapılarda hatırlanmaya değer kullanımlar nedeniyle hatırlanmaktadır.

- Olay Referanslı Unsurlar

Olay referanslı Unsurlara bakıldığında bir güzergahın özel günler, kişisel olaylar veya duyumsal bir takım olaylar nedeniyle hatırlandığını görmekteyiz.

- Kişi referanslı Unsurlar

Bazen de bir güzergah kendi ile özdeşleşen renkli bir kişi, bir sokak satıcısı veya bir esnaf nedeniyle hatırlanmaktadır

- Ulaşım Özellikleri

Şüphesiz güzergahların hatırlanmasında/atıf almasında en önemli parametre ulaşım özellikleridir. Güzergahlar bir geçiş yolu olmaları, bağlantı yolu olmaları, yaya/taşıt güzergahı olmaları ya da aks boyunca kullanılan ulaşım araçları ile hatırlanmaktadır.

“Alan” lar için belirlenen hatırlanma parametreleri aşağıdaki gibidir:

- Sosyal Psikolojik Unsurlar

Nokta ve güzergah için geçerli olan sosyal psikolojik unsurlar bir alanı tarif ederken de ortaya çıkmaktadır.

- Fiziksel Mekansal Unsurlar

Anlatıcılar/kaynaklar bir alanı tarif ederken zemin kaplaması yapı özellikleri, konum ve fiziksel mekandaki değişim parametrelerini kullanmışlardır.

- Fonksiyonel Unsurlar

Fonksiyonel Unsurlar alan tarifinde en çok parametrenin bulunduğu gruptur. Bu parametreler; kullanım türü, alanın değişen veya sabit kalan fonksiyonu, toplanma birikme alanı olması, yalnızca erkeklerin kullanım alanı olması, aktivite çeşitliliğine sahip olması veya ihtisaslaşmış alan olması, lüks kullanım karakterine sahip olmasıdır.

- Yoğunluk Özellikleri

Alanların dönemsel, sürekli ya da gece-gündüz farklı yoğunluğa sahip olmaları anlatılarda kullanılan parametreler olmuştur.

- Diğer Unsurlar

Alanı tanımlayan diğer unsurlar ise renkli kişiler, sokak satıcıları, toplumu etkileyen bir özelliğe sahip olması, bir geçiş alanı olması ve bir düğüm noktası olmasıdır.

Bilimsel tarih alanında yapılan araştırmalarda belirlenen atıfların büyük bölümü fiziksel/mekansal parametreler etrafında şekillenmektedir. Belgeleme ve bir dayanağa bağlı olarak bilgi verme kaygısı taşıyan kaynak gruplarının alandaki nokta/güzergah/ alan için yaptıkları atıflarda en yüksek oranda konum, cephe, arz edilen ürün veya hizmet, yapının fiziksel nitelikleri, öne çıkan parametrelerdir. Sözlü tarih araştırmalarında ise hatırlanma nedenleri de özgün bireysel hafızanın sınırsız alanında çeşitlilik göstermektedir.

5.2 Literatürde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Mekanların Dağılımı

Literatürde en çok atıf yapılan noktaların dağılımına bakıldığında yapıların atıf değerinin alanın geneline dengeli bir biçimde dağıldığı söylenebilir.

Bunun nedeni, alanın meydan ve meydan çevresindeki idari, dinsel, askeri vb kütleli yapılarla iç içe olması ve geçmişten bugüne bir hanlar/oteller bölgesi olmasıdır. Resmi yapıların literatürde belirgin oranda fazla “bilgi”ye sahip oldukları bilinmektedir. Belgelenebilen veriler bilimsel tarih çalışmalarında sıklıkla referans olmaktadır.

Yapıların atıf değerlerinin puanlamasında ortaya çıkan sonuç, yapıların birbirleri ile orantılı ve çok yakın değerlere sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum yapıları kentsel tasarım yolu ile yapılacak müdahalelerde önceliklerin tanımlanmasında fikir veren bir kompozisyon olarak görülmemekte, bilinenin dışına çıkma isteği uyandırmamaktadır.

Literatürde en çok ve en güçlü atıf yapılan güzergahlar için de bakıldığında en güçlü atıf alan güzergahın Anafartalar Caddesi olduğu, ikinci sırada Milli Kütüphane Caddesi ve ardından Beyler Sokaklarının geldiği görülmektedir.

Anafartalar Caddesi'nin köklü İzmir tarihinde varlığını hala sürdürebilen nadir aks/ izlerinden biri olması nedeniyle bilimsel tarih araştırmalarında da sıkça atıf alması doğaldır.

Literatürde en çok ve en güçlü atıf alan alanlara bakıldığında ise; Kemeraltı'nın genellikle tamamının bir alan olarak tarif edilme eğiliminin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sahip olduğu renk çeşitliliğine rağmen tek bir renk olarak ortaya çıkmasının temelinde yatan neden de budur. Bilimsel tarih kaynaklarının verileri için ayrıntıların göz ardı edilebilirliğinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Vurgunun yüksek çıktığı çeper konut alanlarında ise genellikle Kadifekale yamaçlarında kurulan kent ten, Osmanlı Dönemi'ne ve oradan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen sürede Türk Mahallelerine atıfta bulunan araştırmalar etkili olmuştur.

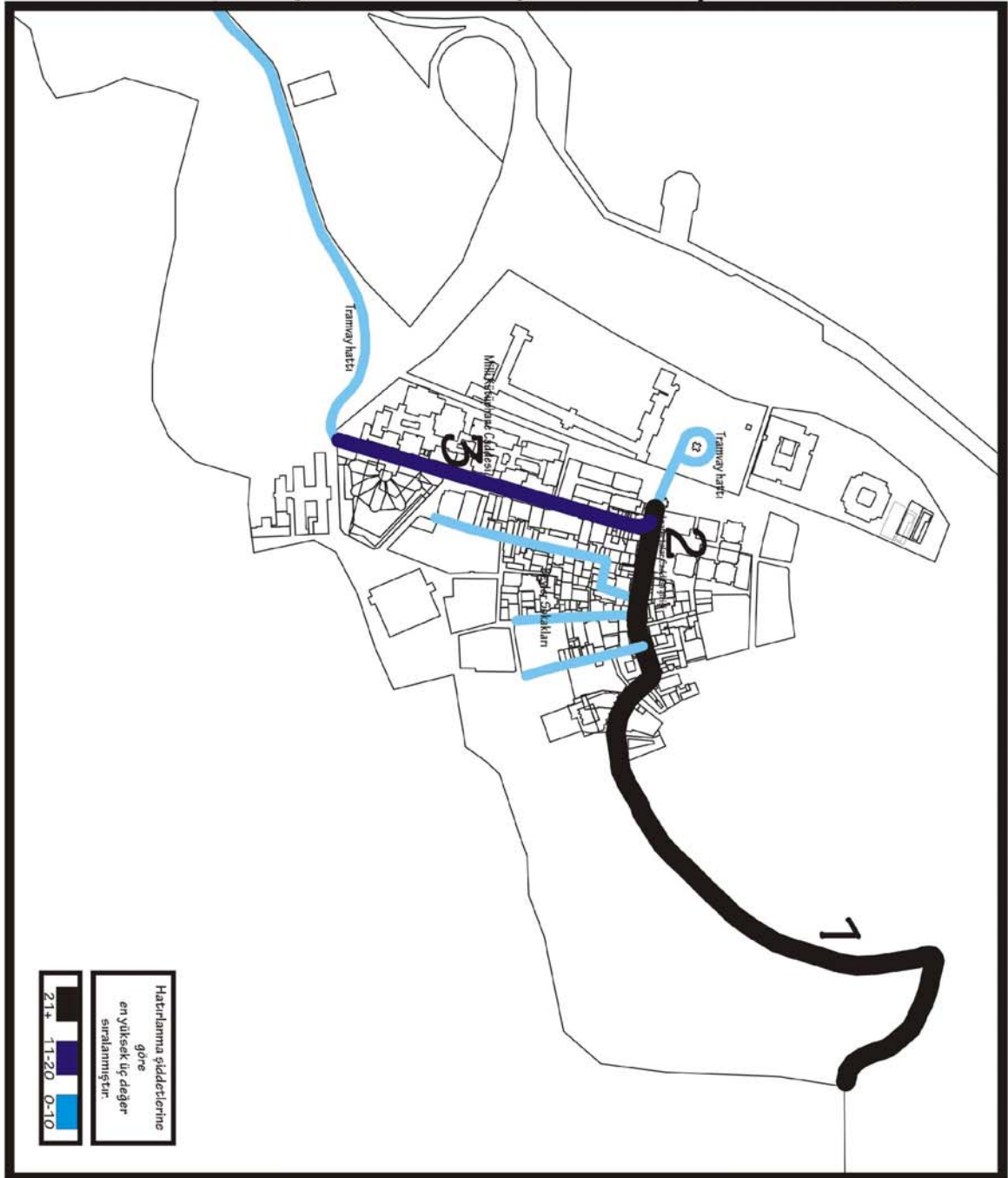
Bu alanların sözlü tarihin çalışma alanı olan geçmişin çok yakınına kadar geldiği halde kentlilerin hatırlama sınırı içinde dolaşmayı tercih etmediği düşünülebilir. Bilimsel Tarih ile Sözlü Tarih bu anlamda birbirlerinin eksik noktalarını telafi edebilmektedir.

Literatürde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Noktalar

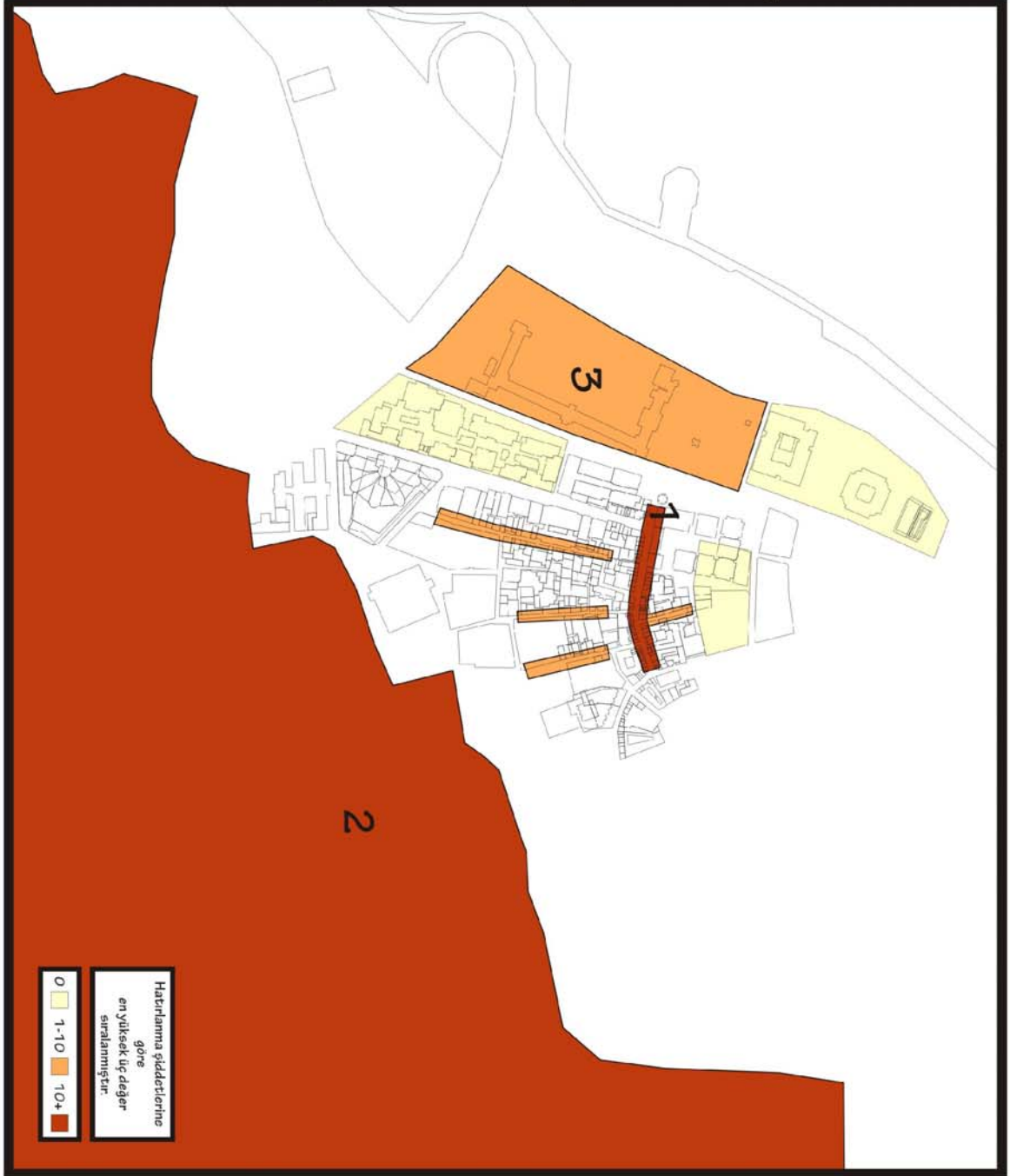
Şekil 5.1 Literatürde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Noktalar

Literatürde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Güzergahlar

Şekil 5.2 Literatürde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Güzergahlar

Literatürde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Alanlar

Şekil 5.3 Literatürde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Alanlar

Tablo 5.1 Literatürde en çok atıf alan “noktalar”

Nokta No	Nokta Adı	Toplam
41	Gaffarzade Oteli	65
33	Şükran Oteli	58
51	Meserret Oteli	57
100	Evliyazade Han	57
83	Ekmekçibaşı Hanı	56
5	Hacı Ali Paşa Han	55
15	Hacı Sadullah Han	51
11	Ragip Paşa Oteli	50
128	Güzel İzmir Hanı	50
118	Milli Kütüphane	32
43	Kemeraltı Cami	31

Tablo 5.2 Literatürde en güçlü atıf alan “noktalar”

Nokta No	Nokta Adı	Hatırlama Şiddeti
41	Gaffarzade Oteli	20
33	Şükran Oteli	17
51	Meserret Oteli	17
100	Evliyazade Han	17
83	Ekmekçibaşı Hanı	17
5	Hacı Ali Paşa Han	16
15	Hacı Sadullah Han	16
11	Ragip Paşa Oteli	16
128	Güzel İzmir Hanı	16
43	Kemeraltı Cami	9

Tablo 5.3 Literatürde en çok atıf alan “güzergahlar”

Güzergah No	Güzergah Adı	Toplam
16	anafartalar_caddesi	78
17	anafartalar_giris	18
6	M_k_caddesi	12
11	3_beyler_1	8
7	1_beyler_1	7
8	1_beyler_2	7
12	3_beyler_2	7
9	2_beyler_1	3
10	2_beyler_2	3
14	tramvay_hatti	3

Tablo 5.4 Literatürde en güçlü atıf alan “güzergahlar”

Güzergah No	Güzergah Adı	Hatırlama Şiddeti
16	anafartalar_caddesi	23
17	anafartalar_giris	4
6	M_k_caddesi	2
11	3_beyler_1	1
7	1_beyler_1	1
8	1_beyler_2	1
12	3_beyler_2	1
9	2_beyler_1	1
10	2_beyler_2	1
14	tramvay_hatti	1

Tablo 5.5 Literatürde en çok atıf alan “alanlar”

Alan No	Alan Adı	Toplam
7	Anafartalar_giris	28
1	Ceper_konut_alan	23
3	Konak_meydani	9
2	Veysel_cikmazi	6
4	1_beyler	6
5	2_beyler	6
6	3_beyler	6

Tablo 5.6 Literatürde en güçlü atıf alan “alanlar”

Alan No	Alan Adı	Hatırlama Şiddeti
7	Anafartalar_giris	7
1	Ceper_konut_alan	6
3	Konak_meydani	3
2	Veysel_cikmazi	2
4	1_beyler	2
5	2_beyler	2
6	3_beyler	2

5.3 Sözlü Tarih Anlatılarında En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Mekanların Dağılımı

Sözlü tarih görüşmelerinde en çok ve en güçlü atıf yapılan noktalara bakıldığında daha parçalı, daha derinlikli bir verinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kentsel tasarımın planlama/mimarlık eylem ölçeği arasında kalan çalışma perspektifine uygun görülebilecek bu dağılım kentlilerin zihinlerine inebildiği için yapıların insan ölçeğine uygun biçimde değerlerinin farklılaştığı, çeşitlendiği ve belirginleştiği söylenebilir.

Meydanı çevreleyen alanlar, toplanma/birikme mekanları, simgesel/kütlesel yapılar, geniş cepheli, süslemeli binalar özel bir kullanıma mekan olan yapılar; bilimsel tarih araştırmalarında veri elde edilememiş noktaların kentli belleğinde önemli bir yeri bulunduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Benzer bir durum Sözlü tarih anlatılarında en çok ve en güçlü atıf yapılan güzergahlar için de geçerlidir. Bir alan/ bir güzergah mekanı en iyi biçimde yaya ölçeğinde algılanabilmektedir. Dolayısıyla insanlar için alanı özel kılan bir takım sokak özellikleri tam da tasarıma yol gösterebilecek nitelikte ortaya çıkmıştır.

Ana caddeler, geniş sokaklar kadar insanlar için çıkmaz sokaklar, girintiler, küçük meydancıklar, sokak nişleri de bir alanı hatırlanır kılabilir. Alanda kendiliğinden oluşan bu yarı özel/ yarı kamusal alanlar en çok değer atfedilenler arasındadır.

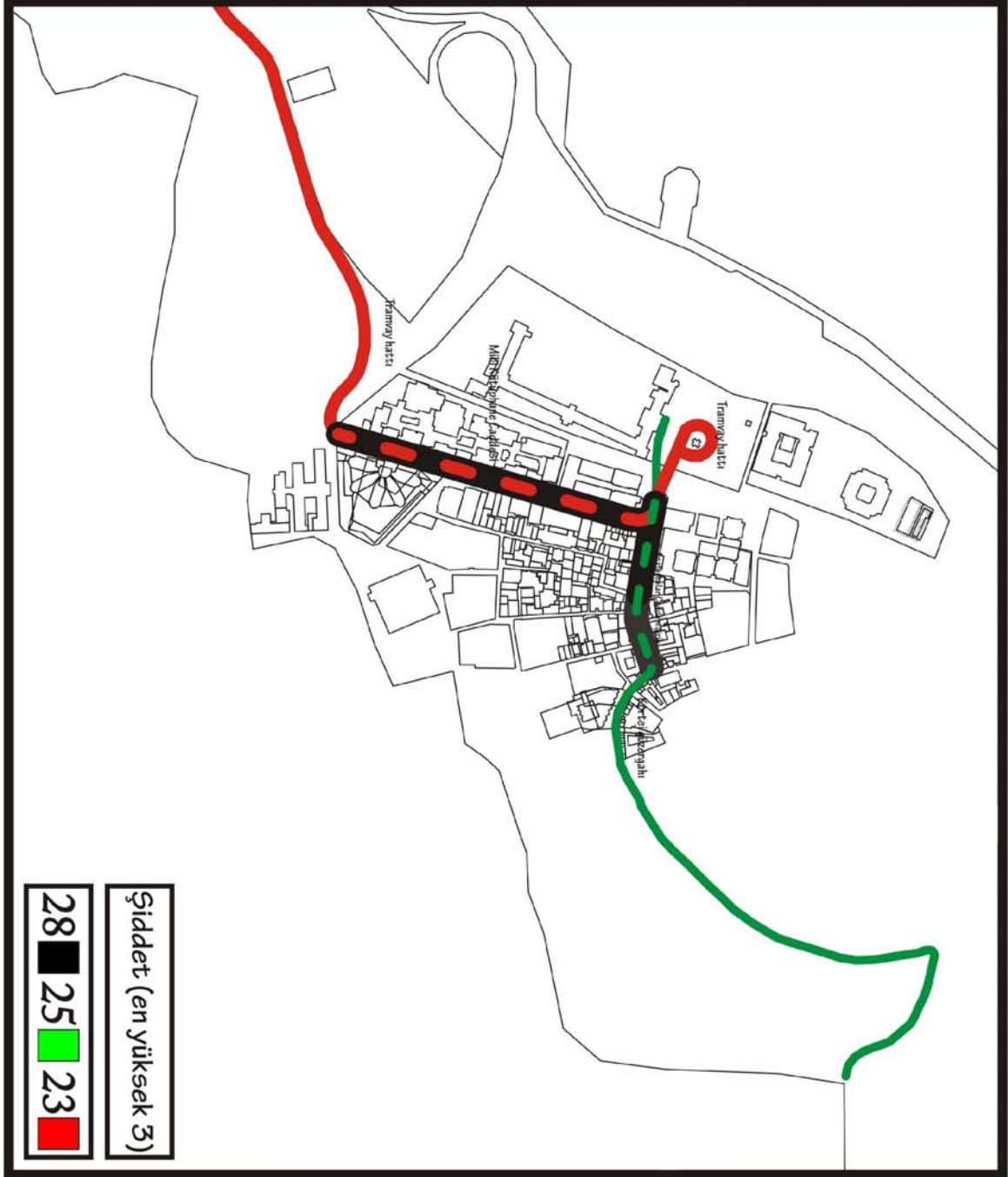
Sözlü tarih anlatılarında en çok ve en güçlü atıf yapılan alanlara bakıldığında ise yine meydanların, çıkmaz sokakların ve sokak nişlerinin vurucu etkilerinin bireysel bellekte ortaya çıkışını izlemekteyiz. Bunun yanı sıra en güçlü bellek vurgularından bir diğeri ise alan anlatısı içinde alan çeperi atıflarının daha çok öne çıkmasıdır. Bu sonuç kentsel tasarımda bir çalışma alanının kentsel bütün ile çevresel, mekansal, algısal bağlantıların kurulmasının, kent bütünü ile ulaşım ilişkilerinin doğru kurulması gerekliliğin altını çizmektedir.

Sözlü Tarih Görüşmelerinde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Noktalar

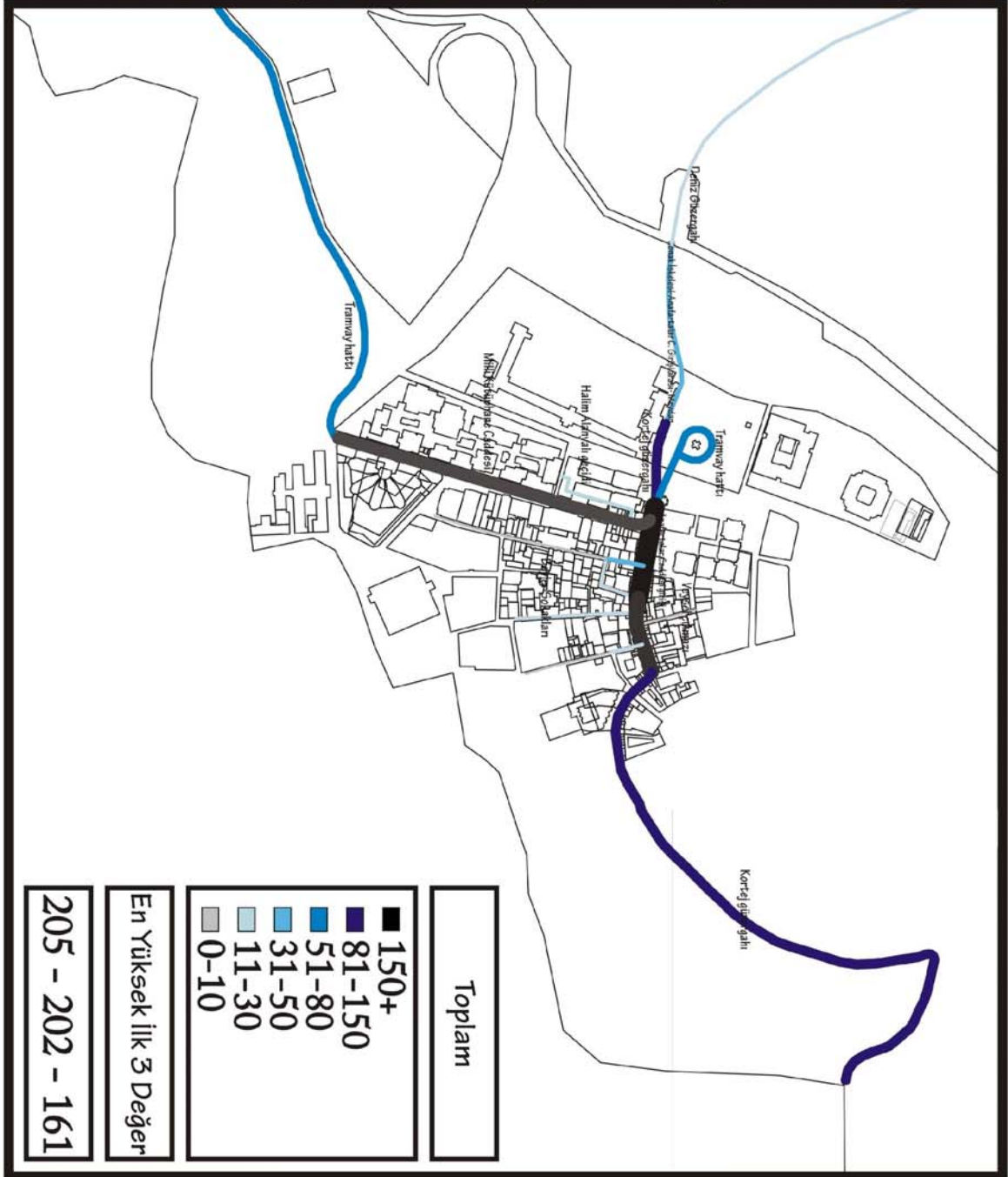
Şekil 5.4 Sözlü Tarih Görüşmelerinde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Noktalar

Sözlü Tarih Görüşmelerinde En Şiddetli Atıf Yapılan Güzergahlar

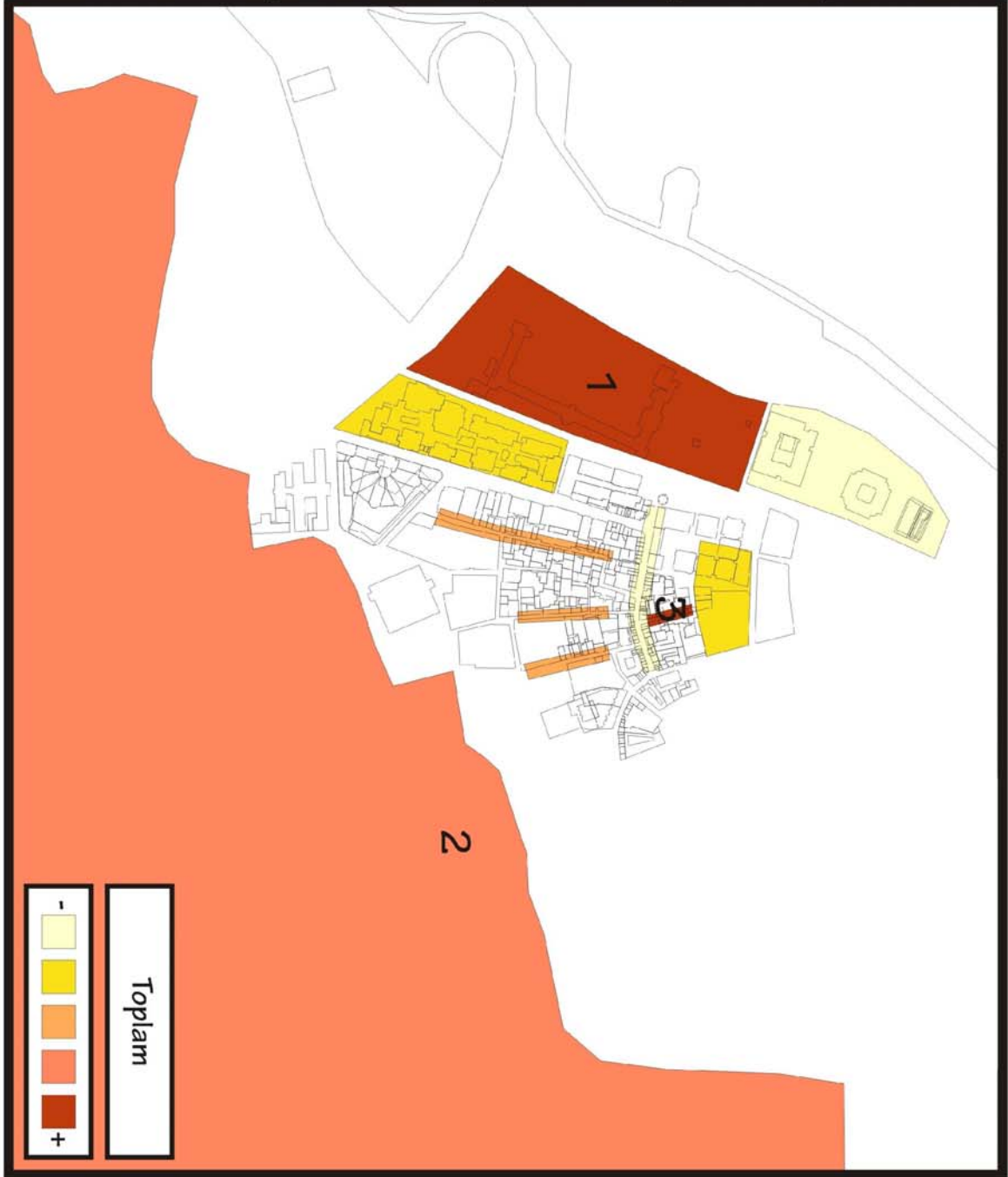
Şekil 5.5 Sözlü Tarih Görüşmelerinde En Şiddetli Atıf Yapılan Güzergahlar

Sözlü Tarih Görüşmelerinde En Çok Atıf Yapılan Güzergahlar

Şekil 5.6 Sözlü Tarih Görüşmelerinde En Çok Atıf Yapılan Güzergahlar

Sözlü Tarih Görüşmelerinde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Alanlar

Şekil 5.7 Sözlü Tarih Görüşmelerinde En Çok ve En Güçlü Atıf Yapılan Alanlar

Tablo 5.7 Sözlü tarih anlatılarında en çok atıf alan “noktalar”

Nokta No	Nokta Adı	Toplam
11	Şifa Eczanesi	221
100	Ankara Palas Oteli	169
1	Hükümet Konağı	130
111	Sarı Kışla	123
32	Şükran Lokantası	107
49	Meserret Oteli	102
31	Şükran Oteli	101
82	Ekmakçıbaşı Lokantası	95
78	Aktaş Eczanesi / Yusuf Uz	89
117	Elhamra Sineması	84
110	Saat Kulesi	82
97	Ali Galip	78

Tablo 5.8 Sözlü tarih anlatılarında en güçlü atıf alan “noktalar”

Nokta No	Nokta Adı	Hatırlama Şiddeti
11	Şifa Eczanesi	68
100	Ankara Palas Oteli	54
1	Hükümet Konağı	42
111	Sarı Kışla	36
31	Şükran Oteli	32
82	Ekmakçıbaşı Lokantası	31
32	Şükran Lokantası	30
49	Meserret Oteli	28
117	Elhamra Sineması	24
110	Saat Kulesi	24
126	Güzel İzmir Hanı	23
40	Şerbetçi Kadri	22

Tablo 5.9 Sözlü tarih anlatılarında en çok atıf alan “güzergahlar”

Güzergah No	Güzergah Adı	Toplam
6	M_k_caddesi	86
17	anafartalar_giris	86
14	tramvay_hatti	75
15	kortej_guzergahi	69
16	anafartalar_caddesi	47
4	Irmak_gecidi	39
2	Meydan_anaf_girisi	32
1	Deniz_guzergahi	29
7	1_beyler_1	28
9	2_beyler_1	28
5	H_alanyali_gecidi	21
10	2_beyler_2	20
11	3_beyler_1	20
13	veysel_cikmazi	9
8	1_beyler_2	8
12	3_beyler_2	7
3	Ank_palas_1_beyler_arasi	3

Tablo 5.10 Sözlü tarih anlatılarında en güçlü atıf alan “güzergahlar”

Güzergah No	Güzergah Adı	Hatırlama Şiddeti
6	M_k_caddesi	28
17	anafartalar_giris	27
14	tramvay_hatti	25
15	kortej_guzergahi	23
16	anafartalar_caddesi	13
4	Irmak_gecidi	13
1	Deniz_guzergahi	9
2	Meydan_anaf_girisi	8
5	H_alanyali_gecidi	7
7	1_beyler_1	6
9	2_beyler_1	5
11	3_beyler_1	4
13	veysel_cikmazi	3
10	2_beyler_2	2
3	Ank_palas_1_beyler_arasi	1
8	1_beyler_2	0
12	3_beyler_2	0

Tablo 5.11 Sözlü tarih anlatılarında en çok atf alan “alanlar”

Alan	Alan Adı	Toplam

No		
3	Konak_meydani	117
2	Veysel_cikmazi	96
1	Ceper_konut_alan	77
4	1_beyler	45
5	2_beyler	45
6	3_beyler	45
11	tarla	24
9	antrepo_2	21
7	Anafartalar_giris	15
8	antrepo_1	15
10	antrepo_3	0

Tablo 5.12 Sözlü tarih anlatılarında en güçlü Atıf alan “alanlar”

Alan No	Alan Adı	Hatırlama Şiddeti
3	Konak_meydani	39
2	Veysel_cikmazi	31
1	Ceper_konut_alan	24
4	1_beyler	15
5	2_beyler	15
6	3_beyler	15
11	tarla	8
9	antrepo_2	7
7	Anafartalar_giris	5
8	antrepo_1	5

5.4 Mekansal- Fonksiyonel- Algısal Koridorlar

Yapılan Bilimsel tarih araştırması ve Sözlü Tarih Görüşmelerinde ortaya çıkan tablo Kemeraltı'nın kentli belleğinde bir takım algı koridorları yaratmış olabileceğini ortaya koymaktadır.

Ortaya çıkan bu tablo soyutlandığında aslında Kemeraltı Anafartalar Caddesi'nde hatırlanan ve değişmiş olsa dahi hatırlandığı biçimiyle algılanan soyut bir arazi kullanım şeması ortaya çıkmaktadır. Bu zonlar fonksiyonel- mekansal ve aynı zamanda algısal koridorlar/ dağılımlar sergilemektedir.

Tablo 5.13 Mekansal, fonksiyonel, algısal koridorlar

Kullanım Türleri	Mekansal/Fonksiyonel/ Algısal Koridorlar
konaklama otel + kiraathane otel + lokanta otel + pastahane	toplanma, sosyal- entelektüel hayata yön verme, kültür hayatı aile toplum entegrasyonu, kamusal alanda kadın erkek birlikteliği, sosyal hayat, toplanma toplanma, sosyal- entelektüel hayata yön verme, kültür hayatı, lüks tüketim
eczane/ muayenehane/ laboratuvar/ ilaç- kolonya imalathanesi/ hastane	sağlık
tuhafiyecilik/ konfeksiyon/ terzi/ ayakkabı imalatçısı/ayakkabıcı	giyim
pastacı/ börekçi/ şerbetçi/ dönerci	yeme içme kültürü
meyhane	erkek eğlence
karakol/ müteferrika/ kışla/ cezaevi	güvenlik
sinema/ milli kütüphane/ kitapevleri/ dershaneler	sanatsal, kültürel hayat
hamam/ sebil	sağlık, temizlik
tütün/ incir/ zeytin işleme/depo/ imalat	çalışma alanı
meydan	ulaşım, erişim, düğüm noktası, geçiş mekanı, toplanma alanı
hükümet konağı/ saat kulesi/ milli kütüphane/ elhamra sineması/ memleket hastanesi	anitsal/ simgesel yapılar

Şemada bazı fonksiyonların kendi içinde homojen bölgeler yaratırken (sağlık/ eğlence gibi), bazı fonksiyonların ise belirli aralıklar ile alana dağıldığını görmekteyiz (yeme içme fonksiyonları vb). Bilindiği gibi günümüzde yeni gelişen tüketim alışkanlıkları, alışveriş merkezleri içerisinde yeme içme mekanlarını (food court vb) bir araya toplamaktadır. Kemeraltı'nda ise bu yapının farklılığı göze çarpmaktadır. Yeme içme, giyim, toplanma alanları vb fonksiyonların alana dağılmış olmaları alanın her noktasında ilgiyi canlı tuttuğu, yürümeye, keşfetmeye devam etme isteği yarattığı düşünülmektedir (Yürüyüş aksları boyunca örneğin, ayaküstü şerbet içip devam edebilme olanağı gibi). Bu kullanım türleri cadde boyunca da dinlenme, duraklama nişleri yaratmaktadır. Bu açıdan Kemeraltı Çarşısı 'fonksiyonların alana yerleşimi' konusunda kentsel tasarımda dikkatle ele alınması gereken örnek bir yapıdır.

Anafartalar Caddesi boyunca elbette ki yalnızca belirli mesafelerle alana dağılan fonksiyonların yanında Kemeraltı karakterinin bir parçası olan ihtisaslaşmış alanları, gerçek anlamda koridor yaratan kullanım grupları da çalışma alanında tespit edilmiştir. Beyler Sokaklarının ortaya çıkardığı sağlık koridoru, Veysel Çıkamazı'ndaki eğlence koridoru gibi kullanım gruplarının, kentli belleğinde oldukça belirgin izler bıraktığı tespit edilmiştir.

Şekil 5.8 Mekansal-Fonksiyonel- Algısal Koridorlar

5.5 Mekana Müdahale Önceliklerinin Tanımlanması

Hatırlanma nedenleri başlığı altında değinilen tasarım parametrelerinin Kemeraltı Anafartalar Caddesi bağlamında bir takım müdahale önceliklerine dönüştürülmesi gerekmektedir. Ancak öncelikle alanı etkileyen özgül koşullar ve başlıca kırılma noktalarına kısaca göz atmakta fayda bulunmaktadır. Tüketim alışkanlıkları, ekonomik sistemdeki dalgalanmalar, ödeme alışkanlıklarının değişim, hayat anlayışının farklılaşması, kentin gelişimi yayılması, her yeni semtte yeni çarşı pazar ve alışveriş akslarının oluşması, hipermarketler, karşılıklı saygı, güven, insan profili vs tamamen değişmesi Kemeraltı 'nın zaman içerisindeki değişimini ve fonksiyonel dönüşümünü nedenleyen temel faktörlerdir. Bu koşullar çerçevesinde ekonomik ve

sosyal koşullara bağlı olarak yapı-çevre mekansal ve sosyokültürel açıdan önemli bir değişim sergilemiştir.

Geçmişten gelen zanaatkarlık, üretim ve esnafılık, kendine özgü ekonomik canlılığını sürdüren çarşıda, 70'lerin sonlarına gelindiğinde, önemli bir değişim yaşamıştır. Ekonomik canlılığın azalması ile semtin demografik yapısı da yıllar içinde belirgin bir biçimde farklılaşma içine girmiştir. Semt sakinlerinin bir kısmı ticari faaliyetleri ile birlikte semti terk etmişler ve çevre sorunları giderek artmıştır (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006, s.111-112).

Kentteki mekansal, ekonomik ve kültürel dönüşüm süreçlerinin arka planında görmeye alışık olduğumuz iç göç ve gecekondulaşma olgusu Kemeraltı'nda farklı bir çok alanda etkilerini göstermiştir. Esnaf profili, ticaret adabı, hatta işportacılık bile Kemeraltı'nda evrim geçirmiştir. Kemeraltı'nda el değiştirmeler, yer değiştirmeler, tadilatlar sırasında büyük yıkımların olduğu ve bu yıkımların, mekan ruhunu zedelediği görülmektedir. Tüm bu nedenlerle alan, bir takım kentsel tasarım müdahalelerine ihtiyaç duymaktadır. Bu müdahale önceliklerinin belirlenmesinde, Bellek Haritaları yolu ile belirlenen tasarım parametreleri yol gösterici olacaktır.

5.5.1 Çevresel Kararlara İlişkin Müdahale Öncelikleri

- Kentteki aktivitelerden doğrudan etkilenen alanı bu aktivite programlarının içine dahil etmek;

Geçmişte Fuar dönemleri gibi kentte aktivitenin yoğunlaştığı dönemlerde Kemeraltı da bu yoğunluğun içerisinde var olmuştur. Kemeraltı'nın bugün kaderine terk edilmesi, Kemeraltı'na desteğin çekilmesi ve tümüyle iç dinamiği ile yaşamaya devam etmesi, Kemeraltı'nın bozulma sürecini etkilemiştir. Oysa ki geçmişte olduğu gibi kentteki tüm aktiviteler Kemeraltı'na yansıtılabilir. Örneğin geçmişte Fuar dönemlerinde çeşitli satış standları ile Kemeraltı üreticisinin ve ürünlerinin tanıtılması ve satış için tüketicinin Kemeraltı'ndaki satış mağazalarına

yönlendirilmesi yerel üretimin, zanaatlerin vs tanıtılması ve çarşıya ekonomik girdi sağlanması yönünde önemli bir araç olarak kullanılmıştır.

Şekil 5.9 Anafartalar Caddesi'nin ev sahipliği yaptığı 9 Eylül törenlerine ilişkin bir gazete haberi

Kemeraltı bugün kendi kaderine terk edilmiş görünmektedir. Geçmişte kentteki aktivitelerin içerisinde salt mekansal anlamda da olsa dahil edilen Kemeraltı'nda, gece gündüz yoğunluğunu eşitleyecek denli önemli bir kullanım farkı yarattığını görmekteyiz. Bugünün İzmir'inde daha çok sayıda ekonomik temelli, kültürel temelli vb. aktivite gerçekleştirildiği ve daha da çok sayıda gerçekleştirilebileceği bir gerçektir. O halde Kemeraltı'nı eski niteliğine kavuşturmak üzere geçmişte olduğu gibi bir takım aktivitelerin bir ayağı haline getirmek faydalı olacaktır.

Hatırlanan Nokta/Güzergah ve Alanlar'ın Fuar Dönemleri, 9 Eylül Kutlamaları, Bayramlar, Özel Günler ile sıklıkla bağdaştırılarak aktarıldığını görmekteyiz. Kemeraltı gibi bir takım bozulmalar yaşayan tarihsel nitelikli alanlara kentte önemsenen ve hareketlilik yaratacak organizasyonların yönlendirilmesi önemlidir.

- Çeper konut alanlarında bir değişim süreci başlatmak

Çeper konut alanları kısmen bozulmuş konut dokusu, dini yapıları, hamamları, sokak nişleri ile tarihi kent merkezinin eski fonksiyonel örüntüsünün izlerini halen taşısa da zemin kullanımlarında konut dokusundan imalat ve ticaret fonksiyonlarına doğru bir kullanım değişimi yaşamakta olduğu görülmektedir. Bu yeni kullanım biçimine bağlı olarak yeni bir sosyal ve mekansal organizasyonun belirgin biçimde yoğunlaşma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Bunun yanında çeper konut alanlarının yeni dokusunun niteliği incelendiğinde konut dokusundaki bozulma ve imalathanelerin çevrede yarattığı olumsuz etki nedeniyle “boş kalan kullanılmayan çok sayıda yapı” ve özellikle zemin kat kullanımları ticaret ve imalat olan yapıların 1. katlarındaki “depo” kullanımları dikkati çekmektedir. Boş kalan veya depo olarak kullanılan bu yapıların büyük bir bölümü bakımsızlık nedeniyle yıpranmakta, kontrolsüzleşen çeperde güvenlik sorunlarını artırmaktadır.

Yeni kullanım türü ve yeni kullanıcıların ihtiyaç duyduğu değişiklikler fiziksel anlamda da dokunun bozulmasına neden olmuş, yapılar özgünlüklerini yitirme sürecine girmişlerdir. Ticaret ve imalat fonksiyonlarına dönüşen yapılarda; konut dokusunun özgün plan karakterinin ve cephe özelliklerinin karşılayamadığı mekansal özellikleri karşılamak üzere gerek plan şemasında gerekse cephesel niteliklerinde belirgin bir dönüşüm süreci yaşadıkları görülmektedir. Konut fonksiyonunu sürdüren yapılarda ise bir konutun 2 veya 3 konuta bölünerek her birinin kiraya verildiği ve bu şekilde konutların ekonomik değerinin yükseltilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

Şüphesiz ki, çeper konut alanlarında yaşanan bu fiziksel, ekonomik, sosyal ve fonksiyonel dönüşüm süreci beraberinde Kemeraltı'nı da paralel bir değişim sürecine sürüklemiştir. Anlatılardan ve literatür verilerinde de görüldüğü gibi geçmişte çeper konut alanları etrafını sardığı alanda kontrolü sağlayan, onu bir arada tutan, ona canlılık veren, onu besleyen bir kabuk görevi görmüştür. Kemeraltı daima henüz Kemeraltı çeperindeki konut alanlarından ibaret olan İzmir'de tüm canlılığını konut

çarşı arasını yaya olarak kat eden İzmirliilerin günlük ev-iş yeri, ev-okul, ev-çarşı, ev-imalathane, ev-sokak, ev-... gibi günlük geliş gidiş hareketinden sağlamıştır.

Çeper alanlarındaki çözümlenin pek çok nedeni olduğu görülmektedir. Bunların başında 1950lerin sonundan itibaren başlayan 1970lere gelindiğinde büyük bir ivme kazanan nüfus artışı ve buna bağlı olarak kentte yeni merkezlere duyulan ihtiyaçtır. Kent saçaklanması önce Hatay yönünde Mısırlı Caddesi'nin (İnönü Caddesi) açılması ile başlar. Konut alanlarında yaşayanlardan önemli bir bölümü Eşrefpaşa, Hatay yönüne doğru yaşamaya başlamaktadır. 80'li yılların yaşam alışkanlıklarında yarattığı değişim rüzgarları da aynı zamanda bu ayrılma sürecini hızlandırır. Artık örneğin İkiçeşmelik'te, iki katlı müstakil bahçeli bir yapıda oturmaktansa, Hatay'da bir apartman dairesinde oturmak herkesin hayallerini süsler hale gelmektedir.

Kemeraltı çeperindeki konut alanlarını bir arada tutan güçlü komşuluk birimleri ve komşuluk ilişkileridir. Bu tutkaldan, önce teker teker, daha sonra hızlı biçimde kopan ve kentin çeşitli yerlerine dağılan aileler ve boş kalan yerleri dolduran göçmen aileler, çeperdeki yer değiştirmeyi de önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin anlatılardan anlaşılacağı üzere İkiçeşmelik Caddesi'ndeki kamulaştırmalar dahi ayrılan ailelerin ardından diğer ailelerin de kopuşunu hızlandırmıştır. Bu veriler tarihsel nitelikli alanlarda yapılacak müdahalelerin ne denli hassasiyetle yapılması gerektiğine işaret etmektedir.

İzmirliilerin yaşam öykülerinde kuşaklara göre ve aidiyet içinde olunan topluluklara göre çocukluğa ilişkin anılar, ait oldukları kültürlere özel ritüellerin en rahat keşfedildiği özgür ve keşfetmeye meraklı bir deneyim alanıdır. Bu nedenle çocukluk dönemleri birçok yaşam anlatısında özlemle hatırlanır. Bu anlatılar çocuklukta ortak yoksulluğun böylesi sıcak ilişkiler ve paylaşımlarla daha az hissedildiği bir yaşam portresi çizmektedir. Anlatıcıların genellikle sıkıntılı ve zorluklar içinde geçen çocukluk dönemlerinin paylaşım ve dayanışmanın olumlu iklimi içinde hatırlandığı gözlemlenmiştir. Mahalle dokusunun yarattığı bu kentsel ruh bireyi, haneyi, sokakları çevreleyen koruyucu ve bütünleştirici bir kabuk gibidir (İlyasoğlu ve Soytemel, 2006, s.104-105).

5.5.2 Çalışma Alanına İlişkin Müdahale Öncelikleri

- Farklı bir kullanım mozaïği, Kemeraltı'nın vitrinini yaşatmak

Otel, kıraathane, lokanta, kitapevi, tuhafıye, saatçi, ayakkabıcı, terzi, meyhane, matbaa... Anafartalar Caddesi girişı, Kemeraltı'nda görülebilecek daha çok şey olduğunu göstermek istercesine özenle düzenlenmiş, rengarenk, muntazam, kaliteli bir vitrin gibidir. Dükkanın içinde satılan malların en özellerinden birer tane konulmuş, tertemiz bir vitrin...

Çoğu kez alışveriş yapamayanların, yemek yemeye, içki içmeye vb. ekonomik gücü yetmeyenlerin de bugün gibi hatırlamalarının sebebi, alanın bir giriş kapısı olma niteliği, özel kullanımların, özenle hazırlanmış işyerlerinin, işyeri sahiplerinin farklı onlarca kullanımdan oluşan ilgi çekici bir mozaik oluşturmasındandır. Kemeraltı'nın simge yapıları, simge kullanımları da bu alanda yer almaktadır. Bir anlamda Kemeraltı'nı Kemeraltı yapan bir öz gibidir.

Kemeraltı'nın algılanması İzmir'in algılanmasıdır. Kemeraltı üç kuşak yapılardan oluşan bir yapısal düzen içerisindedir. Bu sınıflamada çalışma alanı kentinin vitrini olarak tarif edilebilecek 1. kuşağı oluşturmaktadır. Kendi içinde mikro düzeyde Veysel Çıkmazı gibi homojen zonlara ayrılabilirse de genel anlamda bir karma kullanımlar bölgesidir. Bu durum, alanın bir taraftan kullanıcı potansiyelini artırırken öte yandan da fiziksel mekanın kullanım ve değişim değerini artırmaktadır. Çalışma Alanı bireysel hafızada herkesin pahasını karşılayamadığı bir alandır. Bu nedenle de alan "görünmelik ve göstermelik" bir prestij bölgesi olarak kabul edilmektedir.

- Tarihsel/Mekansal Bilgiyi Korumak

En çok ve en güçlü atıf alan yapıları fonksiyon olarak korumak, binaları fiziksel olarak iyileştirmek, hatırlanan şekliyle fiziksel ve fonksiyonel açıdan geri dönüşü olamayacak alanlarda hatırlanan mekansal bilginin izlerinin üzerinden geçmek, belirginleştirmek, hatırlanan noktaların genç kuşaklara da bilgi verir hale gelmesini

sağlamak ve mutlaka fonksiyonel korumayı kentsel tasarım müdahaleleri içine dahil etmek, önem taşımaktadır. Bu noktada günümüzde “anı değerinin” halen koruma kapsamında yapı tescili için önemli bir kriter olarak değerlendirilmediğinin de altını çizmek gerekmektedir.

Kentin herhangi bir noktasında yapılacak geleceğe dönük tasarımlarda gelecekte de hatırlanacak düğüm noktaları/ cazibe merkezleri yaratmak ve bu müdahalelerin kentli tarafından benimsenmesi ve sahip çıkılmasını sağlamak için alanın bilgisini ve insan algısında öne çıkan unsurları bir rehber olarak kullanmak gerekmektedir.

- Sokak Nişleri Yaratmak

Bireysel Öykülerde en çok ve en güçlü biçimde tekrar eden nokta, güzergah ve alanların ortak özelliği çoğunlukla buluşma ve toplanma mekanları olmalarıdır. Bu doğrultuda Kentsel tasarım yolu ile Kemeraltı’nda veya kentin herhangi bir yerinde oluşturulacak sokak nişlerinin gelecekte de en çok hatırlanacak alanlar olmaları beklenebilir.

Şekil 5.10 Geleneksel Çarşıda Sokak Nişleri (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Çalışma alanında kendinden var olan **sokak nişleri**, bu toplanma alanlarını yaratmıştır. Örneğin Veysel Çıkmazı’nın bu sokak nişi olma özelliği ve kullanıcıları açısından yarı özellik ve aidiyet sağlayan yapısı, sokağın sonundaki hana açılması ile artık bir sokak olarak herkesin gelip geçtiği bir mekan haline gelmesi ile niteliğini kaybetmesi ilgi çekicidir.

- Sokak isimlerinin kaybolan öyküsünü yeniden yaşatmak

Sokak isimlerinin mutlaka bir öyküsü vardır, sokak yalnız bir geliş geçiş mekanı olmasının yanında anı değerini yoğun bir şekilde bu depoda muhafaza eder. Bu öykü orada yaşayanların hafızalarında da aynı biçimde muhafaza edilmektedir.

Özellikle de kentlerin eski alışveriş merkezlerindeki sokak isimleri- yerel yöneticilerin siyasi reflekslerine ya da devletin gazabına uğrayıp değiştirilmemişlerse - uzmanlaşmaları, bir vakitler satılan malların adlarını taşıyabilmektedir. Çoğunlukla da bu cadde ve sokak isimleri kentin binlerce yıl öncesinin üretim bilgisini yansıtmaktadır (Danacıoğlu, 1993, s.32).

Sokak adları günümüzde değer verilen kişilere jest yapma imkanı olarak görülmektedir. Bu uygulama kadar siyasi nitelendirmelerden uzak numaralandırma uygulamaları da nötr yapısı ile sokakların öykülerinin ve anı değerlerinin yok olmasına neden olan faktörlerdendir. Tasarım müdahalelerinden biri de sokakların kaybolan öyküsünü bilince çıkaracak öneriler sunmak olabilir.

- Kaybolan Üretim Bilgisi

Şekil 5.11 Kaybolan Üretim Bilgisi (APİKAM Fotoğraf Arşivi)

Bir topluluğun üyeleri için tercih edilen ya da tercih edilmek durumunda kalınan meslekler bulunduğu görülmektedir. Görüşme yapılan kişilerin büyük bir çoğunluğu küçük esnafı ya da yakınlarıdır. Ne var ki pek çoğunun yaptığı ya da çevresinde yapıldığına tanık olduğu, terzilik, kutuculuk, ciltcilik, hırdavatçılık, hurdacılık, keçecilik, demircilik gibi meslekler gerek ilerleyen teknolojik üretim imkanları, gerekse ulusal ve dünya pazarındaki değişimlerle birlikte ortadan kalkma sürecine girmiştir.

Dolayısıyla alanda kaybolmuş ve kaybolmaya yüz tutan önemli bir üretim bilgisi söz konusudur. Bugünün üretim süreçleri ve ekonomik altyapısı ile yarışamayacak zanaat bilgisi, bugün sahip çıkılmadığı taktirde tamamen yok olacaktır. Küçük üreticinin yalnızca nostaljik nedenlerle bu bilgiyi kendi çabası ile kuşaktan kuşağa iletmesini beklemek yerine devlet eli ile desteklenen yerel yönetim organizasyonu bu kültürü yaşatmak için itici güç olmalıdır.

5.5.3 Sosyal Kültürel Hedeflere İlişkin Müdahale Öncelikleri

Kentin kültürel ve politik nabzını uzun süre elinde tutmuş bir alan olmasına rağmen bu özellik zamanla kentin diğer bölgelerine transfer olmuştur. Bu durum kentte dönem dönem yaşanan mekansal yer değiştirmenin aynı zamanda mekanın kültürel birikiminin yer değiştirmesine de neden olduğunu göstermektedir.

- İzmir’de Kadın ve Erkeğin Bir Arada Eğlence Kültürü

İzmir kentinin sosyal kültürel yaşamı kadın erkek eşitliği zemininde pek çok kentten ilerde görülmektedir. Genel olarak kadın kullanıcıların Kemeraltı gibi kentin hemen tüm yükünü, kalabalığını, karmaşasını taşıyan bir bölgesinde bile herhangi bir rahatsızlık duymadan alışveriş yapabilmeleri, işyeri sahipleri tarafından koruma altında tutulmaları hem dönemin insani yapısının bozulmamışlığını sergilerken, özellikle ramazan eğlenceleri söz konusu olduğunda gündüz aktivitelerine kadın ve erkeğin bir aradalığını sağlayan ev dışı gece aktiviteleri de eklenmektedir. Bu durum da Kemeraltı gibi geleneksel Türk ailesinin sosyal yapısını yansıtan bir alanda

oldukça ilgi çekicidir. Bu durumda İzmir'in geçmişten bugüne gelen çok kültürlü yapısının etkisi olduğu görülmektedir. Kentsel Tasarım müdahaleleri bu geleneği yaşatmalı ve bu bilginin okunmasını sağlayacak detaylara vurgu yapmalıdır.

Şekil 5.12 Kemeraltı'nda eğlence kültürü

- Güçlü Güven ve Aidiyet İlişkileri

Güven ve aidiyet ilişkileri oldukça güçlü kurulmaktadır. Veysel çıkmazı, kitapçılar önemli toplanma birikme noktalarıdır. Özellikle bu noktalar İzmir'in kültürel, entelektüel geleneğini yaratan önemli isimlerin, yazarların, çizerlerin, bestecilerin, gazetecilerin, şairlerin vb. buluşma, tartışma, fikir üretme, ilham alma/verme, dinlenme, kısacası kendini yeniden üretme mekanları olarak var olmuşlardır. Bugün unutulmakta olan bu kültürel özü ortaya çıkaracak müdahaleler gerekmektedir.

- Kaybolan Kitapevleri Kültürü

Alanda kaybolan değerlerden birisi de kitapçılık olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'un Beyoğlu, Babı Ali, Cağaloğlu gibi semtlerindeki kitapçılık anlayışına benzer bir anlayışın ve geleneğin Kemeraltı'nda yer aldığını, büyük kitapevlerinin

aynı zamanda birer toplanma alanı olduğu görülmektedir (Taga, Yavuz, Doğan, Mektepli, İleri Kitapevleri gibi).

- Kemeraltı otelleri

Eski Kemeraltı Han yapılarının yoğun biçimde yer aldığı bu alanda, ayakta kalmayı başarabilen han yapıları, zamanla erken otel yapılarına dönüşmüşler ve çeşitli modifikasyonlar ile dönüşerek, modernize edilmiş ve varlıklarını uzun yıllar sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla da tarihten süzülen bu gelenekle Kemeraltı Anafartalar Caddesi girişindeki oteller 1950-1970 döneminin İzmir'in en lüks otelleri haline gelmiştir. Mekansal- Fonksiyonel- Algısal koridorlar şemasında da görülebileceği Kemeraltı Anafartalar Caddesi'nin önemli büyüklükteki bölümünü kaplayan oteller geleneğini yaşatacak bir takım müdahaleleri gerekli kılmaktadır.

5.5.4 Ulaşım Hedeflerine İlişkin Müdahale Öncelikleri

- Tramvaylar

Kentte özgü taşıma araçları var oldukları dönemlerde kentte günlük gidiş gelişler nedeniyle insanları topluca kullandıkları ortak paylaşım sahalarıdır. Sözlü anlatılar toplu taşıma araçlarının insanlar tarafından detayları ile hatırlanan bir iletişim platformu olduklarını göstermektedir. Bunun nedeni hem bir sosyalleşme olanağı olması hem de günlük periyotlarla tekrar edilmesi nedeniyle akılda kalmasıdır. Kentlilerin birçoğu nostajik nedenlerle bu araçların yeniden kullanılabilir hale gelmesini talep etmektedir.

Şekil 5.13 Konak Meydanı'nda tramvay (www.wowturkey.com)

- Yaya Mekanları

Kentte yürünerek kat edilen güzergahların çok daha net ve daha güçlü biçimde kişilerin belleğinde yer bulduğu belirlenmiştir. Bu anlamda yaya mekanlarında yapılacak müdahaleler önemle ele alınmalıdır.

BÖLÜM ALTI

ÇIKARSAMALAR

6.1 Koruma Alanlarında Bilgiye Dayalı Tasarım Kriterleri Oluşturmak

Çalışmayı sonuçlandırırken konuyu toparlamak ve çalışmada kullanılan yöntem ile ulaşılan sonuçların değerlendirmesinden orta çıkan genel çıkarımlarla birlikte Kentsel Tasarımı yeniden tarif etmek gerekmektedir.

Bu çalışma koruma alanlarındaki mikro bilgiye ulaşma ve bunu bir tasarım parametresi olarak kentsel tasarıma dahil etmeyi hedeflemektedir. Ancak bu çalışma ile önerilen yöntem, özünde, Kentsel Tasarımın sahip olması gereken bir bakış açısını vurgulamaktadır.

Tarihsel nitelikli alanlarda sahip oldukları mekansal bilgi ve geçmiş referansları, çok sayıda insanı aynı zaman/mezan kesitinde etkileme niteliği ve kuşkusuz sosyal-kültürel- ekonomik bileşenleri ile çok yönlü, çok boyutlu, bütüncül ve gerekli olduğu hallerde disiplinlerarası araştırma yöntem/ eylemleri ile ele alınmasını gerektirmektedir.

Koruma alanlarında yapılacak her türlü tasarım/ planlama müdahalesi “alanın bilgisi”ne sahip olmayı gerektirmektedir. Planlama ve kentsel tasarım pratikleri tarihsel nitelikli kentsel alanlardaki mevcut yaklaşımıyla, bugünün verilerini geçmişin sırf kolay ulaşılabilir oldukları için daha fazla önem verilen genelgeçer bilgisi ile bir araya getirmektedir. Oysa ki Tosh’un da belirttiği gibi uygulananın aksine kolay ulaşılabilen kaynaklara belli bir ihtiyatla yaklaşılmalıdır (Tosh, 1997). Bilindiği gibi günümüzde iktidarın hakim tarih yorumu, ders kitapları, basın, televizyon ve internet aracılığıyla her yere kolaylıkla nüfuz edebilmektedir. Öte yandan gerek akademik, gerek gündelik ve gerekse ticari bilgi, kullanıla kullanıla giderek birbirini tekrar eden, hep aynı kaynağa referanslı, aynı bilginin giderek bu referanslar nedeniyle çoğaldığı, anonimleştiği, bu nedenle güvenilirlik düzeyinin hak etmediği biçimde arttığı, “doğru ve güvenilir” olandan farklı bir gerçeklik oluşturmaktadır.

Bu nedenle tarih bilimi 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren bazı alternatif araştırma ve tarih yazım metotları geliştirme konusuna eğilmeye başlamıştır. Bu araştırma yöntemleri, kent tarihleri araştırmalarında mekana ilişkin “mikro bilgiyi” elde etmeyi olanaklı kılmaktadır.

Tarihsel nitelikli alanlarda ortaya çıkarılacak bu “mikrobilgi” resmi kaynakların ya da birbirini tekrar eden klasik tarih verilerinin tersine, alanın özünde var olan; o alanı insanlar için herhangi bir yerden farklı, özel yapan unsurların şifresini çözmeyi sağlamaktadır.

“Mikro tarih” klasik tarih araştırmalarının olanak vermediği ölçüde geniş, özgün, derinlikli bir bilgi yelpazesi içerisinden kentsel tasarım kriterlerini belirlemeye dönük çok önemli ipuçlarını da barındırmaktadır.

6.1.1 Kentsel Mekanın Neden Hatırlandığını ve Gelecekte Nasıl Hatırlanabileceğini Keşfetmek

Yapılan çalışmanın ulaştığı en temel çıkarımlar alanın neden hatırlanıyor olabileceğinin yorumlanması ve bu verinin Kentsel tasarıma aktarılması aşamasıdır. Buna göre literatür ve sözlü tarih anlatılarından ortaya çıkan sonuçlar karşılaştırıldığında ortaya iki farklı tablo çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle geçmişe ait ne tür özelliklerin bugün kentlilerin belleğinde yer etmiş olduğunu tespit etmek kentsel tasarımın gelecek öngörülerinde belirleyici olacaktır.

Tarihsel nitelikli yapı/sokak/alanların hangi nedenlerle zihinlere yerleşmiş olabileceğini yorumlamak bugün yapılacak müdahalelerin gelecekte hatırlanıp hatırlanamayacağı konusunda da ipuçları vermesi yönünden önemlidir. Bu çalışmalarda ortaya konacak hatırlanma nedenleri kentsel tasarımın çeşitli alanlardaki müdahale öncelikleri ve müdahale araçlarını belirleyecek bir rehber niteliği taşımaktadır.

Bu noktada bellek haritaları yorumlanmış, en çok ve en güçlü hatırlanan nokta/alan ve güzergahların hatırlanma nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

En çok ve en güçlü hatırlanan “nokta” ların olası hatırlanma nedenleri;

- meydana cephe veren yapılar
- toplanma mekanları yaratan yapılar
- sokak nişleri oluşturan yapılar (avlu kullanımları)
- uzun cepheler/ silüetler/ simge niteliğinde yapılar
- köşe başı parsellerde yer alan yapılar
- toplanma alanlarına cephe veren yapılar
- uzun yıllar sabit kalan, İzmir’e özgü, özelleşmiş fonksiyona sahip yapılar
- yürüyerek kat edilen güzergahlar (örneğin yayalaştırma müdahalesi gören güzergahlar)/mekanlara cephe veren yapılar
- tüm kenti ve kentlileri etkileyen toplumsal olaylara mekan olan yapılar

En çok ve en güçlü hatırlanan “güzergah”ların olası hatırlanma nedenleri;

- tramvay, burunlu otobüs, vapur gibi sosyal iletişim ve birliktelik imkanı sağlayan nostaljik araç güzergahları
- yürünerek kat edilen yollar
- çeşitlilik arz eden kullanımların bir aradalığı
- fonksiyonel ihtisaslaşma aksları
- düğüm noktaları
- sokak kaplamaları
- aydınlatma ve simgesel peyzaj öğeleri
- kullanıcı yoğunluğunun yüksek olduğu güzergahlar
- özel bir faaliyete tahsis edilen güzergahlar

En çok ve en güçlü hatırlanan “alan”ların olası hatırlanma nedenleri;

- meydanlar
- çıkmaz sokaklar
- toplanma/birikme alanları
- ihtisaslaşma gruplarının toplanma alanları
- güçlü yakın çevre ilişkileri

Bellek ve atıf haritalarından yola çıkılarak belirlenen bu hatırlanma nedenleri kentsel tasarımın mekana müdahale önceliklerinin tanımlanmasında bir tasarım rehberi rolü üstlenebilecektir.

6.1.2 Mikro Düzeyden Gelen Bilginin Önemi

Yaşadığımız yüzyıla gelene dek tarihsel bilgi daima siyaset odaklı bir bakış açısını yansıtmakta, buna karşılık sıradan insanların hayatlarını görmezden gelmekte idi. Tarihsel zamanlar, saltanatlar ve hanedanlara göre bölünmüştü. Sıradan insanların günlük yaşam pratikleri, işçilerin, kadınların, yaşlıların, engellilerin vb bakış açıları temsil edilememekte, ötekileştirilen bu grupların öznel tarihleri kamu bilincine çıkamamakta idi.

20. yüzyıla gelindiğinde ise, pek çok araştırmacı tarafından benimsenen ve desteklenen “mikro tarih” anlayışı ortaya çıkmıştır (Bu yeni yaklaşımın ortaya çıkış süreçleri Bölüm 2’de ele alındığı için yeniden değinilmeyecektir). Mikro tarih; tarih sahnesine bu kez sıradan insanların zihinlerinde yer alan bilgiyi çıkarma konusunda çalışmalar ortaya koymuştur.

Mikro tarihin kentsel mekanın tasarım pratiği ile ilişkilendirilmesi yalnızca planlama ve tasarımın mekansal müdahalelerine rehberlik sağlaması anlamında değil, aynı zamanda öznel talepleri düşünceleri, önerileri de dikkate alan bir kaynak bilgi kategorisi oluşturmaktadır.

Kent tarihlerinin araştırılmasında alternatif yöntem arayışları ve o arayıştan yola çıkan” mikro tarih” yazımı klasik tarih araştırmalarına kıyasla çok daha dinamik, ufuk açıcı ve yaratıcı bir süreçtir.

6.1.3 Mikro Bilginin Tasarım Kriterleri Seçimindek Önceliği

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi kentlerimiz son yıllarda sahip oldukları köklü tarihin izlerini tümüyle kaybetme süreçleri yaşamaktadır. Kentlerin binlerce yıllık geçmişine ilişkin bilgi bizzat kentin nesnesinde saklı olduğu halde; kentlerin nesnesini kaybetmekte, toplumsal ürünün ortadan kalkması nedeniyle artık tarihsel yaşam çevreleri dahi bilgi veremez duruma gelmektedir.

Kentsel tasarım nesnesi kaybolmuş ya da silikleşmiş olan kentsel mekanda; nesneyi yeniden kurmayı hedefler. Bu hedef doğrultusunda gerekli olduğu durumlarda bu mekansal izlerin üzerinden geçer ya da izlerin üzerini örten unsurları yok ederek anıların bilince çıkmasına yardımcı olur.

Bu nedenlerle de ampirik alan verileri (nesne, toplumsal ürün, bilimsel bulgu) ile Sözlü Tarih Görüşmelerinden elde edilen “mikro bilgi” kentsel tasarım yolu ile bir araya getirilmelidir.

6.1.4 Bilgi Paylaşımının Kamu Bilincinin Arttırılmasındaki Rolü

Kentin mikro bilgisine sahip çıkmak ancak bilgi paylaşımı yolu ile mümkün olabilir. Kentin mikro bilgisine bugün sahip çıkılmadığı takdirde kentli belleğinde muhafaza edilen bilgi kaybedilebilir. Elbette ki kentsel tasarımın temel hedefi kentte yaşayanlar için daha iyi, sağlıklı, daha yaşanabilir, daha güvenli bir kent mekanı yaratma idealidir. Bu ideal doğrultusunda da geçmişten bugüne çeşitli müdahalelerde bulunulmuştur ve bulunulmaktadır. Ancak söz konusu müdahale alanı, tarihi kent parçaları olduğu zaman tasarımcının başta belirlediği idealin her zaman istediği sonuca ulaşamadığı ve başarısızlıkla sonuçlandığını görmekteyiz.

İzmir kenti özelinde de örneğine rastladığımız bu alanlar, ya mikro bilgiye ulaşılmadan ya da kentsel tasarım müdahalesinde bir veri olarak değerlendirmeden gerçekleştirilen uygulamalar sonucunda kullanılmayan, boş, kimliksiz, atıl mekanlar haline gelmektedir (ayakkabıcılar çarşısı örneği). Öte yandan kentsel tasarımın evrenselleşen boyutu, müdahale tekniklerini de her yer için aynılaştırmakta; nitelikli tarihsel alanların düzenlenmesinde, kendine özgü, biricik niteliklerin öne çıkarılmasından çok, bu alanları diğer alanlarla mekansal olarak benzeştirmektedir. Bu durum tarihi kent alanlarında klasik tasarım parametreleri yerine, alana özgü “mikro bilgi”ye dayanan bir takım parametrelerin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kemeraltı Anafartalar Caddesi örneğinde de görülmektedir ki, son yıllarda geçirdiği değişime hatta bozulmaya rağmen İzmirliilerin anılarında ve algılarında yaşayan çarşı, bambaşka bir mekandır. Mağazaları, ıslıl ıslıl vitrinleri, şık giyimli esnafları, dostane ilişkiler kurulan sokak satıcıları, şenlikleri, kortejleri, tramvayları ile cıvıl cıvıl, “yaşayan” bir çarşı aktarılmaktadır. Kuşkusuz bu anlatımlarda, kaybedilmiş bir geçmişe duyulan nostaljik duyguların payı bulunmaktadır. Ancak öte yandan gündelik yaşam ilişkilerini değiştiren ekonomik süreçler nedeniyle aşınan insani ilişkiler, en fazla özlem duyulan alanları, komşular ya da esnaf-müşteri arasındaki güven ilişkisi, küçükle büyük arasındaki saygı gibi toplumsal değerler üzerine odaklaştırmaktadır.

Bugün Kemeraltı’nda yapılan yenileme çalışmaları yalnızca cephe düzenlemelerini, fiziksel mekanın iyileştirilmesini vb içeren yüzeysel “kozmetik” müdahaleleri kapsamaktadır. Oysa ki bu alanda kentlinin kaybolmaya yüz tutmuş hatıralarının fiziksel yansımalarını koruma altına almak için herhangi bir çaba söz konusu değildir.

Kentli için önemli, özel olan bir değeri bugün salt bilgisine sahip olmadığımız için kaybedersek, birkaç kuşak sonra tarihsel alanları, kentlilere ait, özel, kentliyi kent kültürünün ve kimliğinin bir parçası yapan tüm İzmirliilerin ortak geçmişini kısacası kentin belleğini kaybetmiş olacağız.

Kentsel mekanın bilgisine sahip olmak ya da kentsel tasarım yolu ile öğrenilen bilgiyi paylaşma olanakları yaratmak, bu alanın kent tarihi açısından ne kadar vazgeçilmez olduğunu, yaşanan hayatı, işyerlerinden sokak kaplamalarına, ağaçlardan meydanlara, basit detayların, hatta seslerin, kokuların insanların zihinlerine nasıl kazındığını paylaşmak kentte yaşayan herkesi alana sahip çıkma ve yerel inisiyatif oluşturma konusunda teşvik edecek bir yöntemdir.

Alanın mikro bilgisini fark ederek tarihsel nitelikli alanların korunması, kentlilik bilincinin yaygınlaşması açısından hayati öneme sahiptir. Toplumda kentlilik bilinci yerleştikçe kent sorunlarına ilgi duyan bireylerin ve giderek sorunların çözümüne dahil olma duyarlılığı gösterenlerin sayısı artacaktır.

Yaşadığı kentsel mekanı anlamlandırma arzusuna sahip bireyler tarihsel izleri geleceğe taşımaya da katkı sağlayacaktır. Bu nedenle yaşadığı kentsel mekanın tarihine sahip çıkma duyarlılığını yaygınlaştıracak sivil girişimler, kamuoyu yaratacak platformlar oluşturulmalıdır. Ortaya çıkacak bu kamusal bilinç daha geniş katılımlı duyarlılıklar oluşturma konusunda kentlerde önemli bir itici güç unsuru haline gelecektir.

6.2 Bilgi Temelli Öncelikler Doğrultusunda Kentsel Tasarımı Yeniden Tarif Etmek

Bilim anlayışı her toplumsal grubun kendini ifade edebileceği bir toplum tasarımına ulaşmayı hedeflemektedir. Bu noktada kentsel tasarımı bilgi temelli öncelikler doğrultusunda 2 yönü ile yeniden tarif edebiliriz:

- “Bugün”ü anlamak ve kurmak için “geçmiş”in güvenilir, doğru bilgisine ulaşmak
- “geleceği” kurgulamak için “bugün”ün güvenilir ve doğru bilgisini üretmek (Göksu, 2002, s.82).

Bilgi temelli öncelikler doğrultusunda “mikro bilgi”ye dayalı tasarım kriterleri oluşturmada “mikro tarih” yaklaşımı, geçmişin daha doğru, daha gerçekçi ve daha adil bir bakış açısı ile yeniden inşasını mümkün kılmaktadır. Resmi otoritelerce değil, tekil bireylerin kolektif mikro bilgisinden yeni bir gelecek inşa etmek kentsel tasarıma çok önemli bir boyut daha kazandıracaktır.

Mikro tarih kentsel tasarımın sosyoloji, antropoloji, psikoloji, lehçe, folklor gibi birçok farklı disiplin ile ilişki kurabilmesine ve ortak bir çalışma ortamı oluşturulmasına olanak sağlamaktadır.

Unutulmamalıdır ki; Kentsel Tasarımda kentsel “miras” olarak değerlendirilen tarihsel nitelikli kent parçaları, yalnızca geçmişten bugüne aktarılan kadarıyla sınırlı değildir. Bugünün üretilen- yaşanan mekanında da mevcut ekonomik, toplumsal, kültürel, dinsel ve etnik kimlik ilişkileri ve söylem alanları bağlamında yarının “miras”ı oluşmaktadır.

Kentin ve kentsel mekanın “yaşanmış geçmiş”ten aktarılan mirasın saptanması için ulaşılmaması gereken ve “bugünün yaşanan” mirasının belgelenmesi için üretilmesi gereken bilginin ve bilgi yoluyla kurulması gereken temel ilişkilerin aşağıda belirtilen unsurlar üzerinde odaklaşması beklenmelidir (Göksu, 2002 s.83).

- Sistem içinde tercih edilmiş olan **üretim biçimi** ve farklı üretim alanları arasındaki ilişkiler
 - Toplum içinde varolan dinsel ve toplumsal **inanç ve değerler**
 - **Kimliklerin kuruluşlarının tarihi**
 - Toplumsal grupların iç ilişkilerindeki **çatışmalar ve uzlaşmalar**
 - Söylem alanlarının birbiri üzerindeki **üstünlük iddiaları**
 - Ekonomiye, topluma, kültüre ve mekana dair “bilgi”, **farklı konumlardan** irdelenmelidir (Göksu, 2002 s.83-86).

Bu noktada, kente ve kentsel mekana ilişkin bilginin toplanmasından, yorumlandırılıp anlamlandırılmasına ve “bugün”e ulaşılmasına, “şimdi”nin anlaşılmasına kadar giden süreç içinde “resmi” söylemin çoğu kez yanlı, taraflı ve politik içerikli belge ve verileri dışında kalan kaynaklar ve “bilgi”ler üzerinde durmakta yarar vardır. Yaşanmış/ yaşanan bir kente bakarken, her düzeydeki yaşam kesiti, salt tarihsel, ekonomik, istatistiksel, toplumsal ve politik belge ve veriden daha aydınlatıcıdır (Göksu, 2002 s.88). Sonuç olarak “Yaşanmış geçmiş” bugünün anlaşılmasında ne kadar önemliyse, yarının “geçmiş”ini oluşturacak “bugün”ün bilgisini üretmek de aynı ölçüde önem taşımaktadır. “Kentsel Tasarım”; “geçmiş”in bilgisini ne kadar doğru elde eder ve yorumlarsa; o kadar doğru, güvenilir, adil ve sağlıklı bir “yarın” inşa edebilecektir.

KAYNAKLAR

- Açıkel, F. (1995). *Mikro- mekan paradigmasına giriş*. Toplum ve Bilim Dergisi, 66, 122-137.
- Afetinan, A, (1989). *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aksel, C. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*.
- Aksoy, Y. (1994). 2. *Kemeraltı Günleri*. Milliyet Ege Gazetesi, 19 Eylül 1994.
- Aksoy, Y. (1989). *Bir kent bir insan, İzmir'in son yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın yaşamı ve Anıları*. İstanbul: Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Aksoy Y. ve Çetinkaya Ü, (1992). *Kemeraltı'nın unutulmaz köşeleri ve kişileri*. Yeni Asır Gazetesi Özel Eki: Kemeraltı Bir Sevdadır, 31 Ekim 1992, s.6.
- Aksoy, Y. (2000). *5000 yılında İzmir* (3. baskı). İzmir: Ercan Kitabevi.
- Aksoy, Y. (2002). *Smyrna İzmir: Efsaneden gerçeğe*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, Kültür Yayını.
- Aktepe, M. (2003). *İzmir yazıları: Camiler, hanlar, medreseler, sebiller*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Akurgal, E. (1993). *Eski İzmir I. Yerleşme katları ve Athena Tapınağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; Türkiye'de Şehir Tarihleri, Arkeoloji ve Eski Çağ Kitapları.
- Akurgal, M. (1995). *Bayraklı Kazısı 1995*. Ankara: XVII Kazı Sonuçları Toplantısı.

- Arı, K. (1992). Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir'e yönelik göçler ve etkileri (273-282). *Üç İzmir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıkan Z. (1992). Akdeniz'de bir liman: 15. 16. Yüzyıllarda İzmir (59-70), *Üç İzmir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıkan, Z. (1998). İzmir ve Kemeraltı. *Tarih Enstitüsü Dergisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi. 29-47.
- Arıkan, Z. (2001). Storari'nin Kemeraltı Planı, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. sayı 4.
- Atay, Ç. (1978). *Tarih içinde İzmir*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları
- Atay, Ç. (1993). *İzmir'in İzmir'i*. İzmir: Esiad Yayınları.
- Atay, Ç. (2003). "*Kapanan Kapılar*" *İzmir Hanları*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, Kent Kitaplığı.
- Atay, Ç (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir planları*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Atilla, N. (2001). *Gelişen İzmir, 1927-1928 İzmir Belediyesi albümüne 2001 yılından bir bakış*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Aysu, E. (1976). *Eski kent mekanlarını düzenleme ilkeleri*, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Mimarlık Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Baran, T. A. (2003). *Bir kentin yeniden yapılanması, İzmir 1923-1938*. Arma Yayınları.

- Barbaros F., Akgüngör S. ve Erol N. (1998). *Mega ticaret merkezi Kemeraltı: Ekonomik yapı içindeki yeri ve sorunları*. İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.
- Batur, A. (1998). *1925-1950 döneminde Türkiye mimarlığı: 75 yılda değişen kent ve mimarlık bilanço*, İstanbul: Türkiye İş bankası Yayınları.
- Baykara, T.(1993). *Kemeraltı; Binlerce yılın hatırası*. İzmir: Yeni Asır Gazetesi.
- Bean, G.E. (1995). *Eski Çağ'da Ege Bölgesi*. İstanbul: Arion Yayınevi.
- Benzergil, G. (2006). *Tarihi sokak strüktürlerinde Cumhuriyet Dönemi'nde meydana gelen değişimlerin koruma bağlamında irdelenmesi; Kemeraltı 871 Sokak örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Beyru R. (1973). *18. ve 19. yüzyıllarda İzmir*.
- Beyru, R. (1992). 20. Yüzyılın başlarında Kemeraltı, *Ege Mimarlık Dergisi*, 92/1, sayı:4.
- Bimen, L. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*
- Böke, P. (2006). *İzmir 1919-1922: Tanıklıklar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Braudel F, Burke P, Bloch M, Febvre L, McLennan G, Le Roy Ladurie E, Vilar P, Hobsbawm E.J, Lefebvre H, ve Jones G.S, (2007). *Tarih ve Tarihçi, Annales Okulu İzinde*, (Der: A. Boratav). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Burke, P. (1994). *Tarih ve toplumsal kuram*, (M. Tunçay, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Cadoux, C.J. (2003). *İlkçağ'da İzmir*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Canpolat, E. (1953). *İzmir: Kuruluşundan bugüne kadar*, İstanbul: Ruhan Matbaası.

Cantekin, A. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*

Carr, E.H. (1987). *Tarih nedir?* İstanbul: İletişim Yayınları.

Counce, S.; (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Collingwood, R.G. (1990). *Tarih tasarımı* (Çev.Doç.Dr. K. Dinçer). İstanbul: Gündoğan Yayınevi.

Cook John M. (1958). *Old Smyrna 1948-1951*. BSA, 53-54.

Cumhuriyetin 15. yılında İzmir. (1938). Tarık Adal Yayınevi.

Çakmakçı Z.ve Erdem G. (2002). Antik İzmir'den kalan izler, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. sayı:5.

Çelikkaya, İ. (2007). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*.

Çetintaş, F.Ç. (2006). Geçmişin yerel seslerini birlikte okumak: Tarih grupları ile sözlü tarih atölyeleri *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar, Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı* (335-338). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Dağtaş, D. (2001). *İzmir gazinoları, 1800'lerden 1970'lere*. İzmir: İBB Kültür Yayınları.

Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin izleri, yanibaşımızdaki tarih için bir kılavuz*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Doğer, E. (2006). *İzmir'in Smyrna'sı, Paleolitik Çağ'dan Türk fetihlerine kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (1996). *Habitat II Dünya Deneyimleri Kapsamında İzmir Bağlamına Nasıl Bakılabilir: Bir Gelişmenin Anatomisi*. Habitat II, İstanbul Workshops, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 10-14, Haziran 1996.
- Dündar, Ş.G. (2002). *Mekân organizasyon bilimlerinin yeniden yapılanmasında bir araç olarak kentsel tasarım*, (Doktora Tezi). DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir Planlama Ana Bilim Dalı.
- Dündar, Ş.G. ve Ünverdi, L. (2001). Kent(t)e yolculuk, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. sayı:3, 72-80.
- Eldem, E. (2000). *Bankalar Caddesi, Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi*. İstanbul: Osmanlı Bankası, Bankacılık ve Finans Tarihi Araştırma ve Belge Merkezi.
- Erdilek, N. (2006). Türkiye'de göç araştırmalarında sözlü tarih metodu. *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar*, Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (79-85). İstanbul: Tarih Vakfı
- Gelgeç, İ. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*
- Girgin, R. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*
- Goad, C.E. (1905). *Plan d'Assurance de Smyrne*
- Goffman, D.(1995). *İzmir ve Levanten Dünya 1550-1650*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Göksu, E. (2002). *Kentsel mekan ve tarih felsefesi (zaman ve temsil sorunsalı)*. (Doktora Tezi), İzmir, D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını. MIMF-DK-01-2002.

- Göksu, E. (2003). *1929 Dünya ekonomik buhran yıllarında İzmir ve suç coğrafyası*. İzmir: İBB Kültür Yayını
- Göksu, E. (1989). *Kent merkezlerinde yer alan yapılara ilişkin yenileme kararlarının ekonomik analizi (İzmir Kemeraltı Kent Merkezi)*. Doktora Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gültekin, H. (1952). *İzmir tarihi*. İzmir: Ege Turizm Cemiyeti Yayını.
- Gürsoy, M. (1993). *Tarihi, ekonomisi, ve insanları ile bizim İzmirimiz*. İstanbul: MG Yayınevi
- Hitay, A. (2001). *Sözlü tarih görüşme transkripsiyonu*. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi.
- Iconomos ve Slaars. (1932), *İzmir hakkında tetkikat*. İzmir: Marifet Matbaası.
- Iggers, G.G. (2007). *Yirminci yüzyılda tarihyazımı, bilimsel nesnellikten post modernizme*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İlyasoğlu, A. ve Soytemel, E. (2006). Bir Haliç semtinde yerel değişim, toplumsal dönüşüm ve topluluk yaşantıları. *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar, Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı* (95-116). İstanbul: Tarih Vakfı.
- İren, G.K. (2004). *Anılarım*. Kendi yayını.
- İzmir ve Havalisi Asarîatika Muhipleri Cemiyeti (1934). *İzmir rehberi*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası
- İzmir Belediyesi, *İzmir şehri mahalle isimleri ve sokak numaraları rehberi*, İzmir: Ticaret Basımevi.

Karadağ, A. (2000). *Kentsel gelişim süreci çevresel etkileri ve sorunları ile İzmir*. İzmir: Titizler Grafik Baskı Hizmetleri.

Karpat, B. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*.

Karpat, G. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*.

Kayın E. (2000). *İzmir oteller tarihi*. İzmir: İBB Kültür Yayınları.

Kayın, E. (2004). *Kentsel mekandaki koruma eylemine ilişkin güncel sorunlar*. Ege Mimarlık, sayı:1- 49.

Kemal, N.Y. (Tarihsiz). *İzmir'den simalar, tipler, portreler*.

Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu (2002). Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.

Kent Tarihleri Yazımı Proje Grubu, (5-6 Mart 1994). *Kent tarihçiliği sempozyumu*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kıray, M. (1998). *Örgütlemeyen kent: İzmir*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Plan Notları (2002). İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü.

Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu kuram ve uygulama*. İstanbul: Yem Yayınları.

Kümbetoğlu, B. (2006). Buldanlı dokumacıların emek süreçlerinde değişim. *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar, Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı* (203-218). İstanbul: Tarih Vakfı.

Maruflu, S. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*

Neyzi, L. (2004). *Ben kimim? Türkiye’de sözlü tarih, kimlik ve öznellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Okurer, M. (1970). *İzmir kuruluştan kurtuluşa*. Ticaret Matbaacılık.

Olgaç, U. (1939). *Güzel İzmir ne idi ne oldu?* İzmir.

Oral History Research Office, Columbia University Libraries (06.07.2009).

Background, <http://www.columbia.edu/cu/lweb/indiv/oral/>.

Osmay, S. (1998). *1923’ten bugüne kent merkezlerinin dönüşümü, 75 yılda değişen kent ve mimarlık bilanço ’98*. Türkiye İş bankası Yayını.

Öktü, A.E. (2002). *İzmir Bölgesi Arkeolojik araştırmalarında Panaztepe Kazısının yeri, İzmir Kent Kültürü Dergisi*. Sayı:5.

Örs, M.Ş., (2001). *İzmir sesler, yüzler, sokaklar*, İzmir: İzmir Yayıncılık.

Özlem, D. (1996). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Palombo R. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*.

Pınar, İ. (1994). *Gezginlerin gözüyle İzmir, XIX. Yüzyıl*. Akademi Kitapevi.

Rothacker, E. (1995). *Tarihselcilik sorunu* (D. Özlem, Çev.). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Sayar Y., (2004). *Türkiye’de mimari proje yarışmaları 1930-2000; Bir değerlendirme*, *Mimarlık Dergisi*. Sayı: 320.

- Serçe, E., Yetkin, S. ve Yılmaz, S. (2003). *Küllerinden doğan şehir İzmir, The city which roses from the ashes*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Sönmez, İ.Ö. (2001). Değişen ve dönüşen Kemeraltı'nda korumanın kapsamı üzerine öneriler. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. Sayı:4.
- Süren, M. (2004). *Sözlü tarih görüşmesi transkripsiyonu*. Lozan Mübadilleri Vakfı.
- Şen, E. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*.
- Şenocak, B. (2003). *Levant'ın yıldızı İzmir, Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler*. İzmir: Şenocak Kültür Yayınları.
- Tanaç, M. (2002). Batı Anadolu Antik Kentlerinde ızgara planlamanın gelişimi. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. Sayı: 5.
- Taner, T. (2001). İzmir Kemeraltı tarihi kent merkezini koruma canlandırma projesi, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. Sayı: 4.
- Tanyeli, U (1987). *Anadolu-Türk kentinde fiziksel yapının evrim süreci (11-15. yy)*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Tekeli, İ. (1992). Ege Bölgesinde yerleşme sisteminin 19.yüzyılda dönüşümü(125-141) *Üç İzmir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih bilinci ve gençlik*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarihyazını üzerine düşünmek*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Tümer, G. (2001). İzmir'in kimliği üzerine (47-52), *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. Sayı:3.

Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılıken kent planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi.

Türkmen, S. (1997). *Kemeraltı 'nda yer alan depo binalarının tarihsel süreç içerisindeki mekansal değişimlerinin ve fonksiyonel dönüşümlerinin incelenmesi ve yeni bir mekan organizasyonu oluşturulması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Thompson, P. (2006). *Geçmişin sesi: Sözlü tarih*, (Ş. Layıkel, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tosh, J. (1997). *Tarihin peşinde (Modern tarih çalışmasında hedefler, yöntemler ve yeni doğrultular)* (Ö. Arıkan, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tunç, T. (1997). *İzmir suikastı*. ODTÜ Düşün Dergisi. 55-60.

Umar, B. (1999). *İzmir 1950*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Ülker, N. (1994). *İzmir Sarı Kışlası 'nın yapım çalışmaları*. X. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu Yayını.

Yeni Asır Gazetesi (1993). *1. Kemeraltı günleri*.

Yentürk, A. (2009). *Sözlü tarih görüşme kaydı ve transkripsiyonu*.

Yetkin S.(2005). *İzmir Hükümet Konağı 'nın hikayesi*. Düünden Bugüne, Milliyet Ege Gazetesi, 6 Mart 2005.

Yetkin, S. (2002). Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi, 1926, *İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları*

Yılmaz, L. (2000). *Tarih yazımında yeni yaklaşımlar küreselleşme ve yerelleşme*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Yurdkoru, S. (1941). *İzmir şehri rehberi*. İzmir

Zengel, R. (2007). *Dönüştürülmüş bir meydan: İzmir Konak Meydanı'na analitik bir yaklaşım*, *Mimarlık Dergisi*. Sayı:334.

EKLER

• Sözlü Tarih Görüşmelerinde Kullanılan Genel Çerçeve

1. BÖLÜM KISA YAŞA ÖYKÜSÜ

- Adınız/soyadınız
- Doğum yeri, tarihi, nereli olduğu
- Anne/ baba adı, nereli ailede mübadil var mı?
- Eğitim durumunuz nedir, mesleğiniz nedir, mesleğinizi nasıl seçtiniz
- Etnik köken, dini durum

2. KEMERALTI İLE İLİŞKİ

- Kemeraltı'na neden giderdiniz?
Çalışan olarak/Müşteri olarak/Sadece gelip geçerken uğranılan bir yer vs.

3. KISA BİR HAFIZA YENİLEME PRATIĞI

- Kemeraltı'nı hayatınızın hangi döneminden itibaren hatırlıyorsunuz
- Ne zamandan sonra gidilmemeye başlandı?
- Kemeraltı size ne hissettirirdi(çocukluğunuzda/gençliğinizde)
- İzmir'in hangi kesimlerine hitap ederdi? Ucuz muydu, pahalı mıydı?
- Ulaşım kolay mıydı, oldukça merkezi olan Konak, Kemeraltı Çarşısı'na siz hangi ulaşım aracı ile gelirdiniz?
- Bugün çarşının meydanın yayalaştırılması, sık metro, vapur seferleri gibi ulaşım kolaylıkları Kemeraltı'nın cazibesini artırdı mı?
- Bugüne kadarki gelişimini izlediğinizde en güzel döneminin hangi dönem olduğunu düşünüyorsunuz?
- Kemeraltı güvenlik açısından nasıldı, geceleri de rahat gidilebilecek bir yer miydi?/örneğin kadınlar tek başlarına alışverişe çıkabilirler miydi?
- En çok hangi meslek gruplarını hatırlıyorsunuz?
- Konak Meydanı ve Kemeraltı'na doğru uzanan Caddeleri düşünürseniz, beğendiğiniz yapılar hangileridir?
- Sinema, Tiyatro, Konserler için gider miydiniz?
- Kemeraltı'nın Otelleri nasıldı? Buna tanıklık etmiş birisini tanıyor musunuz?

4. ALIŞVERİŞ

- Kemeraltı ne gibi ihtiyaçlar için gidilen bir yer idi?
- İzmir'de sadece Kemeraltı'nda bulunabilecek bir şey/ya da şeyler nelerdi? Sizin için Kemeraltı'nı vazgeçilemez kılan şeyler nelerdi?
- Kemeraltı'nda İzmir'in en iyi neyi bulunurdu?
- Alışveriş için İzmir dışından, yakın kasabalardan, köylerden gelenler olur muydu?

5. UNUTULAMAYANLAR (YAPI/KİŞİ/OLAY vb)

- En çok gittiğiniz dükkân hangisi idi?
- Kemeraltı'nda unutmadığınız esnaflar kimlerdi?

- Kemeraltı'nda yaşanan Bayram, festival, Özel günleri hatırlıyor musunuz, bunlarla ilgili bir anınız var mı? Bayramlardan yılbaşlarından vb. önce gidip alışveriş yapar mıydınız?
- İhtiyaçların (giyim, gıda, sağlık hizmeti vb) karşılandığı bir yer olmanın dışında Kemeraltı sizin için özel bir yer miydi, hala öyle midir?
- Kemeraltı'nın Hükümet Caddesi Bölümü içerisinde unutamadığınız bir dükkân var mı?
- Kemeraltı ile ilgili hiç unutamadığınız bir olay var mı?

6. KEMERALTI'NDA ÇALIMIŞ/ÇALIŞMAKTA OLAN İŞYERİ SAHİBİ İSE

- Kemeraltı'nda çalıştınız mı, çalışan yakınınız oldu mu?
- Nerede, hangi sektörde?
- Kendi dükkânınız mıydı, kira mıydı? Kimden satın alındığını veya kiralandığını hatırlıyor musunuz?
- Dükkân şimdi hala devam ediyor mu? Etmiyorsa ne oldu, neden el değiştirdi? Sizden sonraki kullanım şekli neydi ve kullanıcıları kimlerdi?
- Çalışma saatleriniz nasıldı?
- Müşteri profili nasıldı?
- Aynı sektörde çalışan ticarethaneler arasında nasıl bir ilişki söz konusuydu?
- Rutin bir iş gününüzü anlatır mısınız?(nerden gelirdiniz, nerede yemek yerdiniz, ne ile dönerdiniz)
- Kemeraltı'nda işyeri sahibi olmak o dönemde prestijli bir konumuydu?
- Kemeraltı'nda bugün yine çalışmak ister miydiniz?
- Aylık geliriniz size yetiyor muydu? İzmir'de yaşayan ortalama bir aileye göre gelir durumunuz nasıldı? Eviniz neredeydi?
- Kemeraltı'ndaki esnaflar arasında nasıl bir bağ vardı, günlük ilişkiler nasıldı, ne gibi olaylar yaşanır? Dayanışma Derneği gibi herhangi bir örgütlenme var mıydı?
- Sizce Kemeraltı'nda sosyal ekonomik bozulma, değer kaybı hangi dönemde başladı, neden?

7. SORUNLAR, NEDENLERİ, ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- Şu an bir topyekûn bir düzenleme yapılacak olsa nelerin değişmesini istersiniz? Tüm bu değişimin gerçekleştiğini varsayarsak alışveriş için Kemeraltı'nı mı yoksa alıştığımız süper/hiper market kültürüne mi devam ederiz?
- Günümüzdeki sosyal, ekonomik, fiziksel çöküntünün sebepleri nelerdir?
- O Dönemki sorunları nelerdi, Bugünkü durumunda, o dönemki sorunların etkisi olabilir mi?
- Günümüzdeki Kemeraltı o dönemki işlevini yerine getirebiliyor mu sizce? Değilse onun yerini artık hangi fonksiyonlar dolduruyor?

8. PAYLAŞILABİLECEK FOTOĞRAF, BELGE, OBJE vb. KEMERALTI'NI İYİ TANIYAN VE HATIRLAYABİLECEK KİŞİ TAVSİYESİ

- Paylaşabileceğiniz, bir fotoğraf, belge, kartvizit, gazete, o günlerden kalma herhangi bir obje vb. var mı?

Ekonomik açıdan bugün ile karşılaştırmada referans sağlayacak bir takım bedeller öğrenilebilir; örneğin ekmek, otobüs bileti fiyatı gibi.

• Literatürde Atıf Alan Noktalara İlişkin Veriler

Nokta No	Nokta Adı	Toplam	Ortalama	Hatırlama Şiddeti	Hatırlayan Kişi Sayısı	Kaç Nedenen Dolayı Hatırlandığı
41	Gaffarzade Oteli	65	5,42	20	5	16
33	Şükran Oteli	58	4,83	17	6	13
51	Meserret Oteli	57	4,75	17	5	13
100	Evliyazade Han	57	4,75	17	5	13
83	Ekmekçibaşı Hanı	56	4,67	17	5	12
5	Hacı Ali Paşa Han	55	4,58	16	6	12
15	Hacı Sadullah Han	51	4,25	16	4	12
11	Ragip Paşa Oteli	50	4,17	16	4	12
128	Güzel İzmir Hanı	50	4,17	16	3	12
118	Milli Kütüphane	32	2,67	8	6	7
43	Kemeraltı Cami	31	2,58	9	6	8
47	Kemahloğlu Hanı	31	2,58	8	5	7
48	Salepçioğlu Hanları	30	2,50	9	4	9
119	Elhamra Sineması	29	2,42	7	5	7
92	Hacıbey Han	28	2,33	9	2	9
123	Sevil Mağazası	27	2,25	9	1	9
125	Tütün İşletmesi	27	2,25	9	1	9
126	İncir İşletmesi	27	2,25	9	1	9
127	Üzüm İşletmesi	27	2,25	9	1	9
113	Sarı Kışla	25	2,08	8	5	5
112	Saat Kulesi/Yalı Cami	24	2,00	7	4	5
102	Ankara Palas Oteli	23	1,92	7	2	7
142	İsmet Gazinosu	21	1,75	6	2	6
1	Hükümet Konağı	19	1,58	6	4	5
44	Sebil	16	1,33	4	2	5
114	Hasan Tahsin Heykeli/Atıf Gazino	15	1,25	5	1	5
115	Memleket Hastanesi	15	1,25	4	5	3
52	Meserret Kahvesi	12	1,00	4	1	4
13	Şifa Eczanesi	10	0,83	2	2	4
65	Çiğden Triko/Sakız Pazarı	6	0,50	2	1	2
99	Ali Galip	6	0,50	1	2	3
64	Beyler Hamamı	5	0,42	0	2	3
80	Aktaş Eczanesi / Yusuf Uz	5	0,42	1	1	3
103	Zaharof Saatçisi	5	0,42	1	1	3
42	Şerbetçi Kadri	4	0,33	1	1	2
98	Nermin Butik	4	0,33	1	1	2
116	Cezaevi	3	0,25	0	2	2
84	Ekmekçibaşı Lokantası	2	0,17	0	1	1
6	Hacı Ali Paşa Kiraathanesi	1	0,08	0	1	1
12	Ragıp Paşa Kiraathanesi	1	0,08	0	1	1
34	Şükran Lokantası	1	0,08	0	1	1
81	Anadolu Gazetesi / Matbaa	1	0,08	0	1	1

- Literatürde Atıf Alan Güzergahlara İlişkin Veriler

Güzergah No	Güzergah Adı	Toplam	Ortalama	Hatırlama Şiddeti	Hatırlayan Kişi Sayısı	Kaç Nedenen Dolayı Hatırlandığı
1	Deniz_guzergahi	0	0	0	0	0
2	Meydan_anaf_girisi	0	0	0	0	0
3	Ank_palas_1_beyler_arasi	0	0	0	0	0
4	Irmak_gecidi	0	0	0	0	0
5	H_alanyali_gecidi	0	0	0	0	0
6	M_k_caddesi	12	1	2	4	2
7	1_beyler_1	7	0,583333	1	3	2
8	1_beyler_2	7	0,583333	1	3	2
9	2_beyler_1	3	0,25	1	1	1
10	2_beyler_2	3	0,25	1	1	1
11	3_beyler_1	8	0,666667	1	4	2
12	3_beyler_2	7	0,583333	1	3	2
13	veysel_cikmazi	0	0	0	0	0
14	tramvay_hatti	3	0,25	1	1	1
15	kortej_guzergahi	0	0	0	0	0
16	anafartalar_caddesi	78	6,5	23	12	9
17	anafartalar_giris	18	1,5	4	6	2

- Literatürde Atıf Alan Alanlara İlişkin Veriler

Alan No	Alan Adı	Toplam	Ortalama	Hatırlama Şiddeti	Hatırlayan Kişi Sayısı	Kaç Nedenden Dolayı Hatırlandığı
1	Ceper_konut_alan	23	1,916667	6	5	5
2	Veysel_cikmazi	6	0,5	2	1	2
3	Konak_meydani	9	0,75	3	2	2
4	1_beyler	6	0,5	2	1	2
5	2_beyler	6	0,5	2	1	2
6	3_beyler	6	0,5	2	1	2
7	Anafartalar_giris	28	2,333333	7	5	5
8	antrepo_1	0	0	0	0	0
9	antrepo_2	0	0	0	0	0
10	antrepo_3	0	0	0	0	0
11	tarla	0	0	0	0	0

- Sözlü Tarih Anlatılarında Atıf Alan Noktalara İlişkin Veriler

Nokta No	Nokta Adı	Toplam	Ortalama	Hatırlama Şiddeti	Hatırlayan Kişi Sayısı	Kaç Nedenden Dolayı Hatırlandığı
1	Hükümet Konağı	130	10,83	42	12	21
3	Emniyet	6	0,5	2	1	2
4	Ömür Büfe / Geçit	8	0,66	2	1	3
6	Hacı Ali Paşa Kiraathanesi	46	3,83	15	3	12
7	Nur Mağazası	13	1,08	2	2	5
9	Ragıp Paşa Otel	2	0,16	0	1	1
10	Ragıp Paşa Kiraathanesi	21	1,75	2	5	6
11	Şifa Eczanesi	221	18,41	68	12	21
13	Hacı Sadullah Han	2	0,16	0	2	1
20	Vakıf Zeytinlikler İşletmesi	13	1,08	4	2	4
21	Ay Meyhanesi	22	1,83	2	6	8
22	Karadeniz Meyhanesi	18	1,5	2	5	5
23	Teknal Meyhanesi	19	1,58	3	4	5
24	Ferit Baba'nın Yeri	21	1,75	2	6	8
25	İmren Pastanesi	65	5,41	19	9	9
26	Daruga Kundura	12	1	4	1	4
27	Terzi / Çim Gıda	12	1	4	1	4
28	Birlik Eczanesi	1	0,08	0	1	1
31	Şükran Otel	101	8,41	32	9	15
32	Şükran Lokantası	107	8,91	30	11	15
34	Sıhhat Eczanesi	1	0,08	0	1	1
35	Tariş / Tobank	2	0,16	0	1	1
37	Karakol	21	1,75	4	8	2
38	Kurukahveci Hüseyin Efendi	38	3,16	10	7	6
39	Gaffarzade Otel	36	3	9	5	8
40	Şerbetçi Kadri	73	6,08	22	2	19
41	Kemeraltı Cami	22	1,83	6	7	1
42	Sebil	37	3,08	11	6	7
43	Dönerci Atıf	47	3,91	10	7	8
44	Kemeraltı Börekçisi	5	0,41	0	3	1
45	Kemahlıoğlu Hanı	8	0,66	0	1	4
46	Salepçioğlu Hanları	57	4,75	19	3	14
47	Saatçi	4	0,33	0	2	1
48	Taga Kitabevi	23	1,91	0	3	10
49	Meserret Otel	102	8,5	28	11	19
50	Meserret Kahvesi	58	4,83	18	8	12
51	Çikolataçı	2	0,16	0	1	1
52	Petek Döner	9	0,75	0	2	4
53	Helvacı / Göztepe Ali Ayakkabı	18	1,5	5	2	5

59	Hocaefendi Kurukahve	4	0,33	0	1	2
60	Kemeraltı Pasta Fırını	7	0,58	1	3	2
62	Beyler Hamamı	20	1,66	5	3	7
63	Çiğdem Triko / Sakız Pazarı	58	4,83	13	5	15
68	Yavuz Kitabevi / İleri Kitabevi	24	2	0	5	10
71	Mektepli Kitabevi / Öğrenci Kitabevi	15	1,25	0	5	10
72	Konak Şerbetçisi	46	3,83	13	5	11
73	Sümerbank	27	2,25	0	2	12
74	Tekel Deposu / Şan Sineması	10	0,83	0	1	5
75	Güzin Kuru Temizleme	11	0,91	0	1	6
76	Beyaz Köşe Pastanesi	4	0,33	0	1	2
77	Galeri Yalçın	6	0,5	2	1	2
78	Aktaş Eczanesi / Yusuf Uz	89	7,41	16	11	12
79	Anadolu Gazetesi / Matbaa	5	0,41	1	2	1
80	Bodrum Meyhanesi	35	2,91	11	5	8
82	Ekmakçıbaşı Lokantası	95	7,91	31	7	15
87	Irmak Geçidi	18	1,5	6	1	6
89	Mustafa Şık	41	3,41	9	6	9
91	Çatalkaya Mağazası	17	1,41	0	6	3
92	Oska Pasajı	77	6,41	23	6	11
93	Konak Sineması	12	1	2	5	3
94	Çarık Kundura	1	0,08	0	1	1
95	Giyim Market / Ehram	25	2,08	2	6	7
96	Nermin Butik	16	1,33	0	5	5
97	Ali Galip	78	6,5	19	12	11
99	Yapı Kredi / Otomobil Galerisi	33	2,75	11	4	8
100	Ankara Palas Oteli	169	14,08	54	12	24
101	Zaharof Saatçisi	25	2,08	6	4	6
102	Berber Mehmet Ali Dolmen	9	0,75	1	2	3
103	Garanti Bankası	2	0,16	0	1	1
104	Ankara Gişesi	6	0,5	2	1	2
105	Milli Piyango Gişesi	3	0,25	1	1	1
106	Nedim Kundura	20	1,66	4	3	6
107	Cincin Şekerleme	1	0,08	0	1	1
109	Çınar Ağacı	48	4	16	2	12
110	Saat Kulesi	82	6,83	24	10	15
111	Sarı Kışla	123	10,25	36	9	18
112	Hasan Tahsin Heykeli	15	1,25	5	1	5
113	Memleket Hastanesi	37	3,08	8	7	9
114	Cezaevi	69	5,75	21	6	13
115	Aile Evleri	33	2,75	7	2	8
116	Milli Kütüphane	37	3,08	7	7	8
117	Elhamra Sineması	84	7	24	11	11
118	Tapu Dairesi	18	1,5	5	2	6
119	Belediye	8	0,66	2	2	2

120	Riçençal Kuru Temizleme	24	2	8	1	8
121	Sevil Mağazası	45	3,75	13	5	9
122	Demokrat İzmir Gazetesi	66	5,5	22	2	18
123	Tütün İşletmesi	7	0,58	0	2	3
124	İncir İşletmesi	7	0,58	0	2	3
125	Üzüm İşletmesi	35	2,91	9	6	7
126	Güzel İzmir Hanı	78	6,5	23	3	25
127	Alay Birahanesi	2	0,16	0	1	1
128	Foto Balım	21	1,75	6	3	6
129	Taksi	10	0,83	3	2	3
130	Foto Can	23	1,91	6	4	6
131	Özdemir Hazar Kitabevi	40	3,33	4	5	13
132	Beyaz Eşyacı	30	2,5	10	2	9
133	Müteferrika	33	2,75	9	4	9
134	Halim Alanyalı Pasajı	41	3,41	13	2	13
135	Ege Taksi	1	0,08	0	1	1
136	Ondülaç Melahat Hanım	4	0,33	0	1	2
137	Denizli'li Mehmet'in Lokantası	2	0,16	0	1	1
138	Kızılay İzmir Şubesi	2	0,16	0	1	1
139	Halil Usta'nın Lokantası	19	1,58	4	4	5
140	İsmet Gazinosu	47	3,91	15	4	11

- Sözlü Tarih Anlatılarında Atıf Alan Güzergahlara İlişkin Veriler

Güzergah No	Güzergah Adı	Toplam	Ortalama	Hatırlama Şiddeti	Hatırlayan Kişi Sayısı	Kaç Nedenen Dolayı Hatırlandığı
1	Deniz_guzergahi	29	2,4	9	2	8
2	Meydan_anaf_girisi	32	2,6	8	3	10
3	Ank_palas_1_beyler_arasi	3	0,25	1	1	1
4	Irmak_gecidi	39	3,25	13	3	6
5	H_alanyali_gecidi	21	1,75	7	1	7
6	M_k_caddesi	86	7,1	28	8	14
7	1_beyler_1	28	2,3	6	10	5
8	1_beyler_2	8	0,6	0	5	4
9	2_beyler_1	28	2,3	5	9	7
10	2_beyler_2	20	1,6	2	6	7
11	3_beyler_1	20	1,6	4	7	4
12	3_beyler_2	7	0,5	0	4	3
13	veysel_cikmazi	9	0,75	3	2	2
14	tramvay_hatti	75	6,25	25	9	9
15	kortej_guzergahi	69	5,75	23	5	7
16	anafartalar_caddesi	47	3,9	13	5	12
17	anafartalar_giris	86	7,1	27	9	14

- Sözlü Tarih Anlatılarında Atıf Alan Alanlara İlişkin Veriler

Alan No	Alan Adı	Toplam	Ortalama	Hatırlama Şiddeti	Hatırlayan Kişi Sayısı	Kaç Nedenden Dolayı Hatırlandığı
1	Ceper konut alan	77	6,4	24	5	12
2	Veysel cikmazi	96	8	31	9	12
3	Konak meydanı	117	9,75	39	9	15
4	1 beyler	45	3,75	15	10	5
5	2 beyler	45	3,75	15	10	5
6	3 beyler	45	3,75	15	10	5
7	Anafartalar_giris	15	1,25	5	2	3
8	antrepo_1	15	1,25	5	2	4
9	antrepo_2	21	1,75	7	4	5
10	antrepo_3	0	0	0	0	0
11	tarla	24	2	8	3	5